

**HELLEN VE ROMA HUKUKU'NUN
MODERN HUKUKA YANSIMALARI**

Çağlayan YÜCEBAŞ

Tarih Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

2019

Her Hakkı Saklıdır.

T. C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
ESKİÇAĞ TARİHİ BİLİM DALI

Çağlayan YÜCEBAŞ

HELLEN VE ROMA HUKUKU'NUN
MODERN HUKUKA YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU

ERZURUM-2019

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

TEZ BEYAN BİLDİRİMİ

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esasları'nın ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Antik Yunan ve Roma Hukuku'nun Günümüz Hukukuna Etkileri**" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıyı kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin lisansüstü tezlerin düzenlenmesini ve erişime açılmasını düzenleyen 5. maddesinin 1. fıkrasına göre [Ulusal Tez Merkezi, enstitü ve fakülteler tarafından Tez Otomasyon Sistemine yüklenen tezlerin bibliyografik bilgilerini kontrol eder, kataloglama kurallarına göre düzenler, konu başlıklarını belirler ve tam metin olarak internet üzerinden erişime açar.] **basılı ve elektronik kopyalarına erişim izni verdiğimi onaylarım.**

08/07/2019

Çağlayan YÜCEBAS

İSTİSNAİ DURUMLAR

Patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle (2 Yıl)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 1. fıkrasına göre teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi sebebiyle teze erişim, Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile 2 (iki) yıl süreyle engellenmiştir.

Yeni Teknik, Materyal ve Metotların Varlığı (6 ay)*

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesini düzenleyen 6. maddesinin 2. fıkrasına göre tezde yeni teknik, materyal ve metotlar kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içerdiği için tez danışmanının önerisi ve ana bilim dalının uygun görüşü üzerine Enstitümüz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile teze erişim 6 (altı) ay süreyle engellenmiştir.

Ulusal Çıkar ve Güvenlik Durumu (Gizlilik Dereceli Çalışmalar) *

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından yayınlanan Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge'nin gizlilik dereceli tezler bahsini düzenleyen 7. maddesinin 1. fıkrasına göre bu teze erişim, ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendirdiği için Enstitümüzün uygun görüşü üzerine Üniversitemiz Yönetim Kurulunun .../.../... tarih ve sayılı kararı ile Üniversitemiz Yönetim Kurulu aksi karar verinceye kadar engellenmiştir.

* İstisnai durumlar danışmanın yazılı başvurusu ve Enstitü / Üniversite Yönetim Kurulunun onayı ile kabul edilir.

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TEZ KABUL TUTANAĞI

TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU danışmanlığında, **Çağlayan YÜCEBAŞ** tarafından hazırlanan bu çalışma 08/07/2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından **Tarih** Ana Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU
Jüri Üyesi : Dr. Öğrt. Üyesi Okay PEKŞEN

İmza :
İmza :
İmza :

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. 08/07/2019

Enstitü Müdürü
Prof. Dr. Rifat Kütük

İÇİNDEKİLER

ÖZET	V
ABSTRACT	VI
ÖN SÖZ	VII
KISALTMALAR	VIII
GİRİŞ	1
HUKUK VE HUKUK’UN ORTAYA ÇIKIŞINI HAZIRLAYAN UNSURLAR	1
I. HUKUK NEDİR?	1
II. HUKUK’UN OLUŞUMUNDAKİ ETKENLER	3
III. TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI	8
IV. HUKUK’UN ORTAYA ÇIKIŞI	16
V. HUKUK KURALLARININ AMAÇLARI	21
A. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ	22
B. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	23
C. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	23
BİRİNCİ BÖLÜM	
ANTİK YUNAN’DA HUKUK	
1. 1. KRALLIK SİSTEMİNDE HUKUK	25
1. 2. OLİGARSİ (ARİSTOKRASİ) SİSTEMİNDE HUKUK	29
1. 3. TİRANLIK SİSTEMİNDE HUKUK	64
1. 4. DEMOKRASİ SİSTEMİNDE HUKUK	67
İKİNCİ BÖLÜM	
ROMA’DA HUKUK	
2. 1. KRALLIK SİSTEMİNDE HUKUK	73
2.1.1. Evlat Edinme	78
2.1.2. Evlilik	79
2.1.3. Boşanma	83
2.1.4. Çeyiz	85
2.1.5. Yabancılar.....	85
2.1.6. Vatandaşlık	85
2.1.7. Vesayet	88
2.1.8. Roma’da Kölelik.....	90

2.1.9. Colonus	95
2.2. CUMHURİYET SİSTEMİNDE HUKUK.....	99
2.2.1. Cumhuriyet Dönemi Meclisleri	101
2.2.2. On İki Levha Kanunları	104
2.2.3. Gracchus Kardeşler.....	109
2.2.4. Marius.....	111
2.2.5. Sulla.....	112
2.2.6. Pompeius	113
2.2.7. Ceasar	113
2.3. İMPARATORLUK SİSTEMİNDE HUKUK.....	115
2.3.1. Augustus	115
2.3.2. Claudius	119
2.3.3. Hadrianus.....	122
2.3.4. Antoninus Pius.....	122
2.4. ROMA BORÇLAR HUKUKU	123
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	
MODERN HUKUK	
3.1. MİRAS HUKUKU.....	132
3.1.1. Kimler Miras Bırakabilir?.....	133
3.1.2. Vasiyet	134
3.1.3. Evlilik Dışı Çocuğun Miras Durumu.....	138
3.1.4. Evlatlığın Miras Durumu.....	139
3.1.5. Boşanma Durumundaki Eşin Miras Durumu	139
3.1.6. Mirasın Geçışı.....	140
3.1.7. Mirasın Reddi	142
3.2. AİLE HUKUKU	142
3.2.1. Nişanlanma	143
3.2.1.1. Nişanlılığın Sona Ermesi	143
3.2.2. Evlenme	144
3.2.2.1. Evlenme Engelleri.....	146
3.2.2.2. Evlenme İşlemleri	148
3.2.3. Boşanma ve Boşanmanın Sebepleri	150

3.2.4. Velayet.....	154
3.2.5. Nafaka.....	155
3.2.6. Evlat Edinme	156
3.2.7. Vesayet	158
3.3. CEZA HUKUKU	159
3.3.1. Kasten Adam Öldürme	160
3.3.2. Kasten Yaralama Suçu.....	163
3.3.3. Hırsızlık	166
3.3.4. Başkasının Malına Zarar Verme	168
3.3.5. Yağma.....	171
3.3.6. Hakaret Suçu.....	172
3.3.7. Cinsel Saldırı Suçu	173
3.3.8. Hayâsızca Hareket	175
3.3.9. Tedip Hakkı	176
3.3.10. Ceza	176
3.3.10.1. Hapis Cezası ve Türleri.....	177
3.4. BORÇLAR HUKUKU	182

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODERN HUKUKUN HELEN VE ROMA HUKUKUYLA

KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. MİRAS HUKUKU.....	188
4.1.1. Miras Bırakan ve Bırakılacak Kişilerin Özellikleri	188
4.1.2. Vasiyet	190
4.1.3. Gayrimeşru Çocuğun Miras Durumu	192
4.1.4. Evlatlığın Miras Durumu	193
4.2. AİLE HUKUKU	193
4.2.1. Nişanlanma	193
4.2.2. Evlilik	195
4.2.2.1. Birden Fazla Evlilik	198
4.2.3. Boşanma	198
4.2.4. Velayet.....	200
4.2.5. Nafaka.....	201

4.2.6. Evlat Edinme	202
5.2.7. Vesayet	203
5.2.8. Kayyım Ataması	205
4.2.9. Zina	207
4.2.10. Eşcinsel İlişki.....	208
4.3. CEZA HUKUKU	209
4.3.1. Adam Öldürme	209
4.3.2. Adam Yaralama	210
4.3.3. Hırsızlık	211
4.3.4. Mala Zarar Verme.....	213
4.3.5. Gasp	216
4.3.6. Kötü Kelimeler Kullanma.....	216
4.3.7. Tecavüz.....	217
4.3.8. Hayâsızca Hareket	217
4.3.9. Kürtaj.....	218
4.3.10. Yas Tutma.....	219
4.3.11. Alkol	220
4.4. BORÇLAR HUKUKU	221
4.5. VATANDAŞLIK	224
SONUÇ.....	227
KAYNAKLAR	230
ÖZGEÇMİŞ.....	240

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****HELEN VE ROMA HUKUKUNUN MODERN HUKUKA YANSIMALARI****Çağlayan YÜCEBAŞ****Tez Danışmanı: Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU****2019, VIII + 240 sayfa****Jüri: Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM****Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU****Dr. Öğr. Üyesi Okay PEKŞEN**

Çalışmanın amacı Türkiye Cumhuriyeti hukuk sistemi ile bu sistemin temelini teşkil eden Yunan ve Roma hukuk sistemlerini mukayese ederek bu eski medeniyetlerin günümüz hukukuna etkilerini ortaya koymaktır.

İnsanlık tarihinin başlangıcından itibaren toplumsal düzeni şekillendirmede her zaman nizami kurallara ihtiyaç duyulmuştur. Bu kuralların varlık kazanabilmesi ve işleyişlerini sürdürebilmeleri hukukun varlığının devamı halinde mümkündür. Bu nedenle hukuki yapılanma devletler tarafından uzun vadeli olabilmek, iç çatışmanın ve kaosu önlemeye engelleyebilmek adına çeşitli kurallar ve düzenlemeler ışığında uygulamaya konulmuştur.

Çalışmaya konu olan Yunan ve Roma Devletleri de hukukun devletin varlığı ve işleyişi üzerindeki olumlu etkisinin farkında olup bu çerçevede kendi değerleri doğrultusunda oluşturdukları hukuki kaidelerle var olmaya çalışmışlardır.

Tarihi süreç içerisinde bir takım gelişim ve değişimlerin sonucunda bugünkü şeklini alan hukuk günümüzde de hala aynı önemini muhafaza etmektedir. İşleyişiyle halkın güven ve adalete dair beklentilerine karşılama çalışılmış olmakla birlikte toplumda oluşturduğu düzen kurallarıyla da refah seviyesinin artırılması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yunan, Roma, Hukuk, Yasa, Ceza, Adalet

ABSTRACT

MASTER'S THESIS

THE EFFECTS OF HELLEN AND ROMA LAW ON MODERN LAW

Çağlayan YÜCEBAŞ

Thesis Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Yasin TOPALOĞLU

2019, VIII + 240 Pages

Jury: Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM

Assoc. Prof. Dr. Yasin TOPALOĞLU

Asst. Prof. Dr. Okay PEKŞEN

The aim of this study by comparing the Republic of Turkey and the Greek and Roman law system, which constitutes the basis of this system with the legal system of this ancient civilization is to reveal the effects of the present law.

Since the beginning of human history, regular rules have always been needed to shape the social order. It is possible for these rules to gain assets and to maintain their functioning if the existence of the law continues. For this reason, legal structuring has been put into practice by the states in the light of various rules and regulations in order to be long-term and to prevent the formation of internal conflict and chaos.

The Greek and Roman states that are the subject of the study are aware of the positive effect of the law on the existence and functioning of the state and have tried to exist with the legal rules established in line with their own values.

The law, which has taken its current form as a result of a number of developments and changes in the historical process, still maintains the same importance today. While it is tried to meet the expectations of the people with respect to trust and justice, it is aimed to increase the welfare level with the rules of order established in the society.

Keyword: Hellenic, Rome, Law, Punishment, Justice

ÖN SÖZ

Varlığı âdeta yaşamla eş değer olan hukuk, önemini hala ilk var olduğu andaki gibi korumaktadır. İnsanla birlikte oluşum kazanan kargaşanın giderilmesi, düzenin sağlanması, adaletin işleyişi gibi hayatın daha yaşanabilir olmasında elzem olan kaidelerin oluşumu, hukuk sayesinde mümkündür.

Çalışmanın giriş bölümünde her toplumsal yapılanmanın olmazsa olmazı olan hukukun kökenine değinilmiştir. Adaletle olan ilişkisine de değinilen bu bölümde ayrıca hukuka temel oluşturan din kuralları, ahlak kuralları, toplum kuralları gibi yapılanmalardan da bahsedilmiştir.

Antik Yunan'da varlık gösteren krallık, oligarşi, tiranlık, demokrasi gibi siyasi dönemler birinci bölümde hukuki yapılanmaları ve işleyişleri üzerinden değerlendirilmektedir. İkinci bölümde de benzer şekilde Roma Hukukunun siyasi evreleri irdelenmeye çalışılıp hukuk sisteminin sınıflar arasındaki tezahürü ifadelendirilmeye yönelinmiştir.

Günümüz hukuk yapılanmasının içeriğini oluşturduğu üçüncü bölümde aile, borçlar, ceza, miras gibi hukuk başlıkları incelenerek Türk hukuk sistemi genel hatlarıyla ele alınmıştır. Dördüncü bölüm tezin asıl kısmını oluşturmakta olup Antik Yunan, Roma ve Türkiye Cumhuriyeti hukuk yapılanmalarının benzerliklerini ve farklılıklarını ortaya koyarak Türkiye Cumhuriyeti'nin hukuk yapılanmasının bu medeniyetlerin hukuk yapıları üzerinden elde ettiği kazanımları ortaya koymaya yönelik bir çalışma yapılmıştır.

Yapılmış olan bu çalışma aşamasında konunun belirlenmesinde, yürütülmesinde, oluşumunda yönlendirmeleri ve bilgilendirmeleriyle ışık tutan danışman hocam Doç. Dr. Yasin TOPALOĞLU'na, tez jüri üyelerim Prof. Dr. Süleyman ÇİĞDEM ve Dr. Öğr. Üyesi Okay PEKŞEN'e ve kıymetinin her an farkında olduğum değerli aileme teşekkürlerimi sunarım.

Erzurum- 2019

Çağlayan YÜCEBAŞ

KISALTMALAR

çev.	: çeviren
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TCA	: Türkiye Cumhuriyeti Anayasası
TCK	: Türk Ceza Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TVK	: Türk Vatandaşlığı Kanunu
vd.	: ve diğerleri

GİRİŞ

HUKUK VE HUKUK'UN ORTAYA ÇIKIŞINI HAZIRLAYAN UNSURLAR

I. HUKUK NEDİR?

Hak sözcüğünün çoğulunu ifade eden hukuk kelimesi Arapça kökenli bir kelimedir. Hukuk toplumsal yaşam içerisinde gerek bireyle bireyin, gerekse bireyle toplumun arasındaki mevcut olan ilişkileri düzenleyen ve devletin yetkili organları tarafından konulup kamusal güç tarafından desteklenen kuralların oluşturduğu bir sistemdir (Demir ve Deryal, 2013: 16; Gözübüyük, 2010: 2- 3; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 10; Bilgili vd, 2010: 12). Herkes için aynı şekilde ifade edilen ve anlamlandırılan bir hukuk tanımı yoktur (Aslan vd. 2010: 10; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 10; Gözübüyük, 2010: 5). Ortak bir hukuk tanımı yapılamamasında etkili olan durumlardan biri düşünürlerin hukuka bakış açılarındaki farklılıktır (Akı, 2007: 4; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 10). Bazı düşünürler hukuku olumsuz bir yapılanma olarak görüp “iradelerin ya da çıkarların sınırlandırılması”olarak ifade ederken bir kısım düşünürler ise “çıklarların korunması”, “özgürlük kuralları” gibi olumlu ifadelerle tanımlamışlardır. Bunun yanı sıra hukukun ülkeden ülkeye, zamandan zamana değişiklik göstermesi de herkes için geçerli ortak bir tanımla ifadelendirilmesini engellemiştir (Akı, 2007: 4; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 10). Hukukun tanımlanmasında bir genellemeye varılamamasındaki etken durağan bir yapıya sahip olmayıp süreç içerisinde sürekli değişim ve gelişim döngüsünde olan toplumdaki biyolojik, ekonomik, politik, sosyolojik, dini faktörlerden oluşmasıdır (Sümer, 2000: 10; Gözübüyük, 2010: 5). Hukukun tanımlanmasındaki ortak sanı toplum hayatının düzenlenmesinde uyulması zorunlu olan ortak kuralların bütünü olmasıdır (Sümer, 2000: 10; Gözübüyük, 2010: 5). Köklü bir hukuk derlemesi olarak bilinen Corpus Juris Civiles’e göre “hukuk iyi ve adil olanı gerçekleştirme sanatıdır” (Sümer, 2000: 10).

Hukuk toplumun genel yararını ve bireyler için hedeflenen ortak bir iyiliği sağlayabilmek adına maddi yaptırımlar uygulayan kurallar bütünüdür (Gözübüyük, 2010. 4). Hukukun tanımına ilişkin görüş farklılıklarının yanı sıra hukukun kaynağının ne olduğuna dair de farklı bakış açıları mevcuttur. Bunlardan ilki, ne kadar süre uygulanacağı, etki gücünün boyutu ve uygulanma sınırlarının devlet tarafından

belirlenip oluşturulduğuna yöneliktir. İkinci görüşte ise, devletin hukuk kuralı koymasını inkâr etmemekle birlikte, bu kuralların toplumsal davranışlar ve yaşantının getirileriyle oluştuğu savunulur. Üçüncü görüşte ise insanların toplu halde yaşamadan önceki süreçte de bazı haklara sahip olduklarını ve bu haklardan doğan kurallar çerçevesinde en eski hukuk kurallarının oluştuğunu ifade edilir (Sümer, 2000: 14).

Pozitif Hukuk: Kısaca yürürlükteki hukuk olarak ifade edilen pozitif hukuk belirli bir süre içerisinde belirli bir ülkede uygulanan kurallar bütünüdür. Olan hukuk olarak da isimlendirilen bu hukukla yürürlükteki hukuk kastedilir (Gözübüyük, 2010: 13; Kayar ve Üzülmez, 2010: 18; Demir ve Deryal, 2013: 17; Bilgili vd, 2010: 12). Pozitif hukuk kapsamında kanunlar, tüzükler, yönetmelikler, kanun hükmünde kararname gibi yazılı kuralların yanı sıra toplumun şekillenmesinde sağlam bir etkiye sahip ve yazılı olmayan örf ve adet kuralları da yer alır (Aslan vd. 2010: 12; Kayar ve Üzülmez, 2010: 19; Demir ve Deryal, 2013: 17; Bilgili vd, 2010: 13).

İdeal Hukuk: İdeal hukuk toplum yapısı ve düzeni doğrultusunda yürütülen hukuk kurallarına ek olarak ulaşılmak istenen daha üst standartlarda bir yapılanma oluşturacağı düşünülen bir hukuk sistemidir (Gözübüyük, 2010: 5; Kayar ve Üzülmez, 2010: 20; Bilgili vd, 2010: 13). İdeal hukukta adalet ve eşitlik gibi temel değerler zemini oluşturmaktadır. Bu nedenle toplumun adalet ve hakkaniyet anlayışına göre oluşturulan ve hedef olarak belirlenen bir hukuk sistemidir (Kayar ve Üzülmez, 2010: 20).

İdeal hukuk yürürlükteki hukuku denetlemenin yanında onu düzeltici ve yol gösterici bir yol da izler. Buna karşılık yürürlükteki hukuk ise ideal hukuka ulaşma hedefini benimser (Gözübüyük, 2010: 5; Kayar ve Üzülmez, 2010: 20).

Doğal hukuk olarak da ifade edilen ideal hukuk ile ilgili düşünceler, zaman içerisinde değişime uğramıştır. Bu hukuk önceki dönemlerde zaman ve mekân farklılığı olmaksızın geçerli olan değişime açık olmayan bir hukuk türü olarak kabul edilirken zaman içerisinde bu görüş değişime uğramıştır. Hayat şartlarındaki değişimler ve insanların zihniyetlerindeki farklılaşmalar ilerleyen her süreçle birlikte daha iyi ve daha güzele ulaşılabilineceğini ortaya koymuştur (Akı, 2007: 6).

II. HUKUK'UN OLUŞUMUNDAKİ ETKENLER

İnsanlar ilkel çağlardan beri toplu halde bir yaşantı sürdürmüşlerdir. Bu durum insanın yaratılışından kaynaklanan ve onda var olan bir özellik olmakla birlikte, doğa koşullarına karşı daha rahat korunma ve temel ihtiyaçları daha kolay sağlamanın yoludur (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 3; Demir ve Deryal, 2013: 3).

Toplumsal varlıklar olan insanlar, var oldukları andan itibaren diğer bireylerle iletişim halindedirler. Bu iletişim ilk olarak anne-baba ile başlayıp ilerleyen süreçlerde de diğer aile bireyleri ve sosyal çevreyle kendiliğinden gelişen ve şekillenen bir oluşuma dönüşür. Kısacası insan yaşamı, bireysellikten öte toplumsallık içerisinde can bulur. Her ne kadar toplumdaki soyutlanmış bir yaşantı sürmek mümkün gibi görünse de, böylesi bir yaşam tarzında bile tamamıyla diğer bireylerle iletişimi sıfırlamak pek mümkün değildir (Kortunay vd. 2010: 1). Çünkü insanoğlunun yaratılışı gereği istekler, hevesler ve beklentiler konusunda tükenmek bilmeyen bir arzu içerisinde olması ve sınırsız talepler karşısında insan gücünün ve emeğinin yetersiz olması herkesten uzak yalnız bir yaşantıyı imkânsız kılmıştır. Beklentilere daha hızlı ve kolay ulaşabilme isteği insanları dayanışmaya yönlendirmiş emeklerini, mallarını değiş-tokuş etmelerini zorunlu kılmıştır. (Demir ve Deryal, 2013: 3). Yaşamsal idamede ana basamakları oluşturan ihtiyaçlar sadece hayatta kalarak yaşam sürdürme odaklı değildir. Bedensel ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra ruhsal anlamda da manevi ve psikolojik doyuma ulaşma amacıyla diğer bireylerin varlığına ihtiyaç duyulur. Savunma gereksinimi de bu ihtiyaçlardan biridir. Güven içinde yaşamak için neredeyse her birey korunma gereksinimi duyar. Bu korunma gereksinimi içinde barındıran en sağlam yapılanma ise devlettir (Demir ve Deryal, 2013: 4; Aristoteles: 66-67). Devlet, bireylerin zihinlerinde gücü ve adaleti bünyesinde barındıran, suç kavramına yönelik eylemlerde cezai yaptırımlar uygulamaya yönelik kurumları oluşturan bir yapılanmadır. Devletin bünyesinde barındırdığı adalet günümüzde de sık sık ağızımızdan düşürmediğimiz gerek ilahi, gerekse yasal anlamda sürekli gerçekleşmesini beklediğimiz bir kavramdır.

Çoğunlukla hukuk ile ilişkilendirilen bu tabir “adl” kelimesinden türemiş olup Arapçada şahitliği itibar gören kimse olarak karşılık bulur (Küçüktaşdemir, 2017: 89-90). Günümüzde ise daha çok hak edene hakkının verilmesi, izlenecek yolların yapılacak uygulamaların olması gerektiği gibi yürütülmesi şeklinde tanımlanır

(Küçüktaşdemir, 2017: 90). Platon “Devlet” adlı eserinde adaleti, her bireyin sahip olduklarını kabullenmesi ve üstlendiği sorumlulukları yerine getirmesi olarak ifadelendirmiştir (Platon: 311). Hak edene hakkını verme durumu adaleti oluştururken, kişileri haklarından mahrum bırakmakta adaletsizliğe sebep olur (Platon: 333). Adaletsizliğin can bulduğu alanlar bireyler arasında kargaşanın kaosu ve çatışmanın olduğu ortak bir paydada ortak hedefler için mücadele edilemeyip düşmanlığın yeşerdiği yerler olarak ifadelendirilir (Platon, 138).

Her zaman hak edenin yanında olması temenni edilen adalet, zaman zaman hak edenden yana olmaktan öte güçlünün yanında da yer alabilmektedir. Hesiodos’ın İşler ve Günler adlı eserinde bu konuya değinilmiştir.

Adalet: “Şimdi krallara bir sözüm var, Ne kadar söz bilirkişiler olsa da krallar. Atmacanın biri alaca boyunlu bülbüle demiş, Bülbülü sıkarken yaman pençelerinde, Zavallılık inlerken keskin tırnaklar gövdesinde, Şöyle demiş atmaca bizimkine hışmyla: "Ne bağıryorsun he, pis ufaklık? Senden daha güçlü birinin elindesin. Ne kadar güzel türkü söylersen söyle, Seni ben götüreceğim istediğim yere, Orada ya yiyeceğim seni ktır ktır, Ya da, dilersem, koyuvereceğim seni. Kendinden güçlüsüne ayak direyen zirdelidir: Acı çeker, kepaze olur hoşuna." (Hesiodos/İşler ve Günler: 21).

Hatta eserinde toplumsal ilişkilerdeki adaletin timsalini Zeus olarak tanımlar (Martin, 2017: 99).

“Dilenciye, konuğa kötü davranmak suçtur. Bir kardeşinin yatağına girip gizli gizli karısıyla oynaşanın iğrençtir suçu. Yetimlerin hakkını yiyenin de öyle, Yaşlı bir babaya saldıran, dil uzatanın da. Bütün böylelerine Zeus’un kendisi kızar, Yaptıklarını acı acı ödetir onlara” (Hesiodos/İşler ve Günler: 153).

Mitolojide de yer edinmiş olan adalet kavramı Yunan mitolojisinde kendisini tanrı Themis ile somutlaştırır (Küçükkayalar, 2012: 19; Orhan, 2012: 13). Themis kelime olarak koymak, bırakmak, sağlamlaştırmak, adil, adalet gibi ifadelerde karşılık bulur (Bodur, 2010: 146; Küçükkayalar, 2012: 19; Orhan, 2012: 18; Küçüktaşdemir, 2017: 109). Baş tanrı Zeus ve diğer tanrıların aldıkları kararların adalet boyutunu değerlendiren Themis, tanrılar arasında yapılacak toplantıları düzenleme ve bu toplantılara liderlik etme gibi görevlerle donatılmıştır (Bodur, 2012: 146; Küçükkayalar, 2012: 20; Orhan, 2012: 20; Mısır, 2012: 6; Küçüktaşdemir, 2017: 108).

Themis günümüzde adalet heykeli olarak sembolleştirilmiştir. Heykelde gözleri bağlı olan Themis, bir elinde kılıç diğer elinde ise terazi tutmaktadır (Küçükkayalar, 2012: 20; Mısır, 2012: 7). Heykelde Themis'in gözlerinin bağlı oluşuyla verdiği kararlarda objektif olacağı, etrafındaki kişilerden veya olup bitenlerden etkilenmeyeceği ifade edilmek istenmiştir (Küçükkayalar, 2012: 20; Mısır, 2012: 7). Bazı görüşler ise gözlerin açık ya da kapalı olması fark etmeksizin adaleti ifade ettiğini ve bu gözlerden çevrede olup biten hiçbir şeyin kaçamayacağını belirtir (Bodur, 2012: 158). Bunun dışında bir elinde tuttuğu kılıç adaletin keskin ve etkili olduğunu ifade ederken diğer elindeki terazi ise aldığı kararlarda hassas, adil ve eşitlik içerikli davrandığını sembolize eder (Küçükkayalar, 2012: 20; Mısır, 2012: 7). Görüşler terazi ve kılıcın birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu, terazi olmadan kılıcın sadece güç odaklı bir sistemi ifade ettiğini, kılıcsız terazinin ise otoritenin ve yaptırımın yetersizliğini gösterdiğini ifade eder (Bodur, 2012: 159).

İnsan sosyal bir varlıktır (Aristoteles: 66; Demir ve Derya, 2013: 3). Ünlü Yunan düşünür Aristoteles insanların toplumsal yapılanma içerisinde varlıklarını sürdürebileceklerini bunun aksi bir ortamda var olabilmelerinin mümkün olmadığını ileri sürenlerden biridir (Güriz, 2009: 1). Aristoteles insan ile toplumu o kadar bağdaştırmıştır ki insanın toplum dışında yaşayabilmesi için ya bir canavar ya da Tanrı olması gerektiğini söyler (Aristoteles: 68; Demir ve Derya, 2013: 3). Yine aynı şekilde insanın toplumsal yapılanma içerisinde varlık kazandığı düşüncesi İslam âlemi tarafından da ileri sürülmüş ve bu düşünce “ Teklik Tanrı’ya yakıştır” atasözü ile söze dökülmüştür (Pulaşlı, 2008: 3). Bu ifadelerden de yola çıkarak insanın tek başına kendisine yetebilmesinin mümkün olmadığı yaradılışı gereği diğer bireylerin gerek varlıklarına gerekse yardımlarına ihtiyaç duyduğu görülmektedir (Pulaşlı, 2008: 3; Bilgili vd, 2010: 3).

Farklı bireyler olmaksızın varlığını yalnız sürdüren insanın uymakla yükümlü olduğu kurallar olmamakla birlikte bu kişi belli kıstaslara bağlı kalmaksızın kendi içsel düşünce ve doğrularıyla hareket eder. Ancak bu tür bir yaşam şekli gerçek hayatta mümkün olmayıp Robinson Crusoe gibi bir roman kahramanı ile sınırlı kalmıştır. Ancak Robinson Crusoe’unda bireysel doğruları yönünde şekillenen yaşam şekli yaşadığı adaya Cuma adlı başka bir insanın gelmesiyle değişime uğrar. Böylece iki kişinin de değerlerini ve haklarını koruyacak ortak kural ve kaideler şekillendirilir

(Güriz, 2009: 1). Çünkü insanı kurallar koymaya iten durum kendisinden farklı bireylerin varlığıdır. Tek başına varlığını sürdüren bir birey gereksinimlerini doğadan rahatlıkla karşılar. Ayrıca farklı bireylerin olmaması da bu bireylerin haklarını ihlal etme durumunu doğuracak ortamların oluşmasını engeller (Battal, 2011: 20). Kurallara ve yasaklara uyma şartı ilk insanlar dünyaya gönderilmeden öncesine kadar dayanır. Şöyle ki Âdem ve Havva'ya Tanrı'nın yasak meyveyi yememeleri konusundaki uyarısı insanoğlunun karşılaştığı ilk yasaktır. Ancak bu yasağa uymamaları onları yasakları çiğneyen her birey gibi cezaya çarptırılmaya maruz bırakmıştır. Tanrı kendilerine söylemesine rağmen nefislerine yenilen Âdem ve Havva'yı dünyaya göndererek cezalandırmıştır (Mısır, 2012: 2; Daştan, 2014: 69-70). Böylece ilk cezaya çarptırılan insanlar olan Âdem ve Havva dünyada yaşamlarını sürdürmeye başlamışlardır. Zaman içerisinde Âdem ve Havva ilk önce Kabil daha sonra da Habil olarak adlandırdıkları çocuklara sahip olmuşlardır (Mısır, 2012: 2-3).

Bu kardeşler arasında geçen olay dünyanın ilk cinayetine sebebiyet vermiştir. Kuran-ı Kerim'de Habil ve Kabil kardeşlerin kıssası şu şekilde ifade edilir: (Mısır, 2012: 2-3).

"Onlara Âdem'in iki oğlunun haberini gerçeğe uygun olarak anlat: Hani ikisi de birer kurban sunmuşlar, birininki kabul edilmiş, diğerininki kabul edilmemişti. Kurbanı kabul edilmeyen, diğerine, "Andolsun seni öldüreceğim!" dedi. O da dedi ki: "Allah ancak takvâ sahiplerinden kabul eder. Andolsun ki sen öldürmek için bana el uzatsan bile, ben öldürmek için sana elimi kaldıracak değilim! Zira ben âlemlerin rabbi olan Allah'tan korkarım. Ben diliyorum ki sen hem benim günahımı hem de kendi günahını yüklenesin, cehennemliklerden olasin! Zalimlerin cezası işte budur. " Sonunda içindeki duygular onu kardeşini öldürmeye itti; onu öldürdü ve böylece hüsrana uğrayanlardan oldu" (Maide: 120/27-30).

Tevrat'ta ise Kabil'in cezası şu şekilde ifadelendirilir.

Yar. 4: 10 RAB, "Ne yaptın?" dedi, "Kardeşinin kanı topraktan bana sesleniyor.

Yar. 4: 11 Artık döktüğün kardeşkanını içmek için ağzını açan toprağın laneti altındasın.

Yar. 4: 12 İşlediğin toprak bundan böyle sana ürün vermeyecek. Yeryüzünde aylak aylak dolaşacaksın. " (Yaratılış, 4/ 10-11-12).

Toplum içerisindeki bireyler birçok açıdan birbirinden farklılık gösterir. Bu farklılık boy, kilo, güç gibi fiziksel farklılığın yanı sıra huy, inanç gibi daha çok içsel bir farklılık da olabilir. Bu durum kişilerin aynı zemin üzerinde varlıklarını sürdürmelerinde çeşitli aksaklıklar yaratabilir. İsteklerin, taleplerin, beklentilerin birbiriyle çatışması bireyler arasında anlaşmazlığa sebebiyet verir (Aslan vd, 2010: 2). Çünkü insanoğlu doğası gereği sınırsız istekler ve beklentiler içerisindedir. İsteklerini ve beklentilerini şekillendirirken de en iyi ve en güzele ulaşmak ister. Fakat aynı güzele odaklanan bireyler arasında, anlaşmazlık ve kaos kaçınılmazdır. Bu çatışmanın önünü almak ve toplumsal düzeni sağlamak adına belirli kurallar oluşturulmuştur. Bu kurallar ile hedeflenen, bireylerin birbiriyle olan ilişkilerinde çıkabilecek anlaşmazlık durumunda izlenecek yolu belirlemek, bireylerin menfaati için en uygun gidişata yönelebilmek ve toplumsal düzeni belli kıstaslarla şekillendirebilmektir. Kısacası toplumsal nizamı oluşturabilmektir. Bu kurallar bireylere daha özgür bir ortam sağlamanın yanı sıra bireylerin özgürlüklerinin sınırlarını da belirler. Bireyin özgürlüğünün sınırı başka bir bireyin özgürlüğünü kısıtlayana kadardır. Toplumun tümüne hitap eden kurallar belirlenirken hiçbir açıdan tam bir sınırsızlık söz konusu olmaz. Çünkü sizin sınırsızlığınız başka birinin sınırsızlığı ile çatışabilir. Bu sebepten dolayı yapılan düzenlemeler genel huzur için mutlaka belli kısıtlamalar içerir. Asıl varılmak istenen hedef hem bireysel hem toplumsal tatminde uzlaşmayı sağlayabilmektir (Gözübüyük, 2010: 1).

Dinamik ve güçlü bir toplumun oluşumu ve hayatta kalması düzen için oluşturulan kurallara riayet edilmesiyle olanaklıdır. Latince de bu düşünce şu sözlerle ifade edilmiştir: “*Ubi societas, ibi jus*”. Yani nerede toplum varsa orada hukuk vardır (Demir ve Deryal, 2013: 6). Çünkü hukuk bireylerin keyfi yönde harekete geçmek suretiyle oluşturabilecekleri mağduriyetin önüne geçerek düzeni sağlamakla mükelleftir (Küçüktaşdemir, 2017: 92).

Hukuk bütün toplumlarda yeni bir yapılanma olarak var olmaz. Kimi toplumlar hukuk kuralları başlığında oluşturdukları kurallara kaynak olarak dini değerleri alırlar. Oluşturulan bu kurallar düzeni sağlama doğrultusundaki değerleri ilahi açıdan şekillendirir ve kaynağını dini kaidelere dayandırır. İlahi değerler çerçevesinde ele alınan bu kaideler kişilerin sergiledikleri davranışlar karşısında Tanrı tarafından nasıl muamele göreceklarını belirler (Güriz, 2009: 2-3).

Nasıl ki hukuka kaynak oluşturacak değerler her toplumda farklılık gösterebiliyorsa hukukun etki oranı da aynı şekilde her toplumda farklılık gösterebilir. Mesela hukuku başvurulacak ilk yöntem olarak görmeyip, yöntemlerin tükenmesi sonucu faydalanılan bir alan olarak kabul eden Uzak Doğu toplulukları bu anlayışa örnek verilebilir. Bu anlayışa sahip toplumlarda hukuk ceza odaklı olarak kabul edilip suçluların yargılanmasında yardımcı olan bir araç olarak görülür. Japonya'daki bakış açısına göre bireyler varlıkları süresince ahlaki değerlere uygun hareket ederek haysiyet sahibi vatandaşlar olacaklar ve bu kapsamda ahlaki değerlere aykırı hareket edilmediğinden dolayı hukuka da gerek duyulmayacaktır (Güriz, 2009: 2-3).

İngiliz anlayışına göre hukuk, sorunların giderilmesinde ve anlaşmazlıkların çözümünde önemli rol oynayan toplum düzeninin sağlanmasında kıstas olan bir etkiye sahiptir (Güriz, 2009: 2-3).

Kıta Avrupası'nın hukuka bakış açısı ise hukukun sadece bu işte uzman kişileri ilgilendiren bir disiplin olmadığıdır. Hukuk kuralları kapsamı içerisindeki tüm bireyleri ilgilendiren toplumun tümüne hitap eden bir yapılandırma değildir. Bu coğrafyada hukukun etki alanı sadece adaleti sağlayan kuralları belirlemekle kalmaz aynı zamanda toplumsal düzen kuralları, bireylerin yaşamsal süreçlerinde sergilemeleri gereken kuralları gibi farklı konuları da kapsar (Güriz, 2009: 2-3).

III. TOPLUMSAL DÜZEN KURALLARI

Bireyler güvende olabilmek ve karşılamakta güçlerinin yetmediği gereksinimlerini giderebilmek adına ortak bir yapılanma oluşturmak zorundadırlar. Bu yapılanmayla birlikte daha korunaklı bir ortama sahip olmanın yanı sıra belli konularda uzmanlaşarak ihtiyaçlarını daha kolay giderebilme fırsatına da kavuşurlar. Ancak bu, çatışmasız ve uyum esaslı bir zemin üzerinde gerçekleşebilir. Bu zemin de belli kural ve kaideler etrafında uzlaşmayla elde edilebilir.

Toplumun düzenini ve düzenin sürekliliğini sağlayan kuralları yalnızca hukuk kurallarıyla sınırlı değildir. Bu kuralları arasında din kuralları, ahlak kuralları, görgü kuralları ve gelenek-görenekler de yer alır (Akı, 2007: 13; Balı, 2003: 224).

Din Kuralları: Bireysel ve toplumsal şekillenmede insanları yönlendiren en eski geçmişe sahip kurallardır (Demir ve Deryal, 2013: 7; Kayar ve Üzülmez, 2010: 3;

Gözübüyük, 2010: 12). Din kuralları kişilerin yaratıcıya karşı sorumluluklarını belirtmenin yanı sıra bireyin bireye karşı olan hak ve sorumluluklarını da içerir (Gözübüyük, 2010: 12; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 3; Gözübüyük, 2010: 12; Bilgili vd, 2010: 9).

Din düşüncesi insanoğlunun tarihi kadar eskidir. İnsanoğlunun varlığı için yeme içme kadar öneme sahip olan ve inançlar doğrultusunda şekillenen din kuralları asırlar boyunca sadece bireylerin doğru bir yaşam sürmelerinde etken olmakla kalmayıp toplulukların şekillenmesinde de önemli bir rol oynamıştır (Akı, 2007: 13; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 4).

İnsanoğlu doğasında var olan inanma isteği doğrultusuyla ulaştığı inançlarının izinden giderek hem var olduğu yaşamda hem de ölüm sonrasında mutlu olacağına inanır (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 6). Medeniyetin tam şekillenmediği dönemlerde inançlarının yönü daha çok kendilerinden farklı gördükleri tanımlayamadıkları ya da hayranlık duydukları varlıklara yönelik olurken, semavi dinlerde ise gök cisimleri veya objelerden ziyade artık idrak edilmiş olan Allah' a yöneliktir. Din kuralları hem dünyevi hem de uhrevi hayatımızın şekillenmesinde önemli bir basamak oluşturur (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 6; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 3-4). Yaratıcı ile ona iman edenler arasındaki bağlantı uhrevi bir boyut içerirken, bireylerin kendi aralarındaki ilişkiler dünyevi boyut kapsamındadır. Kul ile yaratıcı arasındaki uhrevi boyuttaki ilişkiler inanç esasına dayanır. Bu kapsamda yaratıcıya yönelik yapılan ibadetler onun emir ve yasakları doğrultusunda sürdürülen yaşam uhrevi bir içerik taşır. Bunun yanı sıra bireylerin birbirleriyle olan ilişkileri ve bu ilişkilerinde sergiledikleri yalan söylememe, haksızlık yapmama, hakları olmayan şeylere el uzatmama gibi davranışlar din kurallarının dünyevi boyutunu içerir (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 6). İnsanın var oluşundan itibaren dini değerler ve inançlar topluluklarda önemli bir yere sahipti. İnança ve inanç kapsamındaki birçok uhrevi değere gösterilen saygının da tesiriyle din kurallarının hukuk kuralları üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğu ve bir nevi hukuk kuralının görevini üstlendiği görülmektedir (Demir ve Deryal, 2013: 7).

İlkel topluluklarda toplumun uymakla yükümlü olduğu değerlerin doğaüstü güçler tarafından oluşturulduğuna ve aynı zamanda bu değerler doğrultusunda hareket edilip edilmediğinin de yine bu güçler tarafından denetlenildiğine inanılırdı. Bu kaideler

doğrultusunda yaşamamak doğaüstü güçlerin kendilerini cezalandırılacaklarına inandıklarından tedirginlik yaratıyordu (Güriz, 2009: 7).

Antik Yunan’da, hukuk dini kökenli olup rahip-hâkimlerin kararları ile şekilleniyordu. Rahip-hâkimlerin verdikleri bu kararların doğaüstü güçlerin görüşleri olduğuna inanılıyor bu nedenle kararlara karşı çıkılması söz konusu dahi olmuyordu (Güriz, 2009: 7; Demir ve Deryal, 2013: 7). Örneğin; ölülerin gömülmesi Antik Yunanda dini hukuka ait bir emir sayılıyordu. Bununla beraber unutmamak gerekir ki, rahip-hâkimler aslında toplumda geçerli örf ve adet kurallarını uyguluyorlardı (Güriz, 2009: 7; Demir ve Deryal, 2013: 7). Aynı şekilde Roma Hukuku da varlığının ilk evrelerinde hukuk alanında tam anlamıyla olmasa da belirli oranda dini bir uygulamaya yönelmiştir (Güriz, 2009: 7; Demir ve Deryal, 2013: 7; Bilge, 2010: 6). Eski Türklerde de hukuk ile din bağlantılı olup “şamanlar” “din adamı” olmakla birlikte aynı zamanda “hukukçu” olarak da kabul edilmişlerdir (Demir ve Deryal, 2013: 7).

Dinin hem kurallar hem yöneticiler üzerindeki etkisi sadece ilkel topluluklarla sınırlı olmamış bu etki Ortaçağ Avrupa’sında da varlık göstermiştir. Ortaçağ Avrupa’sında da toplumsal kuralların belirlenmesinde ve hukuki düzenin şekillenmesinde din yine aynı rolü oynamıştır. 16. yüzyılda Rönesans ve Reform hareketlerine kadar kilisenin hukuk ve yönetim üzerindeki etkisi devam etmiştir. Günümüzde dâhi Avrupa hukukunda kilisenin etkin olduğu dönemlerden kalma bazı hukuki değerler varlığını sürdürmektedir (Demir ve Deryal, 2013: 8). Ülkemiz açısından da din, hukuk üzerinde mevcut bir etkiye sahiptir. Dinin hukuk üzerindeki etkisi 1926 eski Medeni Kanun’un kabulüne kadar devam etmiştir (Gözübüyük, 2010: 12).

1924 Anayasasının 2. maddesinde, “Türkiye Devletinin dini İslam’dır” ibaresinin 1928 yılında çıkarılmasıyla günümüz hukuku laik bir yapıya kavuşmuştur. Anayasanın 2. maddesi Türkiye Devleti’nin laik bir devlet olduğunu belirtir (Gözübüyük, 2010: 12).

Ahlak Kuralları: Ahlak kuralları bireysel ve toplumsal sorumluluklar çerçevesinde şekillenen, bireyin yükümlülüklerinin belirlenmesinde etkili olan, toplumun çoğunluğunun hem fikir olduğu iyi-kötü gibi değerler içeren kurallar bütünüdür (Demir ve Deryal, 2013: 9; Kayar ve Üzülmmez, 2010: 4; Pulaşlı ve Korkut,

2008: 7; Güriz, 2009: 16; Gözübüyük, 2010: 11; Bilgili vd, 2010: 7). Bu kurallar sergilenen davranışların ve tutumların uzun çaplı yaşam deneyimleriyle harmanlanarak değerlendirilmesi sonucu elde edilmiştir. Bu değerlendirme insanların yaşantılarında izledikleri yolların ve tavırların diğer bireylere olan etkisi göz önüne alınarak gerçekleştirilmektedir (Akı, 2007: 15). Uzun süreli deneyimler ve tespitler sonucu bireylerin ilişkilerinin ve tutumlarının nasıl olması gerektiğini belirlemesi açısından ahlak kuralları büyük bir önem taşır (Kayar ve Üzülmöz, 2010: 4)

Ahlak kuralları iki ayrı kategoride incelenebilir:

-Kişisel Ahlak Kuralları

-Sosyal Ahlak Kuralları

Kişisel ahlak kuralları kişinin kendi ahlaki anlayışı ve sınırları doğrultusunda şekillenir (Güriz, 2009: 16; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 4; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 7; Gözübüyük, 2010: 11; Demir ve Deryal, 2013: 9; Bilgili vd, 2010: 8). Bireyin kendi doğruları çerçevesinde tavırlarını sergilediği ve bunun sonucunda, bireyin sadece kendi vicdani tarafından yargılandığı bir yapılanmadır. Yani kişisel ahlak kuralları herhangi bir güç tarafından yaptırımı olmayan, davranışa dökülmesinin sadece bireyin insiyatifinde olduğu bir yapılanmanın ürünüdür (Güriz, 2009: 1; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 7; Demir ve Deryal, 2013: 9). Bu kurallar içerisinde yer alan “alçak gönüllü olmak”, “samimi ve dürüst olmak”, “diğer bireylere yönelik kötü hissiyatlar barındırmamak” gibi davranışlar toplumda herkesin uygulanması konusunda ortak paydada bulunduğu tavırlardır. Ancak bu davranışların uygulamaya konulması herhangi bir yaptırıma tabi olmamakla birlikte bireyin vicdani terazisine göre şekillenir. Çünkü kişi bu kuralları kendi bakış açısıyla değerlendirir. Eğer kendi artılarıyla uyuşmuyor ve vicdani açıdan da bir rahatsızlık duymuyorsa uygulamaya koymayabilir (Demir ve Deryal, 2013: 9; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 5-6).

Sosyal ahlak kuralları ise kişisel ahlak kurallarından farklı olarak daha geniş çaplı bir alana hitap eder. Bu kurallar toplum içerisindeki farklı bireylerin ortak paylaşımları esnasında sergiledikleri davranışlarla şekillenir. Bireyin sergilediği davranışlar sadece kendisi ile sınırlı kalmayıp toplum açısından da değerlendirilir. (Güriz, 2009: 16; Gözübüyük, 2010: 11; Bilgili vd, 2010: 8).

Gürültü yapmamak, güçsüz ve mağdur bireylere yardım etmek gibi değerler içeren sosyal ahlak kurallarını toplum içerisindeki diğer bireylerin haklarına duyduğumuz saygının ürünü olarak da ifade edebiliriz (Demir ve Deryal, 2013: 10; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 7). Devlet tarafından herhangi bir yaptırım olmadığından bu kurallara uygun hareket edilmemesi halinde herhangi bir cezai yaptırım uygulanmaz. Ancak bireyi demoralize eden durumlar sadece devletin verdiği cezalarla sınırlı değildir (Aslan vd. 2010: 5). Toplum tarafından dışlanma, ayıplanma gibi durumlar da kişi için bir tür cezadır (Aslan vd. 2010: 5; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 7; Gözübüyük, 2010: 5; Demir ve Deryal, 2013: 10) İşte bu kurallara uyulmamasının cezai yaptırımı da bu türdendir. Ancak davranışları karşısında toplum tarafından kendisine sergilenen davranışlardan rahatsız olmayıp bunları sürdürmeyi tercih eden birey bu kurallara zorla yönlendirilemez (Aslan vd. 2010: 5; Kayar ve Üzülmez, 2010: 6; Gözübüyük, 2010: 11).

Bu kurallar değişime ve yeniliğe açık kurallar olup farklı hayat tarzları, bakış açıları ve görüşlerin etkisiyle değişime uğrayabilir (Demir ve Deryal, 2013: 10; Güriz, 2009: 17). Ancak sınırlı sayıda da olsa zaman içindeki değişimlerden etkilenmeyen her dönem ve her şartta uyulması beklenen ahlak kuralları da mevcuttur. İnsanlığın ortak doğrusu olarak kabul edebileceğimiz “yalan söylememe” davranışı bu kapsamda değerlendirilebilecek bir ahlak kuralıdır (Güriz, 2009: 17).

Sosyal ahlak kuralları çerçevesinde şekillenen yaşam şekli bize kişiler arasında saygının, dayanışmanın, yardımlaşmanın yaygın olduğu, anlaşmazlıkların ve haksızlıkların bulunmadığı, insan ilişkilerinin çikarsız ve samimi olduğu ve böylelikle daha sağlam ve kenetlenmiş bir toplumun oluşumunu sergiler (Güriz, 2009: 17).

Ahlakın hukukla olan ilişkisine baktığımızda bu iki yapılanma neredeyse kaynaşmakla birlikte bazı noktalarda birbirinden ayrılır. Bu ayrımlardan birkaçına değinirsek; (Gözübüyük, 2010: 11).

- Ahlak kuralları oluşumunda kimi zaman kişilerin vicdanı yapısı etkili olurken kimi zamanda toplumsal düzende herkesin faydasını gözetebilecek değerler ölçüt alınmıştır. Hukuk kuralları ise devlet tarafından oluşturulmuştur (Kayar ve Üzülmez, 2010: 15; Bilgili vd, 2010: 8).

- Ahlak kuralları çeşitli emir ve yasaklar doğrultusunda şekillenirken hukuk kuralları bu emir ve yasaklarla kişileri sınırlandırmakla kalmaz onlara haklarda tanır (Kayar ve Üzülmez, 2010: 15; Bilgili vd, 2010: 8).

- Ahlak kuralları “iyi”, “güzel” ve “doğru” odaklı iken hukuk kurallarının odağında “adalet” vardır (Kayar ve Üzülmez, 2010: 15; Demir ve Deryal, 2013: 10).

- Ahlak kurallarında kişinin sorumlulukları kendisini, toplumu ve diğer bireyleri kapsarken; hukuk kurallarında bu kapsam içerisine toplum ve diğer bireyler girer (Kayar ve Üzülmez, 2010: 15).

- Hukuk kuralları genel itibariyle yazılı kurallardır. Ancak kaynağını, dini değerler, vicdani bakış açıları ve toplumsal doğrulardan alan ahlak kurallarının kesin kalıplar içerisine sokulup yazılı hale dönüştürülmesi çok da imkân dâhilinde değildir (Bilgili vd, 2010: 8).

Unutmamak gerekir ki birçok toplumda hukuk kuralları toplumun ahlaki değerleri çerçevesinde şekillendirilir. Ahlaki değerlerle uyumsuzluk gösteren hukuk kuralları uzun süre varlık gösteremez. Bu nedenle yasaların oluşumunda ahlak kurallarına ters düşen hukuk kurallarına yer verilmemesi toplumsal kabullenişde ve uygulamada kolaylık sağlayacaktır (Gözübüyük, 2010: 11).

Görgü Kuralları: İnsanların yaşam süreçleri içerisinde toplumsal ilişkilerinde, karşılaştıkları çeşitli olaylarda sergilemeleri beklenen tavırlar, davranışlar ve tutumlar görgü kuralları olarak ifade edilir. Görgü kuralları, içinde bulunulan toplumun değer yargılarına beklentilerine uygun kurallardır (Anayurt, 2005: 32; Kayar ve Üzülmez, 2010: 7; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 7; Güriz, 2009: 14; Gözübüyük, 2010: 10; Bilge, 2010: 11). Bu kurallar aynı ortamı paylaşan birlikte vakit geçiren bireylerin bu ortamı ve zamanı daha saygın ve kaliteli geçirmelerini sağlamak adına doğmuştur (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 7; Güriz, 2009: 15).

Her toplumun görgü kuralları o toplumun kendi doğruları ve yaşantısı doğrultusunda şekillenir. Bu kurallar hukuk kuralları gibi ülke genelinde uygulanan herkese hitap eden kurallar değildir. Görgü kuralları şehirlerarası, bölgelerarası gibi coğrafi farklılıklara ek olarak kültürel değerler ve bakış açılarına göre de değişiklik gösterebilir. Hatta mekânsal değişime ek olarak zamansal değişim de mümkündür (Kayar ve Üzülmez, 2010: 4; Aslan vd. 2010: 6; Gözübüyük, 2010: 10; Demir ve

Deryal, 2013: 11; Bilgili vd, 2010: 11). Örneğin; ağız şapırdatarak yemek yenilmesi eskiden bir görgü kuralıydı. Bu davranışla yemeğin lezzetli olduğu ve zevk içinde yenildiği izlenimi verilmek istenerek, yemeği yapmanı mutlu etmek amaçlanırdı. Ancak günümüzde bu davranış etrafı rahatsız eden ve görgüden yoksun bir davranış olarak nitelendirilmektedir (Kayar ve Üzülmez, 2010: 8).

Görgü kurallarının varlığı toplumsal hayattaki huzurun ve anlaşmanın daha kolay sağlanmasında önemli bir basamak oluşturur. İlişkilerin daha sağlıklı ve saygı çerçevesinde devam edebilmesinde sağlam bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla görgü kuralları da toplum düzeninin esaslarından biridir (Güriz, 2009: 14).

Hukuk kuralları ile görgü kurallarının ayrımlarından bazılarını değerlendirirsek;

- Hukuk kuralları ile görgü kuralları arasındaki en önemli farklılıklardan ilki yaptırım gücüne ilişkindir. Görgü kurallarının yaptırımı manevidir. Kişilerin görgü kuralları çerçevesinde davranmalarını sağlayan en kuvvetli etki toplumun manevi etkisidir. Buna karşılık hukuk kuralları yaptırım gücünü devletten alır (Demir ve Deryal, 2013: 14-15; Kayar ve Üzülmez, 2010: 4; Pulaşlı ve Korkut, 2008: 8; Güriz, 2009: 18; Gözübüyük, 2010: 5; Balı, 2003: 224; Bilgili vd, 2010: 11; Bilge, 2010: 11)

- Görgü kuralları insanlara sadece toplumsal mükellefiyetler getirir. Ancak herhangi bir yetki vermez. Hukuk kuralları ise bireylere mükellefiyetler vermekle birlikte çeşitli haklar da tanır (Demir ve Deryal, 2013: 14-15; Bilgili vd, 2010: 12).

Görgü kurallarına uymayan kişiler toplum tarafından bir nevi manevi olarak cezalandırılır. Bu kurallara aykırı tavır sergileyen bireyler cahil, görgüsüz, vefasız, saygısız, nezaketsiz ve kaba gibi bir takım tabirlerle ifadelendirilir. Ancak yaptırım bu manevi sıfatlandırmalarla sınırlı olup herhangi bir maddi yaptırımı yoktur (Kayar ve Üzülmez, 2010: 4, Pulaşlı ve Korkut, 2008; Bilge, 2010: 11). Fakat belirtmek gerekir ki toplumun kaba, görgüsüz, saygısız gibi yakıştırmalarına maruz kalan bireyler manevi kişilik kaybı yaşayabilirler. Bu sonuç maddi anlamda kaybedilenlerden daha büyük bir hasar yaratabilir. Kişinin toplumsal ilişkilerinin sarsılması ve bireyin içine kapanık bir yapıya bürünmesi mümkün olabilir (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 8).

Hukuk Kuralları: Devletin yetkili birimleri tarafından oluşturulan toplumsal düzen ve uyumu sağlamak amacı doğrultusunda belli sınırlamalarla birlikte aynı şekilde haklar da sunan yazılı kurallar bütününe hukuk kuralları denir. Toplumsal yaşamın sürdürülebilmesi adına olmazsa olmaz kurallardan biri olan hukuk kuralları adeta toplumsal yaşamla içiçedir (Anayurt, 2005: 35; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 9; Bilge, 2010: 13). Toplumun yaşanılabilirliğini ve ilişkilerdeki kalite standartlarını arttırabilmek adına hayata geçirilen hukuk kuralları kaynağını ahlak kurallarından, geleneklerden, dini vecibelerden ve toplumsal beklentilerden alır (Battal, 2010: 27).

Bugün “hukuk devleti” olabilmek çağdaş yapılanmanın ana hedefidir. Hukuki kurallar sadece konulduğu devletin halkı için uygulamaya konulan kurallar olmayıp devletin kendisinin de uymakla ve bağlı kalmakla yükümlü olduğu kurallardır. Kısacası bu kurallar herkesin uymak zorunda olduğu kaideler bütünüdür (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 4).

Hukuk kurallarının özelliklerine değinirsek;

- Bir şeyi emretmeyi, yasaklamayı, izin vermeyi, yetkilendirmeyi ve hak tanımayı ifade eder (Kayar ve Üzülmöz, 2010: 9; Güriz, 2009: 18).

- Hukuk kuralları genel, soyut, sürekli ve yazılı olmak gibi özellikler taşır (Kayar ve Üzülmöz, 2010: 10; Demir ve Deryal, 2013: 12; Güriz, 2009: 18; Gözübüyük, 2010: 8; Bilgili vd, 2010: 20).

- Emir ve yasaklar içeren hukuk kuralları insan ilişkilerini düzenlemede de etkindir. Bu ilişkiler, kişilerin birbiriyle, toplumla veya devletle ilişkileri olabileceği gibi kişilerin mallar ve haklar üzerindeki yetkisini ve hakkını da konu alır (Kayar ve Üzülmöz, 2010: 9; Demir ve Deryal, 2013: 12).

- Uyulması zorunlu kurallardır. Hukuk kuralları yürürlükte olduğu süre içinde aynı durumdaki herkese ve her olaya uygulanır (Kayar ve Üzülmöz, 2010: 10; Demir ve Deryal, 2013: 13; Güriz, 2009: 18; Gözübüyük, 2010: 8).

- Diğer davranış kuralları genellikle kişiye bir takım “görevler” ve “mükellefiyetler” yüklemesine karşılık; hukuk kuralları aynı zamanda kişiye bazı “haklar” ve “yetkiler” de tanır (Demir ve Deryal, 2013: 13; Gözübüyük, 2010: 7).

- Hukuk kurallarında ana hedef olması gerekeni gerçekleştirmektir. Bu amaç doğrultusunda bireyler açısından olumlu sonuçlar doğabileceği gibi olumsuz sonuçlar da oluşabilir (Demir ve Deryal, 2013: 12).

- Hukukun kendini gerçekleştirdiği süreç, bireyin eylemi düşündüğü devre olmayıp eylemi harekete geçirdiği zamandır (Anayurt, 2005: 35).

IV. HUKUK'UN ORTAYA ÇIKIŞI

Toplumsal yaşamın değişmez getirilerinden biri olan hukuk, insanlık tarihi kadar eskiye dayanır. Tek başına yaşayabilme vasfına sahip olmayan insanoğlu avlanmadan ticarete kadar birçok alanda diğer bireylerin varlığına ihtiyaç duymuştur. Birbirlerinin varlıklarına gereksinim duyan bu insanlar arasındaki düzeni sağlamak da hukuk kuralları ile mümkün olmuştur.

Zihinsel, kültürel, fiziksel, ekonomik gibi birçok alanda birbirinden farklı özellikler gösteren insanoğlunun hayattan beklentileri ve yapmak istedikleri de farklılık göstermektedir. Bu farklı isteklerden doğan anlaşmazlıkları çözebilmek için alınacak kararlar da belli otoriteler tarafından sağlanır. Bu otoriteler peygamberler, din adamları veya hükümdarlar olabilir (Ekinci, 2011: 24-25).

İlkel toplulukların toplumsal örfelere karşı gösterdikleri hassasiyet doğüstü güçlere dayanır. Bu topluluklar toplumsal örfelerin doğüstü güçler tarafından belirlendiğine ve devamlılığının da bu güçler tarafından kontrol edildiğine inanırlar. Bu şekilde varlık bulan toplumsal örfelere uymamak da bu topluluklarda doğüstü güçler tarafından cezalandırılacakları inancını oluşturmuştur. Eski Yunan'da da kurallar dini doğrultudadır. Hukuk kuralları rahip-hâkimlerin kararları doğrultusunda şekillenir ve bu rahip-hâkimlerinde doğüstü güçlerin görüşlerini yansıttıklarına inanılır (Gürüz, 2009: 7).

Babil'in Kanunları ile tanınan ünlü hükümdarı Hammurabi'nin de ilahlar tarafından görevlendirildiğine inanılıyordu. Bu inancın varlığına ünlü Hammurabi Kanun'larının önsözünde bulunan "*adaleti gerçekleştirmek, kötüyü yok etmek, kuvvetlinin zayıfı bertaraf etmemesini sağlamak, memleketi güçlendirmek*" için ilahlar tarafından görevlendirildiği ibaresinden anlıyoruz (Gürüz, 2009: 7).

Hukuksal düzenlemelerin gerçekleştirildiği ilk bölgeler Mezopotamya ve Anadolu olarak kabul edilmektedir. Bu bölgelerde medeniyet kurmuş olan Asur, Sümer ve Hitit uygarlıkları hukuksal anlamda şekillenmiş uygarlıklardır (Bozkurt, 2009b: 79). Hukuk alanı denilince akla ilk gelen yazıyla ilgilenen en eski uygarlık, olan Sümerlerdir. Babil, Asur, Hitit gibi uygarlıklara da Sümerler esin kaynağı olmuştur (Bozkurt, 2006: 43).

Sümer siyasi yapılanmasında rahip kralların birçok durumu kendi çıkarları doğrultusunda kullanmaları halkı gün geçtikçe daha çok sömürmelerine sebebiyet veriyordu (Genca, 2009: 6; Kramer, 2002: 73). Bu standartlar Lagaş kralı Urgakina Kanunları'yla değişime uyarılmıştır (Ekinci, 2011: 42). Urgakina toplum içerisinde adaletin ve hakkın şekillenebilmesi için bir metin oluşturmuştur (Bozkurt, 2006: 43; Kramer, 2002: 155). Ancak Urukagina'nın oluşturduğu metine ulaşamadığından ilk yasa koyucu unvanını MÖ 2100 yılında III. Ur Sülalesi'nin ilk kralı olan Ur Nammu almıştır (Ekinci, 2011: 42; Kramer, 2002: 117; Genca, 2009: 8; Florioti ve Demirci, 2013: 30).

Ur Nammu kanunlarında bazı durumlar için alınacak kararlarda nehir tanrısının etkili olduğuna inanırlardı. Büyücülükle suçlanan bir adamın nehre atılması ve suçlu olup olmadığının nehirde boğulup boğulmamasıyla değerlendirilmesi bu kanunlardan biridir (Ekinci, 2011: 45). Zina yaptığı iddia edilen kadın için de yine nehir tanrısına başvurulurdu. Kadın nehirde boğulmaz ise nehir tanrısının onu temize çıkardığı düşünülürdü. Bu uygulama sadece Sümerlerle sınırlı bir uygulama değildir (Ekinci, 2011: 45; Genca, 2009: 87; Florioti ve Demirci, 2013: 30; Sünbül, 2014: 22). Suçluluk durumunun değerlendirilmesinde nehir tanrısına başvurarak kişinin nehre atılma uygulaması Hammurabi Kanunları'nda da mevcuttur. Uygulama zina yaptığı iddia edilen kadınlara yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Şöyle ki zina yaptığı iddia edilen kadın nehre atılır. Eğer kadın nehirde boğulur ise iddia doğru olduğu kabul edilir. Kadının boğulmaması ise kadını suçlama karşısında aklar (Genca, 2009: 87-88). Bazı kaynaklar ise bireyin boğulmaması halinde bireye yönelik suçlamada bulunan kişinin öldürüleceğini belirtmektedir (Ekinci, 2011: 45). Asur kanunlarında ise farklı olarak nehre atılma durumu hem suçlu olduğu iddia edilen hem de bu iddia da bulunan kişi için geçerlidir (Ekinci, 2011: 45; Florioti ve Demirci, 2013: 31). Anadolu'da da var olan bu uygulamada kişinin elleri bağlanmaz iken Orta Çağ'daki engizisyon mahkemelerinin

uygulamasında kişi elleri bağlanarak nehre atılır (Bozkurt, 2006: 43; Florioti ve Demirci, 2013: 28).

Dünya'nın ilk yasa koyucuları olarak bilinen Sümerlerin bazı kanun maddelerine bakarsak;

- *Bir adam... bir adamın ayağını bir alet ile keserse 10 gin gümüş ödeyecek* (Bozkurt, 2006: 43; Kramer, 2002: 118).

Bir birey başka bir... bireyin kemiğinde silah kullanmak suretiyle bir zarar oluşturursa, 1 mina gümüş ödeme cezasına çarptırılacak (Kramer, 2002: 118).

Kişi başka birinin burnunu geşpu olarak adlandırılan bir alet ile keserse, 2/3 mina gümüş ödeme cezasına çarptırılacak (Kramer, 2002: 118).

Evde hizmet için görevlendirilen bir köle evin sahibi gibi davranıp ev sahiplerine hakaret ederse onun ağız bir ölçü tuz ile ovulacak (Bozkurt, 2006: 43).

Sümer'de köleliğin asıl kaynağını harp esirleri oluşturur. Bunların yanı sıra borçlunun borcunu ödememesi ve bazı suçlar da yine köle statüsü için sebep oluşturur. Ayrıca sadık olmayan kadın, hürmetsiz evlat da köle olabilirdi (Ekinci, 2011: 42; Bozkurt, 2006: 70). Şöyle ki eğer çocuk babasına sen benim babam değilsin şeklin bir ifade kullanırsa çocuk köle konumuna düşerdi. Ancak söylemin anneye yönelik olması kişinin evden kovulmasına sebebiyet verir (Sünbül, 2014: 11).

Ancak kölelik Sümer'de çok kısıtlayıcı durumlar oluşturmuyordu. Köleler hür olan kişilerle evlilik yapabiliyorlardı. Hür bir anneye sahip çocuk babası köle bile olsa hür statüsü kazanabiliyordu (Ekinci, 2011: 42; Bozkurt, 1981: 70).

Bununla birlikte köleler mülk sahibi olabiliyor, mahkemelerde şahitlik yapabiliyor ve kendi değerinin iki mislini ödeyerek de hürriyetlerine kavuşabiliyordu (Ekinci, 2011: 42; Bozkurt, 1981: 70).

Ana İttişu kanunlarına göre kadının eşini istememe veya bu konuda herhangi bir söylemde bulunma hakkı yok. Şöyle ki kadının eşine ondan nefret ettiğini ve kendisinin onun kocası olmadığını söylemesi kadının nehre atılmasıyla sonuçlanıyordu (Sünbül, 2014: 13) Bunun yanında kadının boşanmak istemeye yönelik hiçbir hakkı yoktu. Bu türden bir hak sadece erkeklere tanınmıştı. Ancak kadının böyle bir hakkı olmamasına rağmen boşanmaya yönelik bir talepte bulunması onun suya atılarak cezalandırılması ile sonuçlanıyordu (Genca, 2009: 85; Sünbül, 2014: 13). Sümer yasalarına göre kişinin

evlat edinmesinde çocuğunun olması bir engel teşkil etmiyordu (Ekinci, 2011: 43; Genca, 2009: 89). Ayrıca kişi istediği zaman evlat edinme başlığı altında gerçekleştirilen sözleşmeyi bozabiliyordu (Ekinci, 2011: 43).

Borçlar dâhilinde yapılan uygulamalarda anlaşma şartları resmi makamların gözetiminde gerçekleştirilirdi. Bu şartlara tarafların uymaması halinde ise resmi makamların müdahalesi gerçekleşirdi (Ekinci, 2011: 43).

Sümerlerde miras diğer birçok toplumda olduğu gibi erkek çocuk odaklıdır. Erkek çocuğu bulunmayan aileler ise bu durumda evlat edinmiş ve miraslarını evlat edindikleri çocuğa bırakmışlardır. Hatta kızları evli olan aileler evlat edinecekleri birey olarak damatlarını tercih ederler. Dediğimiz gibi erkek çocuk odaklı olan miras kız çocuklarına sadece çeyiz başlığı altında verilir (Sünbül, 2014: 15). Bazı kaynaklar ise miras dağılımının kız ve erkek arasında eşit oranda gerçekleştiğini belirtip erkek çocuğun evlenmemiş olması halinde ise ona ayrıca ek olarak evlilik masrafı için belirli bir mebla verildiğini ifadelendirir (Ekinci, 2011: 44).

Düzeni bozan, doğru olarak kabul edilmeyen durumların ve davranışların cezalandırılması devlet tarafından gerçekleştirilirdi. Verilecek cezalar hürlere ve kölelere göre farklılık gösterirdi. Aynı suçun işlenmesi durumunda kölelerin cezası hürlere göre daha ağırdı (Ekinci, 2011: 44-45).

Bireylerin can güvenliğine karşı işlenen suçların cezası mallarına karşı işlenen suçların cezasından daha düşüktü. Bunda Sümerlerin maddi değerlere verdikleri önemin fazla olması etkiliydi. Hükümdara ait bir malın çalınmasının cezası idam olmasının yanı sıra malın 35 katını ödemek kaydıyla da kişi idamdan kurtulabilirdi (Ekinci, 2011: 44-45).

Yaşamımızın her alanında gereksinimi duyulan ve sıklıkla dillendirilen hukuk, adeta insan ile özdeşleşmiş bir kavramdır. Ancak hukuka gereksinim duyulabilmesi için mevcut ortamın bireyin değil bireylerin hâkim olduğu bir alandan ibaret olması gerekir (Kortunay vd. 2010: 1). Çünkü hukuku doğuran esas durum insan ilişkilerinin ortaya çıkardığı anlaşmazlıklar ve görüş ayrılıklarıdır (Gözübüyük, 2010: 1)

Hukukun varlığı ilk insanlara dayanmakla birlikte oluşumundaki esas malzemeyi toplumların kültürleri, gelenekleri, örf ve adetleri oluşturur (Battal, 2010: 27). Herhangi bir toplumda oluşturulan ve gayet doğal karşılanan hukuk kurallarının başka bir

toplumda kabul edilemez olmasının altında yatan sebep de gelenek ve göreneklere dayanıyor olmasıdır. Şöyle ki, bir toplum içerisinde şekillenen kültürler, değer yargıları, örf ve adetler o toplumun halkı için bir anlam ve değer ifade eder. Fakat farklı kültür çevrelerinde yetişmiş olan bireyler bu değerleri kendi toplumsal değerlerine ters düştüğü için kabullenmeyebilir. Bununla birlikte kaynağını insandan alan hukuk, insanı mutlu etmek için var olsa da kullanılış şeklindeki yanlışlıklardan ötürü hak edeni değil güçlü olanı mutlu etmiştir. Bu yüzden de bazı toplumlarda zaman zaman eşitlik ilkesinden uzaklaşıldığı görülmüştür. Örneğin Antik Yunan'a baktığımızda, gücü oluşturan esas unsurun toprak olduğunu ve büyük çaplı toprak sahiplerinin bu varlıkları sayesinde (basileus) kral unvanını elde ettiklerini görmekteyiz (Kaya, 2016a: 23-24; Diakov ve Kovalev, 2017: 265; Mansel, 2014: 106; Kaya, 2016b: 169; Pomeroy, 2018: 57). Kral unvanını elde eden birey Antik Yunan idari yapılanmasına göre dini, askeri ve hukuki yetkilere haiz olmuştur (Mansel, 2014: 106; Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Kaya, 2016b: 171). Gücü elinde bulunduran bireyin hukuki anlamda da etkin olması Roma kralları için de geçerliydi. Roma kralları da tıpkı Antik Yunan krallarında olduğu gibi askeri, dini ve hukuki yetkilere sahipti (Tekin, 2008: 193; İplikçioğlu, 2015: 68; Tanilli, 2002: 376; Reyhan ve Cengiz, 2015: 230; Demircioğlu, 2015: 53; Diakov ve Kovalev, 2015: 42; Çelebican, 2012: 40; Umur, 1999: 9-10; Baker, 2013: 31; Friedell, 2017: 147).

Bununla birlikte mezkûr toplumlarda alt sınıf mensuplarının oldukça kötü muameleye maruz kaldığı ve hukuki haklardan mahrum bırakıldığı görülmüştür. Bu kapsamda Antik Yunan ve Roma toplumlarına baktığımızda kölelik sınıfının varlığına şahit olmaktayız. Antik Yunan toplumunda köleler insani muamele görmekten uzak herkesin her istediği tavrı sergilemeye hak bulduğu kişilerdi (Bonnard, 2004: 152; Bakırezer, 2008: 23-24; Friedell, 2017: 201; Hüner, 2013: 2). Aristoteles kölelerden şu şekilde bahseder "*Kölelerin kullanılması da, evcil hayvanlarınkinden hiç ayrılmaz; biz her ikisinden de bedensel ihtiyaçlarımızın giderilmesinde yararlarız*" (Aristoteles: 125). Antik Yunanda kölenin yerleştirildiği toplumsal konum Roma toplumu için de geçerliydi. Roma'da bireyin kölesi üzerindeki yetkisi onu satabilme hakkından öteye gidip öldürebilmesine kadar varmıştır (Jones, 2016: 163; Diakov ve Kovalev, 2015: 100; Ekinci, 2011: 172; Çelebican, 2012: 134; Altaş, 2011: 267). Bu türden toplumsal sınıflandırılmaların oluşumunda esas oluşturan güç unsuru Antik Yunan ve Roma'nın

hukuki yapılanmasında da etkin olmuş ve hukuku yalnızca güçlü bireylerin hizmetine sunan bir uygulamaya dönüştürmüştür. Bu nedenle bahsi geçen toplumlarda hukuki açıdan bütün insanlar nezdinde var olan bir eşitlikten söz edilemez. Zamanın ve şartların değişmesiyle birlikte insanlar daha adil ve eşitlikçi bir konuma erişmiştir. Bu değişimi hukuk kurallarında da görmek mümkündür. Nitekim yukarıda bahsedilenlerin tam aksine günümüz hukuk sistemi zengin fakir gözetmeksizin bütün insanları aynı pencereden değerlendirmektedir. Her ne kadar antik dönem hukuk sistemi günümüz hukukunu etkilemiş olsada zamanın, şartların ve bakış açılarının etkisiyle yeni bir şekil almasının önüne geçememiştir. Öyle ki Sparta'da yetiştirilen çocukların daha çevik olmalarını, hızlı düşünme ve hareket etmelerini sağlayabilmek adına hırsızlığa yönlendirildiği görülmektedir. Bu eylem o dönem şartlarında gayet doğal kabul edilmesine rağmen günümüzde hem toplum tarafın ayıplanan hem de hukuki açıdan cezai yaptırımını olan bir eylemdir. Bu ve buna benzer farklılıkların yanı sıra bazı konulara yönelik bakış açısı günümüzde de değişmeden devam etmektedir. Öyle ki Roma toplumunda gerçekleştirilen kürtaj eylemi yasak kapsamında yer alıp cezai yaptırıma tabidir. Aynı eylem günümüz Türk Ceza Kanunu kapsamında da suç teşkil edip cezai yaptırımını mevcuttur. Yine Antik Yunan'da bireylerin başka bireylere yönelik dillendirdikleri kötü kelimelerin ceza kapsamında yer alması Türk Ceza Kanunu'nda da benzerdir. Her ne kadar yaşam şekilleri, toplumun beklentileri, yönetim tarzları hukukun şekillenmesini etkileyip toplumdan topluma zamandan zamana farklılık taşımaya sebebiyet versede insanoğlunun varlık gösterdiği her ortamda can bulduğu ve toplumun varlığını sürdürmesi için kaçınılmaz olduğu büyük bir gerçektir.

V. HUKUK KURALLARININ AMAÇLARI

-Hukuk Toplumda Barışı Sağlar: Bireyler hayat standartlarını yükseltmek adına bu standartları sağlamalarında kendilerine olanak sağlayacak imkânları elde etmek isterler. Zaten insanoğlu doğası gereği en güzele en iyiye ulaşmak ister. Herkesin elinin en iyiye uzandığı ortamda da çatışmanın olmaması mümkün değildir. Her bireyin kendi menfaati doğrultusunda gerçekleştirdiği tavırlar sonucu çıkan kaosun toplumun yapısını bozmasını engellemek ayrıca bireyler arası ilişkilerdeki dengenin korunması sağlamak da bu hususta hukuka düşen görevlerdir (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 5-6; Gözübüyük, 2010: 3; Kayar ve Üzülmez, 2010: 25).

-*Hukuk Toplumda Güveni Sağlar*: Kişinin kendini güvende hissetmesi, içinde bulunduğu toplumda uygulanan hukuk kurallarının güvenilirliği ile orantılıdır. Hukuk kurallarının güvenilirliği ise bu kuralların sürekliliği, kesinliği ve herkes için geçerliliğiyle orantılıdır. Hukukun insanlar üzerinde yarattığı güven duygusunda devletin bu kuralları uygulamada hakka ve eşitliğe verdiği önem kadar devletinde kurallara uyması önemlidir (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 5-6 Kayar ve Üzülmöz, 2010: 25-26; Gözübüyük, 2010: 3).

- *Hukuk Toplumda Eşitliği Sağlar*: Adalet unsuru kadar eşitlik unsuru da hukukun temel kaidelerinden dir. Hukuk kuralları toplumda bireyler arasında tarafsız bir şekilde herkese eşit olarak uygulanır (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 5-6; Gözübüyük, 2010: 3; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 26).

-*Hukuk Toplumda Özgürlüğü Sağlar*: Hukuk özgürlüğün hayata geçirilmesinde etkili yapılanmalardan biridir. Özgürlüğün ilk basamağı olarak ifade edilen hukukun var olmadığı bir toplum özgürlükten de yoksundur. Ancak özgürlükten kasıt herkesin her istediğini yapması değil tüm bireylerin varlıklarına saygı göstererek haklarının korunmasıdır. Kaldı ki herkesin her istediğini yaptığı bir ortamın var olması ya da var olduğunu varsaydığımız böyle bir toplumun varlığını sürdürmesi mümkün değildir (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 5-6; Gözübüyük, 2010: 3; Kayar ve Üzülmöz, 2010: 26).

A. ÇALIŞMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bilindiği üzere Türkiye Cumhuriyeti Hukuk Sistemi, Cumhuriyet ile birlikte modernleşme adına Batı Hukuk Sistemi temel alınarak oluşturulmuştur. Ancak temel alınan batı kanunları moderin olmasına rağmen kökenlerini Antik Yunan ve Roma Hukukuna dayandırmaktadır. Bu sebeple ülkemizdeki hukuk eğitiminde de kendisine yer bulan Yunan ve Roma Hukukunun, Eski Çağ bakış açısıyla modern hukuka nasıl bir katkı sağladığı *Hellen ve Roma Hukuku'nun Modern Hukuka Yansımaları* adlı bu çalışmada ele alınmaya çalışılmıştır. Çalışmada Antik Yunan ve Roma toplumlarının tarihi süreç içerisinde vücuda getirdikleri hukuk yapılanmasının, genel hatlarıyla ifadelendirilmesi amaçlanmıştır. Bunun akabinde bir sonraki aşama olarak, benzer şekilde Türkiye Cumhuriyeti Hukuk Sistemi de irdelenmiştir.

Gerçekleştirilen bu incelenmelerle hukuki yapılanmaların mukayesesi ortaya konularak bu antik dönem toplumlarının modern hukuk üzerindeki tesiri anlaşılmasına çalışılmıştır. Kıta Avrupası Hukuk Sistemine tesir eden Roma Hukuku her ne kadar modern döneme uyarlanmış bir formata dönüşmüş olsa da temelde nasıl bir yapılanmanın ürünü olduğunu bilmek önem arz eder. Hele birde bu kanunların günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nde de uygulanan kanunun temeli olduğu düşünüldüğünde Anadolu halkı için bu kanunların temeli ayrı bir önem kazanır. Zira zaman içerisinde batı kanunlarının, Anadolu halkına uymayan veya halkın kabullenemediğini bölümleri değiştirilmiş ve yenilenmiştir. Hatta bu uyum sürecinde bazı katı cezalandırmalara da gidildiği bilinmektedir. Bu açıdan Antik Yunan ve Roma Hukuku'nun siyasi dönemleri zarfında geçirdiği değişim süreçlerini gözlemlemek ve Türk Hukuku ile hangi alanlarda benzerlik ve farklılık gösterdiğini görmek adına bu çalışma önem taşımaktadır.

B. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Çalışmanın oluşumunu sağlamak ve daha sonraki süreçte şekillendirebilmek adına ilk etapda Plutarkhos, Ksenophon, Platon, Aristoteles gibi konuya temel teşkil eden yazarların kaynaklarına başvurulmuştur. Bu yönelimde dönemlere bilhassa şahit olan kişilerin dönemin şartları çerçevesinde geliştirdikleri bakış açılarına ulaşılmak istenmiştir. Daha sonraki süreçte ise yönelinen telif eserlerle konuya yönelik farklı bakış açılarından da faydalanılmaya çalışılmıştır. Çalışma esnasında dönemlerin şartları itibariyle günümüzden farklı tabirlerle ifade edilen kelimelerin birçok kaynakta farklı formlarda yazıldığı gözlemlenmiştir. Çalışmaya anlaşılabilirlik kazandırabilmek adına kelimeler en uygun formlarıyla çalışmaya bütünleştirilerek kullanılmıştır.

C. İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışma başta Türkiye Cumhuriyetinde kullanılan tüm kanun kitapları ve hukuk eserlerini, Antik Çağ yazarlarının eserlerini kapsamaktadır. Çalışma esnasında yapılan araştırmalarla birlikte aynı konu dağılımını bütünüyle bünyesinde barındıran benzer bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Ancak münferit bazı çalışmaların, bu çalışmada

belirlenen amaç ve yöntemle benzerlik gösterdiğine sahit olunmuştur. Bunlardan bir kısmını şöyle sıralamak mümkündür.

Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik ve Kadına Yaklaşım, Yalazı, E. Küçükler, S. D. (2015)

Eski Mezopotamya Kavimlerinin Hukuku'nda Kadının Toplumsal Statüsü (Sümer, Akad, Babil ve Asur), Sünbül, N. (2014).

Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina'da Yargıçlar ve Mahkemeler, Sina, A. (2016)

Hitit Aile Hukuku ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku, Orhun, M. (2010)

BİRİNCİ BÖLÜM

ANTİK YUNAN'DA HUKUK

1.1. KRALLIK SİSTEMİNDE HUKUK

İnsanoğlunun ihtiyaçları ve yaradılışı itibarıyla yalnız yaşamaya uygun olmayışı Yunan toplumları için de geçerlidir. Yunanlar ilk dönemlerinde küçük çaplı topluluklar oluşturmuşlardır. Bu toplulukları oluşturmalarında kendilerini birbirine yaklaştıran din, dil, ırk gibi etkenler önemli rol oynamıştır (Okandan, 1942: 15). Kendi ırklarını ve dillerini farklı bir kademedede gören Yunanlar farklı dil ve ırk mensubu olanları ötekileştirerek “barbaros” olarak adlandırmışlardır (Mansel, 2014: 106; Martin, 2017: 123). Zaman içerisinde artan insan ilişkileri toplumsal yapılanmanın şekillenmesinde etkili olmuş ve günümüzde toplumun temel taşı olarak ifade edilen ve aile kavramına karşılık gelen “oikia” mefhumu oluşmuştur (Pomeroy, 2018: 64; Okandan, 1942: 15). İnsan ilişkilerinin devam ettiği her toplumda olduğu gibi toplumsal yapılanmalar aile mefhumuyla sınırlı kalmamış adeta birbirini kapsayarak daha geniş boyutlara ulaşmıştır (Okandan, 1942: 15). Bu doğrultuda aynı soydan gelen birçok ailenin birleşmesi ile “genos” adı verilen birlikler oluşmuştur (Okandan, 1942: 15; Mansel, 2014: 106). Birçok genosun birliği phraterieleri oluştururken, bir araya gelen “phraterieler” da “tribuları” meydana getirmiştir (Okandan, 1942: 15-16; Kaya, 2016b: 169). Ancak yapılanma bu kadarla sınırlı kalmamıştır. Tribuların birleşimi önceki yapılanmalardan daha geniş çapta bir kesimi içeren, bünyesinde toplumsal, ekonomik, siyasi özellikler barındıran “site” oluşumuna varlık kazandırmıştır (Okandan, 1942: 16). İşte bu Yunan sitelerinin yönetiminde etkin rol, krallara aittir (Tekin, 2018: 64; Altaş, 2011: 239). Aristoteles kralların yönetimde mihenk taşı oldukları dönem için olumlu görüşler ileri sürmüş ve bu kişilerin kendilerini kanunların üstünde bir konuma yerleştirmelerini doğru bir tavır olarak yorumlamıştır (Tekin, 2018: 64-65).

Yunan toplumlarının ilk dönemlerinde güç barındıran esas unsur toprak sahibi olmaktı. Bu esasta atalarından kendilerine büyük çapta toprak kalan soylu bireyler, varlıklarıyla gücü eline alıp bulunduğu kesimin idari yönetimini de üstlenerek “basileus” (kral) unvanını ele geçiriyorlardı (Kaya, 2016a: 23-24; Diakov ve Kovalev, 2017: 265; Mansel, 2014: 106; Kaya, 2016b: 169; Pomeroy, 2018: 57). Bu soylu ailelerin sahip oldukları krallık vasfı babadan oğula geçme suretiyle belirli kesimler

tarafından himaye ediliyordu (Kaya, 2016a: 23-24; Diakov ve Kovalev, 2017: 265; Ekinci, 2011: 122; Kaya, 2016b: 169; Pomeroy, 2018: 35; Okandan, 1942: 23).

Homeros Odessa Destanı'nda krallığın tek bir bireye ait bir güç olmadığını sayının birden fazla olabileceğini ifade edilmiştir.

“Bu halkın arasında siz 12 sivrilmiş kralsınız, hepiniz başına buyruk, özgürsünüz, bense 13. kralım içinizde” (Homeros: 157).

Sparta topraklarında gerçekleştirilen krallık yönetimi de tek kralın idaresinden ziyade iki kralın hâkimiyet kurduğu bir idari sistem barındırmaktaydı (Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Martin, 2017: 135; Pomeroy, 2018: 82; Kaya, 2016b: 259). Bu kişiler Sparta'nın askeri yapılanmaya verdiği önemden kaynaklansa gerek askeri liderlik özelliği barındıran farklı soylardan gelen bireylerden oluşuyordu (Martin, 2017: 135; Pomeroy, 2018: 82). Krallar hem dini hem de askeri lider vasıflarını taşımalarına rağmen sonsuz bir yetkiye sahip değillerdi (Martin, 2017: 135; Ekinci, 2011: 122; Kaya, 2016b: 259). Dönem dönem idarenin iki birey tarafından yönetiliyor olması anlaşmazlıklara sebep olabiliyordu. Bu anlaşmazlıkların savaş esnasında gerçekleşmesi durumu iki kralın hakimiyetinin olduğu Sparta'yı başarısızlığa ve yenilgiye sürükleyebiliyordu. Bu sebeple yapılan düzenlemeyle birlikte kralların iki önemli vazifesi dönüşümlü bir şekilde gerçekleştirilmeye başlanmıştır (Martin, 2017: 135; Kaya, 2016b: 259).

Krallar belirli vazifeleri gerçekleştirmekle görevlendirilmiş bireylerdi. Savaşlarda ordu üzerinde aktif rol oynayan kral ordunun izleyeceği stratejileri, ordunun düzenini sağlamakla vazifeliydi (Mansel, 2014: 106; Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Kaya, 2016b: 171). Savaşın olmadığı sıradan düzenin devam ettiği süreçte ise idari yönetimi devam ettirirdi (Mansel, 2014: 106; Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Kaya, 2016b: 171). Adaletle dair kararlarda bulunma konusunda da yetkili olan krallar bireyler arasında yaşanan sorunlar, toplumdaki anlaşmazlıklar gibi durumların yargısal işleyişle sonuçlanmasında karar organıydı. Kralların devlet yönetimi esnasında kararsızlığa düştükleri dönemler ve olaylar da olabilmekteydi (Mansel, 2014: 106; Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Kaya, 2016b: 171). Bu türden durumlarda kral kabiledaki aristokrat kesimin üyelerinden oluşan yaşlılar kurulunun görüşlerine başvurmakta idi (Mansel, 2014: 106; Diakov ve Kovalev, 2017: 265; Ekinci, 2011: 122; Kaya, 2016b:

171). Bu heyet 60 yaşını geçmiş kişiler arasından seçilen 30 kişilik yapılanmanın ürünüydü (Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Martin, 2017: 136; Kaya, 2016b: 259). Yaşlılar heyeti sadece krallara belirli konularda danışmanlık yapmakla görevli olmayıp mecliste görüşülmesi adına çeşitli önerilerin sunulması, ölme, sürgün edilme, vatandaşlıktan men edilme gibi cezalara sebebiyet veren suçların yargılanması gibi vazifeler de üstlenmişti (Martin, 2017: 135-136; Kaya, 2016b: 259).

Devlet yönetiminde etkin rol oynayan bir diğer kadro ise ephoros (denetleyici) dur. Görev süreleri bir yıl olan ephoroslar 5 kişi olarak belirleniyordu. Yargılama ve cezaya çarptırma yetkisine sahip olan devletin bu hukuki kurulu kralı dâhi yaptıklarında ötürü sorgulayabilme, sorgulanma sürecini hapsedilerek beklemesini sağlayabilme ve gerekli görülmesi halinde kralın öldürülmesini dâhi sağlayabilme gücüne sahiptir (Martin, 2017: 136; Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Pomeroy, 2018: 82; Kaya, 2016b: 259-260). Kralların bir ortama girmeleri durumunda tüm erkeklerin ayağa kalkmasına karşılık ephorosların böyle bir davranışta bulunmamaları krallara karşı bir otorite olduklarını, onların güçleri altında ezilmediklerini gösteren bir davranıştır. Ephoroslar ve krallar arasındaki ilişki karşılıklı her ay tekrarlanan yemin etme uygulamasını gerekli kılar. Bu yemine kral adalet dâhilinde ve yasalar çerçevesinde bir idare sürdüreceğini belirtirken ephoroslar ise böyle bir idarenin gerçekleştirilmesi halinde kendisine destek vereceklerini belirtirler (Martin, 2017: 136; Kaya, 2016b: 259).

Yunan toprakları üzerinde krallığını ilan etmiş kesim arasında herhangi bir özelliğe ya da üstünlüğe dayalı bir farklılık söz konusu değildi. Ancak kendi aralarında bir üstünlük farkı olmasa da hepsine üstünlük kuran kralların kralı olarak adlandırılan kent kralları mevcuttu (Kaya, 2016a: 24; Kaya, 2016b: 169). Krallar kralının kararları toplumun işleyişinde karşılaşılan olaylara göre şekillenmesine rağmen, kralın Tanrı ile iletişim halinde olduğu düşünülüyor için bu kararlar ilahi boyutta kabul edilirdi. Hatta kralın aldığı karar genel kaidelere aykırı olsa dâhi bunu ilahi bir anlama bağlayıp Tanrı'nın böyle uygun gördüğü düşünülürdü (Ekinci, 2011: 120; Kaya, 2016b: 170; Pomeroy, 2018: 35; Okandan, 1942: 23). Bu bakış açısından dolayı kralın sahip olduğu asaya, taca ve tahta ilahi boyutta anlamlar yüklenmişti. Asanın krala tüm tanrıların en üst mertebesinde olduğu kabul edilen tanrı Zeus tarafından verildiğine inanılırdı (Kaya, 2016b: 169; Okandan, 1942: 23). Bu şekilde önemli bir değer taşıdığına inanılan asayı

hükümdarın kaldırarak belirli görüşler ileri sürmesi durumunda, bu görüşler kanun hükmü taşımaya başlardı (Okandan, 1942: 23).

Tanrı'nın yeryüzündeki idarecisi olduğuna kanaat getirilen krallar kralı, edindiği bu vasıftan olsa gerek dini anlamda da baş idareci konumunu elde etmişti. Bu görevi dolayısıyla dinsel ritüeller onun başkanlığında gerçekleştirilirdi. Dini anlamda yüklenen bu sıfat krallar kralına ekonomik anlamda kazançlar sağlamaktaydı. Tenemos olarak adlandırılan kutsal araziler krallar adına ekilirdi. Kent kralları hukuki, askeri ve siyasi anlamda baş yönetici vasfını taşımaktaydı. Savaşa dair her türlü düzenleme ve idareyi gerçekleştiren kral, savaş sonundaki ganimet dağılımında da ayrıcalığını sürdürür ve ele geçirilen her şeyin yarısını alırdı. İdari anlamda da en yetkili kişi olan kral diğer devletler ya da onların elçileriyle siyasi anlamda görüşmelerde bulunur bu görüşmelerin neticesine göre kararlar alırdı. Eğer alınan karar olumlu ise üzerine yemin etmek suretiyle kurban kesilirdi. Adaletle dair yetkilerde yine krallar kralının elindeydi. Bu alanda farklı görüşleri dinlemesine rağmen en nihai karar kendisine aitti (Kaya, 2016b: 170).

Kralın aldığı kararların uygulamaya konması için bu kararın tribu şefleri tarafından da onaylanması gerekmektedir. Bu durumun işleyişi şu şekilde gerçekleşirdi; Bule ya da Gerusia olarak isimlendirilen ve tribu şefleri ile dönemin önde gelen aile reislerinin liderlerinin de bulunduğu bir meclis oluşturulmuştu. Bu meclis krallar ile halk arasında bağlantıyı sağlardı (Ekinci, 2011: 122). Kralların gerçekleştirmek istedikleri yenilikleri, düzenlemeleri meclisin onayına sunduğu toplantılar düzenlenirdi. Kralın ileri sürdüğü görüşlere karşılık Bule veya Gerusia - γεροσία olarak isimlendirilen meclis üyeleri görüş bildirmek isterlerse Zeus tarafından verildiği düşünülen asayı alır ve bu asa ile görüşlerini bildirebilirlerdi (Okandan, 1942: 24). Alınan kararlar toplumun genelini ilgilendiriyorsa hür vatandaşların da görüşüne başvurulurdu. Bunun için agora veya apella olarak isimlendirilen alanlara halk toplanır ve bu alanlarda kral görüşlerini halka sunardı. Halkın bu kararlara karşılık görüşünü belirtmesi sözlü şekilde olmayıp, alkışlama ya da sessiz kalma şeklinde gerçekleştirilirdi (Okandan, 1942: 24; Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Ekinci, 2011: 122). Bu alkışlama ya da sessiz kalma şeklinde belirtilen görüşler kralın yönetimindeki görevliler tarafından yorumlanır ve sonuca varılırdı. Halk görüşlerini bu şekilde toplu olarak belirtirdi. Bireysel bir görüş bildirme söz konusu olmayıp böyle bir davranış kişinin cezalandırılması ile sonuçlandırılırdı (Okandan, 1942: 24).

1.2. OLİGARSİ (ARİSTOKRASİ) SİSTEMİNDE HUKUK

Antik Yunan topraklarında şehir devletleri şeklinde bir yapılanmaya gidilmesi siyasi yapılanmada da değişimler doğurmuştur. Bu değişim daha çok aristokratların çıkarlarına hizmet eden türden bir değişimdir. Çünkü aristokratlar şehirlere yerleşip devlet işlerinde görev almaya başlamışlardır. Toplumsal yaşamdaki değişimler ve gelişimler var olan memur kadrosunun yeterli gelmemesine ve yeni görevlere yeni kişilerin alınmasına sebebiyet vermiştir. Bu doğrultudaki ilerlemelerle birlikte aristokratlar üst mevkilere ulaşmaya başlamışlardır (Mansel, 2014: 144).

Aristokratların siyasi konumlarında bu tür gelişmeler olurken, kralların ise yetkileri kısıtlanmaya başlanmıştır. Daha önce deneyimli ve belli bir yaşa ulaşmış kişiler arasından kral tarafından seçilen ve Sparta'da ihtiyarlar meclisi olarak adlandırılan meclisin yaş sınırının kaldırılması ve aristokrat kesimin katılmaya başlaması kralın yetkilerini kısıtlayan durumlardan biridir (Mansel, 2014: 144).

Aristokratların maddi anlamda sahip oldukları varlıkları, toplumda elde ettikleri pozisyonları gibi artılarının yanı sıra siyasi anlamda da elde ettikleri bu konum kralların varlığını zaman içinde yok etmiştir (Sina, 2016: 142; 25; Diakov ve Kovalev, 2017: 288). Artık etkin güç aristokratlar arasından seçilen ve "arkhon" olarak isimlendirilen kişilerin elindeydi. İlk dönemlerde yönetim aşamasında etkin rol oynayan 3 arkhon bulunmaktaydı (Tekin, 2018: 66-67; Reyhan ve Cengiz, 2015: 196; Tanilli, 2002: 245; Kaya, 2016a: 25). Bunlar askeri anlamda yetkili olan arkhonpolemarkhos, ile genel işlerden sorumlu olan arkhoneponimus ve dini işlerden sorumlu olan arkhonbasileus dur. Askeri işlerden sorumlu olan polemarkhoslar bu alanda askerlik göreviyle yükümlü olan kişileri kontrol etmekle birlikte askeri yapılanma ve işleyişi de düzenler (Mansel, 2014: 193; Reyhan ve Cengiz, 2015: 196; Tanilli, 2002: 245; Diakov ve Kovalev, 2017: 288). Aristokratların gücü ellerine aldıkları bu süreçte kral tamamıyla saf dışı bırakılmamış dini işlerden sorumlu arkhon olup basileus olarak isimlendirilmiştir (Tekin, 2018: 67; Kaya, 2016a: 25). Arkhonbasileus geleneksel kurban törenlerini gerçekleştirmekle birlikte adam öldürme gibi suçlar işleyerek dini anlamda zarara uğradıkları düşünülen kişilerin vatandaşlıktan çıkarılıp çıkarılmayacaklarına karar verirdi. Bununla birlikte kendi yetki alanı olan dini içerikli konular hakkında işlenen suçlara dair ceza verme gücüne de sahipti (Sina, 2016: 428).

Genel işlerden sorumlu olan arkhon ise diğer iki arkhona kıyasla en yetkili olandır (Mansel, 2014; 193). Bu kişi arkhonponimus olarak isimlendirilip toplumdaki hukuk davalarıyla ilgilenirdi (Reyhan ve Cengiz, 2015: 196). Devlet yönetiminin temelini oluşturan bu 3 kişiye daha sonra thesmothetai olarak isimlendirilen ve kanunlar konusunda görevlendirilen 6 arkhon eklenmiş ve böylece devlet yönetiminde görevli arkhon sayısı 9 çıkmıştır (Tekin, 2018: 67; Reyhan ve Cengiz, 2015: 196;). Yargısal işlerle görevlendirilen thesmothetaier, yargıya intikal etmiş konular hakkında araştırmalar yaparak bir nevi günümüz savcılarının görevini üstlenmişlerdir (Ekinci, 2011: 128). Zamanla idareya gelen yöneticiler, devlet içerisinde uygulanan politikalar arkhon sayısında da değişimlere gidilmesine sebebiyet vermiştir.

Klistenes döneminde (MÖ 508) bu türden bir değişim yaşanmış ve arkhonların sayısı 10 kişi olarak belirlenmiştir. Bu artışa sebep olan durum Atina'daki sülalelerin sayısının 10'a çıkarılması ve her bir kabileden bir arkhon seçilmek istenmesidir. Bu seçilen 10 arkhondan 10. Olana da arkhon kâtibi denilmiştir (Ekinci, 2011: 128). Klistenes döneminde insanlar, gelir dağılımları ve yaşam alanları gözetilmeden her bireyin kanun kapsamında eşit standartlara sahip olduğu bir yapılanmaya dâhil olmuştur (T. T. T. Cemiyeti, 1932: 213).

Aristokrat kesimin yönetimde etkin rol oynadığı dönemde en yetkili karar organı Areopagos Meclisi idi (Tekin, 2018: 67). Meclis bu ismi yer aldığı Ares Tepesi'nden almaktaydı. Areopagos Meclisi'ni oluşturan kişiler daha önceden idari konularda deneyim kazanmış olan bireylerdi (Mansel, 2014: 193). Örneğin eğer bir kişi önceki dönemlerde arkhonluk görevini üstlendiyse bu meclisin daimi üyesi kabul ediliyordu (Tekin, 2008: 67). Daimi üyelik durumu sadece eskiden arkhonluk yapmış kişiler için geçerli değildi. Bu meclise üye olan herkes belli bir dönem ile sınırlandırılmadan yaşamları süresince bu görev ile yetkilendirilmişti (Aristoteles, 33).

Meclis görevi itibariyle memur atamalarını gerçekleştirir, bilerek kişilerin canına zarar verme, darp, yağmalama gibi önemli suçlara dair konularla ilgilenirdi (Ekinci, 2011: 129). Mağduriyet yaşadığını düşünen herkes hangi kurallara karşı gelinerek kendisine bu mağduriyetin yaşatıldığını açıklamak şartıyla, Areopagos Meclisi'ne başvurabilirdi (Okandan, 1942: 43). Süreç şu şekilde işlerdi:

Birey ilk olarak arkhona başvurur arkhon konu hakkında araştırmalar yapar ve ardından durum Areopagos Meclisi'ne bildirilirdi. Daha sonra ise hem Şikâyet eden hem de edilen kişilerin iki defaya mahsus kendini ifade etmesine izin verilen üç günlük bir yargılama süreci gerçekleştirilirdi. Suç işlediği ileri sürülen kişi ilk ifadesi alınıp bırakıldığında, ikinci ifadesine kadar geçen sürede bulunduğu bölgeyi terk edebilirdi. Ancak bu durum işlendiği ileri sürülen suçun türüne göre değişiklik gösterirdi. Örneğin ileri sürülen suç kişinin akrabasını katletmesi yönündeysen, bu kişinin bulunduğu sınırları terk etmesine izin verilmez ve kişi idam ile cezalandırılırdı. Eğer suç adam öldürme şeklinde olmayıp, adam yaralama şeklinde işlenmiş ise bunun cezası kişinin mallarına el koyma ve kişiyi yaşadığı yerden sürmektir (Ekinci, 2011: 129). Bu tür cezaların verildiği, toplumda huzursuzluk yaratan olayların değerlendirildiği yer, Ares Tepesi'ydi. Görüşmeler burada 31 görevlinin katılımıyla gerçekleşirdi (Okandan, 1942: 43). Düzenin bu şekilde sürdürüldüğu zaman zarfında Atina'nın zeytinyağı ve şarap üretimi gibi ekonomik anlamda yeni alanlara yönelmesi siyasi yapılanmasında da tehlike arz eden karışıklıkların hâsil olmasına sebebiyet vermiştir. Sorunların temelinin dayandığı nokta, yüksek kazanç sağlayan zeytinyağı ve şarap üretimine küçük toprak sahiplerinin gücünün yetmemesidir. Bu alandaki üretimde aristokrat kesim etkin olup küçük toprak sahipleri tahıl ekimiyle yetinmişlerdir. Ancak tahıl ekimi çiftçilere yeterli gelir sağlamayıp kısa zamanda topraklarını aristokratlara satma mecburiyeti yaratmıştır. Bununla birlikte son durum olarak gelirsiz kalan kesim aristokratlara borçlanmış ve onların kölesi durumuna düşmüştür (Şenel, 1968: 61-62). Çünkü o dönem zarfında uygulanan kanunlar gereğince kişi borcunu ödemediği takdirde köle konumuna düşmekteydi (Mansel, 2014: 193; Kaya, 2016a: 26). Borcundan dolayı bağımsızlığını kaybeden kişiler başka ülkelere satılabiliyordu. Bundan farklı olarak köle konumuna düşen kişiler belirli bir bölgeyi işleyip elde edilen gelirin altıda birini toprak sahibine vermeleri şeklinde de taleplerle karşılaşabiliyordu. Dönemin şartları göz önünde bulundurulduğunda bu kişilerin daha şanslı oldukları düşünülüyordu (Freeman, 2005: 151). Sonuç olarak Atina toprakları az miktarda aristokratın elinde toplanırken karşı tarafta çok sayıda dar gelirli kişinin bulunduğu tehlike yaratabilecek bir tablo oluşmuştu.

Ekonomik gücün belli bir kesimde toplanması, gelire dayalı sınıfsal farklılıkların oluşması gibi durumların toplumda büyük çaplı ayaklanmalar yaratabileceği

düşüncesiyle MÖ VII yüzyılda yazılı olarak uygulamaya konan ilk kanunlar oluşturulmuştur (Sina, 2016: 421). Kanunların yazıya geçirilmesi yönündeki talep halktan gelmiştir. Halkı böyle bir düşünceye iten şey kanunların yazılı hale getirilmemesi durumunda hâkimlik görevi yapan asillerin kanunları kendi lehlerine yorumlayabileceklerine dair duydukları kaygıdır (Tanilli, 2002: 246; Özçelik, 2004: 158). Oluşum sürecinden bahsettiğimiz bu kanunlar Drakon tarafından MÖ 624’de varlık kazandırılmış olup özellikle kişilerin canlarına ve namuslarına karşı işlenen suçları engelleme amacıyla tasarlanmıştır (Tekin, 2018: 82).

Drakon kanunları ilk yazılı kanunlar olarak ön plana çıkmasının yanı sıra cezaların ağır hükümler içermesiyle de dikkat çeker (Tekin, 2018: 82; Eco, 2017: 327; Mansel, 2014: 196; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; Tanilli, 2002: 246; Coulanges, 2011: 293; Yetiş, 1999: 168; Durmuş, 2014: 92; Özkan, 2017: 4; Friedell, 2017: 92). Bu yönü itibariyle de kanunlar için “mürekkeple değil, kanla yazılmıştır” şeklinde tanımlamalar yapılmıştır (Tekin, 2018: 82; Eco, 2017: 328; Bozkurt, 2009a: 73; Tanilli, 2002: 246; Bozkurt, 2006: 61; Yetiş, 1999: 168; Altaş, 2011: 239; Durmuş, 2014: 92; Friedell, 2017: 92; Diakov ve Kovalev, 2017: 290).

Ağır cezai yaptırımlar içeren bu kanunlarda yapılan hırsızlık büyük çaplı olmasa dâhi kişi ölüm cezasına çarptırılıbiliyordu (Coulanges, 2011: 293; Şenel, 168: 62; Bozkurt, 2006: 61; Altaş, 2011: 236; Topdemir ve Özsoy, 2013: 57; Friedell, 2017: 92; Diakov ve Kovalev, 2017: 290). Drakon’a çoğunlukla cezalandırma yöntemi olarak kişilerin öldürülmesini uygun görmesindeki sebebin ne olduğu sorulduğunda “*Bazı suçlar ölüm cezasını gerektiriyordu. Bunlardan çok daha ağır olan birçok suç için daha ağır ceza bulamadığımdan, onlar için de ölüm cezası koymak zorunda kaldım*” diye cevap verdiği söylenir (Şenel, 168: 62). Bunun yanı sıra kişinin borçlanıp borcunu ödeyememe durumu, kişinin alacaklısına ait olmasına sebep olabiliyordu. Bir diğer kanun ise kişinin suçunun ispatına dayanıyordu. Kanuna göre kişinin cezalandırılabilmesi için o suçu işlediği ispatlanmalıydı (Freeman, 2005: 152). Suçun ispatlanmasına önem verilmekle birlikte, işlenen suçun ne amaçla işlendiği de dikkate alınmıştır. Adam öldürme vakalarında, öldürme işleminin bilerek mi yoksa yanlışlıkla mı yapıldığı dikkate alınmış bu uygulamayla kan davalarının önüne geçmek amaçlanmıştır (Mansel, 2014: 196; Eco, 2017: 321; Friedell, 2017: 92; Tekin, 1998: 55). Adam öldürme vakalarında amacın ön planda tutulması durumu, cezalarda da

farklılığa gidilmesine sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda bilinçli olarak gerçekleştirilen bir öldürme vakasında suçlu bulunan kişi suçunun bedelini canıyla öderken, istemeden gerçekleşen bir ölüm vakasında kişi sürgün edilirdi (Tekin, 2018: 82; Eco, 2017: 321). İşlediği suç kapsamında sürgün edilen bireyin tekrar topraklarına gelebilmesi belli şartlarda mümkün olabiliyordu. Şöyle ki bireyin geri dönebilmesi demek cezasının sonlandırılıp bir nevi suçunun affedilmesi anlamasına geliyordu. Bu nedenle de bu hak bireyin ölümünden en çok etkilenen kişiler olarak bireyin ailesine verilmişti. Eğer aile izin verirse işlediği cinayet sebebiyle sürgüne gönderilen kişi geri dönebilirdi (Küçüker, 2013, 111).

Drakon'un düzenlemeleri doğrultusunda siyasi anlamda varlık kazanmanın şartı silah sahibi olabilmektir. Bu şekilde siyasi anlamda var olabilmiş kişiler, 9 arkhonu ve hazineleri 10 minalık gelire sahip kişiler arasından belirliyorlardı. Arkhon ve hazineler için gelir şartı konulurken strategosluk (yaya komutanlığı) ve hipparkhosluk (atlı komutanlığı) gibi memurluklar dışındaki diğer memurluklar için sadece silah şartı yeterli bulunuyordu. Strategosluk (yaya komutanlığı) ve hipparkhosluk (atlı komutanlığı) memuriyetlerine seçilebilmek ise borç sahibi olmamak, en az 100 minalık bir birikime sahip olmak ve yasal yollarla gerçekleştirilmiş bir evlilik ile bu evlilikten doğan 10 yaşını doldurmuş çocuklara sahip olmak gibi şartlar gerektiriyordu (Aristoteles: 33).

Drakon'un meclise yönelik kaidelerinde ise meclisin 401 kişiden oluşması ve bu kişilerin kurayla belirlenmesi yer alır. Tüm memurluklara ve meclis üyeliğine seçilmek için yaş sınırı 30 olarak belirlenmiştir. Memurluk görevi için gerekli şartlara sahip olan tüm vatandaşlara seçilebilme hakkı tanıyabilmek adına, daha önceden memuriyette bulunmuş bir kişinin tekrar memur olabilmesi bir şarta bağlı kılınmıştır. Bu şarta göre kişi bir kez memur olduktan sonra memuriyet kapsamında tekrar görev alması için memur olabilme vasıflarına sahip tüm kişilerin bu görevi bir kez üstlenmelerini beklemesi gerekir (Aristoteles: 33).

Aristokratların sahip oldukları varlıklarını ve çıkarlarını korumak adına Drakon'a hazırlattıkları ağır kaideler bulunduran kanunlar, onları hedeflerine ulaştıramamış ve bu kapsamda karşılaşılan durumlar ölümle cezalandırmanın amaçlarına ulaşmaları için doğru bir yol olmadığını göstermiştir (Şenel, 1968: 62).

Atina'da Drakon yasalarının hüküm sürdüğü zaman zarfında Sparta'da ise Lykurgos'un yasaları toplumun düzenini sağlamak adına hüküm sürmüştür (Tekin, 2008: 82). Lykurgos MÖ 9. yüzyılda toplumda meydana gelen dejenerasyonun sebebini bulabilmek adına Mısır'a, Ortadoğu'ya ve Girit'e giderek buradaki toplulukları gözlemeleme fırsatı bulmuştur (Bozkurt, 2009a: 73). Lykurgos Girit'te bulunduğu zaman zarfında burada Thales ile karşılaşır ve onunla arkadaşlık kurar. Lykurgos'a göre Thales toplumun şekillenip bir nizama bürünebilmesinde etkili olabilecek biridir (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 7-8). Lykurgos'u bu düşünceye iten şey Thales'in şiirlerinin sadece güzel ezgilerden ibaret kıtalar olmayıp insanlara huzur, dinginlik vererek zaman içerisinde toplumda var olan anlaşmazlıkları, kişiler üzerinde bıraktığı bu yatıştırıcı etki ile çözebileceğine olan inancıydı. Bu sebeple Lykurgos Thales'in Sparta'ya gitmesi konusunda ısrarcı olmuş ve Spartalıların Thales'in şiirleriyle eğitilebileceklerine inanmıştır. Daha sonra Ortadoğu'ya yönelen Lykurgos burada Girit'in mütevazı yaşantısıyla İonia'nın şaşalı yaşantısını karşılaştırmak istemiştir. Bu coğrafyalarda Homeros'un destanlarına rastlayan Lykurgos kendi toprakları için yararlı olabileceğini düşündüğü politika, eğitim ve ahlak içerikli bölümleri yazarak ülkesine götürmüştür. Gittiği her bölgeden Sparta için yararlı olabileceğini düşündüğü uygulamaları örnek alan Lykurgos Mısır'da bulunduğu zaman zarfında da askeri alanda görevlendirilmiş kişilerin diğer meslek gruplarından ayrıldığını gözlemlemiş ve bu yapılanmayı Sparta'da da etkinleştirmiştir (Plutarkhos/ Lykurgos'un Hayatı: 7-8). Kendi topraklarına döndüğünde gözlemlerini bu topraklar üzerinde de yeşertmeyi amaçladığından izlenimlerini kendi ismiyle adlandırılan yasaların temeline yerleştirmiştir (Dunbay, 2010: 244-245).

Lykurgos'un devlet yapılanmasındaki zihniyetinin temelini bireysel güç ve zindelik oluşturuyordu. Bireylerin güçlü ve zinde olmalarını Sparta'nın güçlü olmasıyla ilişkilendirdiğinden dolayı Lykurgos için dünyaya gelecek çocuklar ayrı bir önem arz ediyordu. Bu anlayış sebebiyle Lykurgos kanunları diğer toplumlara kıyasla bazı farklılıklar taşımaktadır.

Diğer Helen topluluklarında kadınlar zamanlarını evlerinde çeşitli dokuma işleriyle geçirirdi. Ancak Lykurgos bu işlerin özgür kadınların değil de kadın kölelerin üstlenebilecekleri işler olduğuna, özgür kadınların çocuk doğurma eylemlerinin zaten fazlasıyla elzem bir iş olduğuna inanmaktaydı (Ksenophon: 88; Usta, 2005: 64;

Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 25; Tanilli, 2002: 241; Özkorkut, 2009: 45; Kishlansky, 2009: 116; Pomeroy, 2018: 118). Bu doğrultuda kadınların dünyaya getirdikleri çocukların daha sağlıklı olabilmeleri adına tıpkı erkeklerin yaptığı gibi koşu, güreş, ok atma vb. aktiviteler yapmalarını ve bu kapsamdaki müsabakalarda yer almalarını şart koşturmuştur (Ksenophon: 88; Usta, 2005: 64; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 25; Tanilli, 2002: 241; Özkorkut, 2009: 45; Küçükler ve Yalazı, 2015: 62; Durmuş, 2014: 107; Demiralp: 2008: 8; Kitto, 2017: 97; Kishlansky, 2009: 116; Eroğlu, 2017: 53; Friedell, 2017: 98; Diakov ve Kovalev, 2017: 284). Platon'da sağlıklı çocukların devlet yapılanması adına dünyaya gelmeleri gerektiği düşüncesinde olup bu doğrultuda kadınların 20 ile 40 yaş aralığında erkeklerin ise 55 yaşına kadar çocuk sahibi olmaları gerektiğini bu yaş aralıklarının sağlıklı bireyler dünyaya getirmek için verimli yaşlar olduğunu ifade eder. Yasal anlamda uygun görülen bu yaş aralığında bulunmayan bireylerin ya da idari bir izin almadan çocuk sahibi olan bireylerin dünyaya getirdikleri çocukları kendileri için yapılacak iyi niyet içerikli dinsel dua ve ritüellerden yoksun bırakılıyordu (Platon: 364).

Lykurgos genç kızların erkekler gibi üzerlerinde hiçbir kıyafet bulunmadan geçit törenlerinde yer almaları, dini merasimlerde erkeklerin önünde dans edip türkü söylemeleri gibi etkinlikleri de uygulamaya koymuştur (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 25; Rodgers, 2015: 37; Kitto, 2017: 97). Sparta'da genç kızların üzerlerinde kıyafet bulunmaması onlar için utanılacak veya ahlak dışı bulunacak bir durum oluşturmuyordu. Bedenlerin çıplaklığı kişilerde yalın ve duru bir bilinç oluştururken, gücü de temsil ediyordu (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 25).

Lykurgos kişileri evlenmeye teşvik etmek adına, evli olmamanın olumsuz bir durum olarak benimsenmesini sağlamıştır. Bu doğrultuda bekâr kişilerin "gymnopedia" olarak isimlendirilen ve çıplak olarak yapılan gösterileri izlemelerine izin verilmemiştir. Ayrıca bekâr kişiler, küçük bireylerin kendilerinden büyük olan kişilere karşı gösterdikleri saygıdan da mahrum bırakılmışlardır. Derkyllidas' da gerçekleşen bir hadise bu durumu örneklendirir. Bir genç kendinden yaşça büyük olan tanınmış bir komutana bulunduğu yerden kalkarak yer verme saygısını göstermeyip komutana karşı "*Bir gün bana yerini verecek oğlun yok senin*" ifadelerini kullanmıştır. Böyle bir tavır Sparta kanunlarınca desteklendiği için gencin tavrı, toplum tarafından da yadırganmamıştır. Yine bekâr bireyler evliliğe teşvik edilmeleri adına, kışın yöneticiler tarafından kent meydanında

çıplak olarak yürümeye zorlanıyorlardı. Yürüyüşleri sırasında yasalara aykırı hareket ettiklerinden dolayı cezalandırılmayı hak ettiklerini ifade eden bir türküyü de söylemeye de mecbur bırakılıyorlardı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 26). Bu türden teşvik edici uygulamalara rağmen evlenmeyen fakat çocuk sahibi de olmak isteyen erkekler için de bir yasa tasarlanmıştır. Bu yasaya göre bekâr olan erkek, evli bir kadından kadının kocasının izin vermesi şartıyla çocuk sahibi olabilirdi (Ksenophon: 89).

Aile yapısı kapsamında uygulanan kanunlar bize, ailenin Sparta'nın gücünü arttırmaya, varlığını sağlamlaştırmaya yönelik olarak şekillendiğini göstermektedir. Evlilikte esas amaç çocuk sahibi olmak olup bu doğrultuda günümüzde zina olarak tanımlanan ve ahlak dışı kabul edilen davranışlar Sparta toplumunda rahatsızlık uyandırmıyordu. Odaklanılan hedef Sparta'nın güçlü ve sağlam bir nüfusa sahip olması olduğu için evliliklerde eşlerin birbirine bağlılığı ve namus gibi değerlere verilen önem göz ardı edilmiştir (Ekinci, 2010: 141-142; Özkorkut, 2009: 44-45; La Gorce, 1986: 39; Demiralp, 2008: 8; Özkan, 2017: 6; Martin, 2017: 128). Sparta halkı esas amaçlarının çocuk sahibi olmak olduğuna o kadar odaklanmışlardır ki eşlerinin başkalarıyla birlikte olmasını ihanet olarak algılamazlar. Bu konu hakkında geçen bir diyalog bize Sparta halkının eşler arasındaki aldatmayı nasıl yorumladığını gösterir:

“Bir yabancı Geradas isimli bir Spartalı'ya Sparta'da birbirini aldatan karı kocalara ne ceza verildiğini sorunca Geradas “Yabancı” demiş, “Sparta'da birbirini aldatan karı-koca yoktur. ”

-“Ya olursa?” demiş yabancı. Bunun üzerine demiş ki Geradas: “Bu suçu işleyenden bir boğanın fiyatı kadar para alınır, ama öyle büyük bir boğa olacak ki bu, Taygetos dağının tepesinden eğilip Eurotas'tan su içebilecek. ”

Yabancı şaşırılmış: “O kadar büyük boğa olur mu hiç?” deyince,

Geradas'da “Sparta'da birbirini aldatan karı-koca olur mu hiç?” demiş (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 28; Özkorkut, 2009: 44).

Evli bireyler arasında çocuk sahibi olunamaması durumu, sadakat mevzu bahis olmaksızın bireyleri çözüm arayışları bulma yoluna yöneltir. Bu doğrultuda eğer kadın çocuk sahibi olamıyorsa bu durum evliliğin sonlandırılması için geçerli bir sebep olarak kabul edilir (Coulanges, 2011: 55). Ancak aynı durum erkek için geçerli değildir. Erkeğin çocuk sahibi olmaması halinde kardeşi ya da yakın akrabası onun yerine eşiyile

birlikte olur ve doğan çocuk birey tarafından adeta kendi çocuğuymuş gibi kabullenilirdi (Coulanges, 2011: 55; Fridell, 2017: 98).

Lykurgos dünyaya gelen çocukların babalarının değil Sparta'nın çocukları olduğu düşüncesindeydi (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 29; Özkorkut, 2009: 45; Pomeroy, 2018: 116). Bu nedenle bir baba çocuğunu istediği gibi yetiştiremezdi. Doğan çocuklar Spartalıların en yaşlılarının bulunduğu "Leskhe" olarak adlandırılan yere götürülürdü (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 29). Bu yaşlı Spartalıları burada çocukların sağlıklı olup olmadıklarını kontrol ederlerdi. Sağlıklı bulunan çocukların yaşamaları uygun görülürken, herhangi bir bedensel ya da zihinsel yetersizliği bulunan çocuklar ise Taygetos Dağı'nda bulunan ve "Apothetas" olarak adlandırılan bir uçuruma gönderilirdi (Rodgers, 2015: 36; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 29; Durmuş, 2014: 107; Demiralp, 2008: 8; Kitto, 2017: 97; Yamanlar, 2000: 87; Topdemir ve Özsoy, 2013: 60; Eroğlu, 2017: 53; Pomeroy, 2018: 116). Sparta'da dünyaya gelişi itibariyle sağlıklı olan çocukların hem kendileri için hem de Sparta için faydalı olamayacakları düşünülmekteydi. Bu düşünce Sparta'da bireylerin zihinlerinde o kadar kalıplaşmıştı ki anneler yeni doğan bebeklerini kaybedebilme ihtimallerini önemsemeksizin sadece sağlıklı olup olmadıklarına odaklanıyorlar bunu anlamak adına da bebeklerini su yerine şarap ile yıkıyorlardı. Bu uygulamada kullanılan saf şarap herhangi bir hastalığı olan bebeklerin ölmesine neden olurken, sağlıklı olanların ise gelişmesini sağlardı. Sparta'da çocuk yetiştirme konusunda sütineler de birer otoriteydi. Bu kişiler günümüzde kundaklama olarak bilinen bebeği bez ile sarma yöntemini kullanmayıp bebeğin vücudunu rahat ve serbest bırakıyorlardı. Bu sütineler bebekleri yemek seçme, huysuzluk, şımarıklık, karanlık, yalnızlık gibi durumlardan korkma şeklindeki tavırları sergilemeyecek şekilde yetiştirirlerdi (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 29).

Sparta'da aileleri tarafından yetiştirilmelerine izin verilmeyen çocuklar 7 yaşına ulaştıklarında "Pidonomos" adını alan kişiler tarafından evlerinden toplanırlardı (Ksenophon: 91; Rodgers, 2015: 37; Eco, 2017: 668; Güven, 2007: 195; Durmuş, 2014: 107; Kitto, 2017: 97; Topdemir ve Özsoy, 2013: 60; Fridell, 2017: 98; Diakov ve Kovalev, 2017: 283; Martin, 2017: 140; Pomeroy, 2018: 117). Çocukların yetiştirilmesinden sorumlu olan ve denetçi (Paidonomos) olarak adlandırılan kişiler Lykurgos tarafından çocukları toplama, yetiştirme ve gerektiğinde cezalandırma yetkileriyle donatılmıştır (Usta, 2005: 67; Kishlansky, 2009: 117). Çocukların hiçbir

şekilde başıboş kalmasını istemeyen Lykurgos, Paidonomos'un olmadığı ortamlarda Sparta'da yurttaşlık haklarına sahip olma şartını taşıyan herhangi birinin bu görevi üstlenmesini istemiştir. Hiçbir yetişkinin bulunmaması durumunda ise kümelerde yer alan çocukluk çağından çıkmış olup erien olarak adlandırılan kişiler arasında en kabiliyetli olana bu görev verilmiştir (Ksenophon: 94-95).

7 yaş civarlarındaiken toplanan bu çocuklar “agelai” olarak isimlendirilen kümelere ayrılıyorlardı (Rodgers, 2015: 493; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 30; Diakov ve Kovalev, 2017: 283) Bu şekilde kümedeki diğer arkadaşlarıyla beraber yemek yemeyi, eğlenmeyi, çalışmayı öğrenip birlik olmayı benimsiyorlardı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 32).

Saçları kökünden kesilen çocuklar, ayaklarının kuvvetlenmesi ve zor şartlar altında daha kolay hareket edebilmeleri için yalın ayak yürütülüyordu (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 30; Usta, 2005: 67; Tanilli, 2002: 240; Rodgers, 2015: 37; Eco, 2017: 668; Kishlansky, 2009: 117; Diakov ve Kovalev, 2017: 283; Pomeroy, 2018: 117). Bu çocukların kıyafetleri hakkında Plutarhos 12 yaşına basan çocukların artık gömlek giymeden dolaştıklarını ve yıl boyunca sadece bir pelerin ile idare ettiklerinin belirtirken, Ksenophon ise bunun ne türden bir kıyafet olduğunu tam olarak ifade etmemekle birlikte yıl boyunca aynı kıyafeti giydikleri konusunda Plutarkhos ile hem fikirdir. Ksenophon bu uygulama ile çocukların yüksek derecede sıcağa ya da soğuğa maruz kalmaları durumunda dayanıklılığını arttırılmasının amaçlandığını ifade eder (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 30; Ksenophon: 92; Rodgers, 2015: 37; Eco, 2017: 668; Kishlansky, 2009: 117; Pomeroy, 2018: 117). Çocuklar temizlik konusunda da gerekli imkânlardan mahrum olarak yaşayıp senenin sadece birkaç günü banyo yapabiliyorlardı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 30).

Bunların yanı sıra çocukların yedikleri yiyecekler de düşük standartlardaydı. Çocuklar istedikleri her şeyi yiyememekle birlikte açta kalmadıkları bir sistem içinde yer alıyorlardı. Bu uygulamadaki amaç çocukların açlığa katlanabilme konusundaki dayanıklılıkları arttırabilmektir. Daha açık bir ifade ile çocuklara aç oldukları halde yorucu işler yapabileme, uzun süre tek çeşit bir besine tamah etme, buldukları yiyeceğin ne olduğuna çok takılmadan sadece açlıklarını gidermeyi yeterli görme gibi beceriler kazandırılmaya çalışılmıştır (Ksenophon: 92; Kishlansky, 2009: 118; Yamanlar, 2000: 86).

Lykurgos çocukların istedikleri yiyecekleri istedikleri zaman yemelerine fırsat oluşturacak bir imkân sunmasa da aç kalmalarına da fırsat vermeyip gerektiğinde açlıklarını gidermeleri için hırsızlık yapmalarına izin vermiştir. Bu eylemin altında yatan asıl sebep çocukların karınlarını doyumaları olmayıp hırsızlık yapacak bireyin bu durumu organize etme, hırsızlık esnasında karşılaşılabileceği zorluklara karşılık mücadele edebilme gibi yönlerini geliştirmesini sağlamaktır. Hırsızlık Sparta'da makul bulunan bir eylem olmasına karşılık yakalanma durumu bazı bedeller taşırdı. Cezalandırılmalarındaki neden giriştikleri işi hakkıyla yerine getirememelerinden dolayıydı (Usta, 2005: 68; Rodgers, 2015: 37; Eco, 2017: 668; La Gorce, 1986: 40; Kishlansky, 2009: 118; Martin, 2017: 141; Pomeroy, 2018: 117; Tekin, 1998: 47). Plutarkhos bu türden beceriksizliklerin bedeli olarak çocukların dövülerek cezalandırıldığını belirtirken, Ksenophon ise cezalandırma şeklini daha ayrıntılı ifade edip hırsızlık esnasında yakalanıp başarısız olanların Artemis Orthia Sunağı'na götürülüp burada kamçılanarak cezalandırıldığını ifade eder (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 31; Ksenophon: 94; Rodgers, 2015: 37; Eco, 2017: 668; Kishlansky, 2009: 118). Sparta'da özellikle Artemis Tapınağı'ndan çalınan peynirler onur veren bir eylem olarak kabul ediliyordu (Usta, 2005; 68). Bununla birlikte takdir edilen bir diğer durum ise hilot¹ olarak isimlendirilen savaş tutsaklarına yönelik yapılan hırsızlıklardı. Bu kişilere yönelik yapılan bir hırsızlık övgüye layık bulunuyordu (Ekinci, 2010: 141-142).

Lykurgos için genç adamlar apayrı bir önem taşıyordu. Henüz çocuk yaşlarda bir birey iken alınıp adeta bir Spartalı yetiştirme programına tabi tutulmalarının altında yatan sebep Sparta'nın güvenliğiydi. Sparta'nın savaşlardaki başarısı, halkın huzur ve mutluluğu bu bireylerin iyi bir şekilde eğitilmeleriyle mümkün olacaktı (La Gorce, 1986: 39; Ksenophon: 97; Güven, 2007: 195; Yamanlar, 2000: 86). Bu doğrultuda izlenen yol genç erkekler arasında yiğitliklerini ispatlayabilecekleri bir platform oluşturarak onların kapasitelerini ve performanslarını arttırmaktı. Böylece Ephoros olarak isimlendirilen baş denetçiler yeterli olgunluğa ulaşmış üç erkek belirlerdi. Hippagretia (atlı birlik komutanları) sıfatını alan bu üç kişiden her biri 100 kişi seçer ve bu seçme işlemini gerçekleştirirken kişilere seçilme ve seçilmeme nedenlerini açıklardı.

¹ Girişilen mücadele sonucunda ele geçirilen topraklarda var olan ve köle konumuna düşen halk. Bu hilot ailelerine toprak sahipleri tarafından belirli oranlarda toprak temini sağlanıyordu. Hilotlar bu toprakları işleyerek hem kendi ailesine hem de mülk sahibine gelir sağlıyordu. Hilotlar devlete ait olan kölelerdi. Toprağa bağımlı olan bu köleler savaş gibi olağanüstü durumlarda taşıyıcılık yapmak ve çeşitli hizmetlerde bulunmak içinde görevlendirilebiliyorlardı (Diakov ve Kovalev, 2017: 282).

Bunun sonrasındaki süreçte ise seçilmeyen bireyler bu seçilen bireylerle ve kendisini seçmeyen hippagretia ile gürüşme ya da yumruklaşarak dövüşme şeklinde bir mücadeleye girerdi. Mücadele sadece bedensel olmakla da kalmazdı. Her iki taraf birbirinin hal ve tavırlarını gözlem altında tutarak hoş karşılanmayacak bir davranışını da yakalamaya çalışırdı. Bu durumlar devam ederken yöneticilerden biri mücadeleyi yeterli görüp bırakmalarını isteyebilirdi. Buna rağmen dinlemeyip devam edenler Ephoros'a götürülür ve burada yüklü meblağda bir para cezasına çarptırılırdı. Çünkü mücadeleye dair hırsları ve güçleri ne kadar önemliyse bireylerin öfkelerini kontrol etmeleri de o kadar önemliydi (Ksenophon: 97-98).

Sparta'da kişilerin yiğit bireyler olmaları büyük bir önem arz ederken bu bireylerin korkaklık vasfından uzak olmaları da bir o kadar önem arz ederdi. Korkaklık içeren tavırlar diğer Hellen topraklarında tolere edilebilir davranışlar olarak görülürken Sparta da bu türden davranışları sergileyenler herkes tarafından cephe alınan ve dışlanan kişi konumuna düşerdi. Korkak olarak adlandırılan kişiyle kimse görüşmek istemeyip bu kişileri evlerine dâhi almazlardı. Gruplar oluşturularak düzenlenen eğlencelerde de hiçbir grup üyesi bu kişileri kendi grubunda istemezdi. Toplantılarda en istenmeyen yerlerde oturmak zorunda kalan bu kişiler, başkalarının kendilerine yol vermesi nezaketiyle de hiçbir zaman karşılaşmıyor aksine bu davranışı her zaman kendileri başkalarına göstermek zorunda kalıyordu. Kimsenin iletişim kurmak istemediği bu kişilerle doğal olarak kimse evlenmek de istemiyordu. Bu bireyler evlilik mefhumundan bir nevi men edilmelerinin yanı sıra evlilik için belirlenen yaş sınırını aştığı halde evlenmeyen kişilere verilen cezaya da çarptırılırdı. Toplum içinde edindikleri bu ötekileştirilmiş konum sadece kendilerini etkilemiyor aynı zamanda mensup olduğu ailenin diğer bireylerini de etkiliyordu. Şöyle ki insanlar korkak olarak adlandırdıkları bu bireylerle evlenmek istemedikleri gibi bu kişilerin ailelerinde yer alan kadınlarla da evlenmek istemiyorlardı. Korkaklığı nedeniyle dışlanan bu kişilerin güzel kokular sürmeleri, güzel ahlakı ile tanınan kişilerle aynı olabilecek kıyafetler giymelerine de izin verilmezdi. Kişinin yasaklara uymama durumu ise Spartalılar tarafından dövülerek sonuçlanırdı (Ksenophon: 109; Pomeroy, 2018: 117-118).

Eğitimi her açıdan gerekli gören Lykurgos genç erkeklerin ahlaki yönlerini de geliştirme adına bazı yönlendirmelerde bulunmuştur. Sakin ve sessiz tavırlar sergilemeleri, elleri kıyafetlerinin altında tutmaları, yürürken etrafla ilgilenmeyip

ayaklarına bakarak yürümeleri meziyet olarak görülen tavırlardı (Ksenophon: 96; La Gorce: 1986: 39; Kishlansky, 2009: 119).

“Öyle ki, bu gençler taştan heykelden bile daha sessiz, tunç heykel gibi sabit bakışlı, bakire kızlar kadar iffetli bir karakter edinmişlerdi” (Usta, 2005: 71).

Gençlerin özel hayatlarındaki ilişkilerinde sevgilileri, iyi ya da kötü fark etmeksizin karşılaştıkları her durumda yanlarında olur. Öyle ki ceza veya mükâfatlar birbirleri adına üstlenilebiliyordu. Bu doğrultudaki ifadelere göre *“Bir gün gençlerden biri yarışmada utanç verici bir çığlık atınca, yöneticiler onun yerine sevgilisini cezalandırmışlar”* (Usta, 2005: 45).

Sparta’da fedakârlığın temel oluşturduğu ilişkiler olabildiği gibi temelini çok eşliliğin ya da eşcinselliğin oluşturduğu ilişkiler de mevcuttu. Aynı bireye ilgi duyan kişiler birbirlerine karşı kötü duygular beslemektense, bu kişinin donanımlı ve gözde birisi olması adına birlikte mücadele ederlerdi (Usta, 2005: 45). Platon kişilerin birlikte oldukları bireyleri başkalarıyla paylaşmalarını karşı tarafa duyulan aşkın noksanlığına bağlar ve aşk duygusu barındırmayan bireyin sevdiği kişinin başkalarıyla olan ilişkilerinden rahatsızlık duymadığını hatta sevgilisiyle birlikte olmayan kişilere karşı kötü duygular besleyip kişilerin bu davranışlarını kendilerine küçük görmelerine dayandırdığını belirtir (Platon: 20). Sparta’da toplumda yer edinmiş kadınların genç kızlarla ilişki yaşamaları ya da oğlancılık eğilimi normal karşılanırdı (Usta, 2005: 45).

Ancak oğlancılık diğer Yunan devletlerinden farklı olarak bir takım sınırlamalar içeriyordu. Bazı Yunan devletlerinde erkeklerin oğlanlarla hediye karşılığı birliktelik yaşamaları uygun bulunuyordu. Fakat bütün adımlarını neredeyse eğitim, güç ve donanım gibi vasıfların geliştirilmesine yönelik olarak atan Lykurgos, bu alanda bir erkeğin bir oğlanla birlikteliğini eğer ilgi uyandıran nokta kişinin kişiliği ise makul buluyordu. Böyle bir durum ona göre iyi bir eğitim almaya imkân sağlayabilirdi. Buna karşılık bedensel anlamdaki beğeniler ahlaksızlık olarak kabul edilip günümüzde ensest olarak ifade edilen ilişkiler kadar utanç verici bulunuyordu (Usta, 2005: 69; Kishlansky, 2009: 119).

Platon’da oğlancılık zihniyetini desteklemiş ve bu durumun devletin selametine olacağı yönündeki düşüncelerini şu ifadelerle dillendirmiştir:

“Baştan sona sevgililerden kurulu bir devlet ya da ordugâhtan daha iyisi olamaz. O zaman insanlar birbirlerini sürekli kollar ve kötülükten uzak durur, sürekli hoş bir

rekabet halinde olurlardı. Azınlıkta bile olsalar, savaşta yenemeyecekleri düşman olmazdı. Çünkü bir âşık sevgilisine rezil olmaksızın dünyaya rezil olmayı tercih eder” (Fridell, 2017: 98).

Sparta da nasıl ki doğan çocuklar ailelerine ait görülmeyip Sparta'ya ait olarak kabul ediliyorsa, yetişkin bireyler de varlıklarını kendileriyle değil Sparta ile ilişkilendiriyorlardı. Bireylerin kendilerinin belirlediği bir yaşam şeklinin mümkün olmamasının yanı sıra zaten olgunluk dönemine kadar süren eğitimlerde böyle bir duruma fırsat vermiyordu. Yetişkin bireyler yapmakla yükümlü oldukları bir işe sahip değillerse ya kendileri yaşlılardan bir şeyler öğrenmeye çalışırlar ya da çocuklara kendileri bir şeyler öğretmeye çalışırdı. 30 yaşına ulaşmamış kişilerin çarşıya gitmeleri mümkün olmamakla birlikte kişilerin ihtiyaçları çarşıya gidebilecek yaşta olan tanıdıkları tarafından satın alınırdı. Genellikle çarşı işleriyle uğraşan kesim yaşlı olan sınıftı. Kişiler çarşıya çıkmak dışında Leskhes olarak adlandırılan derneklerde ve Gymnasionlarda güzel davranışları takdir etmeye kötülükleri yermeye yönelik muhabbetlerde bulunarak vakit geçirirlerdi (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 41-42). Yaşlılık döneminde bu türden bir zihniyete sahip olmak, iyiliğe yönelip ruhu kötülükten arındırmak ayrı bir önem taşırdı (Usta, 2005: 80; Rodgers, 2015: 37). Bu türden değer yargılarına sahip olmak özellikle Gerusia denilen yaşlılar heyeti üyeliğine seçilebilmek için gerekli görülen bir özellikti (Usta, 2005: 80). 60 yaşını geçmiş kişiler arasından seçilen 30 kişilik yaşlılar heyetinin oluşturulması belirli bir seçim sistemi dâhilinde gerçekleştiriliyordu (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 44; Diakov ve Kovalev, 2017: 284; Martin, 2017: 136). Sistem şu şekilde işlerdi: Sparta'da yer edinmiş tanınmış bazı bireyler bir eve kapatılırdı. Kişiler kapatıldıkları bu evde kimseyi göremedikleri gibi kimse de onları göremezdi. Gerusia'ya seçilmek isteyen bireyler rastgele sayılar seçerler ve bu seçtikleri sayılardaki sıraya göre kurultayın önünden geçerlerdi. Kişiler destekledikleri adayı belirlemek için bağrışmalarda bulunurlardı. Dışardaki durumu hiçbir şekilde göremeyen sadece sesleri işitebilen evdeki bireyler ise kaç numaralı aday için daha çok bağrış olduğunu belirten notlar alırlardı. Bunun sonucunda en çok bağrışın yapıldığı kişi belirlenip başına yerleştirilen bir çelenk ile senatör tanrıların tapınaklarını dolaşırdı. Delikanlılar tarafından iltifatlar edilen, kadınlar tarafından türküler yakılan bu kişiler yakınları tarafından da ortak sofralarda yenen yemeklere davet edilirdi. Bu sofralardaki düzen her zamanki gibi olmakla birlikte farklı olan tek şey sofradaki diğer bireylerin

aksine Gerusia'ya seçilen kişiye iki tabak yemek veriliyor olmasıydı. Kişi bu tabaklardaki yemeğin birini yerken şeref payı olarak görülen öteki tabaktaki yemeği de dışarda bekleyen ve akrabaları arasından en değerli gördüğü kadına verirdi (Plutarkhos /Lykurgos'un Hayatı: 44-45).

Yukarda da küçük çapta değinmiş olduğumuz ortak sofralarda yemek yeme geleneği Lykurgos tarafından yasallaştırılmış bir uygulamadır. Bu yasa gereğince kişiler yemeklerini evlerinde değil de gruplar halinde oluşturulan ortak sofralarda hep beraber yiyorlardı (Usta, 2005: 73; Ksenophon: 99; Eco, 2017: 295; La Gorce, 1986: 40; Eroğlu, 2017: 53; Friedell, 2017: 98). Lykurgos'u böyle bir uygulamaya iten şey kişilerin evlerinde yemek yemelerinin onlardaki sorumluluk, birliktelik ve sadakat duygularını yok ettiğini düşünüyor olmasıdır. Buna karşılık ortak sofralarda yemek yenmesi ise ona göre kişilerin yasalara karşı gelmesini engelliyordu (Usta, 2005: 73; Ksenophon: 99; Pomeroy, 2018: 117). Bu sofralarda yer alan kişiler sayısı bir eksik ya da bir fazla olabilmeye durumu söz konusu olabilmekle birlikte ortalama 15 kişiden oluşuyordu (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 20; Eco, 2017: 295; Martin, 2017: 141; Pomeroy, 2018: 117). Sofrada yer alan her birey tüketilecek yiyeceklerin temin edilebilmesi için belirli miktarda para vermek zorundaydı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 20; Eco, 2017: 295; Friedell: 2017: 98). Ortak sofralarda tüketilecek ürünlerin temin edilmesi konusunda farklı görüşler mevcuttur. Bazı kaynaklar bu ürünlerin temininin toplanan paralarla satın alınmak suretiyle sağlanmadığını her bireyin arpa unu, peynir, şarap gibi ürünleri getirme mecburiyetinde olduğunu belirtirken bazı kaynaklar ise buğday ekmeği türündeki ürünlerin durumu iyi bireyler tarafından getirildiğini hatta kurban kesen ya da bir hayvan avlayan kişilerin de hayvanın ilk parçasını ortak sofraya getirdiğini belirtir (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 21; Usta, 2005: 73; Diakov ve Kovalev, 2017: 283; Pomeroy, 2018: 117). Kurban kesme ya da hayvan avlama eylemi sonucunda ortak sofraya pay getiren birey yemeğini bu ortak sofrada yeme mecburiyetinde değildi. Çünkü kurallar gereği kurban kesilmesi ya da bir hayvanın avlanması gibi durumları gerçekleştiren bireye yemeğini evinde yiyebilme hakkı tanınmıştı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 21). Kişiler çocuklarını da bu ortak sofralara getiriyorlardı (Eco, 2017: 295; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 21; Diakov ve Kovalev, 2017: 283). Burada yemek yiyen çocuklar devlet işleyişi hakkındaki fikirleri dinliyor, buda çocuklarda bireysel düşüncenin şekillenmesini sağlıyordu

(Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 21; Diakov ve Kovalev, 2017: 283; Martin, 2017: 140). Bu sofralardan herhangi birine bir birey sonradan katılmak isterse bu durum bir oylamaya tabi tutuluyordu. Oylamada bir hizmetçi başında Kaddikhos olarak isimlendirilen bir kupa taşırdı. Sofrada yer alan her bireyde önünde bulunan ekmeğin içini alıp kabul edenlerin yuvarlak, etmeyenlerin ise yassı bir şekil vermesi kaydıyla şekillendirirdi (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 21). Yemek yenilen ortamdaki herkesin birbirine karşı güzel duygular beslemesi elzem olduğundan, kupadan bir tane bile yassı oy çıkması kişinin sofraya kabul edilmesi için engel oluştururdu. Kabul edilmeyen kişiler oyların atıldığı kupanın adının Kaddikhos olmasından ötürü Kaddikhos kurbanı olarak adlandırılırdı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 22).

Lykurgos kanunları sadece yeme eylemi üzerine sınırlamalar içermeyip aynı zamanda tüketilen içkilere yönelik de bazı kısıtlamalar taşımaktadır.

İçkinin tüketilmesiyle birlikte kişilerin bedenleri ve bilinçleri üzerinde oluşan olumsuz etkileri azaltabilmek adına, tüketiminin bireyin her canının istediğinde değil de gerçek anlamda bir susuzluk hissiyatı duyduğunda gerçekleştirilmesi şartı getirildi. Lykurgos'a göre bu türden bir tüketim şekliyle bireyler hem sağlık açısından daha az zarara uğrayacak hem de tüketilen içki kişi için daha lezzetli olacaktı (Ksenophon: 100). Ortak sofralarda yemek yeme uygulaması da Spartalıları içki içme konusunda temkinli davranmaya yönlendirmiştir. Çünkü birlikte yenilen yemeklerden sonra kişiler dağılır ve yürüyerek evlerine giderlerdi. Ancak içkili olmaları durumunda sokaklarda sendeleyerek yürümeleri hoş olmayacağından bireyler içki içip sarhoş olmayı göze alamıyorlardı (Usta, 2005: 74). Elit kesim olarak adlandırılan üst kademe bireylerin yaptıkları etkinliklerde de içki tercih edilmezdi. Hatta içkinin insanların üzerindeki zararlı etkisini daha iyi ifade edebilmek için hilotlar sarhoş hale getirilerek kişiler tarafından gözlemlenmeleri sağlanırdı (Rodgers, 2015: 37; Pomeroy, 2018: 117).

Kötü alışkanlıkların birey ve toplum için zararlı olabileceği düşünülerek uzak durulmasına yönelik yasalar oluşturan Lykurgos, Sparta dışındaki topraklarda zararlı gördüğü durumlara müdahale edemeyeceği için halkın bu coğrafyalarla iletişimini olabildiğince engellemeye çalışmıştır.

Bu amaçla halkın geçerli nedenleri olmadan Sparta sınırları dışına çıkmasına yasaklamıştı. Bu topraklarda kötü düşünce ve alışkanlıklar edinebileceklerini, gittikleri

yerlerin yönetim sistemlerine meyledebileceklerini düşünmekteydi. Bu düşünceleri Lykurgos'u sadece kendi vatandaşlarını Sparta dışına çıkarmayı engellemekle sınırlandırmamış aynı zamanda vasıfsız başıboş olarak gördüğü yabancıların da Sparta'da kalmalarına izin vermemiştir (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 46). Böylece bu kişiler geleneklerini, düşüncelerini Sparta'ya taşıyarak halkın kafasını karıştırmak suretiyle, toplumda oluşturulmuş düzeni bozamayacaklardı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 46; Kitto, 2017: 97).

Lykurgos evliliği teşvik etmenin yanı sıra bu yapılanmanın gerçekleşebilmesi için bazı şartlar öne sürmüştür. Kişilerin evlilik için ruhsal anlamda kendilerini hazır hissetmeleri yeterli görülmemiş, bedensel anlamda da yeterli olgunluğa ulaşmaları şart koşulmuştur. Çünkü Lykurgos için elzem olan nokta doğacak çocukların yeterli gelişime ulaşmış olmasıdır. Bunu sağlamak adına da dünyaya çocuk getirecek bireylerin gelişimlerinin tam olarak tamamlanmış olması gerektiğini düşünürdü (Ksenophon: 89). Genellikle kızların kaçırılması ile gerçekleştirilen Sparta evliliklerinde, kızların erkeklerden çok küçük olmamalarına dikkat edilirdi (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 26; Özkorkut, 2009: 44). Üretkenliği esas alan Lykurgos kanunları yaşlı bir adam ile genç bir kadının evlenmesi gibi yaş farkının dikkate alınmadığı durumlarda, yaşlı adamın eşini fiziki ya da düşünsel yönden ilgi çekecek biriyle görüşürmesini ve bu ilişkiden doğacak çocuklara bakıp büyütmesini emretmiştir (Ksenophon: 89; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 27; Özkorkut, 2009: 45; La Gorce, 1986: 39; Durmuş, 2014: 107; Kishlansky, 2009: 116).

Yazıya geçirilmemiş olan bu yasalara göre bir bireyin kendisine miras olarak kalması durumunda dâhi toprak sahibi olması söz konusu olamazdı. Bu yasanın altında yatan görüş birinin toprak sahibi olur iken öte yandan birçok kişinin o bölgelerden faydalanamamasının adaletsizlik olacağı şeklindeydi (Dunbay, 2010: 244-245).

Lykurgos toplumda eşitsizlik oluşturan, bir bireyin diğerine üstünlük kurmasını sağlayan maddi değerlerin, kişiler arasında eşit dağılımının olması gerektiğine inanıyor ve bu düşüncesine halk tarafından da destek buluyordu (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 15). Netice itibarıyla Sparta'da tüm topraklar var olan mevcut nüfusa pay edilirdi (Dunbay, 2010: 244-245). Ancak bu paylaştırılan toprak dağılımı üzerinde farklı görüşler mevcuttu. Bazı görüşler Lykurgos'un toprakları 9. 000 parçaya ayırdığını

belirtirken kimi görüşler ise 6. 000 parçaya ayırdığını Polydoros tarafından da daha sonra 30000'lik bir ilave yapıldığını ifade eder. Bunların dışında diğer bir farklı görüş ise 90000 parçanın Lykurgos ve Polydoros tarafından yarı yarıya bir ayrımla oluşturulduğunu ifade eder (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 15). Nasıl bölüştürüldüğü tam olarak bilinmeyen bu toprak parçalarından herkes kendi payına düşen toprağı kollar ve elde edilen gelirler siyasi amaçlar için harcanırdı (Dunbay, 2010: 244-245). Sparta toplumunda tam anlamıyla bir eşitlik sağlanması adına Lykurgos taşınır malların da bireyler arasında aynı oranda dağıtılması gerektiğine inanıyordu. Ancak hiç kimse sahip olduklarında bir azalma olsun istemiyordu. Durum böyle olunca Lykurgos ekonomik anlamda bazı değişimlere yöneldi (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 16). Yaptığı değişimle birlikte artık Sparta'da altın ve gümüş para kullanımı yasaklandı (Ksenophon: 105; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 16; Usta, 2005: 77; Dunbay, 2010; 224-225). Ayrıca paraların kişiler tarafından saklanabilme durumuna karşılık çeşitli kontroller yapıp bu türden eylemlere girişenler cezalandırıldı (Ksenophon: 105; Usta, 2005: 77). Yasaklanan bu paralar yerini demir paraya bırakmıştır (Ksenophon: 105; Usta, 2005: 77; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 16; Rodgers, 2015: 37; Kitto, 2017: 97; Diakov ve Kovalev, 2017: 284). Sparta toplumu için oluşturulan bu yeni demir para kullanımının ve biriktirilmesinin zor olması amacıyla büyük boyutlarda tasarlanmıştır. Öyle ki 10000 drahmelik bir parayı evde muhafaza etmek için büyük bir odaya ihtiyaç var iken, yerden başka bir yere götürmek için ise bir öküz arabasına ihtiyaç vardı (Ksenophon: 105; Usta, 2005: 77; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 16). Lykurgos büyük boyutlarıyla değersizleştirdiği parayı daha da değersizleştirmek için üretim aşamasında da bazı uygulamalar yapılmasını istemiştir. Bu doğrultudaki talebi demirin ateşte tutulduktan sonra sirkeye batırılarak kırılabilirliğinin artırılmasıdır. Böylece paralar kolay kırılıp zor onarılacak ve artık hiç kimse bu değersiz maden için haksızlık ve suça yönelik bir eylemde bulunmayacaktı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 16).

Lykurgos bireysel çıkarlara değil toplumsal çıkarlara hizmet edilmesi gerektiğini düşünen bir yasa koyucuydu. Diğer devletlerdeki bireylerin her biri kendi meslek alanlarını belirleyip bu alanlarda kendi çıkarları için çalışıyordu. Lykurgos bu türden bir işleyişin Sparta için uygun olmadığını düşünüp yasaklamıştır. Bu doğrultuda yasa gereği hür birey para kazanmak adına bir işte çalışmayacak, Sparta'nın bağımsızlığını

sağlamak ve korumak adına sadece askerliği meslek edinecekti (Ksenophon: 105; Usta, 2005: 76).

Sparta'da askere alınacak kişiler yaş aralıkları ilan edilerek halka duyurulurdu. Askeri yapılanmadaki işleyişe göre gereksinim duyulacağı düşünülen tüm eşya ya da teçhizat hazırlanıp hayvanlara ya da araçlara yüklenerek cepheye götürülmekteydi. Bunun yanında kıyafet konusundaki prosedür ise herkesin kızıl renkte bir kaftan giymesine yönelikti. Ayrıca askerlerin, kolay parlatılıyor olması ve kısa sürede kirlenmemesi gibi özelliklerinden dolayı tunçtan yapılmış bir kalkan taşımaları da uygun görülmüştür. Bununla birlikte ailelerinden alınıp küme sisteminde eğitim gördükleri süre zarfında saçları kökünden kesilen gençlerin savaş sırasında saçlarını uzatmalarına izin verilmiştir. Böyle bir uygulamaya gidilmesindeki neden gençlerin bu şekilde daha olgun ve ürkütücü görünüyormalarıdır (Usta, 2005: 82-83).

Lykurgos askerlerin kıyafetlerini kızıl renkte belirlediği gibi aynı rengi ölülerin kefenleri içinde tercih etmiştir. Daha önceki ölü gömme törenlerinde ölüyle beraber çeşitli nesnelere mezara bırakılırken Lykurgos'un koyduğu yasakla birlikte bu uygulama terkedilmiş ve bahsettiğimiz gibi kızıl kefene sarılan ölü zeytin dallarıyla birlikte gömülmüştür (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 45).

Lykurgos'un Sparta'da değişime gittiği bir başka konu ise ölümler hakkındaki batıl düşüncelerdi. Tapınak yanlarına ve şehir içlerine ölü gömmeyi yasaklayan bu türden batıl düşüncelere ve zihniyetlere hizmet eden kanunlar Lykurgos tarafından kaldırılmıştır. Yeni düzenleme ile birlikte insanlar mezarlıklara alıncak ve mezarın arasından geçtiği takdirde çarpılmadığını görüp bu batıl inançlardan kurtulacaktı (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 45). Lykurgos mezar taşına isim yazılması uygulamasını da sadece askerde ve doğum esnasında hayatını kaybeden kişilerle sınırlı tuttu (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 45; Demiralp, 2008: 7). Zamanın boşa harcanmasını kabul edilemez olarak gören Lykurgos yas törenleri için de 11 günlük bir süreyi yeterli bulmuş ve 12. gün Demeter'e kesilen kurbanla törenleri sonlandırmıştır (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 45).

Zamanın boşa harcanması konusunda hassasiyet gösteren Lykurgos, sanatsal alanlardaki çalışmaları da zaman kaybı olarak görmekteydi. Bu düşüncesinden ötürü bu tür alanlardaki çalışmalar kanunlarla yasaklanmıştır. (Dunbay, 2010: 244-245;

Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 16). Bu türden ilgi alanları sadece esirlerin uğraşına bırakılmıştır (Dunbay, 2010: 244-245). Zaten yeni tasarlanan demir para sanatsal uğraşların kendiliğinden yok olmasına neden olmuştur. Taşınmasındaki zorluk bakımından diğer Yunan ülkelerine götürülememesinin yanı sıra değersizliği bakımından da talep görmemiştir. Bu sebeplerden ötürü Spartalılar bu parayla alışveriş yapamıyorlardı. Durum böyle olunca zaman içerisinde ne para karşılığında hizmet sunan kâhinler ya da muhabbet tellalları ne de ürün satan tüccarlar ya da zanaatkârlar Sparta'ya gelmez oldu. Böylelikle yararsız bulunan sanat alanları kendiliğinden yok oldu (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 17). Bu durum aslı itibariyle Sparta halkının yaratıcılığını yaşamda daha işlevsel alanlarda kullanmasını sağlamıştır. Kritias²'in söyledikleri bu durum açısından güzel bir örnek oluşturur. Söylemlerine göre askerler için tasarlanan ve su taşımalarını sağlayan "koton" isimli aparat su içme konusunda yaşanabilecek sıkıntıların engellenmesi açısından oldukça kullanışlı şekilde oluşturulmuştur. Bu aparatın üst kısmı suyun bulanık olabilme durumunu engellemek amacıyla sırla kaplanmıştır. Yine aparat içerisindeki suda çamur olabileceği ihtimaline karşı ise aparatın yan kısımları içe doğru oyuntulu bir şekilde tasarlanmıştır. Böylece asker suyu içerken yan kısımların çamurun aparatın ağız kısmına gelmesini engelleyecektir (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 17).

Atina'ya geri dönersek Drakon'un iktidarlığı süresince düzeni sağlamada, toplumu şekillendirmede umulan sonuca ulaşamamıştır (Yetiş, 1999: 169). Bu topraklarda zamanla gelişen zeytinyağı ve şarap üretimini deniz yoluyla sağlanan bir ticaret haline dönüştüren yeni bir sınıfın (orta sınıf) varlık kazanması toplumsal çalkantılarda etkili olmuştur. Çünkü bu orta sınıf toplumsal statüde aristokratları değil güçsüz sınıfı desteklemiş ve birlikte aristokratların karşısında durmuşlardır. Kısacası Atina için sıkıntılı bir süreç oluşmuştur (Şenel, 1968: 62). Toplumda farklı cephelemler oluşturan, bir düzen sağlamaktan uzak olan bu tür durumlar sorunların çözülemediğini göstermekle birlikte, beklentilerin karşılanamamasının altında yatan esas sebebi de ortaya çıkarır (Mansel, 2014: 196). Esas itibariyle Drakon yönetiminin ve hazırladığı kanunların amacı zaten sorunları çözmek olmayıp, aristokrat kesimin çıkarlarını gözetmektir. Bu doğrultuda toplumda oluşabilecek daha büyük çaplı sorunların

² Kritias: MÖ 450-404 tarihlerinde yaşamıştır. Platon'un amcası olan Kritias Sokrates'in de öğrencisidir. Ayrıca Atina'da aristokratların oluşturduğu Otuzlar'ın kıdemli bir üyesidir (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 17).

önlenmesi için dönemin şartlarına ve problemlerine gerçek anlamda cevap verebilecek çözümler bulmak zorunluluk halini almıştı (Mansel, 2014: 196; Yaşarbaş, 2002: 320; Durmuş, 2014: 92; Özkan, 2017: 5; Topdemir ve Özsoy, 2013: 57).

Çözüm arayışları sonucu Atina'yı refaha çıkarmak adına yaralarına saracak kişinin Solon olabileceğine karar verildi (Reyhan ve Cengiz, 2015: 197). MÖ 640-560 yıllarında varlık kazanmış olan Solon Atina'nın son kralının da mensup olduğu bir kökenden geliyordu (Tanilli, 2002: 247; Bonnard, 2004: 135; Darga, 2018: 277; Rodgers, 2015: 90; Yetiş, 1999: 171; Durmuş, 2014: 92; Friedell, 2017: 93; Diakov ve Kovalev, 2017: 290). Bu tanınmış ailenin adlandırılmayan sebeplerden ötürü gelir darlığına düşmesi Solon'u tekrar yüksek gelire sahip olabilmek adına zeytinyağı ticaretine yöneltmiştir (Tanilli, 2002: 247; Bonnard, 2004: 135; Rodgers, 2015: 90). Bu durumlar aslında Solon'un arkhon seçilmesinde etkili olan durumlardı. Çünkü mensup olduğu köken aristokrat kesimin Solon'u kendilerine yakın bulmalarını sağlarken, tüccarlık vasfı ise aristokratlar ile köleler arasındaki tüccarlığı meslek edinmiş orta sınıf ile bağıni kuvvetlendiriyordu (T. T. T. Cemiyeti, 1932: 211; Şenel, 1968: 63; Yetiş, 1999: 171; Yaşarbaş, 2002: 320; Diakov ve Kovalev, 2017: 290). Her kesime hitap eden Solon için Plutarkhos şu ifadelerde bulunmuştur: *“Zenginler zengin olduğu için, yoksullar da namuslu olduğu için takdir ediyorlardı onu”* (Bonnard, 2004: 136). Sonuç olarak MÖ 594'de Solon artık tüm yetkileri kendinde toplayan bir arkhon olarak seçildi (Tekin, 2018: 83; Bonnard, 2004: 140; Okandan, 1942: 44; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; T. T. T. Cemiyeti, 1932: 211; Altaş, 2011: 240; Ober, 1991: 60).

Aynı zamanda şair olan Solon, bu yeteneğini kullanarak elegeia³ hakkında şu ifadelerde bulunmuştur: *“Evet! Bütün kötülükleri biliyorum: En eski Yunan ilinin çökmekte olduğunu görüyorum yüreğim derinden derine sızlıyor.”* (Aristoteles, 35; Tekin, 2018: 83; Okandan, 1942: 44 Rodgers, 2015: 90; Bozkurt, 2006: 162; ; Kitto, 2017: 106). Bunun yanında arkhonluk görevinden önce de hem yüksek gelirli kesime hem de orta halli kesime seslenen ızdırap içerikli şiirlerinde çatışma ve oç alma gibi duygulardan uzaklaşmalarını önermiştir (Okandan, 1942; 44).

³ Elegeia: Lirik şiirin türlerinden biri olup MÖ 7.yy da Yunan edebiyatında varlık kazanmış bir türdür. İzmir civarlarında yaşamını sürdüren Minnermos şiire kendini adanmış bir sanatçıdır. Şiirlerine konu olan ana tema ise gençlik olmuştur. Gençliğin kaybının insanda yarattığı toplumsal sıkıntılara değinen sair flüt eşliğinde dillendirilen Elegeia türüne varlık kazandırmıştır (Friedell, 2017: 124).

Arkhon seçilip Atina'nın sorunlarına yönelen Solon bu sorunların başrolünde yüksek gelirlielerin rol oynadığını düşünmüştür. Solon'a göre bu kişilerin tamahkârlıkları Atina'da bir düzen oluşmasına manidir (Freeman, 2005: 152). Aynı şekilde partiler arasındaki anlaşmazlıkların temelinde de yüksek gelirlielerin tatmin olmayan taleplerinin yer aldığını düşünür (Aristoteles, 35). Bu düşüncesinden ötürü Solon şöyle bir yol izlemiş ve aristokrat kesimi güçlendiren, halk tabakasını köleleştiren borçlu olma durumunu yasaklamıştır (Freeman, 2005: 153; Thomson, 1977: 237; T. T. T. Cemiyeti, 1923: 211; Rodgers, 2015: 38; Yaşarbaş, 2002: 320; Altaş, 2011: 240; Aristoteles: 165; Kitto, 2017: 106; Hüner, 2013: 1). Borç sebebiyle köle konumuna düşen kişilere özgürlüklerini geri vermiştir (Ekinci, 2011: 125; Thomson, 1977: 237; Bonnard, 2004: 140; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; T. T. T. Cemiyeti, 1923: 211; Rodgers, 2015: 38; Bozkurt, 2006: 61; Friedell, 2017: 93; Diakov ve Kovalev, 2017: 291).

Solon kölelik durumundan ve köleliğe son vermesinden şu şekilde bahseder:

“ve geri getirdim Atina'ya, tanrıların kurduğu yurtlarına, az çok adalet üzere köle diye satılan nice insanı. Kimileri ise sürülmüşlerdi. Bir borç yüzünden, öyle çok yer dolaşmışlardı ki. Konuşmuyorlardı artık Attika dilini. Kimileri de ülkede haksız bir köleliğe katlanıyorlardı ve titriyorlardı efendilerinin gazabı karşısında. Hepsini hepsini özgür kıldım ben” (Bonnard, 2004: 141).

Köleler insani vasıflar taşımıyorlarmış gibi adeta bir meta olarak değerlendiriliyordu (Bonnard, 2004: 152; Bakırezer, 2008: 23-24; Friedell, 2017: 201; Hüner, 2013: 2). Birileri tarafından sahip olunan ve sahip olan kişinin layık gördüğü her türlü değerlendirmeye maruz kalan bir nevi kişisel üründen farksız değillerdi (Bonnard, 2004: 152). Aristoteles kölelerin durumu için şu ifadeleri kullanmıştır: *“Kölelerin kullanılması da, evcil hayvanlarınkinden hiç ayrılmaz; biz her ikisinden de bedensel ihtiyaçlarımızın giderilmesinde yararlarız”* (Aristoteles: 125). Bir isme dâhi sahip olma hakkı bulunmayıp bir lakap veya geldiği yerin ismiyle çağrılan bu kişilerin hukuksal anlamda hiçbir hakkı bulunmamakla birlikte yapmış olduğu evlilik bile hukuki bir değer taşımıyordu (Bonnard, 2004: 152; Matin, 2017: 126). Doğal olarak durumunu şikâyet etme veya yardım isteyebilme hakkına sahip olmayan köle, sahibi tarafından cezalandırılma esnasında her türlü muameleye maruz kalabiliyordu (Bonnard, 2004: 152). Birey kölesini dövemediği gibi, bir yere hapsedebilir, işkence içeren uygulamalara

dâhi maruz bırakabilirdi (Bonnard, 2004: 152; Martin, 2017: 125). Bu türden muamelelere rağmen kölelerin davacı olma haklarının olmamasının yanında davalı da olamıyorlardı. Yaptıkları davranışların eğer hukuki bir sonucu varsa bu kölenin sahibinin mesuliyetindeydi (Bakırezer, 2008: 23). Bu kişiler bir birey olarak görülmediklerinden ve belli şahıslara ait olduklarından, şahısların kendilerini başkalarına para karşılığı verilmeleri halinde herhangi bir itiraz veya görüş bildirme durumları söz konusu olmuyordu (Bakırezer, 2008: 23-24).

Zor şartlar altında yaşamını idame etmeye çalışan köleler zaman zaman efendileri tarafından hoş karşılanmayan etrafa zara verme, verimsiz çalışma, kendine ait olmayan mallara el uzatma, sahibini darp etme, bulunduğu yeri terk etme gibi davranışlar sergileyebiliyorlardı. Sahiplerini terk etmeleri gidebilecekleri güvenli bir mekân ya da bölge olmadığından pek mümkün olmuyordu. Ancak böyle bir durumla karşılaşılması halinde köleyi bulan kişilere para vadedilmesi, kölenin bedenine çeşitli işaretler işlenmesi gibi yöntemlere başvuruluyordu (Bakırezer, 2008: 23-24). Borcundan ötürü kişilerin bu gibi durumlara maruz kalmasının önüne geçmeye çalışan Solon köle olmamak adına yaşadığı bölgeyi terk eden bireylere de geri dönmeleri talebinde bulunmuş ve Atina'ya geri getirmiştir (Ekinci, 2011: 125; Thomson, 1997: 237; Durmuş, 2014: 92; Friedell, 2017: 93). Solon kanunlarına göre Atina vatandaşı olan bir kişi artık borcundan dolayı özgürlüğünü kaybetmeyecekti. Ancak bu durum Atina vatandaşı olan kişiler için geçerli olup bu vatandaşlık dışındaki kişileri kapsamıyordu (Özenç, 2014: 30; Tokuroğlu ve Ersoy, 2011: 61).

İpotek altında bulunan toprakların da sahiplerine geri verilmesi Solon kanunları kapsamındadır (Bonnard, 2004: 140; Mansel, 1988: 187; Bozkurt, 2006: 61; Tanilli, 2002: 247; Eco, 2017: 321). Atina'da toprağın ipotek altında bulunduğunu belirtmek için gereken bilgilerin yazılı olduğu taşlar ipotek uygulanan alan üzerine bırakılıyordu (Bonnard, 2004: 140; Ekinci, 2011: 137; Şenel, 1970: 120). Uygulanan kanunla artık alanın ipotekli olduğunu ifade eden taşlar kaldırılmıştır (Bonnard, 2004: 140; Freeman, 2005: 153; T. T. T. Cemiyeti, 1923: 211; Şenel, 1970: 120; Rodgers, 2015: 38; Diakov ve Kovalev, 2017: 291).

Bu uygulamayı Solon şu ifadelerle dile getirmiştir:

“Çağın mahkemesinde, tanıklık edecek bana, Olymposluların yüce anası kara Toprak; her yerde gömülü sınır taşlarını kaldırdım onun” (Bonnard, 2004: 141).

Solon’un uygulamaya koyduğu bir diğer yasa ise tüm borçları kaldırmasıdır (Aristoteles: 36; Tekin, 2018: 83; Tanilli, 2002: 247; Bonnard, 2004: 140; Yetiş, 1999: 171; Bozkurt, 2006: 61; Kitto, 2017: 106). Kişilerin omuzlarındaki ağırlıktan kurtulması ile ilişkilendirilerek, “yüklerin atılması” anlamına gelen bu yenilik ”*Seisakhtheia*” olarak isimlendirilmiştir (Aristoteles: 36; Tekin, 2018: 83; Yetiş, 1999: 171; Topdemir ve Özsoy, 2013: 57; Friedell, 2017: 93). Bu uygulamada kişinin kime borçlu olduğunun hiçbir önemi yoktur (Özenç, 2014: 30; Aristoteles: 36; Ekinci, 2011: 125; Şenel, 1968: 63). Ancak kişileri borç külfetinden kurtarmayı amaçlayan bu yasa bazı çevreler tarafından suistimal edilmiştir. Solon ile iletişim halinde olan ve daha önceden böyle bir yasa yapmayı planladığını bilen bazı kesimler borç para temin ederek bu paralarla mülkler almışlardır. Yasanın çıkmasıyla da borçlarından arınmış ve temelini suiistimalin oluşturduğu bir gelire sahip olmuşlardır (Aristoteles: 36).

Halkın bu paraya dayalı yükümlülüklerden kurtulup özgürlüğüne kavuşması Atina adına yararlı olacak sonuçlar doğurmuştur. Solon yasaları ile birlikte bağımsızlığını kazanan ve borçlarından silkelenen dar kesimli sınıf, toprakları ekip biçmeye başlayarak daha fazla ürün elde edilmesini sağlamıştır. Yine kişilerin borçlarında ötürü başka birinin mülkü olma durumunun artık yok sayılması da bazı kişiler tarafından hukuksal açıdan büyük bir değişim olarak yorumlanmıştır. Bu yasa ile birlikte kişilerin maddi anlamdaki kayıpları onların vatandaşlık konumlarında herhangi bir değişiklik yapmayacaktı. Atina’nın yerli halkı ekonomik yetersizlikler yüzünden aynı konuma düştüğü başka bölgelerden esir edilen veya satın alınan kölelerden artık elde ettiği yasal haklarla ayrılmıştı (Yetiş, 1999: 173).

Solon ihracat alanında da birtakım sınırlamalara yönelmiştir. Bu alandaki kanunlar gereği zeytinyağı hariç üretilen hiçbir ürün başka bölgelere satılmayacaktı. Zeytinyağının bu sınırlamanın dışında tutulmasındaki neden ise gereğinden fazla üretiminin olmasıydı (Tekin, 2018: 83-84; Yetiş, 1999: 172; Tanilli, 2002: 247; Rodgers, 2015: 38; Altaş, 2011: 240; Kitto, 2017: 106; Diakov ve Kovalev, 2017: 291). Thomson’da ihracatının engellendiği ürünler arasında özellikle mısraa değinir ve bu

ürünün Megara ve Aigina'da fazlasıyla gereksinim duyulan bir ürün olduğundan bahseder (Thomson, 1997: 237).

Solon diğer bölgelerle yapılacak alışverişlerde iletişimi kolaylaştıracak bazı farklılıklara da yöneldi. Bu alanda ürünlerin ağırlık, uzunluk gibi değerlerini belirleyecek ölçütlerde değişime gitti (Ekinci, 2011: 125; Yetiş, 1999: 173; Tekin, 2018: 83; Thomson, 1997: 237; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; Bozkurt, 2006: 162; Topdemir ve Özsoy, 2013: 57). Solon'dan önce *Aigina Sistemi*⁴ kullanılırken Solon ile birlikte *Euboia Sistemi*'ne⁵ geçilmiştir (Mansel, 1988: 187; Diakov ve Kovalev, 2017: 291; Tekin, 1998: 56).

Atina'nın gelişimine ve güçlenmesine önem veren Solon, bu topraklarda yaşamayan fakat Atina için faydalı olacağına inandığı maharetli sanatkârları Atina'ya davet etmiştir (Tekin, 2018: 84; Tanilli, 2002: 247; Kitto, 2017: 106; Diakov ve Kovalev, 2017: 291). Bunun yanı sıra tüm aile bireyleriyle birlikte artık Atina'da yaşamak için gelen ve sanatsal anlamda yetenekli olan kişilere de Atina vatandaşı olmaları konusunda teklifte bulunmuştur (Freeman, 2005: 154; Kitto, 2017: 106). Zaten Atina vatandaşlığına alınma kapsamına sadece aileleriyle birlikte Atina'ya gelen sanatkârlar ve ülkelerinden temelli olarak sürülen kişiler dâhil olabiliyordu (Plutark-Solon/Poplıcola: 38).

Bu kanunlarda toplumsal işleyiş ve günlük nizam kapsamında da bir takım düzenlemeler mevcuttur. Bu türden düzenlemelerle esas hedeflenen durum kişilerin başkalarının emekleri üzerinde geçinerek parazit bir yaşam sürmelerini engelleyip kişiyi üretkenliğe sevk etmektir. Atina coğrafi koşulları itibariyle su kaynakları bakımından yetersizdi. Bu problem kuyular kazılarak su bulma yoluyla çözülmeye çalışılmıştır. Solon bu konuda şöyle bir yasa çıkarmıştır: Bir hippikonluk bir alan içerisinde yer alan kamuya ait bir kuyu herkes tarafından kullanılabilirdi. Ancak mesafe daha fazla ise kişiler kendi sularını kendileri temin edeceklerdi. Bu kapsamda kişiler kendi sularını aramak durumunda kalırken su bulamama durumları da göz önüne alınmıştı. Kişi eğer

⁴ Eski Yunan döneminde yaygın bir şekilde kullanılan Aegina'da ortaya çıkmış ağırlık ve para birimi. 1 obol Aegina Sistemi'ne göre 1. 05 gr'a karşılıktır (Eksen, 2010: 24-25).

⁵ Euboia'da kullanılan Solon döneminde de Atina'da kullanılmaya başlanan ağırlık ve para birimi. Bu sisteme yönelik hesaplamalar arpa tanesi üzerinden gerçekleştiği düşünülmekte olup 12 tane arpa tanesinin 1 obola denk geldiği kabul ediliyor. 1 obol Euboia Sistemi'ne göre 0. 72 gr'a denk gelir (Eksen, 2010: 24-25).

kazı esnasında 20 metrelik bir derinliğe indiği halde su bulunamamış ise bu suyu komşusundan her defasında 20 litre olmak üzere günde iki kez alabilecekti. Görüldüğü gibi Solon kişileri üretmeye, çaba sarf etmeye sevk ederken mağduriyet yaşamalarının da önüne geçmiştir (Plutark- Solon/Poplicola: 37).

Ağaç dikilmesi konusunda da uygulanan esaslar yine hak ve hukuk kapsamındadır. Bir birey eğer toprağına ağaç dikmek istiyorsa bu ağacı başka bir bireyin toprağına en az 5 adımlık mesafeyi temel alarak dikebilirdi. Hatta kökleri geniş alanlara yayılabilen ve bazen çeşitli buhar salınımları yaparak etrafındaki ağaçlara zarar verebilen zeytin ve incir türündeki ağaçlar için bu mesafe 9 adım olarak belirlenmiştir. Bu ince düşünce tarzı kişilerin arıları için koyacakları kovanların ya da toprakları üzerinde kazacakları çukurların, yerleri için de geçerliydi. Bir kişi eğer toprağına bir çukur kazacak ise bu kazılacak olan çukurun derinliği, keyfi olarak belirlenemeyip belli şartlar taşınmalıydı. Kanunlara göre eğer arazinin hemen yan tarafında başka birine ait bir arazi var ise çukurun derinliği, bu çukurun komşu araziye olan mesafesinden daha fazla olamazdı. Arı yetiştirmek için kurulacak kovanlarda da mesafe elzemiyet içermekte olup eğer etrafta mevcut bir arı kovanı var ise kurulacak kovanın bu kovandan 300 adım daha uzak bir mesafeye kurulması şartı bulunmaktaydı (Plutark- Solon/Poplicola: 37).

Solon'un ince ayrıntıları dâhi hesap eden kanunları kadınları da es geçmemiştir. Kadınların kıyafetlerine yönelik olan düzenlemeye göre sokağına çıkan bir kadının giysisi üç parçadan daha fazla olmamalıydı. Kadınların, değeri bir drahminin⁶ altıda birinden daha fazla olan gıda maddelerini ve bir bireyin bir kol uzunluğundan daha fazla uzunluğına sahip bir sepeti taşıması yasaklanmıştı (Plutark- Solon/Poplicola: 34). Kadınlara yönelik belirlenen kanunlar bazı yönlerden tutarsızlık içermekteydi. Zina suçundan yargılanan kişiler ölümle cezalandırılırken, hür bir kadına yönelik işlenen tecavüz suçunun cezası 100 drahmi olarak belirlenmişti (Plutark- Solon/Poplicola : 36).

Atina topraklarında yaşayan insanlar arasındaki ayırım daha önceden asalet kavramına göre belirlenirken, Solon ile bu ayırım kişilerin gelirleri temel alınarak belirlenmiştir (Coulanges, 2011: 301; Bozkurt, 2006: 61; Mansel, 1988: 188; Bonnard, 2004: 143; Rodgers, 2015: 91; Altaş, 2011: 240; Topdemir ve Özsoy, 2013: 57; Tokuroğlu ve Ersoy, 2011: 62; Hüner, 2013: 2; Diakov ve Kovalev, 2017: 291; Ober,

⁶ Eski Yunan'da gümüş sikke birimi (Tekin, 2018: 320)

1991: 61). Baz alınan bu gelir, kişilerin yıl sonunda topraklarından elde ettikleri üretim meblağıdır. Bu meblağlar esas alınarak Atina toplumu dörde ayrılmıştır:

Pentakosiomedimnoi: Tarımsal üretiminin sonunda 500 medimnos (ölçek/kile) mahsul sağlayanlar bu sınıfı oluşturuyorlardı (Mansel, 1988: 188; Yetiş, 1999: 174; Plutark- Solon/Poplıcola: 29; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; Tanilli, 2002: 248; Diakov ve Kovalev, 2017: 292; Ober, 1991: 61). Bu sınıfın mensupları Atina'nın geliri en yüksek kesimini meydana getirirken, yüksek kademeli memuriyetlere gelir ve yüksek oranda vergiler öderlerdi (Bonnard, 2004: 143; Rodgers, 2015: 91; Diakov ve Kovalev, 2017: 292).

Hippeis: Elde edilen mahsulün 300-500 medimnos (ölçek/kile) civarında olması kişiyi bu sınıfa dâhil ederdi (Tekin, 2018: 84; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; Tanilli, 2002: 248; Yetiş, 1999: 174; Diakov ve Kovalev, 2017: 292; Ober, 1991: 61). Aristoteles bu sınıflandırmaya mensup olabilmek adına 300 medimnosluk ürün elde etme ve bir at yetiştirme gerekliliği olduğunu ve bu vasıfların gerçekten barındırılıp barındırılmadığının diğer bireyler tarafından da onaylanması gerektiğini ifade etmiştir (Aristoteles: 37). Daha sonraki dönemde ise Plutarkhos bu sınıf için bireyin ya bir at besliyor olmak ya da senelik 300 medimnosluk (ölçek/kile) ürün elde ediyor olmak gibi iki ihtimalden birine sahip olması gerektiğini belirtmiştir (Plutark- Solon/Poplıcola: 29). Bazı görüşler bu tabirin taşıdığı anlamdan uzaklaşmış bir şekilde kullanıldığını ifade eder. Hippeis ifadesinin atlı savaşçılar için kullanılan bir ifade olduğunu Solon'un ise bu ifadeyi ekonomik bir sınıflandırma için kullandığı görüşündedirler (Yetiş, 1999: 174).

Zeugitai: 200-300 medimnosluk (ölçek/kile) mahsule sahip olanların oluşturduğu sınıftır (Tekin, 2018: 84; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; Diakov ve Kovalev, 2017: 292; Ober, 1991: 61).

Thetes: 200 medimnostan (ölçek/kile) az ürün elde edenleri içeren sınıftır. Bu sınıfın mensupları Atina'nın en düşük gelirli kısmını içeriyordu. Thetes kapsamında yer alan kişiler genellikle yoksul köylü kesim, toprağa bağlı köleler ve işçilerdi (Tekin, 2018: 84; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; Tanilli, 2002: 248; Diakov ve Kovalev, 2017: 292; Ober, 1991: 61). Solon'un hâkimiyetinin sürdüğü zaman zarfında thetes sınıfı Atina toplumunun aşağı yukarı yüzde ellisini oluşturuyordu (Yetiş, 1999: 175). Ancak Solon döneminde kişilerin konumları, gelirleriyle ilişkili olduğu için sahip oldukları

gelir seviyelerinin yükselmesi durumunda birinci sınıfa kadar yükselebilmek imkânına sahiplerdi (Ekinci, 2011: 131; Özçelik, 2004: 159). Aynı şekilde kişilerin gelir durumlarının azalması sonucu buldukları toplumsal tabakadan daha alt bir tabakaya düşebilmeleri de mümkündür (Özçelik, 2004: 159).

Herhangi bir mal varlığı bulunmayan kişiler ise çalıştıkları işten elde ettikleri kazanç esas alınarak bu sınıflardan gelirine uygun olan tabakaya yerleştiriliyordu (Mansel, 1988: 188). Ekonomik gelirlerin etkin rol oynadığı Atina'daki bu yapılanmada esas amaç hangi toplumsal kesimlerin ne tür yetkilere, haklara ve ayrıcalıklara sahip olacağını ayırt edebilmektir (Yetiş, 1999: 175). Bu sınıflandırmanın askeri yapılanmadaki rolü ise şu şekildedir; herhangi bir askeri mücadele gerektirecek durumda Atina'daki askeri teçhizatlar kişilerin kendileri tarafından karşılanırdı yani kişi savaşa girerken kendi savunma aletini kendisi götürürdü (Şenel, 1968: 64). Bu nedenle de askerlik görevi için pentakosiomedimnoi, hippeis, zeugitai sınıfları uygun bulunup thetes sınıfı ise bu görev dışında tutulmuştur (Bonnard, 2004: 144; Reyhan ve Cengiz, 2015: 197; Şenel, 1968: 64).

Pentakosiomedimnoiler ve hippeisler herhangi bir savaş durumunda savaşa atlarıyla katılırdı (Mansel, 1988: 188; Diakov ve Kovalev, 2017: 292). Hoplit olarak isimlendirilen silahlı yaya askerler de bu iki sınıfın yanında yer alırdı. Bununla birlikte thetesler savaşa katılmayan kesimi oluştururken, zeugitai sınıfı ise savaşa yaya olarak katılan bireyleri oluşturuyordu (Mansel, 1988: 188-189). Ancak herhangi bir sıra dışı vaziyetin gerçekleşmesi durumunda thetesler ağır silahlar kullanmadan basit vazifeler için görevlendirilebiliyordu (Bonnard, 2004: 144; Mansel, 1988: 188-189). Bu şekilde ekonomik gelirleri doğrultusunda askeri yapılanmadaki konumları belirlenen Atina halkı için askerlik kavramı apayrı bir mefhum içermekteydi. Atina'da kişilerin askerlik görevini icra etmemeleri onur kırıcı bir durum olarak kabul ediliyordu. Savaşa katılmayan bu bireyler savaşın kişilere sağladığı ganimet gibi kazançlardan da mahrum bırakılıyordu (Şenel, 1968: 64). Askerlik görevi gibi memurluk ve vergilendirme usulü de toplum içerisinde gerçekleştirilen bu kademelendirmeye göre belirleniyordu. Vergilendirmede günümüzde olduğu gibi bağımsız vatandaşların düzenli olarak ödedikleri bir yapılanma söz konusu değildi. Bağımsızlığa sahip bir kişiye vergi mesuliyeti yüklemek doğru bulunmuyordu. Ancak devletin ekonomik açıdan sıkıntılı bir sürece girmesi ve vergi almaya mecbur kalması durumunda devlet ilk üç sınıfa vergi

vermesi talebinde bulunabiliyordu. Thetesler ise tıpkı askerlik gibi vergi vermeden de muaf tutuluyorlardı (Mansel, 1988: 189).

Memurluk alanındaki düzenlemede de bu görev için tercih edilen kesimler yine pentskodiomedimnoi, hippeis ve zeugitai sınıfları olmuştur (Freeman, 1996: 153; Şenel, 1970: 118). Aristoteles memurluk kademelerini ekonomik yapılanmayla bağdaştırıp memurluktaki konunun vergilendirmedeki kademeye göre belirlendiğini ifade etmiştir (Aristoteles: 37). Ancak böyle bu tercihi aslında bir mecburiyetin doğurduğu da ifade edilir. Bu mecburiyet Atina'da memurluk hizmetine karşılık herhangi bir ödeme yapılmamasıyla ilişkilendirilir. Zengin kesimin de toplumun yararına gibi gösterip aslında kendi bireysel çıkarları için herhangi bir hizmet bedeli almadan bu görevi üstlendiği de yine ifadeler arasındadır (Şenel, 1968: 66). Bu doğrultuda sebebinin toplumsal sınıflandırmadaki konumlarına mı yoksa herhangi bir ücret alınmaması sebebiyle bu görevi üstlenmediklerine mi dayandığını tam olarak bilinmemekle birlikte theteslerin memurluk görevi dışında tutulduklarını görüyoruz (Şenel, 1968: 64). Buna karşılık Solon'un bu sınıfa Halk Meclisi (Ekklesia) ve Halk Mahkemesi'ne (Heliaia) katılma hakkı tanımış olması bize theteslerin tamamen saf dışı bırakmadıklarını gösterir (Bonnard, 2004: 144; Tekin, 2018: 84). Ancak tanınan bu hak theteslere mecliste çok fazla aktif olabilme imkânı vermeyip sözlü olarak kendilerini ifade etme hakkı tanınmadan sadece oy kullanabilme ile sınırlandırılmışlardır (Yetiş, 1999: 177).

Solon'un oluşturduğu bu yeni yönetim sisteminde arkhon sayısı 9 olarak kabul edilmiş ve pentakosiomedimnoiler olarak isimlendirilen birinci sınıfa mensup herkese arkhon olma hakkı tanınmıştı (Tekin, 2018: 84; Kitto, 2017: 107). Seçim gerçekleştirilirken pentakosiomedimnoiler arasından ilk önce 40 kişi belirleniyor ve daha sonraki aşamada ise bu 40 kişi arasından olasılıkla kura ile 9 arkhon seçiliyordu (Freeman, 1996: 153).

Atina'da demokrasinin tam anlamıyla vücut kazanması Solon ile olmasa da demokrasinin kalp atışlarının oluşumuna, Halk Meclisi (Ekklesia) ne hiçbir ayırım gözetmeden tüm halkın katılımını sağlayarak sağlam bir katkıda bulunmuştur (Bonnard, 2004: 144; Özenç, 214: 31; Bozkurt, 2006: 162).

Halk Meclisi (Ekklesia) etkin gücü elinde bulundurup, Atina'nın geleceği için önem arz eden yasaların çıkarılması, savaş ve barışa karar verilmesi, devletin idari

kadrolarının belirlenmesi gibi kararları verirdi (Şenel, 1968: 65; Altaş, 2011: 243; Hüner, 2013: 5). Bu meclis her ne kadar böyle önemli kararları verme yetkisine sahip olup Atina da sağlam bir otorite gibi görünse de aslında durum pek de öyle değildi. Meclis 20 yaşını tamamlamış her erkeğin katılımına açık olması itibariyle bünyesinde çok fazla kişi barındırıyordu. Bu da mecliste gündeme getirilen her konunun burada görüşülüp karara bağlanmasının önünü kapatıyordu (Şenel, 1968: 65; Hüner, 2013: 5). Bu nedenle bazı konuların karar mekanizmasında memurlar rol oynuyordu. Bunların yanı sıra savaş durumunda da işleyiş değişiyor ve böyle zamanlarda Halk Meclisi'nde başkomutanlar (Polemarchoslar) etkin oluyordu (Şenel, 1968: 65).

Solon'un tüm Atinalıların katılımına sunduğu bir diğer kurum ise Halk Mahkemesi (Heliaia) dir (Bonnard, 2004: 144; Mansel, 1988: 190; Şenel, 1968: 66; Rodgers, 2015: 91). Bu mahkemeye 30 yaşını tamamlamış olan tüm Atina halkı, seçilmesi halinde katılabiliyordu (Mansel, 1988: 190; Şenel, 1968: 66; Hüner, 2013: 7; Diakov ve Kovalev, 2017: 333). Atina genelinde yapılan başvurular arasından 6000 kişi belirleniyordu (Ekinci, 2011: 130; Bozkurt, 2006: 59; Altaş, 2011: 244; Hüner, 2013: 7; Diakov ve Kovalev, 2017: 333). Bu seçilen 6000 kişiden 5000'i her mahkeme başına 500 kişi düşecek şekilde görevlendiriliyordu (Ekinci, 2011: 130; Bozkurt, 2006: 59; Altaş, 2011: 244; Diakov ve Kovalev, 2017: 333). Geri kalan 1000 kişi ise bir nevi yedek üye konumunda tutulup, yargıçlardan birinin davaya iştirak edememesi durumunda onun görevini üstleniyordu (Ekinci, 2011: 130; Bozkurt, 2006: 59; Diakov ve Kovalev, 2017: 333). Dava şikâyet eden ve edilen tarafların ifadelerinin dinlenmesinin ardından Helieia üyelerinin kararlarıyla sonuca bağlanırdı. Üyeler dava konusundaki kanaatlerini gizli bir şekilde ifade ederlerdi. Görüşlerini ifade etmede ise taşları kullanırlardı. Şöyle ki farklı formlar barındıran taşlar arasından ortası delik olan taşı tercih eden üye kişiyi suçlu bulduğunu ifade etmiş oluyordu (Diakov ve Kovalev, 2017: 333).

Kişileri kendi bireysel işlerini erteleyip bu görevi üstlenmelerine teşvik etmek adına, belirli bir ücret ödeniyordu (Şenel, 1968: 66; Bozkurt, 2006: 59; Altaş, 2011: 244). Mithos olarak isimlendirilen bu ücretin ödemesi günlük olarak yapılıyordu (Ekinci, 2011: 130). Aristophanes'in "Eşekarıları (Yargıçlar)" adlı komedi türündeki eserinde yargıçlık görevinin halk için bir gelir kapısı olduğuna alaylı bir dille değinilmiş ve bu durum şu ifadelerle anlatılmıştır:

“*Ya bugün mahkeme kurulmazsa, Nerden çıkacak yemek paramız?*”

Yargı margı olmazsa Neyle doycak karnımız ?” (Aristophanes: 30).

Herhangi bir yazılı dayanağı bulunmayıp örfi değerlere göre karar veren Halk Mahkemeleri’nde tüm ceza ve hukuk davaları görüşülürdü. Görüşülecek olan davanın önem derecesi davaya katılacak olan yargıç sayısında değişiklik oluşturabiliyordu (Ekinci, 2011: 130).

Halk Mahkemeleri (Heliaia) bir diğer yönüyle işleyiş şekli bakımından günümüz istinaf mahkemeleriyle benzerlik gösterir. Dava doğrudan halk mahkemelerine intikal etmeyip öncelikle 9 arkhondan biri tarafından ele alınırdı. Davanın konusu açısından arkhonun elinde bulundurduğu hukuki yetkilerin yetersiz kalması davanın Halk Mahkemesi’nde görüşülmesini sağladığı gibi arkhonun dava hakkındaki kararına itiraz edilmesi durumunda da dava yine Halk Mahkemesi’nde görüşülürdü (Yetiş, 1999: 178). Yani bu yeni hukuksal yapılanma ile birlikte arkhonlar hukuki anlamda saf dışı bırakılmasalar da Halk Mahkemeleri ile etkileri sınırlandırılmıştır (Tekin, 2016: 85). Solon’un oluşturduğu yasaların yeterince net ve anlaşılır olmadığını düşünenler bunun Solon tarafından bilinçli olarak gerçekleştirildiğini söylerler. Solon’un asıl amacının hüküm verme konusunda arkhonların net bir karar veremeyip davayı Halk Mahkemeleri’ne göndermesini sağlamak ve böylece Halk Mahkemeleri’nin etkinliğini arttırmış olmak olduğunu ileri sürerler (Plutark- Solon/Poplicola: 29-30; Aristoteles: 41).

Solon kanunlarıyla kişiler sadece kendilerinin mağduriyeti sonucunda bir hak arayışına girmekle kalmayıp aynı zamanda başka bir bireyin mağduriyet durumunda da dava açma hakkına sahiplerdi (Mansel, 1988: 191; Plutark- Solon/Poplicola: 30; Yetiş, 1999: 178). Bu kanun ile Solon kişilerin duyarlılığını arttırarak halk arasında bir bağlılık oluşturup adeta tek bir vücut olabilmelerini sağlamayı amaçlamıştır (Plutark- Solon/Poplicola: 30). Bireylerin mağduriyetlerinin başka kişiler tarafından bildirilmesi durumu Atina’da “*sykophantes*” (ihbarcılık) olarak isimlendirilen yeni bir iş kolunun doğmasını sağlamıştır. Bu iş kolunun oluşumu günümüzde savcılık olarak isimlendirilen meslek kolunun o dönemde bulunmaması ve bu görevi halkın üstlenmesi ile ilişkilendirilebilir (Sina, 2016: 425).

Atina'da Solon döneminde en yaygın cezaların başında para cezası gelmekteydi. Sürgün ya da idam cezası uygulanan bireyler, aldıkları bu ceza ile birlikte mallarına el konulması durumuyla da karşılaşılıyorlardı (Ekinci, 2011: 132). Ancak bireylerin birbirlerinin uzuvlarına dair verdikleri hasarda caydırıcılık amacıyla olsa gerek verilen zararın iki katı zarara sebebiyet verecek bir cezalandırma yöntemi uygulanırdı. Şöyle ki bireyin tek gözünün çıkmasına sebebiyet veren kişi ceza olarak iki gözünden mahrum bırakılırdı (Türkoğlu, 2017: 90).

Aile yapılanması kapsamında da toplumsal düzeni sağlamaya yönelik kararlar alan Solon evlilik dışı çocukların mirastan pay almalarının önünü kapatmış sadece vasiyet dâhilinde böyle bir talepte bulunulabilmelerine müsaade etmiştir (Ekinci, 2011: 135; Vernant, 2017: 76; Bozkurt, 2006: 62; Diakov ve Kovalev, 2017: 290). Atina Yasaları'na göre miras dağılımı erkek evlat odaklı olarak şekillenmiştir. Bir kız bir erkek çocuğa sahip bir kişinin ölmesi durumunda mirasın sahibi erkek çocuk olurdu (Coulanges, 2011: 77; Vernant, 2017: 76; Mutluay, 2007: 37; Pomeroy, 2018: 64).

Hesiodos İşler ve Günler adlı eserinde miras dağılımı konusundaki görüşlerini şu şekilde dillendirmiştir:

Bir tek oğlun olsun baba mirasına konan. Ancak böyle çoğalır evin zenginliği. Sen yaşlanıp ölünce oğlun tutar yerini (Hesiodos/İşler ve Günler: 42).

Kız çocuğun mirastan pay alma hakkı çeyiz yoluyla gerçekleşirdi. Bu durum için kızın yapacağı evlilik kendi erkek kardeşiyle olabileceği gibi başka bir bireyle de olabilirdi. Eğer ölen kişinin tek bir kız çocuğu varsa miras bu defa ölen kişinin yakınlık derecesi en yüksek olan erkek akrabasına bırakılırdı. Böyle bir durumda kızın bu mirastan faydalanabilme yolu yine evlilik dolayısıyla gerçekleştiriliyordu. Kişilerin başkalarıyla evli olmaları durumunda ise kızın mirastan faydalanabilmesi için boşanmaları ve bu evliliği gerçekleştirmeleri gerekirdi (Coulanges, 2011: 77; Eco, 2017: 279; Özkan, 2017: 9; Mutluay, 2007: 34). Çünkü Yunan'da kişilerin aynı anda birden fazla kişiyle evlilik yapmaları herkese tanınan bir hak değildi. Bu haklara sahip olan kesimlerden biri cesaretleriyle ve başarılarıyla nam salmış savaşıtlardı. Bu bireylere böyle bir hak tanınmasındaki amaç bu savaşıtlardan doğacak çocukların onlar gibi zinde ve başarılı olacaklarına ve bu sebeple de Yunan topraklarının nitelikli savaşıtlara sahip olabileceğine duydukları inançtır (Platon: 379).

Solon ile birlikte kişiler herhangi bir birey sınırlamasına maruz kalmadan kendi iradeleri ve istekleri doğrultusunda sadece kendi aile bireyleri değil yabancı insanlara dâhi vasiyette bulunarak varlıklarını devredebilme hakkı kazandılar (Plutark-Solon/Poplıcola: 34; Bonnard, 2004: 142; Thomson, 1997: 238; Tanilli, 2002: 247; Bozkurt, 2006: 61; Culanges, 2011: 295). Bireylerin köleleştirilmesi konusunda hassasiyet gösteren Solon daha öncede bahsettiğimiz üzere borçlarından ötürü köle konumuna düşme durumunu kaldırdığı gibi ailelerin de çocuklarını köle olarak satmalarını ya da öldürmelerini de yasaklamıştır (Ekinci, 2011: 135; Tanilli, 2002: 247; Şenel, 1970: 121).

Solon'un Yunan yapılanmasına kazandırdığı bir diğer meclis ise Dört yüzler Meclisi (Bule) dir. Bu meclis Atina'nın her kabilesinden 100 kişi seçilmesi sonucu elde edilen 400 üyeden oluşur (Tekin, 2016: 85; Plutark- Solon/Poplıcola: 30; Rodgers, 2015: 38; Şenel, 1968: 67; Topdemir ve Özsoy, 2013: 57). Adını da bu 400 üyeden alan meclisi Aristoteles dört mevsim ile ilişkilendirmiştir (Thomson, 1997: 237-238). Ancak bu 400 üyenin nasıl bir uygulama sonucu belirlendiği, seçilen üyelerde hangi şartların arandığı bilinmemekle birlikte Ekinci, pentakosiomedimnoi, hippeis ve zeugitai sınıflarında yer alan bireylerle oluşturulmuş olabileceğini ifade eder (Tekin, 2016: 85). Dört yüzler Meclisi Halk Meclisi'nin gündemini belirlerdi (Özenç, 2014: 31; Yetiş, 1999: 177; Mansel, 1988: 191; Şenel, 1968: 67). Ayrıca problemlerin Halk Meclisi'ne ulaşmadan bu meclis tarafından çözülmesi amaçlanmıştır. Bu şekilde Solon bir nevi Halk Meclisi'nin yükünü hafifletmek istemiştir (Plutark- Solon/Poplıcola: 33-31).

Bazı görüşler böyle bir meclisin varlığını onaylayıp meclisin işlevlerine, katılımcılarına değinirken, bazı görüşler ise bu meclisin gerçekten var olup olmadığı hakkında şüpheler taşır. Bu türden şüpheler barındıran kişiler, kaygılarını 6. yy sonlarını içeren bu dönemlerde böyle bir meclisin varlığını ispatlayacak bir delilin var olmamasına ve Aristoteles'in Politika adlı eserinde Areopagos Meclisi'nden söz ederken Dört yüzler Meclisi'ne hiç değinmemesine dayandırırılar (Aristoteles: 187; Yetiş, 1999: 176).

Areopagos Meclisi hakkında da bazı görüş ayrılıkları mevcuttur. Bu görüş ayrılıkları Dört yüzler Meclisi gibi meclisin var olup olmadığı konusunda değil de kime mâl edileceği konusundadır. Bir kesim bu meclisin Drakon döneminde varlık

kazandığını iddia ederken diğer kesim meclisin varlığını Solon ile ilişkilendirir. Bu meclisi Solon'a dayandıran kesim Drakon dönemindeki kaynakların hiçbirinde Areopagos Meclisi'nden bahsedilmediğini buna karşılık herhangi bir suç unsuru doğuran durumda “*efetai*” ye sıklıkla değinildiğini kanıt gösterir. Bu görüşün karşısında yer alan kesim ise görüşlerine Solon'un yasalarında yer alan şu ifadeleri kanıt olarak gösterir:

“Her kim Solon'un arkhonluğundan önce oy hakkından yoksun bırakılmışsa, buna hakları ve oy verme yetkileri geri verilecek, ama bu hak Areiopagos tarafından, ya da efetai tarafından ya da prütaneiomda krallar tarafından adam öldürme ya da cinayet ya da tiranlık kurmaya çalışma suçlarından mahkûm edilenler ya da bu yasa çıktığında sürgünde bulunanlar için geçerli olmayacaktır.” (Plutark- Solon/Poplıcola : 31).

Bu kanunda yer alan “Solon'un arkhonluğundan önce Areiopagos tarafından mahkûm edilen” ibaresi bu meclisin Solon'dan öncede var olduğunun göstergesi olarak kabul edilmiştir (Plutark- Solon/Poplıcola: 31). Areopagos Meclisi'nin doğal üyelerini yetkileri sona ermiş eski arkhonlar oluşmaktaydı (Yetiş, 1999: 178). Doğal üye olarak vasıflandırılan bu eski arkhonların görev sürelerinde belirli bir sınırlandırılmaya gidilmemiş kişilerin hayatlarını devam ettirdikleri sürece görevde kalmalarına izin verilmiştir (Özenç, 2014: 32). Bu kişilerin Areopagos Meclisi'nde görev almaları aristokrasinin etkili olduğu tek kurum olmasını sağlamaktaydı. Bu meclisin etkinliğinin artması ya da azalması demokrasinin gelişimi ile ters orantılı olarak ilerlerdi (Şenel, 1968: 66-67). Yasaların işleyişini kontrol etmekle mükellef olan bu meclis gerek Halk Meclisi'nde alınan kararların gerekse memurların verdiği kararların yasaya uygunluğunu kontrol ederdi (Yetiş, 1999: 179). Halk Meclisi'nin kararlarını denetleme işleminin Areopagos Meclisi tarafından yapılması Halk Meclisi'nin gücünün kısıtlandığını göstermektedir. Yine Atina yurttaşları tarafından magistratlık⁷ görevi için seçilen kişilerin daha sonra Areopagos Meclisi tarafından bu vazifeye uygunluklarının değerlendirilmesi ve görevleri sonlandığında da görev süreçlerini nasıl geçirdiklerine dair bu meclisin bir inceleme yapması Halk Meclisi'nin gücünün bu meclis tarafından kısıtlandığının bir diğer göstergesidir (Özenç, 2014: 32). Bu meclis sadece denetleme

⁷ Yunan'daki birçok kent devletinde yüksek konumdaki devlet makamlarına hâkim olan yargı ve yürütme konularındaki yükümlülükleri büyük boyutta olan yüksek kademeli memurluklara verilen addır (Sina, 2016: 423).

yetkisine sahip olmayıp aynı zamanda ceza verme yetkisine de sahiptir. Yasaların belirlediği çerçevenin dışına çıkan kişileri cezalandırma yetkisi vardır. Kişi vatandaşlık haklarından mahrum bırakılarak cezalandırılabilirdiği gibi belirli bir meblâda para ödemek zorunda bırakılarak da cezalandırılıyordu. Suçlu bulunan kişilerden işledikleri suçlara karşılık alınan bu paralar Kale’de yer alan devlet hazinesine teslim ediliyordu (Aristoteles: 39).

Solon’un yasaları içerisinde yer alan ve takdire şayan bulunan kararlardan biri de bir kişinin hoş olamayan tabir ve kelimeleri tapınak, mahkeme, kamu ve şenlik alanları gibi mekânlarda başka biri için kullanmasının yasaklanmasıdır. Kötü ibareler kullanma yasağı sadece hayatta olan kişilerle sınırlı tutulmamış ölen bir bireyin ardından da bu tür ifadeler kullanılması yasaklanmıştır. Böylesi bir suç işleyen kişiye verilen ceza bu kötü tabirlere maruz kalan kişi eğer sağ ise ona 3 drahmi, kamu hazinesine ise 2 drahmi olmak üzere toplamda 5 drahmilik bir meblağdır (Plutark- Solon/Poplicola: 33). Ölen kişilere saygı gösterilmesinin gerekliliğini yasalarla vurgulayan Solon ölüm törenleriyle ilgili de bazı düzenlemelere değinmiştir.

Bu düzenlemeler kapsamında ölen bireylerin üç farklı kıyafetle gömülmesi uygun bulunup daha fazlası yasaklanmıştır. Kişilerin matem esnasında kendilerini paralamaları, haykırışlarda bulunmaları, ölen bir kişinin töreninde farklı biri için yas tutmaları ve kişilerin kendi aileleri dışındaki bireylerin mezarlarına defnedilme zamanı dışındaki zamanlarda da gitmeleri yasaklanan diğer durumlar arasındadır (Plutark- Solon/Poplicola: 34).

Solon mezarları adak adama ritüellerinin gerçekleştirildiği alanlar dışında tutmuştur. Öküz adama eyleminin mezarlarda gerçekleştirilmesini yasaklamıştır (Plutark- Solon/Poplicola: 34). Solon bu adak adama ritüeli üzerinde bazı denkleştirmelerde bulunmuştur. Bu kapsamda bir koyunu bir kile buğday ile denk saymıştır. Yasalara göre kişinin bir koyun adaması ya da bir kile buğday adaması aynı değerde olup ikisi de bir drahmi olarak kabul edilmiştir (Plutark- Solon/Poplicola: 36).

Solon’un Atina’da düzen anlamında bir çerçeve oluşturabilmek için ele aldığı ve ilk safha da ”tesmos” daha sonra ise “nomos” olarak isimlendirilen kanunlar, bazı kesimlere göre döner vaziyetteki tahtadan levhalara, Aristoteles’e göre ise üç köşeli taşan levhalara yazılmıştır (Dunbay, 2010: 246; Mansel, 1988: 191; Aristoteles: 37).

Ne amaçla yapıldığı bilinmemekle beraber bu kanunların Atina'nın iç kalelerinde ezberlendiği de ifade edilmektedir (Dunbay, 2010: 246). Yemin taşının bulunduğu pazar yeri olarak isimlendirilen yere gelen arkhonlar, burada Solon tarafından hazırlanan bu yasalara uyacaklarına, aksini gerçekleştirmeleri durumunda Tanrı'ya altından yapılmış bir heykel adayacaklarına dair yemin etmişlerdir (Aristoteles: 37; Plutark-Solon/Poplıcola: 39).

1.3. TİRANLIK SİSTEMİNDE HUKUK

Solon'un kişilere caymayacaklarına dair yemin ettirerek garantiye almaya çalıştığı yanı sıra levhalaştırıp sürekli göz önünde bulundurarak insanların adeta hayatlarının bir parçası olarak benimsemelerini sağladığı kanunlar çabalarına rağmen Atina'da memnuniyetsizlik tohumlarının yeşermesine engel olamadı.

Atina toplumunda yer alan her kesim Solon'un kendi çıkarları doğrultusunda adımlar atmasını bekliyordu (Aristoteles: 43). Soylu sınıf yeni düzenlemelerin kendi konumlarına zarar vermeyeceğini, belirli değişimler olsa dâhi bunların ufak boyutta olacağını düşünüyordu. Fakir halk ise tüm Atina topraklarının yeniden herkese bölüştürüleceği umudu içerisindeydi (Mansel, 2014: 202). Ancak hiçbir kesim beklentilerini tam anlamıyla karşılayamadı. Asiller sahip oldukları haklardan mahrum bırakıldıklarına, köyle sınıfı kendilerine yeteri kadar toprak verilmediğine orta sınıf ise kendileri için tanınan hakların pek de kayda değer olmadığına inanıyordu (Özçelik, 2004: 159). Bu düşünceler bireyleri Solon'a karşı bir düşmanlık beslemeye itti.

Ancak Solon Atina'nın çıkarlarını her şeyden üstün tutup bu hoşnutsuz düşüncelere karşı tavrını şiirlerinde göstermiştir (Aristoteles: 43).

“Halka açıkça sert birkaç söz söylemek gerekirse; şimdi ellerine geçen şeyleri düşlerinde bile görmemişlerdir. Bütün ağalara, gücü ellerinde tutanlara gelince, beni övmeliler, beni dost bilmelilerdi. Bana verilen yetki bir başkasına verilseydi, hem halkın dizginlerini tutmazdı, hem de sütü çalkalayıp kaymağını almaktan geri kalmazdı. Bense dövüşen iki düşman dizisinin arasında bir sınır taşı gibi dikilip durdum” (Aristoteles: 45).

Solon'un bu kargaşaların sonucunda şehirden uzaklaşmaya karar verip gitmesiyle durumlar daha kötü bir hal aldı. Atina halkı çok uzun süre arkhon seçimleri yapamadı. Farklı alanlardaki hoşnutsuzluklar, farklı görüşler Atina'da 3 partinin oluşumunu

sağladı. Oluşan bu 3 partinin her biri topraklarından faydalandıkları yerlerin ismini kendi partileri için ad olarak kabul etmiştir (Aristoteles: 46-47).

Paraliler deniz kıyısında yer alan kişilerin oluşturdukları bir partidir. Bu partililerin amacı orta sınıfın hâkimiyetini sağlamaktır. Pediaklar ise ovalardaki çiftliklerin sahiplerinin oluşturduğu partidir. Lykurgos'un liderlik ettiği bu parti oligarşi oluşturmak niyetindeydi. Bir diğer 3. parti ise Diakriler olup dağda yaşayan kesimi oluşturuyordu. Bu parti üyeleri Peisistratos'un etrafında toplanıp halkın egemenliğini hedefleyen kesimdi (Aristoteles: 46; Thomson, 1997: 239; Diakov ve Kovalev, 2017: 293-294).

Diakrilere liderlik eden Peisistratos iktidarı ele geçirmek adına etik olmayan bir yola başvurmuştur. Bu planı kapsamında kendisine şiddete maruz kalmış gibi zarar verip bu durumunu da diğer parti mensuplarına mal etmiştir. Daha sonra böyle bir durumu tekrar yaşayabilmesi ihtimaline karşılık, kendisini korumaları için topuz taşıyan olarak isimlendirilen koruyucuların görevlendirilmesini istemiştir. Talebi karşılanan Peisistratos hemen asıl amacına yönelip bu koruyucularla birlikte halka karşı yürüyüp Akropolis'i işgal etmiştir (Aristoteles: 48; Şenel, 1968: 67; Yetiş, 1999: 181; Kitto, 2017: 108; Diakov ve Kovalev, 2017: 294). Bu eylemi sonucunda Peisistratos MÖ 561/60 tarihinde Atina'ya tiran olmuştur (Mansel, 2014: 203; Tanilli, 2002: 249; Diakov ve Kovalev, 2017: 294; Tekin, 1998: 53).

Solon Peisistratos'u desteklemeyip halkı bu kişiye karşı uyarmakla birlikte onlardan kendi oluşturduğu kanunlara bağlılıklarını sürdürmelerini istemiştir. Ancak Solon'un kısa bir süre sonra hayatını kaybetmesi Peisistratos için bir tehdit olmasının önünü kapatmıştır (Mansel, 2014: 203; Kitto, 2017: 108). Peisistratos tiranlığı döneminde Atina'da yer alan çeşitli kesimlerin işbirliği ile tam kesin olmamakla birlikte bir ya da iki kez Atina'dan gitmek zorunda kalmıştır (Mansel, 2014: 203; Kitto, 2017: 108; Diakov ve Kovalev, 2017: 294). Atina'dan kovulduğu dönemde birçok altın madeni bulmuş, ücretli askerler temin etmiş, bazı aristokratların ve tiranların desteğini almış ve sağladığı bu güçle kendisine karşı duranları yenerek Atina'ya geri dönmüştür (Mansel, 2014: 203; Yetiş, 1999: 183; Diakov ve Kovalev, 2017: 294). Geri dönüşüyle birlikte tiranlığının herhangi bir tehlike ile karşılaşmaması adına halkın silahlarına el koymayı planlamıştır. Bu amaç doğrultusunda halkı silahlı bir şekilde Theseus

Tapınağı'nda toplayan Peisistratos burada topladığı Atinalılara sessiz bir konuşma yapmaya başlamıştır. Kendisini duyamadıklarını söyleyen halktan yakınlaşmalarını istemiştir. Bu esnada kendisine yaklaşan halkı anlattıklarıyla oyalarken bu iş için görevlendirilen kişiler de halkın silahlarını toplamıştır (Aristoteles: 15). Peisistratos silahlarının yerlerinde olmadığını fark eden halka korkmamaları gerektiğini ve kendi işleriyle ilgilenmelerini söyleyip bundan sonra devlete ait bütün sorumluluklarla kendisinin ilgileceğini belirtmiştir (Aristoteles: 15; Friedell, 2017: 105). Peisistratos'un amacı halkın kırsal kesime yönelip burada kendisini geçindirecek ve oyalayacak işlerle ilgilenmesidir. Böylece halk bu türden bir yaşam tarzının koşturmacasıyla devlet işlerine yönelik bir müdahalede bulunmadığı gibi toprağı işleyip geliri üzerinden onda bir oranında verdiği vergi ile de devlete katkı sağlamış olacaktı (Aristoteles: 15).

Yine bu tarımsal üretimi geliştirme kapsamında hem aristokratların güçlerini azaltmak hem de iktidarında kendisine destek sağlayan köylüleri memnun etmek adına büyük çiftlik alanlarını sahiplerinden alıp köylülere dağıtmıştır (Mansel, 2014: 204; Tanilli, 2002: 249; Kitto, 2017: 110; Diakov ve Kovalev, 2017: 294; Tekin, 1998: 54). İzlediği bu politika ile köylünün standartlarını yükselttiği gibi esas amaçlarından biri olan tarımsal üretimi de hareketlendirmiştir (Özçelik, 2004: 160). Tarımsal üretimi hareketlendirme adına yaptıkları bunlarla da sınırlı kalmayıp halka borç para, tohum ve çift öküz vererek destek içerikli çalışmalarda da bulunmuştur (Mansel, 1988: 194; Şenel, 1970: 220; Rodgers, 2015: 39).

Peisistratos Solon'un oluşturduğu yasalara dayalı yapılanmayı bozmamıştır (Şenel, 1968: 67; Yetiş, 1999: 187; Freeman, 1996: 155; Özçelik, 2004: 160; Rodgers, 2015: 39; Kitto, 2017: 112). O herkesin aynı oranda hakka ve özgürlüğe sahip olması gerektiğini düşünen bir yöneticiydi. Ayrıca bireylerin yönetimdeki görev dağılımlarının yetenekleriyle orantılı şekilde yapılması gerektiğini düşünüyordu (Reyhan ve Cengiz, 2015: 198). Ancak bu düşüncelerine rağmen yüksek kademedeki memurluklara kendi yakınlarını getirmekten de geri durmadı (Mansel, 2014: 204; Özçelik, 2004: 160).

Peisistratos Atina topraklarında meydana gelebilecek görüş farklılıkları, tartışma gibi durumlara karşılık sık sık bölgelere ziyaretlerde bulunur ve var olan tartışmalarda hakemlik görevini üstlenirdi. Bunun yanında köyler için yeni bir hukuki yapı oluşturup

Köy Yargıçları Kurumu'nu da oluşturmuştur (Mansel, 2014: 204). yYargıçlık uygulaması konusunda getirdiği bir diğer yenilik ise deme olarak adlandırılan gezici yargıçlık uygulamasıdır. Bu uygulamada sayıları 40'a varan yargıçlar Attika topraklarında dolaşarak davaya intikal eden konuları çözüme kavuşturuyorlardı (Yetiş, 1999: 189; Diakov ve Kovalev, 2017: 295).

Peisistratos tarafından uygulanan siyaset halk üzerinde baskı kurmayan barış odaklı bir siyaset olduğu için hâkimiyeti uzun yıllar devam etmiştir. Peisistratos belirli düşünceleri zorla kabul ettirmek yerine yasanın ön gördüğü yolda ilerlemeyi tercih etmiş bir liderdi (Aristoteles: 51-52). Platon'unu Devlet adlı eserinde de tiranlara yönelik olarak bahsedilen halkın mallarına göz diken onlara karşı zor kullanarak ya da sahtekârlık yaparak ellerindekini alan, bu siyaseti sadece halka yönelik mallara karşı değil aynı zamanda kutsal alanlara ve devlete karşı da uygulayan bir zihniyete sahip olmayıp adeta yasaların belirlediği sınırlar hizasında ilerlemeden şaşmayan bir yurttaş gibi hareket etmiştir (Aristoteles: 51; Platon, 121). Bu sistem kapsamında 19 yıllık iktidarlığını, ölümüyle birlikte oğullarına devretmiştir (Aristoteles: 53; Tanilli, 2002: 250; Diakov ve Kovalev, 2017: 296). Bu uygulama ile tiranlık adeta bir hanedanlık vasfı kazanmıştır (Yetiş, 1999: 191). Peisistratos'un oğulları babalarının ölümünde sonra 17 yıllık bir tiran hâkimiyeti sürdürmüşlerdir (Aristoteles: 56). Ancak içerde ve dışarda meydana gelen değişimler ve sorunlar tiranlığa karşı bir cephe oluşturmuştur. Bu doğrultuda Spartalıların yardımını alan asiller ve orta sınıf tiranlığa son verilmesini sağlamıştır (Özçelik, 2004: 160).

1.4. DEMOKRASİ SİSTEMİNDE HUKUK

Kleisthenes (MÖ 507), tiranlığın son bulmasıyla birlikte yönetimi ele geçirmiştir (Tekin, 2018: 85; Reyhan ve Cengiz, 2015: 198). Yönetimi elde eden Kleisthenes, Solon'un asaletin toplumdaki sınıfsal tabakaların belirlenmesinde ölçüt olma durumunu kaldırıp, yerine gelir dağılımını esas alan bir yapılanma getirmesine rağmen aristokratların etkinliğinin son bulmadığını görmüştür. Bu varmış olduğu kanı onu aristokrasinin beslediği asıl kaynağa yönelmiş ve Kleisthenes bu durumu genos örgütlenişine dayandırmıştır. Genos yapılanmasında aileler arasında asalet farklılığı mevcuttu. Bu durum ise genoslar arasında güç ve değer farklılığı doğurmaktaydı. İşte

Kleisthenes'in Atina'da var olan dört genosa son verme nedeninde tam olarak bu durumdu (Şenel, 1970: 223).

Aristokratların etkinliğini azaltmayı amaçlayan Kleisthenes bu yolda Attika'yı 3 bölge olacak şekilde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırmayla birlikte Atina (kent) , Paralia (kıyı) , Mesogeia (iç bölge) olmak üzere yeni bir bölgesel tasnif oluşmuştur. Daha sonra ise oluşturduğu bu her bölgeyi trittis (üçte bir) olarak adlandırılan 10 bölüme ayırmıştır (Aristoteles: 59; Tekin, 2018: 86; Mansel, 1988: 201-202; Mansel ve Baysun ve Karel, 1942: 122; Rodgers, 2015: 41; Kitto, 2017: 112; Fornara and Samons, 1991: 50). Ardından da her bölgede bulunan 10 trittisten kura yolu ile seçilmek kaydıyla toplamda 10 kabile elde edilmiştir (Tekin, 2018: 86; Tokuroğlu ve Ersoy, 2011: 62; Fornara and Samons, 1991: 50). Bahsettiğimiz gibi kabileleri oluşturan bu trittisler içerisinde tarım için verimli alanlar içeren ve demos olarak adlandırılan birçok yerleşim alanı bulunmaktaydı (Tekin, 2018: 86; Tokuroğlu ve Ersoy, 2011: 62). Bu alanlar Kleisthenes döneminde bireyler için bir nevi soy ibaresi oluşturması açısından dikkat çeker.

Şöyle ki bireyler daha önceden dâhil oldukları sülalenin unvanı ile adlandırılırken artık demosları ile adlandırılmaya başlanacaklardı (Tekin, 2018: 87; Aristoteles: 59). Bu şekilde kişilerin isimleri birer soyluluk simgesi olmaktan çıkmış, aynı demede yer alan herkes soylu ya da değil fark etmeksizin aynı tabirle adlandırılmıştır (Şenel, 1968: 68).

Sınıflandırma yapılırken üstünkörü bir ayırım yapılmamıştır. Atina, Paralia, Mesogeia şeklinde isimlendirilen her bölüm içerisinde tüm kabilelerin nüfusları ve konumları eşit olacak şekilde bireyler seçilmiştir (Şenel, 1970: 223-224). Şöyle ki Atina bölgesinde çoğunlukla aristokratlar, sanayi ve ticaretle uğraşanlar, üst sınıf mensupları bulunmaktaydı. Mesogeia bölgesinde ise çiftçiler ve toprak sahibi olmayıp başkalarını topraklarını işleyen kesim bulunmaktaydı. 3. bölge olan Paralia'nın halkı ise balıkçılıkla ve işçilikle yaşamını idame ettiren en alt kesimdi (Şenel, 1968: 68). İşte her bölgeden aynı oranda seçilen kişilerle oluşturulan kompleks bir yapıyla bu bölgesel ayırımın önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Bu dönemde en geniş yetkilerle donatılan kurum Halk Meclisleri olmuştur (Tanilli, 2002: 251; Mansel vd, 1942: 122). Devlet mahkemelerinin aldıkları kararları geçersiz kılma yetkisine sahip olan bu mahkeme bünyesinde yeminli hâkimler barındırmaktaydı (Mansel vd, 1942: 122).

Solon döneminde varlık kazanan Dörtüzler Meclisi'nin (Bule) sayısı Kleisthenes ile birlikte 500 kişiye yükseltildi (Aristoteles: 59; Reyhan ve Cengiz, 2015: 198; Tekin, 2018: 88; Tanilli, 2002: 251; Şenel, 1970: 226; Altaş, 2011: 242; Topdemir ve Özsoy, 2013: 58; Diakov ve Kovalev, 2017: 297). Bu 500 kişinin oluşumu 10 kabilenin her birinden 50 kişi alınarak sağlanıyordu (Aristoteles: 59; Reyhan ve Cengiz, 2015: 198; Thomson, 1997: 250; Tanilli, 2002: 251; Altaş, 2011: 242). Kleisthenes bu meclisi Dörtüzler Meclisi'nden farklı olarak birtakım yürütme yetkileriyle donattı (Şenel, 1970: 226). Yani meclis Atina'nın gelişimi adına birtakım politikalar oluşturmaktan öte oluşturulan bu politikaları yürütmeye görevliydi (Tekin, 2018: 88; Reyhan ve Cengiz, 2015: 198; Altaş, 2011: 243). 30 yaş üstü olmak zorunda olan bu 500 kişi bir yıl görev yapmak kaydıyla seçiliyor ve iki yıl art arda bu meclise üye olamıyordu (Tekin, 2018: 88; Altaş, 2011: 242-243; Hüner, 2013: 6). Dörtüzler Meclisi'yle benzer şekilde thelesler bu mecliste de yer alamıyordu (Tekin, 2018: 88; Altaş, 2011: 242-243). Meclisin üyesi oldukları süre zarfından askerlikten muaf olan Beşüzler Meclisi üyeleri, özel günlerde de başlarına mersin ağacından yapılmış bir çelenk takarak protokol koltuğunda yer alırlardı (Tekin, 2018: 88).

Bu meclisi oluşturan 500 üyenin hepsi aynı anda görev yapmıyordu. Düzen her kabileden alınan 50 üyenin 36 günlük bir hizmet vermesi sonucu sıranın diğer 50 üyeye geçtiği bir dönüşüm şeklinde işliyordu (Thomson, 1997: 250; Şenel, 1968: 69). 36 gün boyunca hizmet verecek 50 üyenin başkanı ile Beşüzler Meclisi'nin başkanı her gün kura ile yeniden belirleniyordu (Şenel, 1968: 69).

Kleisthenes'in oluşturduğu mevcut yapıyı devam ettirebilmek ve bu düzeni bozabilecek tiranların yeniden varlık kazanmalarının önüne geçebilmek adına Çanak-Çömlek Mahkemeleri (ostrakismos) oluşturulmuştu (Aristoteles: 60; Tanilli, 2002: 251; Rodgers, 2015: 41; Diakov ve Kovalev, 2017: 298; Tekin, 1998: 60; Fornara and Samons, 1991: 58). Aslında bu mahkeme Halk Meclisi'nin yılda bir kez üstlenerek oluşturduğu bir mahkemedir (Tekin, 2018: 89).

Mahkemenin işleyişi şu şekilde olmaktadır: Bireyler tüm yıl boyunca edindikleri izlenimlerden yola çıkarak tiranlık eğiliminde olduğunu düşündükleri kişilerin adlarını yılın belirli bir gününde bir çömlek parçasına yazıp agoraya bırakılan bir çömleğin içerisine atarlar. Bu uygulamada çömlek parçasının üzerine 6000 kişi aynı ismi yazmış

ise kişi 10 yıllığına Atina'dan sürülürdü (Reyhan ve Cengiz, 2015: 199; Tekin, 2018: 89; Mansel, 1988: 204; Tanilli, 2002: 251-252; Şenel, 1968: 70; Rodegers, 2015: 41; Yamanlar, 2000: 87; Diakov ve Kovalev, 2017: 298; Martin, 2017: 199). Ancak kişi Atina'dan uzaklaştırılırken kişinin mal varlığına ve haysiyetine dokunulmazdı (Tekin, 2018: 89; Şenel, 1970: 228; Rodgers, 2015: 41; Martin, 2017: 200). Hatta kişi cezasını çektikten sonra geri dönüp haklarını tekrar kazanabiliyordu (Tanilli, 2002: 251).

Perikles döneminde Yunan'da bireyin gayri meşru bir çocuk olarak dünyaya gelmemesi için anne ve babasının resmi bir evlilik yapmasının yanı sıra bireylerin Atinalı olmaları da gerekli görülen bir vasıftı. Bu şartlar dışında dünyaya gelen çocuklar gayrimeşru konumunda olup bu konunun toplumsal anlamda getirdiği dezavantajlara da maruz kalıyorlardı (Vernant, 2017: 73-74; Plutark- Perikles/ Fabius: 58-59). Şöyle ki önerisini Perikles'in yaptığı yasa gereği anne ve babası Atinalı olmayan çocuklar yurttaşlık vasfına sahip olamıyorlardı (Rodgers, 2015: 484; Vernant, 2017: 73-74; Plutark- Perikles/ Fabius: 58-59; Eco, 2017: 288; Küçük ve Yalazı, 2015: 62). Sonraki dönemlerde kendi yaşamsal şartlarına da uymayan bu yasanın geçersiz kılınmasına yönelik öneri yine Perikles'ten gelmiştir. Perikles annesinin Atinalı olmaması ve evlilik dışı bir ilişkiden olması dolayısıyla oğluna kendi adını vermiş ve phratia'ya⁸ gayri meşruluktan uzak tıpkı yasal bir evlilikten olmuş gibi tanıtma yoluna gitmiştir (Vernant, 2017: 73-74; Plutark- Perikles/ Fabius: 58-59).

Atina'da gerçekleştirilen evlilik törenleri esnasında da gelinin kyrios'u⁹ gelini evleneceği bireye verirken *"Meşru çocuklar doğurması için bu kadını sana veriyorum"*

⁸ Phratia terimine dair veriler 6 yy dan önce pek yaygın değildi. Bu kelimenin askeri anlamlar taşıdığını ifade edenlerin yanında çok fazla zikredilmemeleri nedeniyle toplumsal yapılanmada pek önemli olmadığını düşünenler de vardır. Kelime zaman içerisinde Atina'da aktif kullanılan bir tabir olmuştur. Şöyle ki MÖ 7. ve 2. yy arasında varlık kazanan bu tabir toplumsal bir sınıflandırmayı ifade etmektedir (Küçük, 2013: 110). Bu sınıflandırmanın nasıl oluştuğu konusundaki görüşler farklılık barındırmakla birlikte oluşum şekillerinin kız alıp verme dolayısıyla bir bağ kurma, aynı dini merasimlere katılma, ortak bir soy ya da ortak bir kan bağı içerisinde bulunma gibi durumlarla gerçekleştiği belirtilir (Gözlü, 2018: 229). Yapısında hem halk tabakasını hem de soylu kesimi barındıran phratia'lar dini yapılanma adına da farklılıklar barındırabiliyordu. Şöyle ki her bir phratianın kendilerini muhafaza etiğine inanç getirdikleri tanrıları bulunuyordu. Bu tanrılara tapınmada bulunur ve onları hoşnut edebilmek adına çeşitli şenlikler tertip ederlerdi. (Küçük, 2013: 110-112).

"Anadolu'da Yunan deyimiyle 'phyle'ler, yani arkadaşlıklar ve 'phratia'lar yani kardeşlikler vardı. Bunların sonradan, yani Anadolu'ya İslamiyetin gelmesinden sonra Ahilik denilen topluluklara dönüşmüş olmaları olasılığı çoktur. " (Halikarnas Balıkcısı, 1985: 37).

Phratia: Müşterek bir soyun parçalanmasıyla varlık bulan kardeş birliği anlamındaki soylar (Eco, 2017: 1259; Gözlü, 2018: 229).

⁹ Kızın babası, amcası, erkek kardeşi ve evlendikten sonra ise kocası için kullanılan bir tabir (Rodgers, 2015: 490).

ifadesini kullanırdı (Rodgers, 2015: 490; Yalazı ve Küçükler, 2015: 60; Martin, 2017: 128). Atina'nın içerisinde yer aldığı çeşitli Yunan topraklarında kadınların yetişkin vasfına ulaştığını ifade eden yasal bir yaş kriteri mevcut değildi. Kızlar evliliğe dair ilk adım olan söz aşamasını 5 yaşlarındayken yaşar. 14-18 yaşlarına geldiklerinde ise yaş olarak kendilerinde çok daha büyük kişilerle kendi iradelerinin dışında evlendirilirdi (Rodgers, 2015: 490; Darga, 2018: 277; Eco, 2017: 287; Yalazı ve Küçükler, 2015: 60; Durmuş, 2014: 99; Demiralp, 2008: 5; Mutluay, 2007: 38; Martin, 2017: 127-128).

Hesiodos'a göre;

*“Bir kadın getir evine geçmeden vaktin olmasın otuza pek uzak yaşın,
Pek de aşmasın; budur evlenmede zamanın.*

Kadın dört yıl yetişkin kalmalı, beşincide kocaya varmalı”. (Hesiodos/Hesiodos Eseri ve Kaynakları: 34).

Aristoteles'e göre de;

“Evlenme için uygun yaş; aşağı yukarı kızlar için on sekiz, erkekler için otuz yedi dolaylarındadır. Zira çok genç yaştaki bir çiftin birleşmesi, çocuk yapma açısından iyi değildir. Hayvanlarda çok erken birleşmelerin ürünleri genellikle kusurludur, bu gibi yavrular çoğunlukla dişi ve ufak tefek olur. Aynı sonuç insanlar için de ister istemez geçerli olacaktır” (Aristoteles: 382-383).

Evlilik merasiminin dolunayda yapıldığı törene dair şenlikler bir gün önceden başlatılırdı (Rodgers, 2015: 490). Törende birçok tanrıya hem kurban hem de gelinin artık çocukluğa veda etmesi dolayısıyla gelinin sahip olduğu oyuncaklar adanırdı (Eco, 2017: 670; Rodgers, 2015: 490; Darga, 2018: 278; Durmuş, 2014: 100; Mutluay, 2007: 98). Adakların ardından bazı kaynaklarda gelinin kyrios'u, bazılarında ise damadın ailesi tarafından misafirler için bir eğlence tertip edilirdi (Rodgers, 2015: 490; Darga, 2018: 278; Eco, 2017: 674). Misafirlerin gelin için getirdikleri hediyeler verildikten sonra gelin ve damat bir savaş arabası eşliğinde bundan sonraki yaşamlarını sürdürecekleri eve giderlerdi (Rodgers, 2015: 490). Bu süreçten sonra artık kadın babasının himayesi altından çıkarak eşinin himayesi altına girerdi (Gönenç, 2010: 83).

Evliliğin bu türden merasimler kapsamında gerçekleştirildiği Yunan topraklarında karşılaşılan çeşitli durumlar gerçekleştirilen bu evliliğin sonlandırılması için sebep oluşturabiliyordu. Bu durumlardan biri her ne kadar kadının boşanması için gerekçe

gösterebileceği bir sebep olmasada erkeğinboşanmasında geçerli bir sebep olan ihanet suçudur. Eşitsizliğin rol oynadığı bu durumda erkek, eşinin ihaneti üzerine boşanmayı gerçekleştirmez ise vatandaşlığını kaybetme durumuyla karşı karşıya kalırken, yasa kadının uğradığı ihanette sessiz kalır ve ona boşanma hakkı tanımazdı. Çünkü yasalar erkeklerin kölelerle, evli olmadıkları kadınlarla cinsel anlamdaki birlikteliklerini uygun görürken, kadınlara bu anlamda özgür hareket etme imkânı sunmaz (Durmuş, 2014: 104; Özkan, 2017: 6; Martin, 2017: 128)

Evliliği bitiren bir diğer durum ise Yunan topraklarında özellikle Sparta'da büyük önem taşıyan evlat sahibi olamama durumudur. Birçok açıdan varlığı önem arz eden çocukları dünyaya getirme yetisinden yoksun olan kadınların kocaları tarafından boşanmaları Yunan topraklarında evliliğin erkek tarafından sonlandırılabilmesi için geçerli bir sebepti. Kadınların boşanma girişimleri ise doğrudan kendi iradeleri ile eyleme geçirebilecekleri bir durum değildi. Şöyle ki boşanma arzusu içinde olan kadının mahkemeye başvurabilmesi için ya babasına ya da akrabalık bağı içerisinde olduğu bir erkeğe durumu izah ederek desteğini alması gerekirdi (Durmuş, 2014: 104).

İKİNCİ BÖLÜM

ROMA'DA HUKUK

2. 1. KRALLIK SİSTEMİNDE HUKUK

Roma'daki krallık yapılanmasına geçmeden önce bu yapılanmanın hüküm sürdüğü toplum yapısına değinmekte fayda vardır. Roma'da toplumsal yapı patrici ve pleb olarak adlandırılan bir sınıflandırmaya mensuptu. (Tekin, 2018: 193; Atlan, 2014: 12; Tanilli, 2002: 375; Küçük, 2015: 128; Bozkurt, 2006: 66). Bu sınıflandırma kapsamında patriciler yüksek gelire ve geniş topraklara sahip ya da tanınmış bir soydan gelen kişiler olurken, plebler ise ticarete ve zanaata yönelik işlerle ilgilenen ve daha küçük çapta topraklara sahip kişilerdi (Tekin, 2018: 193; İplikçioğlu, 2015: 69; Atlan, 2014: 18-19; Tanilli, 2002: 375; Demircioğlu, 2015: 52; Diakov ve Kovalev, 2015: 41; Bozkurt, 2006: 66; Tokuroğlu ve Ersoy, 2011: 72; Memiş, 2019: 298-290). Büyük toprak sahibi olan patriciler oy verebilme, diğer ailelerle evlenebilme, memur olabilmeye gibi geniş kapsamlı haklara sahipti (Tekin, 2018: 193; İplikçioğlu, 2015: 69; Atlan, 2014: 17; Demircioğlu, 2015: 52; Küçük, 2015: 129; Bozkurt, 2006: 66). Buna karşılık plebler ise tam tersi olarak silah taşıma yetkileri olmadığından askerliğe alınmama, patricilerle evlenememe, ticaret yapamama, devlet memuru seçilememeye ve hatta memurların seçiminde dâhi söz hakkı elde edememiş olma durumundaydı. (Tekin, 2018: 193; İplikçioğlu, 2015: 69; Atlan, 2014: 19; Reyhan ve Cengiz, 2002: 230; Demircioğlu, 2015: 52; Küçük, 2015: 129; Çelebican, 2012: 41; Friedell, 2017: 148).

Roma halkı farklı üç tribusdan (kabile) oluşan bir sistem içerisinde yer alıyordu. Her tribus bünyesinde 10 curia (aile birliği) barındırırken, her curiada da (aile birliği) 10 gens (soy-büyük aile) bulunuyordu (Tekin, 2018: 192; Atlan, 2014: 17; Reyhan ve Cengiz, 2015: 230). Tribus Roma'da kan bağı esaslı içerisinde oluşturulmuş en büyük gruplaşmaydı. Tribusların her birinin kendine ait tribunus olarak adlandırılan liderleri ve dini anlamda yetkili makam olan rahipleri bulunmaktaydı. Curia yapılanması ise, tribus yapılanmasında temel alınan kan bağı birlikteliğinden ziyade siyasi yapılanma ve ikamet edilen bölgenin esas alındığı bir oluşumdur. Curiaların da inanç işleyişlerinde ortak dini alanları ve ortak tanrıları vardır. Bu birliğin bünyesindeki üyeler yeme içme, tapınma gibi ihtiyaçlarını birlikte gerçekleştirirlerdi (Demircioğlu, 2015: 50). Gens yapılanmasına gelirse içerisinden birden fazla familianın (aile) bulunduğu aynı soya ve

aynı kültürel değerlere sahip olduklarını düşünen bireylerin oluşturduğu bir topluluk olduğunu görmekteyiz (Tekin, 2018: 192; Atlan, 2014: 18; Demircioğlu, 2015: 50; Ekinci, 2011: 179; Çelebican, 2012: 41). Ancak bu yapılanmanın bireyleri, ekonomik şartlar ve dini görüşler açısından farklılık taşıyabiliyordu (Çelebican, 2012: 41). Miras ve vesayet konusunda ise aralarında mevcut bir ilişki olabiliyordu (Ekinci, 2011: 179).

Gens yapılanmasını oluşturan familialar anne, baba, çocuklar, torunlar, köleler ve ailenin sahip çıktığı clienteslerden (yanaşmalar) meydana geliyordu (Tekin, 2018: 192; Tanilli, 2002: 374; Demircioğlu, 2015: 48; Jones, 2016: 96-97). Roma'da clientes olarak adlandırılan yanaşmalar plep sınıfına dâhil edilmiş bireylerdi. Bu kesim, buldukları yerlerin işgal edilmesiyle maddi kayıplar ve sömürü gibi olumsuz durumlarla karşılaşmış bu durumlardan ötürü de bir aile reisinden yardım talebinde bulunarak onun himayesi altına giren grubu oluşturmaktaydı (Tekin, 2018: 193; Atlan, 2014: 18; Demircioğlu, 2015: 49; Bozkurt, 2006: 66; Mutluay, 2007: 95). Sadece belli bir alanla sınırlanılmayan clientesler her türlü iş kolunda çalışabilmekteydiler. Bunun yanında her ne kadar, pater familiasa ait olarak kabul edilse de taşınır ya da taşınmaz varlıklara sahip olabiliyorlardı (Atlan, 2014: 18; Demircioğlu, 2015: 49). Ancak bu sahip olma durumu doğrudan bir sahiplik olmayıp sadece clientesler için de geçerli bir durum değildi. Ailenin oğulları da aynı durum içinde yer alıp, babalarının hayatta olduğu süre zarfından doğrudan mal mülk sahibi olamıyorlardı (Atlan, 2014: 18; Demircioğlu, 2015: 49; Jones, 2016: 97). Clientesler sığındıkları pater familiasın genel anlamdaki giderlerinde ona destek olurken, pater familiasda bilhassa mahkeme kapsamındaki konularda clienteslere sahip çıkıyor ve onları gözetiyordu (Atlan, 2014: 18; Demircioğlu, 2015: 49; Diakov ve Kovalev, 2015: 40; Coulanges, 2011: 217; Beard, 2018: 144; Mutluay, 2007: 95).

Pater familias denilen kişi aile reisi olup, bir nevi kralın Roma için oluşturduğu konumu ailesi için oluşturuyordu (Tekin, 2018: 192; İplikçioğlu, 2015: 68; Tanilli, 2002: 374; Demircioğlu, 2015: 48; Jones, 2016: 96-97; Ekinci, 2011: 150; Yaşarbaş, 2002: 327; Memiş, 2019: 287). Pater familias olacak kişinin taşıması gereken en önemli vasıf özgür olmasıydı. Herhangi bir sınırlandırmaya maruz kalmayan pater familias askere gidebilme, oy kullanabilme, evlenebilme gibi bir Romalının sahip olduğu bütün haklara sahipti (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 235; Kocakuşak, 2011: 44). Pater familiasın otoritesi ölümü, sürgün edilmesi, savaş esnasında esir edilmesi,

vatandaşlıktan çıkarılması, başka bir pater familiasın egemenliğine girmesi gibi sebeplerle sonlanabiliyordu (Demircioğlu, 2015: 48; Jones, 2016: 97; Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 247; Ekinci, 2011: 178; Çelebican, 2012: 160-161; Umur, 1999: 172-173; Kocakuşak, 2011: 65; Özkan, 2017: 12; Yamanlar, 2000: 99). Ancak savaş esnasında esir düşmesine karşılık bu esarettten kurtulup geri dönmesi durumunda ise otoritesini tekrardan elde edebiliyordu (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 247; Kocakuşak, 2011: 65).

Pater familiasın düzenin sağlanmasında etkili olan örfi kaideler dışında hareket edenler için gereken uygulamayı yapma, evlenme çağındaki kızları satma ve ortak olan mallar üzerinde kendi kanaatine göre tutum sergileme hatta aile bireylerini öldürebilme gibi hakları vardı (Tanilli, 2002: 374; Ekinci, 2011: 177-178; Demircioğlu, 2015: 49; Atlan, 2014: 18; Jones, 2016: 97; Diakovve Kovalev, 2015: 40; Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 235; Umur, 1999: 84; Orhun, 2010: 50; Kocakuşak, 2011: 45; Altaş, 2011: 267; Yamanlar, 2000: 99). Çocuklarına satabilme hakkına sahip olan pater familias eğer çocuğunu Roma dışına satmış ise çocuk köle konumuna düşerdi. Ancak Roma içerisinde satılmış ise vatandaşlık haklarında bir değişme olmamasına karşılık, satıldığı kişinin egemenliği altında elde ettiği konum hürriyetten uzak olurdu (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 235; Kocakuşak, 2011: 45). Bu türden etkin güçlere sahip pater familiasın otoritesinden çıkmak için belirli durumların gerekliliği şarttı.

Bu durumlardan biri çocuğun rahip ya da rahibe olması ya da üst mertebe olarak adlandırılabilir bir göreve getirilmiş olmasıydı (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 247; Ekinci, 2011: 178; Kocakuşak, 2011: 65; Özkan, 2017: 12). Bir diğer durum sadece kız çocukları için geçerli olan evlenme durumudur (Demircioğlu, 2015: 48; Jones, 2016: 97; Ekinci, 2011: 178). Şöyle ki kızın evlenme dolayısıyla kocasının namusu altına girmesi halinde kendi ailesiyle olan tüm bağları kesilirdi (Söğütlü Erişgin, 2013: 3; Darga, 2018: 286; İpek, 2015: 184; Özkan, 2017: 14; Yamanlar, 2000: 99). Eğer kocası pater familias ise onun hâkimiyeti altına girer ve mater familias adını alırdı. Eğer eşi de pater familias himayesinde ise kendisi de o pater familiasın himayesine girerdi (Söğütlü Erişgin, 2013: 3; Darga, 2018: 286; İpek, 2015: 184). Justinianus'un Institutiones adlı eserinde bu konudan söz eder.

“Senden ve karından doğan kimse senin hâkimiyetin altındadır: keza oğlundan ve onun karısından doğan kimse de, yani kız veya erkek torunun da senin hâkimiyetin altındadır; torunun oğlu ve kızı ve birbiri arkasından bütün diğeri de böyledir. Bununla birlikte kızından doğan kimse, senin değil, kendi babasının hâkimiyeti altındadır. ” (İpek, 2015)

Ancak erkek çocukları evlenmeleri durumunda bile otorite altında olup ancak babalarının vefatı ile kendi otoritelerini oluşturabiliyorlardı (Demircioğlu, 2015: 48; Jones, 2016: 97). Numa Pompilius babanın oğlu üzerindeki otoritesinde bazı iyileştirmelerde bulunmuş ve babaların onayı dâhilinde evlenen erkeklerin artık babaları tarafından satılmalarına engel koymuştur (Plutark- Lykurgos/Numa: 83). 12 Levha Yasaları’nda bir erkek çocuğun babası tarafından üç defadan fazla satılması halinde çocuğun artık babasının otoritesinden çıkıp bağımsızlığına kavuştuğu belirtilmiştir (Coulanges, 2011: 290; Sandalcı, 1993: 47; Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 237; Umur, 1999: 165; Darga, 2018: 286; Kocakuşak, 2011: 47).

Pater familias himayesindeki hiç kimse şahsi bir kazanca kişisel bir mal varlığına sahip değildi (Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 242; Çelebican, 2012: 164; Darga, 2018: 286; Orhun, 2010: 50; Kocakuşak, 2011: 45). Ancak eğer pater familias ister ise kölesine ya da erkek evladına (peculium) sermaye olarak para, arazi, işletme gibi ekonomik kaynaklar sunabilirdi (Diakov ve Kovalev, 2015: 101; Ekinci, 2011: 172; Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 242; Çelebican, 2012: 137; Orhun, 2010: 50; Kocakuşak, 2011: 58). Ancak bunlar kişilerin kendi mülkiyeti olmayıp sadece kullanım amaçlı olarak pater familiasın insiyatifi doğrultusunda verilir ve onun istediği her an geri alabilme ihtimali de göz önüne alınırdı (Diakov ve Kovalev, 2015: 101; Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 242; Kocakuşak, 2011: 58). Ancak bu uygulama imparatorluk döneminde değişime uğramış ve pater familiasın erkek evladına verdiği sermayeyi geri alma durumu kaldırılmıştır. Ancak kişisel mala sahip olabilme adına istisna oluşturan bazı durumlar da vardır. Bunlardan biri ailenin erkek çocuğunun askerde kazanmış olduğu mallardı. Bu mallar herhangi bir şekilde geri verme durumu olmaksızın erkek evladın şahsına aitti. Bir diğer durum ise sadece erkek çocuklar için değil aynı zamanda kız çocuklar içinde geçerli olan annenin evlatlarına bıraktığı mirastı. Bu da çocuklara ait olup pater familias açısından ise himayesine geçiremeyip sadece kullanabileceği bir mal ya da mülktü (Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 242-243; Kocakuşak, 2011: 58-59).

Pater familiasın himayesindeki aile yapılanmasının üyelerinden olan çocuklar gayrimeşru bir birliktelikten değil de resmi bir evlilikten doğmuş olmalıydılar. Bu şekilde resmi bir evlilikten olan çocuk pater familiasın himayesi altına girdiği gibi mal varlığının da mirasçısı olabiliyordu (Coulanges, 2011: 88; Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 178; Umur, 1999: 170). Aksi takdirde babayla çocuk arasında hukuki bir ilişki olmadığı için gayrimeşru çocuk mirastan pay alamıyordu (Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 237; Çelebican, 2012: 157; Kocakuşak, 2011: 46). Bahsedilen bu pater familias doğrudan çocuğun babası olmayıp babasının da himayesinde olduğu bir pater familias da olabilirdi (Umur, 1999: 170; İpek, 2015: 171). Roma Kanunları gereği evlilik dışı dünyaya gelmiş bir çocuğun anne ve babasının daha sonradan evlenmeleri halinde bu çocuk o pater familiasın egemenliğine dâhil olabilirdi (Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 237; Kocakuşak, 2011: 46). Evlilik mefhumunun bitmesinden sonraki 300 gün Roma için kritik bir dönem olarak kabul ediliyordu. Çünkü bu süreç içerisinde dünyaya gelen çocuk evlilik bitmiş olmasına rağmen evlilik kapsamında doğmuş olarak kabul ediliyordu (Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 236; İpek, 2015: 171-172; Kocakuşak, 2011: 46). 12 Levha Kanunları'nda da eşi vefat eden bir kadının eşinin vefatının üzerinden 11 ay geçtikten sonra doğum yapması, kadının hamile kalma sürecinin eşinin ölümünden sonra gerçekleştiğine dair bir ibare yer alır (Sandalcı, 1993: 48).

Birçok toplumda olduğu gibi Roma'da da ailelerin çocuk sahibi olmaları elzem bir mesele olup bireyin bu yetiden yoksun olması durumu diğer tarafın evliliği sonlandırması için geçerli bir sebep olarak kabul ediliyordu (Coulanges, 2011: 90; Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 239). Çocuk Romalı aileler için büyük ehemmiyet taşımaktaydı. Ordu için asker, soyun devamı, mirasın sahibi şeklindeki düşünceler Romalıları çocuk sahibi olmaya itiyordu. Ancak bu türden yaygın düşüncelere rağmen zaman zaman doğacak çocukların istenmemeleri de söz konusu olabiliyordu. Böylesi durumlarda dünyaya gelmemiş bir çocuğun herhangi bir statüye sahip olmadığı düşünüldüğü için kürtaj yöntemi uygulanabiliyordu (Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 239-240). Ancak Roma'da çocuk düşürmeye yönelik bu türden uygulamalar ceza kapsamındaydı. Hamilelik zaten başlı başına kadınların yaşamlarını tehlikeye sokan ölüm oranlarının çoğunluğunu oluşturan bir süreçti (Deighton, 2016: 60). Bu duruma ek olarak çocuk düşürme esnasında kullanılan riskli yöntemler annenin hayatını katbekat tehlikeye sokabiliyordu. Bu sebeple kişinin hayatına yönelik bu türden tehlikeli

uygulamalara girişmek suretiyle çocuğu düşürmeye çalışırken annenin de ölmesine sebep olan birey ölüm ile cezalandırılıyordu (Türkoğlu, 2017: 64-66). Zaten pater familias tarafından boğmak, ıssız bir yere terk etmek gibi uygulamalar Roma'da istenmeyen çocukların yok edilmesinde herhangi bir cezai yaptırım bulunmadan uygulanabilen yöntemlerdi. Bu yüzden çocuk düşürme gibi riskli bir yöntemeye başvurmaya mecbur kalınmadıkça gerek duyulmuyordu (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 241; Ekinci, 2011: 178; Türkoğlu, 2017: 65; Kocakuşak, 2011: 55). Ancak dünyaya gelen ilk kız çocuk ve dünyaya gelen tüm erkek çocuklar bu öldürülme eyleminden muaflardır. Bu çocuklar aileler tarafından öldürülemeyip yetiştirilmek zorundaydılar. Romulus'da dünyaya getirilen çocukların öldürülmesi konusunda bazı yasaklamalara gidip kişilerin dünyaya gelen 3 yaş altı çocuklarının herhangi bir sakatlıkları ya da tuhaflıkları olmaması durumunda hayatlarının sonlandırılmasını yasaklamıştır. Ailenin böyle bir karara keyfi olarak varmadığını göstermek adına da çocuğun durumunu yakın çevredeki 5 komşuya gösterip onay alması gerektiğini belirtmiştir. Aksi takdirde bu kapsamlar dışında çocuğunun hayatına son veren ailenin, mallarının yarısına el konulması gibi çeşitli yaptırımlarla cezalandırılması uygun bulunmuştur (Türkoğlu, 2017: 64). 12 Levha Kanunları da çocukların sakat doğmaları ihtimallerine değinmiş ve dünyaya gelen bir bebeğin farkedilir derecede bir engeli var ise hemen hayatına son verilmesi gerektiği belirtilmiştir (Jones, 2016: 96; Sandalcı, 1993: 47; Beard, 2018: 145).

2.1.1. Evlat Edinme

Roma'da evlat edinilen kişi artık o ailenin pater familiasının egemenliği altına girerdi. Bu kapsamda 2 türlü uygulama mevcuttu. Bunlardan biri arrogatio olup bir pater familiasın diğer bir pater familiası ailesiyle birlikte kendi bünyesine dâhil etmesiydi (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 178; Çelebican, 2012: 158; Tamer, 2009: 85; İpek, 2015: 181; Orhun, 2010: 50; Kocakuşak, 2011: 46). Kişi tüm ekonomik birikimi ve aile bireyleriyle birlikte başka bir pater familiasın bünyesine dâhil olur ve artık kendi pater familiaslığının sonlandığını kabullenirdi (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Umur, 1999: 171; Orhun, 2010: 50; Kocakuşak, 2011: 47). Diğer bir uygulama ise adoptio uygulamasıydı. Bu evlat edinme yönteminde tüm aile değil sadece bir kişi evlat edinilirdi (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 181;

Çelebican, 2012: 158; Umur, 1999: 170; Tamer, 2009: 84-85; Kocakuşak, 2011: 47). Kişi hangi evlat edinme yoluyla (arrogatia / adoptio) aileye girmiş olursa olsun ailenin biyolojik üyesi olan bireylerden hukuki anlamdan hiçbir farkı yoktur (Coulanges, 2011: 58; Umur, 1999: 171; Çelebican, 2012: 158). Kişi evlat edinildikten sonra biyolojik ailesi ile gerek maddi olsun gerek hukuki olsun tüm bağlarını koparır ve artık kendisini evlat edinen ailenin dini ritüellerini, unvanını ve miras haklarını elde ederdi (Coulanges, 2011: 58; Umur, 1999: 171; Çelebican, 2012: 158; Tamer, 2009: 87; Orhun, 2010: 50).

Adoptio şeklinde uygulanan evlat edinme yönteminde çoğunlukla evlat edinilen çocukla evlat edinen aile arasında bir akrabalık söz konusu oluyordu. Böyle bir duruma yol açan etken ailelerin miraslarını kendi soylarından birine bırakmak istemeleri idi (Doğan ve Kocakuşak, 2014: 237-238; Kocakuşak, 2011: 48).

2.1.2. Evlilik

Roma'da aile yapılanmasını gerçekleştirmek tıpkı günümüzde olduğu gibi evlilik mefhumuyla oluşturuluyor ve yine günümüzde olduğu gibi evlilik öncesinde bir nişanlanma süreci yaşıyordu.

Evleneceklerine dair kişilerin birbirlerine verdikleri bir nevi söz mahiyeti taşıyan nişanlanmada hem kızın hem de erkeğin bu birlikteliği istiyor olmaları gerekmektedir (Tamer, 2009: 78; Kocakuşak, 2011: 17; Orhun, 2010: 51; Özkan, 2017: 13). Ancak her ne kadar kendi iradeleri çerçevesinde bir anlaşma gibi görünse de aslında işleyiş pek de öyle değildi. Çünkü erkek çok geçerli bir sebep belirtmeden nişanlanmayı reddedebilirken kadının reddedebilmesi için nişanlanması beklenen kişinin ahlaksız bir birey olması gerekmektedir (Tamer, 2009: 78). Nişan bireyler tarafından çeşitli gerekçeler öne sürülerek daha gerçekleşmeden sonlandırılabilirdi gibi gerçekleştikten sonraki süreçte de sonlandırılabilir. Şöyle ki eğer bireyler nişanlanmalarının ardından iki yıllık bir zaman zarfı geçmiş olmasına rağmen evlilik mefhumunu gerçekleştiremediyse aralarındaki nişan akdi son bulurdu (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 42-44; Kılıçoğlu, 2015: 22-24; Dural vd, 2011: 26-28; Zeytin ve Ergün, 2013: 150; Yarayan, 2013: 258). Roma'da bireyler aynı anda birden fazla kişiyle evli olamayacakları gibi birden fazla kişiyle nişanlı da olmuyorlardı. Kişinin nişanlı olduğu halde başka biriyle nişanlanma isteği ancak mevcut nişanını sonlandırması ile

mümkün olabilirdi. Aksi takdirde nişanlı iken tekrar nişanlanma eğilimine giren bireyin bazı kaynaklar “Preator” (baş yargıç) tarafından cezalandırılacağını belirtirken bazı kaynaklar ise kişinin şerefsizlik sıfatına maruz bırakılacağını bildirir (Kocakuşak, 2011: 18; Taşbaş, 2010: 12).

Nişanlılık süreci sonrasında gerçekleştirilen evlilik aşaması için gerekli şartlar bireyin 12 yaşından büyük olması, evli olmaması, toplumsal sınıflandırma içerisinde evleneceği kişi ile aynı sınıfta yer alması ve *Ius Connubium*'a¹⁰ sahip olmasıydı. Bunların dışında insanlar arasında var olan hısımlık ilişkisinin boyutu da Roma'da evlilik için engel teşkil edebiliyordu (Ekinci, 2011: 179-180; Söğütlü Erişgin, 2013: 11-12; Kocakuşak, 2011: 20; Özkan, 2017: 12). Akrabalık ilişkisi göz önüne alındığında kişilerin 3. dereceden akrabalık ilişkisi taşıdıkları bireylerle evlenmeleri uygun görülüyordu. Yani kişinin kardeşleriyle, evlatlığıyla, amca, teyze, hala, yenge, dayı gibi akrabalarıyla evlenmesi yasaklanmıştır. Zaman içerisinde bu derecelendirmede değişimler yaşanmakla birlikte Justinianus döneminde bu durum 3. derece olarak sabitlenmişti. Bunun yanında kayın hısımlığı¹¹ taşıyan bireylerin evlenmeleri de bazı sınırlandırmalar taşımaktaydı. Bu hısımlıkta 1. dereceden yakınlık taşıyan kişilerin evlilikleri geçersiz bulunuyordu. Bu doğrultuda 1. dereceden kayın hısımlığı içinde olunan kayınvalide, kayınbaba, gelin, damat ve bunların yanı sıra üvey evlatlar ve üvey anne ve babalar ile gerçekleştirilen evlilikler kayın hısımlığı dolayısıyla mümkün olmayan evliliklerdi (Söğütlü Erişgin, 2013: 12-13; İpek, 2015: 169). Aralarında *cognatio hısımlığı*¹² bulunan kişilerin de birbiriyle evlenmeleri Roma değerleri kapsamında uygun bulunmamıştı. Evlenmeye engel oluşturan bir diğer durum ise plebler ve patriciler arasındaki evlenme yasağıdır. Bu yasak da Justinianus dönemine kadar sürmüş ve Justinianus dönemindeki değişimle birlikte son bulmuştur (Ekinci,

¹⁰ *Ius Connubium* evlenebilme hakkına sahip olmak demektir. Bu dönem zarfında Roma şehrinde böyle bir hakka sahip olan kişileri özgür Romalılar ve kendilerine evlenme hakkı tanınmış Latinler oluşturmaktaydı (Ekinci, 2011: 179).

¹¹ İki bireyin evlenmesi sonucunda eşlerin evlendikleri kişilerin kan bağı taşıdığı aile bireyleriyle olan ve evlilikten doğan ilişkidir. Bu hısımlık bireyler arasında üst alt ve yan soy ilişkisi doğurur. Eşlerin anneleri, babaları büyükanne ve büyükbabaları üst soyu oluştururken kişiler daha önceden gerçekleştirdikleri evlilikten olma çocukları var ise bunlar da alt soyu oluşturur. Kişilerin evlilikleri sonlanması halinde üst ve alt soylarıyla evlenemezler. Fakat eşlerin kardeşleri, hala, teyze, amca ve dayılarının oluşturduğu yan soy ile evlenmelerinde bir sakınca yoktur (Taşbaş, 2010: 48-49).

¹² Hayatta olan ortak bir ataya sahip olan bireylerin birlikte yaşamalarını gerektiren hısımlık bağı *Cognatio civilis* veya *cognatio legitima* (hukuki hısımlık aile hısımlığı) dir (İpek, 2015, 168). Bu hısımlık doğum esası altında bireylerin bir kan bağına dayanan bir bağlantı içinde olmalarıyla gerçekleşir (Orhun, 2010: 49).

2011: 180). Bunların dışında evlenmiş ve daha sonra boşanmış bir kadının tekrardan yeni bir evlilik gerçekleştirebilmesi bazı sınırlamalara maruz kalmıştır. Şöyle ki kadının yeni bir evlilik yapabilmesi 10 aylık bir zaman dilimi boyunca beklemesi şartıyla mümkündür (Ekinci, 2011: 180; Plutark- Lykurgos/Numa: 75). Böyle bir süreyi göz ardı edip yasağı çiğneyen kişi için MÖ 715-673 hâkimiyet süren Numa Pompilius bir buzağıya gebe bir ineği kurban etme cezasını uygun görmüştür. Numa Pompilius ayrıca ölenler ardından tutulan yas sürecini de belirli bir sınırlandırma kapsamına almıştır. Eğer ölen kişi 3 yaşından daha küçük ise yas tutulmaması, 4 yaşından 10 yaşına kadar olan yaş aralığında yer alıyor ise içinde yaşadığı yıl sayısınca yas tutulması uygun görülmüştür. Belirtilen yaş sınırının üstünde olan bireylerin hayatlarını kaybetmesi halinde ise yas süresi 4 ile 10 yıl aralığını geçmemeliydi (Plutark- Lykurgos/Numa: 75). Numa Pompilius'un diğer bazı kuralları ise “*Budanmamış asmalardan tanrılara şarap sunma*”; “*Yemeksiz adak sunma*”; “*Tapınırken çevrende dön*”; “*Tapındıktan sonra otur*” gibi söylenmek istenen şeyler konusunda fazla netlik barındırmayan, izaha ihtiyaç duyulan kurallardır (Plutark- Lykurgos/Numa: 79).

Roma'da birden fazla kişiyle evli olmak kabul edilebilir bir durum olmayıp bir kişinin sadece bir eşi olması uygun görülmüştür. Bu konuda Gaius¹³ “*aynı kadın iki kişiyle evli olamadığına göre, aynı erkeğinde iki karısı olmaz*” ifadesini kullanmıştır. (Söğütlü Erişgin, 2013: 13; Taşbaş, 2010: 12; Kocakuşak, 2011: 19; Orhun, 2010: 51; Gönenç, 2010: 101). Roma'da gerçekleştirilen evlilikler namuslu¹⁴ ve namussuz evlilik şeklinde isimlendirilmekteydi. Kadının evlendikten sonra kendi pater familiasından ayrılıp kocasının bağlı olduğu pater familiaa mal varlığı ile birlikte dâhil olması

¹³ Bir hukukçu olan Gaius Roma imparatorları Hadrianus, Antoninus Pius, Marcus Aurelius dönemlerinde hayatını sürdürmüştür. Nereli olduğu konusunda kesin bir malumat bulunmayan Gaius'un genel görüş Romalı olmadığından yanadır. Bireyleri bu düşünceye iten durum diğer Romalı hukukçuların birden fazla isim kullanırken Gaius'un tek isim kullanmasıdır. Bu durum bireyleri Gaius'un Yunanlı olduğu görüşüne yaklaştırmıştır. Gaius'un hukuk alanında yazdığı eseri ise *Institutiones*'dir. 4 kitaptan oluşan eserinde hukuk, hukuk bölümleri, borçlar hukuku, miras hukuku gibi konulardan bahseder (Basman, 2011; 661-662)

¹⁴ El, güç ve dinçlik anlamlarını içerisinde barındıran namus kelimesi evlilikle birlikte bireyler arasında kurulan ilişkide kadının sahip olduğu mal varlığı da dâhil olmak üzere eşinin himayesi altına girmesidir (Kocakuşak, 2011: 27). Namus Romalı ailelerde bekâr bireyler için babanın otoritesini ifade ederken evlilikle birlik kadının kendi ailesinden eşinin ailesine devredilen himayesidir (Özkan, 2017: 14). Namuslu evlilikten önce kişinin vasisi babası, erkek kardeşi ya da erkek akrabasıdır. Yapılan namuslu evlilikle birlikte bu durum değişir ve artık kadının vasisi eşi olur. Kadının hem kendi idaresi hem de mallarının idaresi artık eşinin himayesindedir. Eşinin hayatını kaybetmesi durumu kadının himaye durumunda bir sarsıntı yaratır. Böyle bir durumda kadının eğer erkek evladı var ise onun himayesine girer. Eğer kadın erkek evlada sahip değilse amcası vasi tayin edilir (Özkan, 2017: 17).

namuslu evlilik türüydü (Çelebican, 2012: 159-160; Tekin, 2011: 180; Söğütlü Erişgin, 2013: 3; Orhun, 2010: 52; Kocakuşak, 2011: 27; Özkan, 2017: 15). Namuslu evlilikte kadın eğer pater familias kocası ise onun kızı, eğer kocasının babası pater familias ise bu defa da kocasının kız kardeşi, kayınpederinin ise torunu konumunu alır (Çelebican, 2012: 159; Umur, 1999: 171; Aras, 2010: 222; İpek, 2015: 184-185; Orhun, 2010: 52; Özkan, 2017: 14). Bunun dışında kadının kocasının namusu yani hâkimiyeti altına girmemesi ise namussuz evlilik olarak adlandırılır (Çelebican, 2012: 159-160; Tekin, 2011: 180; Kocakuşak, 2011: 27). Gerçekleştirilen bu türden evlilikte kadın kendisinin dünyaya getirdiği çocuklarla akrabalık bağı taşıyamaz (Umur, 1999: 169; Çelebican, 2012: 160; Aras, 2010: 222; İpek, 2015: 180; Orhun, 2010: 52). Uygulanmaya konulduğu ilk dönemlerde dini merasimler eşliğinde varlık kazanan namuslu evlilik yapılanması, imparatorluk döneminde ise kadın ile erkeğin bir yıl boyunca ara vermeksizin birlikte yaşamaları ya da kadının evleneceği kişi tarafından satın alınması şeklinde bir uygulamaya dönüşmüştür (Ekinci, 2011: 180; Aras, 2010: 223; Kocakuşak, 2011: 28). Namuslu ve namussuz evlilikler dışında Roma'da gerçekleştirilen diğer evlilik türleri ise şunlardır;

Concibinatus: Bu türden evlilik benzeri olarak kabul edilen ilişkiler genellikle connubium (evlilik) hakkı olmayan kişiler tarafından sürdürülürdü (Ekinci, 2011: 180). Bu nedenle bireyler evlilik mefhumunu oluşturmada beraber yaşama şeklinde gerçekleştirilen ve concibinatus olarak adlandırılan birlikteliğe yönelirler. Kadın bu türden bir birliktede beraber olduğu erkeğin mal varlığı üzerinde herhangi bir hak talebinde bulunamadığı gibi aynı şekilde bu birliktelikten olan çocuklar da evlilik dışı sayıldıkları için babalarına yönelik herhangi bir mal talebinde bulunamazlar (Gönenç, 2010: 136-137).

Contubernium: Kişilerin ya ikisinin köle ya da biri hür iken ötekini köle olduğu bir evliliktir. Bu türden bir evlilik gerçekleştiği ilk dönemlerde yasal anlamda hiçbir geçerlilik taşımaz iken, imparatorluk döneminde iki köle arasında yapılan evlilik onaylanmıştır (Ekinci, 2011: 180; Çelebican, 2012: 135; Tamer, 2009: 207).

Matrimonium Iustum: Kişilerin ikisinin de (yabancı) Roma vatandaşı olmaması ya da erkeğin Roma vatandaşı iken kadının olmaması durumunda gerçekleştirilen bir evlilik olmakla birlikte Roma devletindeki yurttaşlar ve yabancı

uyruklu bireyler arasındaki ilişkiyi düzenleyen hukuk sistemi olan Ius Gentiom tarafından da onaylanmaktadır (Ekinci, 2011: 181).

Bunların dışında kişinin nişanlı olduğu kızı kaçırmaması ya da para ödeyerek satın alması ise “dıştan” evlilik (ekzogami) olarak adlandırılıyordu. Evlilik mefhumunda farklı bir klana mensup olan kadının evlenmeden önceki gens adını taşımaya devam etmesi mümkün olmakla birlikte bu durum bulunduğu gens içinde hak sahibi olmasının da önünü kapatıyordu (Diakov ve Kovalev, 2015: 40; Özkan, 2017: 10).

2.1.3. Boşanma

Evliliğin namuslu ya da namussuz şekilde gerçekleşmesi evlilik boyutunda farklılıklar doğurduğu gibi boşanma boyutunda da farklılıklar doğurmaktadır. Bu kapsamda eğer evlilik namuslu bir şekilde gerçekleşmiş ise boşanma eylemi nikâh esnasındaki uygulamaların tersini uygulayarak gerçekleştirilirdi (Ekinci, 2011: 181; Umur, 1999: 173; Aras, 2010: 230). Bu doğrultuda Roma'daki evlilik törenindeki uygulamalara bakılırsa ilk aşamada pater familias kızın aile ile olan bağımlılığını sonlandırır. Daha sonra kız dini ezgiler ve kutsal ateş eşliğinde eşi olacak kişinin evine götürülürdü. Burada kıza evin dini inançlarının sembolü olan ateş ve su verilirdi (Coulanges, 2011: 49). Roma'da her kız doğduğu günden evlenene kadar babasının ateşine dua eder, babasının dinine mensup olurdu. Ancak evlilikle birlikte dini değerleri, ibadetleri eşininkine bağlı olmakla birlikte onun evindeki ateşe ibadet etmeye başlardı (Coulanges, 2011: 45; Özkan, 2017: 18). Bu nedenle kız eşinin evine geldiğinde evin ocağına yaklaştırılır ve eşiyile beraber dua edip undan yapılmış bir çörek yerd (Coulanges, 2011: 49). İşte evlenme merasimi bu şekildeki aşamalarla ve ocak karşısındaki dualarla gerçekleşirken boşanma merasimi de aynı şekilde rahip ve yakın çevre eşliğinde ocak yanında gerçekleşirdi. Çifte evlilikleri gerçekleşirken yedikleri çörek tekrar verilirdi. Fakat bu defa çift bu ikramı kabul etmezdi. Ardından da evlenme esnasında ettikleri dualar yerine beddualar ederek evliliklerini sonlandırırlardı (Coulanges, 2011: 50-51). 12 Levha Kanunları'nda da namuslu evlilik gerçekleştirmiş olan kadının bir sene içerisinde üç gün boyunca art arda eşinin evinden başka bir yerde kalmasının eşinin namusu altında olma durumunu tehlikeye sokacağı belirtilir (Coulanges, 2011: 292-293; Umur, 1999: 172; Sandalcı, 1993: 50; Aras, 2010: 223; Darga, 2018: 286; Kocakuşak, 2011: 28; Özkan, 2017: 15).

Namussuz evlilikte yani kadının kocasının himayesi altına girmeyip bağlı olduğu pater familiasın himayesinde kalmaya devam etmesi durumunda, kadının pater familiası çiftin isteyip istememesine bakmaksızın evliliği bitirebilirdi (Aras, 2010: 231). Namussuz evliliğin sonlanmasının başka bir yolu ise kişilerin karşılıklı anlaşmaları ve boşanma taleplerini 7 şahit karşısında ifade etmeleri şeklinde gerçekleşebildiği gibi tek taraflı olarak da gerçekleşebilirdi (Ekinci, 2011: 181; Aras, 2010: 232). Ancak tek taraflı olarak evliliği sonlandırma eylemi için bazı geçerli sebeplerin olması gerekirdi. Bu sebepler kadının zina yapması, erkeğin vatana ihanet etmesi, eşin savaşta esir düşmesi sebebiyle beş yıl boyunca evine dönememesi ya da kişilerin çocuk sahibi olamamaları olabilirdi (Ekinci, 2011: 181; Aras, 2010: 237-238; Orhun, 2010: 53; Özkan, 2017: 19). Kadının zina yapması Romulus'un oluşturduğu yasalar kapsamında evliliğin sonlandırılmasından çok daha ağır cezalandırmalar içermekteydi. Şöyle ki bu eylemi gerçekleştiren ya da içki için kadınlar eylemlerinin bedelini hayatlarıyla ödüyorlardı (Türkoğlu, 2017: 177; Özkan, 2017: 11).

Herhangi bir sebep belirtmeden boşanma eylemine girişmek ise sahip olduğu malların yarısını boşanmak istediği eşine diğer yarısını ise dini mekânlara bırakmak gibi çeşitli maddi yaptırımlar içerebiliyordu (Ekinci, 2011: 181; Aras, 2010: 229; Söğütlü Erişgin, 2013: 14; Kocakuşak, 2011: 40; Özkan, 2017: 19; Gönenç, 2010: 113). Roma'da insanların çok sayıda evlilik yaşamaları çok hoş karşılanan bir durum oluşturmamaktaydı. MÖ 1. yüzyıl Roma halkının ahlaki boyutta zayıflamaya başladığı bir dönem olarak ifade edilip bu dönemde evliliklerin hasar alıp boşanmaların artış gösterdiği belirtilmiştir. Seneca¹⁵ insanların evlenip boşanma, eylemlerinde aşırıya kaçtıklarını şu sözlerle ifade etmektedir: “*Kadınlar, yılları consullerin isimleriyle değil, kocalarının isimleriyle saymaktadır*”. Şair Iuvenalis¹⁶ ise bu dönem evlilik yapılanmasında meydana gelen çarpık işleyişi, insanların bu mefhumun kutsallığını göz ardı edip sıradanlaştırmalarını “*skoru gittikçe yükseliyor, beş kış içinde sekiz koca oldu. Mezar taşına marifetmiş gibi bunu da yazdırır*” ifadeleriyle imalı bir şekilde eleştirmiştir (Söğütlü Erişgin, 2013: 15).

¹⁵ MÖ 4/ MS 65'de yaşamını sürdürmüş olan Roma Stoacılığının geç dönem filozoflarından biridir (Pattabanoğlu, 2015: 139).

¹⁶ Roma'da MS II. yüzyılda varlık gösterip hiciv türünde nam kazanmış bir şairdir (Okay, 1998: 447).

2.1.4. Çeyiz

Kadının evlenmesi halinde çeyiz götürme uygulaması, Roma'da mevcut bir uygulama olup götürülen çeyiz eşinin ölmesi ya da kendisine herhangi bir sebep belirtmeden boşaması durumunda kadına iade edilirdi (Ekinci, 2011: 180; Aras, 2010: 223; Kocakuşak, 2011: 39). Herhangi bir sebep belirtmeden boşanma talebinde bulunan kişi kadın olursa getirdiği çeyizi götüremezdi (Aras, 2010: 223).

Her evlilikte olduğu gibi Roma'da da evliliğin sonlanması çocukların akıbetinin ne olacağı sorusunu kafalarda uyandırmaktadır. Roma'daki hukuksal yapılanma bu durumu şöyle şekillendirmiştir: Eğer boşanma babadan kaynaklanan bir sebep dolayısı ile gerçekleşmişse çocukların anneye verilmesini, bunun dışındaki durumlarda ise çocukların çoğunlukla babada kalmasını uygun görmüştür (Coulanges, 2011: 90; Aras, 2010: 233).

2.1.5. Yabancılar

Yabancılık vasfı Roma için kıymetsizlik ve değersizlik barındırmaktaydı. Bu nedenle bu kişiler Roma vatandaşlarının sahip oldukları birçok haktan mahrumdu. Yaptıkları evlilikler yasal bir boyut taşımadığı gibi bu evliliklerden dünyaya gelen çocuklar da yasa dışı bir birliktelikten doğmanın muamelesini görürlerdi. Herhangi bir Roma vatandaşı ile bir anlaşma yapması, herhangi bir taşınmaza sahip olması da yine geçersizlik kapsamında olan yabancıların, bu durumdan kurtulabilmeleri için Romalı bir vatandaşın yanaşması olmaları gerekiyordu. Yabancıların ancak bu şekilde yasalar kapsamında varlığı tanınıp bazı haklardan faydalanabilmesi mümkün oluyordu (Coulanges, 2015: 188-189; Hüner, 2013: 2-3).

2.1.6. Vatandaşlık

Roma topraklarında kişinin vatandaşlığa sahip olmaması durumu başka bir Romalının mülkü konumuna düşmesi ve köleleşmesi vaziyetini doğurabiliyordu. Kişinin özgürlüğünde etken olan vatandaşlık durumunun belirlenmesinde bireyin kan bağı (Ius Sanguinis) ve doğum yeri (Ius Soli) ölçüt alınırdı. Bunların yanı sıra azatlama ve telsik de¹⁷ diğer vatandaşlık kazanma durumlarıydı (Ekinci, 2011: 174). Vatandaşlık

¹⁷ Yetkili makam kararı ile vatandaşlık kazanma (Dolunay, 2016: 377).

azatlama ve telsik gibi durumlarla sonradan kazanılabildiği gibi kaybedilebilmekteydi. Bu kapsamda kişinin özgürlüğünü kaybetmesi, farklı bir sitenin vatandaşlığına girmesi, Roma'dan sürülmesi, esir düşmesi gibi durumlar vatandaşlık kaybı için geçerli sebeplerdi. Ancak esir düşen kişi esaretten kurtulup tekrar Roma'ya dönerse vatandaşlığını geri kazanırdı. Roma vatandaşlığında olmak kişiye bazı haklara sahip olma imkânı sunuyordu. Bu haklardan biri oy kullanabilme iken diğeri magistratlık ve diğerk makamlar için seçilebilme hakkıydı. Bunların yanı sıra vatandaşların özel hukuk kapsamında sahip oldukları haklarda mevcuttu. Bunlar ise Romalı olan biri ile evlenebilme (*Ius Connubii*) , Romalı ya da ecnebi biri ile ticari ilişkilerde bulunabilme (*Ius Commerci*) , Roma makamlarında dava açabilmeydi (*Legis Actio*) (Ekinci, 2011: 174-175).

Roma'da hayatını kaybeden bireyin mirasının akıbeti iki şekilde olurdu. Bunlardan biri mirasın kişinin vasiyetname yoluyla devrettiği kişiye verilmesi, diğeri ise herhangi bir vasiyetnamede bulunmaması dolayısıyla en yakın erkek akrabasına devredilmesiydi (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 183; Kocakuşak, 2011: 63). 12 Levha Kanunları'nda da bir kişinin sahip olduğu taşınır ya da taşınmaz mallar kişinin ölmesi durumunda mevcut bir vasiyeti var ise bu vasiyet doğrultusunda devredileceği belirtilmişti. Ancak mevcut olan herhangi bir vasiyet yok ise mallar kişinin erkek mirasçısına bırakılırdı. Eğer erkek bir mirasçı da yoksa kişinin baba tarafından en yakın akrabasına devredilirdi. Kanun böyle bir kişinin de olamama durumunu düşünmüş ve bu durumda da mirasın, kişinin klan üyelerine devredilmesi gerektiğini belirtmiştir (Sandalcı, 1993: 49). Roma'da vasiyette bulunabilme her bireye sunulan genel bir hak olmayıp kısıtlı bir kesimin elde edebildiği bir hak olarak uygulamaya konulmuştur. Şöyle ki bu hak kadınlardan, yabancıardan, pater familias himayesinde bulunan aile evlatlarından, reşit olmayanlardan esirgenen bir haktır. Bahsedildiği gibi birçok kesimden mahrum bırakılan bu hak sadece pater familiasların kullanımına sunulmuştur (Kocakuşak, 2011: 64; Ekinci, 2011: 183; Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237). Vasiyette bulunacak kişide Roma vatandaşı olma şartı aranırken, bırakılan vasiyetin muhatabı olan mirasa nail olacak kişide de yabancı olmama, ölüm cezasına çarptırılacak bir suçta bulaşmamış olma gibi şartlar aranırdı (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 183; Kocakuşak, 2011: 64; Umur, 1999: 505).

Kişi eğer vasiyet aracılığı ile kendisine bir vasi belirlememiş ise kanuna göre kişinin baba tarafından akrabası olan bireyler vesayet işiyle görevlendirilirdi (Sandalcı, 1993: 49; İpek, 2015: 186). Roma'da mirasın bırakılması için uygun görülen kişiler kadınlara kıyasla erkeklerdi. Bir adamın erkek çocuğu doğal mirasçısı kabul edilirdi. Çünkü kız çocuğu evlenmesi ile babasının evindeki dini yapılanmadan, ocaktan uzaklaşırken, erkek çocuk babasından sonra evin dini temsilciliğini üstlenirdi (Coulanges, 2011: 74; Söğütlü Erişgin, 2013: 3-4). 12 Levha Kanunları'nda özgürlük durumu zaman içerisinde değişen bireylerin, mal varlıklarının akıbeti konusunu belirleyen bir madde de yer almaktadır. Maddede daha önce köle olup sonrasında özgürlüğüne kavuşan bir Roma vatandaşının ölmesi durumunda herhangi bir vasiyette bulunmamış ise mirası daha önceden kölesi olduğu kişiye bırakılacağı belirtilmiştir (Sandalcı, 1993: 49).

12 Levha Kanunları'nda ifade edildiği üzere kadınların hafif ruhlu oldukları gerekçesi ile vasilik altında olmaları uygun görülmüştür. Ancak Vesta bakireleri (rahibeler) bu uygulama dışında tutulmuştur. Yine bir kadın baba tarafından akrabası olan bir kişinin vasiliği altında iken kendi rızasının ve vasinin onayının alınma durumu dışında, zaman aşımı gerekçesi ile kadının devredilebilir malları mülk edinilemez (Sandalcı, 1993: 48).

Bağlı oldukları vasinin onayı olmadan miras bırakamayan kadınların 3 çocuk sahibi olmaları vasiyette bulunmaları konusunda onlar için ayrıcalıklı bir durum oluşturabiliyordu. Şöyle ki Augustus yasaları özgür ve 3 çocuğu olan kadınlar ile azat edilmiş ve 4 çocuğa sahip kadınların bir vasi tarafından idare edilmelerine gerek olmadığını ve kendi iradeleri ile vasiyette bulunabilmelerini yasallaştırmıştı (Ekinci, 2011: 183; Özkan, 2013: 19). Bu türden ayrıcalık içeren bir durum Numa Pompilius döneminde 12 Levha Kanunları'nda da yer aldığı üzere Vesta bakireleri içinde sağlanmıştır. Onlarda babaları hayatta iken vasiyet yazabilme hakkına sahip olmuşlardır (Plutark- Lykurgos/Numa: 73).

Numa Pompilius'un Vesta bakireleri kapsamında farklı düzenlemeleri de mevcuttur (Plutark- Lykurgos/Numa: 75). Bu düzenlemeler kapsamında eğer bir Vesta bakiresi sokakta yürüdüğü esnada ölüm cezasına çarptırılmış bir suçlu ile karşılaşır ise bu suçlunun cezası affedilip ölümden kurtulurdu (Plutark- Lykurgos/Numa: 73; Darga,

2018: 285). Ancak bu durumun herhangi bir düzmece olmadığına, karşılaşmanın tesadüfi olduğuna dair ispat Vesta bakiresinin yeminiyle sağlanıyordu. Yasalar Vesta bakirelerinin taşındığı tahtirevanın altından geçmeyi de ceza kapsamında bir davranış olarak kabul etmiş ve tahtirevanın altından geçenler ölüm cezasına çarptırılmıştı. Bu tahtirevan cezaya çarptırılmış Vesta bakirelerinin cezalandırmak için agger olarak isimlendirilen yere götürülürken de kullanılırdı. Bakirelik yeminine uymayan kişinin üzeri örtülüp hiçbir şekilde sesi duyulmayacak vaziyette sarmalanarak iplerle bağlanır ve bu tahtirevan üzerinde taşınarak yer altına inşa edilmiş odaya merdivenle indirilirdi (Plutark- Lykurgos/Numa: 73). İndirilme işleminin ardından da merdiven yukarıya çekilir ve alan toprakla doldurularak kişinin diri diri gömülmesi sağlanırdı (Plutark- Lykurgos/Numa: 73; Darga, 2018: 285). Bu türden bir cezalandırma Roma için iç acıtıcı bir durum olsa gerek ki Vesta bakiresi gömüleceği yere götürülürken derin bir sessizlik oluşurdu (Plutark- Lykurgos/Numa: 73).

Mirasçı olmak bir gelire konmak anlamında olumlu bir durum olarak görülürken bireylerin mirasına kondukları kişinin hem varlıklarını hem de borçlarını miras edinmeleri durumun pek de öyle olmadığını göstermektedir (Coulanges, 2011: 74; Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 245-246; Ekinci, 2011: 183; Tamer, 2009: 84; Kocakuşak, 2011: 64). Ancak 12 Levha Kanunları'na göre borçlu olarak ölen bir kişinin mirası bölüşülürken borçlular bu paylaşıma dâhil edilmezdi. Miras bölüşüldükten sonra kişinin toplam borcu belirlenir ve meblağ mirasiyeler arasında bölüşülürdü (Sandalcı, 1993: 49). Aynı mirastan pay alacak kişiler bu paylaşımın eşit oranda gerçekleştirilmesini istemiyorlarsa mirasın aralarında bölüştürülmesi adına bir dava açılabilirdi (Sandalcı, 1993: 49).

2.1.7. Vesayet

Roma'da yaşı 7'den küçük olan çocuklar hiçbir hukuki uygulamaya tabi tutulmamaktaydı (Çelebican, 2012: 192; Ekinci, 2011: 181; Umur, 1999: 198). Ancak Sabiniani¹⁸ ekolüne göre çocuk 7 yaşından büyük olsa dâhi bedensel anlamda yeterli olgunluğa ulaşmamış ise hukuksal anlamdaki hakları sınırlı oluyordu (Ekinci, 2011:

¹⁸ Augustus döneminde varlık kazanan hukuk eğitimi üzerine oluşturulmuş bir okul (Kocakuşak, 2011, 21).

181-182). Buna karşılık Proculiani¹⁹ ekolünde de erkeklerde 14, kızlarda 12 yaşını tamamlamamış olanlar bazı hukuksal sınırlamalara maruz kalmışlardı (Çelebican, 2012: 191; Ekinci, 2011: 182). Bu kişiler sınırlandırılan hukuksal hakları dolayısıyla vasiyette bulunamadıkları gibi evlenemezlerdi de. Babalarının hâkimiyeti altında olmayan çocuklar vasi tarafından idare edilirdi. Eğer vasinin çocukların haklarını suiistimal etme durumu görülürse vasiyi dava etme hakları mevcuttu (Ekinci, 2011: 182).

Roma'da kadınlar için sunulan haklar kamu hukukunda da özel hukukta da sınırlı orandaydı (Ekinci, 2011: 182). Sui iuris olan kadın hukuki haklardan istifade edebilmek adına barındırması gereken 25 yaşını doldurma, akıl sağlığı yerinde olma, müsrif olmama gibi kriterlere sahip olmasına rağmen bu haklardan istifade etmesi bir vasiye tabi olmasıyla mümkündü (Ekinci, 2011: 182; Çelebican, 2012: 199; Umur, 1999: 200; Günel ve Küçükgüngör, 2002: 33; Kocakuşak, 2011: 62). Kadınlar kendileri için belirlenen vasinin onayı olmadan kendi iradeleri ile bir mirası kabul edemezler, vasiyet düzenleyemezler, kimse için vasilik yapamazlar, dava açamazlar, üçüncü bir kişi için borç yükümlülüğüne giremezlerdi (Ekinci, 2011: 182; Çelebican, 2012: 199; Günel ve Küçükgüngör, 2002: 33; Kocakuşak, 2011: 62).

Roma'da vesayet altında olmak, birçok kişinin karşılaştığı durumlardan biriydi. Çünkü Roma'da aileni iuris olanlar (bir pater familiasın himayesinde olanlar) , sui iuris durumundaki kadınlar, müsrif bireyler, çocuklar ve akıl sağlığı yerinde olamayanlar olmak üzere birçok kesim vesayet altındaydı (Ekinci, 2011: 181; Çelebican, 2012: 201; Kocakuşak, 2011: 61).

12 Levha Kanunu'nda vesayet durumuyla ilişkili olan maddede vasi olan kişinin kendi vesayetindeki bireyin mallarını kendi himayesine geçirmesi durumunda vasiye iki kat zarar davası açılabilirdi (Sandalcı, 1993: 56).

Roma'da bireysel olarak koruma yetisinden mahrum olduğu düşünülen kişilerin malları, gerçekleştirilen kayyum ataması ile koruma altına alınıyordu (Ceylan, 2004: 222). Bu türden bir korunma akıl sağlığı yerinde olmayan veya müsrif olan bireylere, 14 ile 25 yaş aralığında bulunan bireylere, yaşlılık ya da rahatsızlık dolayısıyla mal idaresi yapabilecek kabiliyetten mahrum olanlara, savaşta esaret altına alınanlara yönelik olarak uygulanıyordu (Çelebican, 2012: 197; Ekinci, 2011: 182; Umur, 1999: 201; Ceylan,

¹⁹ Augustus döneminde varlık kazanan hukuk eğitimi üzerine şekillendirilmiş bir okul (Kocakuşak, 2011, 21).

2004: 222). İnsanların sağlıklı düşünmelerine engel olan çeşitli maddelerin etkisi altında iken de aldıkları hukuki içerikli kararlar ya da yapmaya çalıştıkları hukuki anlamdaki işlemler geçersiz sayılıyordu. Ancak bu durum sadece belirli bir süre için geçerli olduğundan kişiye akıl sağlığı yetersizliğinde olduğu gibi kayyım ataması yapılmıyordu (Çelebican, 2012: 197). Yine 12 Levha Kanunları'nda kayyımlıkla ilgili olarak, akıl sağlığı yerinde olmayan bireylerin hem kendisinin hem de mallarının idaresi akrabası olan bir erkeğin sorumluluğunda olmalıdır ifadesi yer alır (Jones, 2016: 96; Sandalcı, 1993: 49; İpek, 2015: 189). Ancak akıl sağlığının yitirmiş kişi ile ilgilecek, ona bakacak biri bulunmuyorsa bu kişinin mallarının idaresinin savurgan olan bir kişiye bırakılması yasaklanmıştır. 12 Levha Yasaları'na göre sadece akıl sağlığı yerinde olmayan bireylerin değil aynı zamanda savurgan bireyler için de baba tarafından akrabaları kayyım olarak belirlenmelidir (Sandalcı, 1993: 49; İpek, 2015: 189).

2.1.8. Roma'da Kölelik

Bunların dışında köleler ise hiçbir hakka sahip olmamakla birlikte, toplumun ciddi bir kısmını meydana getiriyorlardı (Tekin, 2018: 193; İplikçioğlu, 2015: 69; Çelebican, 2012: 135; Diakov ve Kovalev, 2015: 98-99; Bozkurt, 2006: 66; Orhun, 2010: 52). Roma' da aslında herkesin farkında olduğu bu durumu kölelerin kendi lehlerine kullanabilme ihtimalleri tedirginlik yaratan bir mevzuuydu. Şöyle ki bir dönem kölelerin tek tip giyinmeleri söz konusu olmuş ancak bu uygulama onların sayılarını fazlasıyla aşıkâr bir hale büründürceğinden uygulama konmamıştır (Deighton, 2016: 14). Toplumun bu parçası, himayesi altındaki aileye ait olup gerek ev içerisinde gerekse dışarda kendisi için uygun görülen işlerde çalıştırılırdı (Diakov ve Kovalev, 2015: 99-100; Atlan, 2014: 18; Demircioğlu, 2015: 49). Zaten Roma'da hürlük vasfı Roma vatandaşları, Latinler, Pregrinuslar (İtalya halkı) 'a aittir (Ekinci, 2011: 172). Kişi köle olarak dünyaya gelme dâhi savaş sırasında esir alınarak ya da ailesi tarafından satılmasıyla köle konumuna düşebilirdi (Diakov ve Kovalev, 2015: 97-98; Jones, 2016: 164; Ekinci, 2011: 172; Çelebican, 2012: 132; Umur, 1999: 158; Beard, 2018: 144; Bozkurt, 2006: 66). Savaş sırasında esir alınan kişi esaretten kurtulup Roma'ya ya da Roma'nın dost olduğu bir ülkeye gelirse özgürlüğünü ve haklarını tekrar elde ederdi (Ekinci, 2011: 173; Çelebican, 2012: 133; Umur, 1999: 158). Yine vatandaşların sıralandığı listede kişinin isminin bulunmaması da kişiyi köle konumuna düşüren

sebeplerdendi (Ekinci, 2011: 172). Bir başkasına ait bir köle ile ilişki kuran kadın da kölesiyle ilişki kurduğu kişinin kölesi olurdu. Ancak bu durumu köle sahibinin karşı çıkmayıp onaylaması halinde kadının hürlüğü zedelenmezken bu ilişkiden doğan çocuk köle konumuna düşerdi (Akşit, 1976: 98; Ekinci, 2011: 172; Çelebican, 2012: 132; Kocakuşak, 2011: 24). Roma’da doğan çocukların hür ya da özgür olmaları babalarının değil annelerinin toplumsal durumuna göre belirlenirdi. Babanın hür ya da köle olması fark etmeksizin anne hür ise çocukta hür, anne köle ise çocukta köle olurdu (Çelebican, 2012: 132; Umur, 1999: 158; Tamer, 2009: 207; Kocakuşak, 2011: 24; Orhun, 2010: 53). Gebelik sırasında annenin hürlük konumunda bir değişim gerçekleşmesi durumunda bebeğin toplumsal konumunu belirleyecek durum annenin doğum esnasındaki konumu olurdu. Ancak ilerleyen dönemlerde bu uygulamada değişime gidilmiş ve eğer anne hamileliğinin herhangi bir döneminde bir hürlük yaşamış ise annenin o dönemdeki hürlüğüne istinaden bebeğe hürlük vasfı tanınmıştı (Çelebican, 2012: 132; Umur, 1999: 158; Tamer, 2009: 207). İmparatorluk döneminde hukuki anlamda bazı yumuşamalara gidilmiş ve idam ya da kürek cezası türünden ağır cezalara çarptırılan kişilerin köle olmalarına karar verilmişti (Ekinci, 2011: 172). Bu türden durumların yanı sıra kişilerin köle olmayıp ancak yaptıkları eylemler sonucu köle konumuna düşüp satılabilme durumları da mevcuttu. Bu kapsamda askerden kaçanlar, hırsızlık yaptığı esnada yakalananlar, borcunu ödemeyenler köle olarak satılabilirdi (Diakov ve Kovalev, 2015: 98; Ekinci, 2011: 172; Çelebican, 2012: 134; Beard, 2018: 144). Kişinin kölesi üzerindeki etkisi onu satabilmesi ile sınırlı değildi. Roma’da bu etki çok daha ileriye gitmiş ve öldürme yetkisine sahip olmaya kadar ulaşmıştı (Jones, 2016: 163; Diakov ve Kovalev, 2015: 100; Ekinci, 2011: 172; Çelebican, 2012: 134; Altaş, 2011: 267). Roma’da köleler insani değerlere layık görülmeyip Romalı hukukçu Gaius’un “köleler, hayvanlar ve öteki şeyler” tabirinde yer aldığı gibi sanki insan dışı bir varlık olarak ötekileştirilmişti (Diakov ve Kovalev, 2015: 99). Şöyle ki bir köleye ya da bir hüre yönelik şiddet içerikli bir eylemin cezası bile aynı oranda olmuyordu. Eylem eğer köleye yönelik gerçekleşmiş ise kişi hür bir bireye yönelik işlenen suç kapsamında verilen cezasının yarısı kadar cezaya çarptırılırdı (Beard, 2018: 144). Köleler öğüterek ekmek yapabilecekleri ya da haşlayarak tüketebilecekleri sert buğdayın yanı sıra zeytinyağı ve tuzunda yer aldığı yiyecekleri ve 5 günlük bir pişirme süreci sonucu elde ettikleri üzüm suyundan içecekleri ile hayatlarını idame ettirirlerdi. Arzuları dâhilinde

yeme hakkına sahip olmayan köleler un öğütmek için çalıştırılırken çalışma esnasında bu undan yiyebilme ihtimallerine karşılık boyunlarına bir aparatla sabitlenirlerdi. Giyim konusunda ise senede bir verilen gömlek ve iki senede bir verilen pantolonlar onlar için yeterli görülürdü (Diakov ve Kovalev, 2015: 99-100). Bir eşya gibi hor kullanılmaktan çekinilmeyen kölelerin, dişlerinin dökülesi gözlerinin çıkarılması sık karşılaşılan durumlardı. Yine çok konuşanların dillerinin, çalma eylemine girişenlerin ellerinin dağlanması, kaçma eylemine girişenlerin yakalanmaları durumunda vücutlarına kaçak ifadesinin dağlanması kölelerin maruz kaldıkları durumlardı (Diakov ve Kovalev, 2015: 99-100; Mutluay, 2007: 92). Durum bunlarla sınırlı kalmamış darp etmek ileri boyutlara ulaşmış ve kölelerin hayatlarını sonlandırmak sıradan bir eylem halini almıştı (Jones, 2016: 163; Diakov ve Kovalev, 2015: 100; Ekinci, 2011: 172; Çelebican, 2012: 134). Sıradan bir vatandaşın bedelini dövülerek ödediği bir suçu, kölelerin işlemesi hayatlarına mal oluyordu (Beard, 2018: 144). Ancak bu öldürme eylemi hâkimiyet dâhilinde mümkün olabiliyordu. Şöyle ki kişi kendi kölesini öldürebilirken, kölenin başka biri tarafından öldürülmesi ya da yaralanması köle sahibinin tazminat talebinde bulunmasına sebep oluyordu (Diakov ve Kovalev, 2015: 101; Ekinci, 2011: 172; Çelebican, 2012: 139). Kölenin değil de sahibinin ölmesi durumu da köle için yaşamının sonlandırılması anlamına gelirdi. Çünkü efendisi öldürülen köle de öldürülürdü (Ekinci, 2011: 172). Kölenin sahibinin kendisini terk etmesi durumunda ise kölenin kölelik konumunda hiçbir değişiklik olmaz ve kendisini sahiplenen ilk kişinin kölesi olurdu. Kölenin kaçması durumu ise köle ile efendisi arasında hukuku anlamdaki bağıllıkta hiçbir değişiklik yaratmazdı (Çelebican, 2012: 135).

Köleler aile kurma, mal mülk sahibi olma gibi haklara sahip değillerdi (Diakov ve Kovalev, 2015: 101; Ekinci, 2011: 172-173; Çelebican, 2012: 135-136; Kocakuşak, 2011: 21; Altaş, 2011: 267). Ancak efendinin talep etmesi durumunda kölesiyle evlilik hayatı sürdürmesi mümkündü (Ekinci, 2011: 172-173; Çelebican, 2012: 135-136). Ya da efendinin izni dâhilinde bir kölenin başka bir köle ile uzun vadede olmamak şartıyla bir münasebeti olabilirdi. Bu münasebet dolayısıyla dünyaya gelen çocuklar üzerinde, ne kadın ne de erkek kölenin hiçbir hakkı olmazdı. Çocuklar Roma'da uygulanan, doğan çocuğun annenin toplumdaki konumu edinmesi uygulamasından olsa gerek, annelerinin himayesinde bulunduğu kişinin kölesi olurdu (Diakov ve Kovalev, 2015: 101). Hukuki anlamdaki uygulamalarda da kölelerin hiçbir etkisi yoktu. Onların

görüşleri ve şahitlikleri herhangi bir anlaşma ya da davada hiçbir anlam taşımazdı (İplikçioğlu, 2015: 84; Diakov ve Kovalev, 2015: 101; Ekinci, 2011: 172-173; Çelebican, 2012: 135-136; Rodgers, 2015: 487). Hatta işledikleri suçlar kapsamında da kölelere dava açılmayıp dava gerektiren durumlarda muhatap alınan ve dava açılan kişi kölenin sahibi olurdu (İplikçioğlu, 2015: 84; Diakov ve Kovalev, 2015: 101; Ekinci, 2011: 172-173; Çelebican, 2012: 135-136; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 32; Altaş, 2011: 268).

MS 19'da kölelerin sahip oldukları haklar konusunda bazı iyileştirmelere gidilmiştir. Bu doğrultuda kölenin sahibi tarafından öldürülebilme durumuna mahkeme kararı şartı getirilmiş ve efendinin bu davranışı gerçekleştirebilmek için mahkemeden karar çıkartması zorunlu kılınmıştır. Kölenin hayatının sonlandırılmasına dair bu türden bazı şartlar getirilmekle birlikte onlara bazı haklar da tanınmıştır. Bunlar kölenin dava açabilmesi, mal sahibi olabilmesi ve azat edilebilmesi şeklindeki haklardı (Ekinci, 2011: 173). Kölelerin azat edilme yöntemleri çeşitlilik barındırabilmekteydi. Bu kapsamda kişi değnek ile azat edilebildiği gibi, sayım ile vasiyetname ile mektup ile kilisede, sofrada, dostlar arasında da azat edilebilirdi (Çelebican, 2012: 140; Umur, 1999: 161; Tamer, 2009: 90). Değnek ile azat etme yönteminde köle sahibi arkadaşıyla birlikte magistratın yanına giderdi. Orada efendinin arkadaşı bir sopa ile kölenin başına dokunur ve *"bu kişinin hür olduğunu iddia ediyorum"* derdi. Bu sırada efendi ya arkadaşını sözlü olarak ya da sessiz kalarak onaylardı (Umur, 1999: 161-162). Magistratın da bu durumu onaylaması zarfında köle özgürlüğüne kavuşurdu. Sayım yoluyla azat edilme uygulamasında ise köle her beş yılda bir yapılan sayım esnasında sahibinden onay alarak kendisini özgür bireyler listesine kaydettirirdi. Kölenin toplum içerisindeki ahlaki yapılanmasını değerlendiren censorun uygun bulması dâhilinde köle özgür olurdu (Çelebican, 2012: 140-141; Umur, 1999: 161-162). Köleler için bir diğer özgürlük kazanma yolu da vasiyetname yoluyla azat edilmeydi (Çelebican, 2012: 141; Ekinci, 2011: 173; Umur, 1999: 162). Bu uygulamada köle sahibi kölesinin azat edilmesini vasiyetinde talep edebilirdi. Ancak bu azat edilme yöntemi için kölenin, sahibinin vasiyeti sırasında ve ölümü anında himayesinde olması gerekirdi (Çelebican, 201: 141; Umur, 1999: 162; Tamer, 2009: 88). Vasiyet ile azat edilme uygulamasında efendi bazı şartlarda bulunabilir bu kapsamda köle özgürlüğüne sahip olması için bu şartları gerçekleştirmek zorunda kalabilirdi (Çelebican, 2012: 141; Umur, 1999: 162; Tamer,

2009: 89). İmparator Constantinus döneminde uygulanmaya başlanan kilisede azat etme uygulamasında efendi kilisede ya da din adamlarının huzurunda kölesini azat etmek istediğini bildirirdi. Bunların yanı sıra arkadaşlarının yanında söylemesi, mektup yazarak ifade etmesi ya da kendi yemek yediği sofraya davet etmesi gibi uygulamalarla da köleler sahipleri tarafından azat edilebilirdi (Çelebican, 2012: 141-142; Umur, 1999: 162-163). Kölenin azat edildikten sonraki konumu efendisine bağlıydı. Efendisinin onayı doğrultusunda vatandaşlık kazanabildiği gibi Latini İuniani (sitesi olamayan bir Latin) konumuna da gelebilirdi. Azat edilen kölenin elde ettiği hürriyet sınırsız bir hürriyet değildi (Ekinci, 2011: 173; Umur, 1999: 176). Şöyle ki azat edilmiş olsa dahi bir kadın, senatus²⁰ üyesi ile evlenemezdi. Azat edilen erkekler ise sanatus üyesi olamayacakları gibi şövalye de olamazlardı Umur, 1999: 176).

Azat edilen köleler gibi şerefsizlik sıfatına layık görülenler, Roma'da uygun görülmeyen dinlere mensup olanlar ve kadınlar hak ehliyetleri sınırlandırılan bireylerdi (Umur, 1999: 177). Bu kapsamda kadınlar üçüncü bir şahıs için borç altına giremezlerdi (Umur, 1999: 177; Mutluay, 2007: 100). Dini anlamda uygulanan sınırlamada ise Yahudilerin, Hristiyanlığı terk edip putperestliği benimseyen kişilerin, şahit olarak kabul edilmeme, bunun yanında Hristiyanlığı benimsemiş biriyle evlenememe hatta bu dine mensup kölelere bile sahip olamama gibi kısıtlamalara maruz bırakıldıkları görülmekteydi (Umur, 1999: 177). Şerefsizlik ise toplum içinde hoş karşılanmayan meslekleri icra edenler, gladyatörler, birden fazla kez nişanlanan veya evlenen kadın ve erkekler, sahne gösterileri sergileyen bireyler, haksız fiil suçlarını işleyenler vb. için kullanılan bir tabir olmanın yanı sıra vatandaşlıklarını ve özgürlüklerini kaybeden bireylerin de çarptırıldığı bir tabirdi (Türkoğlu, 2017: 91; Umur, 1999: 177; Tamer, 2009: 121). Bu sifata layık bulunan bireyler de hakları belirli oranlarda kısıtlanmış kişilerdi. Şerefsizlik özellikle toplumda hoş karşılanmayan onur kırıcı bir durum yaratmaktaydı. Bu konuma düşen kişilerin vasiyetnameleri hakkında itirazda bulunma yoluna gidilebildiği gibi bu kişilerin şahitlik, seçme, seçilme, birine dava açma gibi

²⁰ Krallar tarafından patriciler arasından seçilen ve karala danışmanlık etmekle görevli olan kuruldur (Jones, 2016: 30; Ekinci, 2011: 150). Senato kelimesi Latince senex olarak ifade edilen ve "ihtiyar" olarak adlandırılan bir kökten gelmektedir. Ancak bu meclis Roma'nın toplumsal yapısı, hayat standartları ve yaşam süreleri açısından pek de adlandırıldığı gibi yaşlılardan oluşmamaktadır. Çünkü savaş durumlarının meydana getirdiği kayıplar, beslenme yetersizlikleri, hastalıklar gibi pek çok durum insanlara uzun ömür imkânı tanımıyor nüfusun neredeyse %5' i 60 yaşına ulaşabiliyordu (Jones, 2016: 195).

hakları da ellerinden alınırdı (Umur, 1999: 177; Tamer, 2009: 121). Kölelerin ise azat edilmiş olsalar dâhi kısıtlamaları sürer ve bu kapsamda hala eski efendilerine karşı bazı sorumluluklar taşırlardı (Ekinci, 2011: 173; Jones, 2016: 166; Çelebican, 2012: 144; Umur, 1999: 176). Bunlar arasında siyasive ticari kapsamdaki işlerde yardım etmek, onunla birlikte Forum'a gidip onun lehine oy kullanmak yer alırdı. Bunların yani sıra azatlı köle patronu aleyhine dava açma gereği duyması halinde bunu keyfi olarak gerçekleştiremeyip magistratın onayını almak zorundaydı (Ekinci, 2011: 173; Celebican, 2012: 144). Augustus döneminde kölelerin azat edilmesi uygulamasına dair bazı sınırlamalar getirilmişti. Bu doğrultuda 20 yaşından küçük olanların, sahip oldukları köleleri azat edebilmeleri keyfi bir durum olmaktan çıkarılmış ve azat edebilmek adına evlilik türünden geçerli bir sebep olması gerekli kılınmıştı. Yine benzer şekilde yaşı 30'dan küçük olan kölelerin de azat edilebilmesi için geçerli bir sebep olması gerekirdi (Ekinci, 2011: 173; Çelebican, 2012: 143; Umur, 1999: 164-165). Kölelerin herhangi bir azat etme durumuna gerek kalmaksızın özgürlüklerine kavuştukları durumlarda mevcuttu. Kölenin suç işleyen birini yetkililere bildirmesi, efendisinin hayatına son veren kişiyi yakalaması gibi eylemlerde bulunması onu özgür kılardı (Ekinci, 2011: 173; Çelebican, 2012: 143; Umur, 1999: 163). Bunun yanı sıra kölenin köle olduğundan habersiz 20 yıl gibi bir süre özgür olarak yaşaması, efendisinin insanlık dışı ağır muamelelerde bulunması, eli ayağı tutmayacak derecede kötü durumdayken efendisi tarafından terkedilmesi gibi durumlar köleyi herhangi bir azat edilme durumu gerekmeksizin özgürlüğüne kavuştururdu (Çelebican, 2012: 143; Umur, 1999: 163).

2.1.9. Colonus

Roma'da var olan farklı bir köle yapılanması da colonus olarak adlandırılan toprak odaklı bir köleleştirme sistemiydi (Çelebican, 2012: 132; Ekinci, 2011: 174). Kişinin colonus olması çeşitli şekillerde gerçekleşebilirdi. Şöyle ki kişi ailesi colonus olduğu için bu konuma yerleştirildiği gibi bir anlaşma doğrultusunda colonus olabilirdi. Bunların dışında çalışmak için gerekli olan fiziksel güce sahip olan dilenciler, bir mücadele sonucunda mağlubiyet yaşayanlar ve bir toprak üzerinde 30 yıl boyunca çalışanlar da colonus olabilmekteydi. Bu yapılanma içerisinde yer alan köleler sanki toprağın bir parçasıymış gibi toprak ile birlikte alınıp satılırlardı (Çelebican, 2012: 132;

Ekinci, 2011: 174; Umur, 1999: 65-66). Colonus olan bireylere Roma'da bazı haklar tanınmıştır. Bunlar evlenebilme, hukuki anlamda gerekli başvuru ve işlemlere kalkışabilme gibi haklardı (Ekinci, 2011: 174; Umur, 1999: 65). Ancak mal varlığını başkasına devretme gibi bir hukuki işlem sadece kendi iradesi ile değil aynı zamanda toprak sahibinin de onayıyla olurdu (Umur, 1999: 65). Colonusluk kişilere ölünceye kadar yapışan bir sıfat değildi. Birey belli şartlar dâhilinde bu konumdan kurtulup özgürlüğünü elde edebilirdi. Bu doğrultuda kişinin ya piskoposluk konumuna ulaşması ya da colonusu olduğu araziye satın alması gerekmektedir (Ekinci, 2011: 174; Umur, 1999: 66).

Toplumsal yapılanması bu türden bir temelde şekillenen Roma'nın yöneticisi olan kral Rex olarak isimlendirilmekteydi (İplikçioğlu, 2015: 68; Diakov ve Kovalev, 2015: 40 Yaşarbaş, 2002: 327). Kral seçilecek kişide belli bir soy şartı olmamakla birlikte vatandaş olabilmeye adına gerekli vasıfları barındıran tüm bireyler kral olabilirdi (Friedell, 2017: 147). Ölünceye kadar devleti yönetme yetkisiyle donatılan kralın, ölmesi durumunda yerine oğlunun geçmesi gibi bir durum söz konusu olmuyordu (Tanilli, 2002: 376; İplikçioğlu, 2015: 68; Atlan, 2014: 19; Demircioğlu, 2015: 54; Jones, 2016: 35; Diakov ve Kovalev, 2015: 42; Umur, 1999: 9; Yaşarbaş, 2002: 327; Friedell, 2017: 147). Roma'nın yeni kralı belirleninceye kadar devleti yönetme yetkisi 5 günde bir değişmek kaydıyla Senatus içerisinde belirlenen birine veriliyordu. Bu 5 günlük görev süresi olan geçici krala ise İnterrex denilmekteydi (Atlan, 2014: 19; Umur, 1999: 9; Yaşarbaş, 2002: 327; Memiş, 2019: 291). Geçici olarak seçilen kralın belirlenmesi bu şekilde olurken asıl kralın belirlenmesi ise patriciler tarafından gerçekleştiriliyor ve belirlenen bu kişi Halk Meclisi'nin onayına sunuluyordu (Jones, 2016: 35).

Kral gücü temsil eden ve toplum içerisinde saygınlık ve otorite barındıran yapılanmaları kendi idaresinde toplamıştır (Atlan, 2014: 19; Demircioğlu, 2015: 53). Bu anlamda askeri, siyasi, hukuki, dini bütün yetkileri taşımaktaydı (Tekin, 2008: 193; İplikçioğlu, 2015: 68; Tanilli, 2002: 376; Reyhan ve Cengiz, 2015: 230; Demircioğlu, 2015: 53; Diakov ve Kovalev, 2015: 42; Çelebican, 2012: 40; Umur, 1999: 9-10; Baker, 2013: 31; Friedell, 2017: 147). Rahip gibi dini vecibeleri yerine getiren kral, Roma halkı arasında oluşan sorunların, görüş farklılıklarının çözümü benzer şekilde kan davalarının çözümü gibi problemleri gidermeye yönelik sorumluluklar taşıyordu (Tanilli, 2002:

376; Diakov ve Kovalev, 2015: 42; Ekinci, 2011: 144; Umur, 1999: 10). Zaten krallık devrinde hukuki yaptırımlar patrici sınıfından oluşan rahiplerin ve kralın kararları ve düzenlemeleri ile gerçekleşirdi. Patrici sınıfına mensup olan rahiplerin kanun oluşumunda etkin olmalarındaki sebep hukuk kurallarının oluşumunda kaynak niteliği taşıyan gelenek ve görenekler konusunda fazlasıyla bilgi sahibi olmalarıydı. Bu sebeple her sene rahipler arasından seçilen bir kişi toplumun hukuki anlamdaki problemlerini çözmeye yönelik olarak görevlendirilirdi. Görevi kapsamında kanunları yorumlayarak açıklık kazandırmak, hukuksal anlamda düzeni sağlamaya yönelik kararları toplumsal yaşantıda aktifleştirmek, hukuki konular hakkındaki meseleler konusunda izahatta bulunmak gibi çalışmalarını üstlenen rahip bir yıllık sürenin sonunda görevinden ayrılırdı (Ekinci, 2011: 145; Orhun, 2010: 45).

Yukarda bahsettiğimiz türden geniş yetki alanlarına sahip olan kralların bu yetkileri kazanabilmeleri için Senatus (Senato) tarafından önerilip, Curia Meclisi tarafından da seçilmesi gerekiyordu (Tekin, 2018: 193; Tanilli, 2002: 337; Demircioğlu, 2015: 54). Roma'da tribusları (kabile) oluşturan curiaların varlık kazandırdığı bir meclis bulunmaktaydı (Tekin, 2018: 192; Reyhan ve Cengiz, 2015: 230). Bu meclis her birinin bir oy hakkına sahip olduğu 30 curiadan oluşan Comitia Curiata Meclisi'ydi. Bu mecliste curialar içerisinde yer alan bireylerin şahsi oyları değil de içinde bulunduğu curianın genel oyu esas alınıyordu (Tekin, 2018: 192; Atlan, 2014: 19; Tanilli, 2002: 337; Reyhan ve Cengiz, 2015: 230-231; Demircioğlu, 2015: 55; Ekinci, 2011: 150). Meclis kanunları şekillendirmek, savaşa karar vermek ve kralı seçmek gibi Roma'nın gelişimi ve varlık kazanmasında önemli rol oynayacak kararlar vermekle yükümlüydü (Tekin, 2018: 192; Atlan, 2014: 19; Tanilli, 2002: 337; Reyhan ve Cengiz, 2015: 230-231; Diakov ve Kovalev, 2015: 42; Çelebican, 2012: 42; Türkoğlu, 2017: 187; Topdemir ve Özsoy, 2013: 74). Bu meclise baktığımızda meclisin karma bir yapıdan değil de toplumda patrici olarak isimlendirilen ve Roma da var olan haklar konusunda herhangi bir sınırlandırmaya maruz kalmadan tüm haklara sahip olan bir kesim tarafından oluşturulduğunu görüyoruz (Tekin, 2018: 192; Tanilli, 2002: 337; Demircioğlu, 2015: 55; Çelebican, 2012: 41; Türkoğlu, 2017: 187; Topdemir ve Özsoy, 2013: 74; Küçük, 2017: 204).

Ancak meclis zaman içerisinde bir takım değişimler geçirmiştir. Krallık döneminin sonlarına doğru yeni bir yapılanmaya gitmiş ve daha önceden particilerden

oluşan mecliste artık pleplerinde yer almasına karar verilmiştir. Bu karar ile birlikte ekonomik gücü farketmeksizin Romalı halk yeni adı *Comitia Centuriata* (yüzler meclisi) olan mecliste yer almaya başlamıştır (Tekin, 2018: 192-193; Demircioğlu, 2015: 58; Çelebican, 2012: 45; Umur, 1999: 25; Türkoğlu, 2017: 187; Güven, 2002: 204; Topdemir ve Özsoy, 2013: 74; Küçük, 2017: 204). Meclis her ekonomik gelirden bireyi bünyesinde barındırıyor olsa da, bireylere sağladığı haklar konusunda aynı eşitliği göstermiyordu (Tekin, 2018: 192-193). Çünkü yapılanmasında gelirin temel alındığı bu mecliste belli bir gelire sahip olmayan kişiler orduya çağrılmadığı gibi oy da kullanamıyordu (Ekinci, 2011: 151).

Comitia Centuriata (yüzler meclisi) bahsettiğimiz gibi halkı gelirlerine göre bir sınıflandırmaya tabi tutmuş ve bu doğrultuda halkı 5'e ayırmıştı. Bu ayırım sonucunda toplamda 193 *centuria*²¹ oluşmuştu (Tekin, 2018: 193; Demircioğlu, 2015: 58; ; Reyhan ve Cengiz, 2015: 231; İplikçioğlu, 2015: 74; Ekinci, 2011: 151; Türkoğlu, 2017: 187; Küçük, 2017: 204). Sınıflandırma da 1. sınıfı en yüksek gelire sahip kesim oluşturmakta olup 98 *centuria* ile de bu sınıfların en kalabalığına sahipti. Bu durum sonucunda her *centurianin* 1 oy hakkına sahip olduğu Roma'da en fazla oy hakkını bu sınıf elde ediyordu. Sonuç itibariyle meclisin kararlarında daha etkili oluyorlardı (Tekin, 2018: 193; Demircioğlu, 2015: 58; Jones, 2016: 83; Reyhan ve Cengiz, 2015: 231). Bu sınıfsal yapılanma askeri sınıflandırma içinde etkili olan bir yapılanmaydı. Bu doğrultuda 1. sınıfı oluşturan ekonomik anlamda geniş imkânlarla ve gelirlere sahip olan kesim savaş anında gereksinim duyulan tüm teçhizatları kendileri temin ederek süvari ve ağır piyade olarak görev alırdı (Demircioğlu, 2015: 57; Diakov ve Kovalev, 2015: 48). 2. 3. 4. ve 5. sınıf ise hafif piyade sınıfını oluşturuyordu. Gelir dağılımına göre belirlenen bu sınıfların herhangi birine mensup olamayan dar gelirli kesimden ise dört *centurialık* kısmı zanaatkârlar bir *centurialık* kısmı ise *proletarii* olarak adlandırılan yoksul kesim oluşturmaktaydı (Demircioğlu, 2015: 57).

Comitia Centuriata (yüzler meclisi) dışında kral için danışma kurulu olarak görev yapan ve aynı zamanda *Comitia Centuriata*'nın (yüzler meclisi) aldığı kararlar hakkında krala görüş bildiren 300 kişilik bir *Senatus*'da (ihtiyar meclisi) bulunmaktaydı

²¹ *Centuria*, Roma'da yüz kişilik askeri birliğe verilen ad olup *Comitia Centuriata* Meclisi'nin ismi de buradan gelmektedir. Gelirin temel alınarak yapıldığı ve patrici ya da plep fark etmeksizin oluşturulan 5 sınıfsal ayırmadaki toplumsal ve askeri birimlere verilen ad (Küçük, 2017: 205).

(Tekin, 2018: 193; İplikçioğlu, 2015: 68; Altay, 2014: 20; Tanilli, 2002: 376; Reyhan ve Cengiz, 2015: 231; Demiroğlu, 2015: 54; Umur, 1999: 6; Güven, 2007: 204). Senatus'u oluşturan bireylerin üyeleri patrici sınıfına mensup kişilerdi (Tekin, 2018: 193; İplikçioğlu, 2015: 68; Altay, 2014: 20; Çelebican, 2012: 42; Umur, 1999: 12; Türkoğlu, 2011: 276). Bu kişiler pater familiaslar arasından kral tarafından belirleniyordu (Tekin, 2018: 193; Demircioğlu, 2015: 54; Reyhan ve Cengiz, 2015: 231; Çelebican, 2012: 42). Senatusluk görevine getirilen kişinin soyunda, daha önceden bu görevi üstlenmiş hiç kimse yok ise bu kişi novus homo (yeni insan, yeni kişi) olarak adlandırılırdı (Tekin, 2018: 193).

2.2. CUMHURİYET SİSTEMİNDE HUKUK

Roma'nın son kralı olan Tarquinius Superbus Roma'dan uzaklaştırılmış ve artık Roma için yepyeni bir siyasi yapılanmaya geçilmişti (İplikçioğlu, 2015: 70; Atlan, 2014: 29; Eutropius: 35; Baker, 2013: 32). Bu yapılanmayla birlikte tek kişinin yönetimi olan krallık yönetimi son bulmuş yerine preator olarak isimlendirilen iki magistratın (yüksek kademeli devlet memuru) etkin olduğu Cumhuriyet yönetimine geçilmişti (Tekin, 2018: 194; İplikçioğlu, 2015: 71; Atlan, 2014: 29; Eutropius: 35; Jones, 2016: 81; Küçük, 2015: 129; Altaş, 2011: 263; Baker, 2013: 32). Bunlardan biri vatandaşların kendi aralarında çıkan uyuşmazlıklar sonucunda oluşan davalardan sorumlu iken, diğeri ise vatandaşların Roma vatandaşlığında bulunmayan yabancılarla olan davalarından sorumluydu (Demircioğlu, 2015: 163; Türkoğlu, 2011: 259). İlk dönemlerde preator (yargıç) seçilecek kişilerde patricius olma şartı aranmakta olup bu kişinin belirlediği kararların dışında hareket etmek, bunlara uymamak çok sert yaptırımlar doğuruyordu (Diakov ve Kovalev, 2015: 55; Celebican, 1999: 15). Preator'un kaideleri dışında hareket edenler lictorlar (muhafız) tarafından cezalandırılıyordu (Diakov ve Kovalev, 2015: 55; İplikçioğlu, 2015: 76; Yamanlar, 2000: 100). Lictorlar cezalandırma esnasında omuzlarında taşıdıkları sopaları ve baltayı kullanıyorlar ve suçlu bulunan kişileri bunlarla dövüyorlardı (Diakov ve Kovalev, 2015: 55).

Zaman içerisinde preatorluk ifadesi değişime uğrayıp consul olarak ifade edilmeye başlanmıştı (Tekin, 2018: 194; Atlan, 2014: 29; Eutropius: 35; Jones, 2016: 81; Diakov ve Kovalev, 2015: 55; Türkoğlu, 2011: 260). Yönetim gücünü elinde bulduran bu iki konsülün de sahip oldukları güç eşit orandaydı. Birinin diğerine

üstünlüğü söz konusu olmadığı gibi sahip oldukları gücün sınırsızlığı da söz konusu değildi. (Tekin, 2018: 194; Atlan, 2014: 29; Eutropius: 35; Demircioğlu, 2015: 72; Jones, 2016: 88; Küçük, 2015: 129; Ekinci, 2011: 151; Türkoğlu, 2011: 260). Verdikleri kararlarda birinin diğerine itiraz etmesi mümkün olabildiği gibi, kararın idari ve siyasi içerikli olması durumunda Senatus'a başvurma ve Senatus'un kararları yönünde bir yol izleme uygulamalar arasındaydı (Tekin, 2018: 194; Demircioğlu, 2015: 72; Ekinci, 2011: 150; Diakov ve Kovalev, 2015: 55; Türkoğlu, 2011: 260; Umur, 1999: 14; Baker, 2013: 32; Friedell, 2017: 49).

Consullerin görev süreleri bir yıl olup bu göreve Comitia Centuriata (Halk Meclisi) tarafından seçilerek geliyorlardı (Tekin, 2018: 194; İplikçioğlu, 2015: 75; Atlan, 2014: 29; Eutropius: 35; Demircioğlu, 2015: 72; Jones, 2016: 87; Reyhan ve Cengiz, 2015: 231; Küçük, 2015: 129; Ekinci, 2011: 151; Türkoğlu, 2011: 260-261; Çelebican, 2012: 43). Consulluk vazifeleri süresince dokunulmazlıkla çevrelenen bu kişiler vazifeleri süresince gerçekleştirdikleri yanlış eylemlerin bedelini vazife sonlanınca öderlerdi (Tekin, 2018: 194; Atlan, 2014: 29; Demircioğlu, 2015: 72; Ekinci, 2011: 151; Jones, 2016: 87; Türkoğlu, 2011: 260; Altan, 2011: 263; Baker, 2013: 33). Yanlış uygulamaların ya da eylemlerin cezasız kalmama durumu, kişilerin vazifeleri süresince kötü bir idari yapılmaya yahut herhangi bir usulsüzlüğe yönelmelerinde tereddüt yaratıyordu (Tekin, 2018: 194; Atlan, 2014: 29; Demircioğlu, 2015: 72).

Devletin yönetici organı olarak göreve gelen consuller askeri açıdan gerekli temini sağlamak, savaş vergisini temin etmek ve savaş esnasında orduya liderlik etmek gibi askeri anlamdaki görevlerinin yanı sıra, adalete yönelik işlerle ilgilenmek, Senatus ve Curia Meclisleri'yle sorunların çözümüne yönelik toplantılar yapmak gibi görevlerle donatılmıştı (Atlan, 2014: 29-30; Tekin, 2018: 195; Demircioğlu, 2015: 72-73; Jones, 2016: 88; Türkoğlu, 2011: 261).

Bunların yanı sıra Roma'da alınan kararlarda Tanrı'ya danışma uygulaması consul seçimi için de geçerli olup consüllüğe seçilecek kişinin Tanrı tarafından da onaylanması gerekmekteydi (Atlan, 2014: 29-30; Tekin, 2018: 194-195). Seçildikten sonraki süreçte ise consul bu eylemi kendisi üstleniyor ve devletin geleceği adına alınan kararları Tanrı'ya bilakis kendisi danışıyordu (Atlan, 2014: 29-30; Tekin, 2018: 194-195; Demircioğlu, 2015: 73).

Consullerin rahatsızlanmaları, savaş sırasında yaralanmaları gibi durumlarda görevlerini consulün yardımcılığı görevinde bulunan quaestorlar üstleniyordu. İlk etapta 2 daha sonra 4 kişi olan quaestorlar sadece consul yardımcılığı görevinde bulunmayıp bu göreve ek başka sorumluluklarda taşıyorlardı (Diakov ve Kovalev, 2015: 55; Baker, 2014: 34; Memiş, 2019: 294). Bunlar ceza ve disiplin davalarının soruşturmasıyla görevlendirilmenin yanı sıra para basımı, vergi temini, para cezası gibi mali içerikli konularda da vazifeler ediniyorlardı (İplikçioğlu, 2015: 76; Diakov ve Kovalev, 2015: 55; Demircioğlu, 2015: 73; Baker, 2014: 34).

Consullerin hayatlarını kaybetmeleri durumunda veya bir sonrası senenin consulünün belirlenememiş olması gibi bir durumla karşılaşılması esnasında tıpkı krallık döneminde olduğu gibi senatus görev süresi 5 gün olan geçici bir kral (interrex) belirler, seçilen bu kral ise kendisinden sonra göreve gelecek kişiyi tayin ederdi (Atlan, 2014: 30).

Bunun yanı sıra savaş ya da ülke içerisinde çıkan herhangi bir olağanüstü durumda devlet yönetimi, Senatus tarafından 6 aylık bir süre için consulden alıp dictatore verilebilirdi (Tekin, 2018: 195; İplikçioğlu, 2015: 75; Altay, 1994: 30-31; Demircioğlu, 2015: 73; Jones, 2016; Diakov ve Kovalev, 2015: 56; Reyhan ve Cengiz, 2015: 232; Türkoğlu, 2011: 269; Beard, 2018: 132; Umur, 1999: 16; Altaş, 2011: 264; Baker, 2013: 33; Yamanlar, 2000: 99; Friedell, 217: 149; Memiş, 2019: 295). Kararlarının ve uygulamalarının hiçbir sonucu kendisini etkilemeyen diktatör, göreve geldiği andan itibaren consullerin de arasında olduğu tüm memurların emirlerine itaat ettiği bir idareye sahip olurdu (İplikçioğlu, 2015: 75; Altay, 1994: 30-31; Demircioğlu, 2015: 74; Türkoğlu, 2011: 270; Umur, 1999: 16; Altan, 2011: 264). Böyle bir, itaat içerikli yapılanmayla mevcut krizi sonlandıran diktatör istifa ederek görevden ayrılırdı (Jones, 2016: 90; Diakov ve Kovalev, 2015: 56; Umur, 1999: 16).

2.2.1. Cumhuriyet Dönemi Meclisleri

Krallık döneminde varlık kazanmış olan meclisler Cumhuriyet döneminde de varlıklarını sürdürmekteydi. Bunlardan biri, toplamda 30 cruiadan meydana gelen her bir curianın da bir oy hakkına sahip olduğu ve oluşumunda patricilerin yer aldığı Comitia Curiata Meclisi'ydi (Tekin, 2018: 195). Bir diğer meclis ise bünyesinde sadece

patricileri değil aynı zamanda plebleri de barındıran Comitia Centuriata'ydı (Tekin, 2018: 195; İplikçioğlu, 2015: 74-74; Altay, 2014: 30; Reyhan ve Cengiz, 2015: 231; Demircioğlu, 2015; 75; Çelebican, 2012: 45). Bu meclis krallık döneminde bireyleri varlıklarına göre 5 sınıfa ayırma uygulamasını Cumhuriyet döneminde de devam ettirmiş ve ayrıca meclis yasaları oluşturma, savaşa karar verme gibi vazifelerle de donatılmıştı (Tekin, 2018: 195; İplikçioğlu, 2015: 74-74; Altay, 2014: 30; Reyhan ve Cengiz, 2015: 231; Demircioğlu, 2015; 75).

Cumhuriyet döneminin en yetkili kurumu Senatus'tu (Demircioğlu, 2015: 74; İplikçioğlu, 2015: 73-74; Jones, 2016: 91; Diakov ve Kovalev, 2015: 65). Cumhuriyet öncesinde danışma kurulu olarak görev alan Senatus bu görevinin yanı sıra devlet hazinesini elinde bulundurma gibi bir vazifeyle de donatılıyordu. Böyle bir ekonomik güce sahip olmak diğer kurumlar üzerinde de güç sağlamasına neden oluyordu. Çünkü askerlerin maaşlarının temini, yapılacak ekonomik yardımlar Senatus aracılığı ile oluyordu. Üst kademedeki devlet memurlarının ataması, görev kontrolleri yine Senatus'un görevleri arasındaydı. Bunların yanı sıra diğer ülkelerle yapılan anlaşmalar ve iletişimlerde görevli olmakla beraber yargıya dair herhangi bir uygulamada savcı ya da hâkim yardımcılığı gibi görevlerle de donatılıyordu (Demircioğlu, 2015: 74; İplikçioğlu, 2015: 73-74; Jones, 2016: 91; Diakov ve Kovalev, 2015: 65; Çelebican, 2012: 45; Türkoğlu, 2011: 276-277; Orhun, 2010: 45; Yamanlar, 2000: 99; Memiş, 2019: 294). Bu kadar geniş bir yelpazede görevler üstlenen Senatus'a gerek Comitia Curiata gerekse Comitia Centuriata'da alınan kararları onaylama ya da onaylamama yetkisi de verilmişti (Demircioğlu, 2015: 74; Tekin, 2018: 195; Çelebican, 2012: 45).

Bireyin Senatus'a katılabilmeleri için 1. 000. 000 sestertiusluk bir varlığı olması gerekirken, consullük vazifesinde bulunan ya da daha önceden bu vazifede bulunmuş olan kişilerde bu gelir şartı aranmamış doğrudan bu meclise katılabilmeleri sağlanmıştı (Tekin, 2018: 195; İplikçioğlu, 2015: 74; Demircioğlu, 2015: 75).

Her ne kadar Cumhuriyet döneminde Roma'da gücün tek kişide toplanması durumu son bulmuş olsa da yönetimdeki etkin güç hala patricilerdi. Senatus'da patricilerin sözü geçtiği gibi gelirin esas alındığı Centuria Meclisi'nde de etkin kesim yine patricilerdi (Demircioğlu, 2015: 85). Plepler etkisizleştirildikleri bu yapılanmanın yanı sıra farklı alanlarda da bir takım sıkıntılar yaşıyorlardı. Bunlarda biri düşük gelirli

pleblerin askere gittikleri dönem ekonomik sıkıntılar yaşamaları ve bu dönemki borçlarından ötürü köle konumuna düşmeleri idi. Köle konumuna düşen plebleri hukuki anlamda savunacak bir yapılanma da söz konusu değildi (Demircioğlu, 2015: 87). Hukuki yapılanmada etkin güç patricilerin elindeydi. Yargıçlık görevi yapan patriciler, yazılı olan herhangi bir hukuki kanun olmadığı için dini vecibelere ve kendi kanaatlerine göre aldıkları kararları uyguluyorlardı (Demircioğlu, 2015: 89). Bu türden durumlar plebleri çok rahatsız etmekte olup onları bazı taleplerde bulunarak durumlarını iyileştirme çabalarına yönlendirdi (Tekin, 2018: 196). Gelir durumu yüksel olan plebler memuriyet görevi üstlenebilme ve patrici sınıfından bireylerle evlenebilme taleplerinde bulunurken, daha dar gelirli kesim ise gelir düzeylerinde iyileştirilmeye gidilmesini, borçlarını ödeyememe durumunda karşılaşılan yaptırımların hafifletilmesini istiyordu. Sorunlarının giderilebileceği, beklentilerinin karşılanabileceği umuduyla Concilium Plebis adlı meclisi kurdular (Tekin, 2018: 196; Atlan, 2014: 32; Diakov ve Kovalev, 2015: 58-59).

Bu meclis tribunus denilen bir başkan ile yönetilirdi (Tekin, 2018: 196; Atlan, 2014: 32; Reyhan ve Cengiz, 2015: 232; Demircioğlu, 2015: 90). Mecliste ayrıca pleb tribunuslar adlı görevliler vardı. Bu kişiler meclis tarafından bir yıllığına seçilir ve devlet yönetimde etkin olan patrici sınıfından consullere yönelik muhalefette bulunurlardı (Tekin, 2018: 196; Atlan, 2014: 32; Diakov ve Kovalev, 2015: 59; Küçük, 2015: 131). Hukuksal alandaki uygulamaların durdurulması, alınan kararların veto edilebilmesi gibi yetkilerle pleblerin müdafaasında görevlilerdi (Tekin, 2018: 196; Atlan, 2014: 32; Diakov ve Kovalev, 2015: 59; Demircioğlu, 2015: 92; Umur, 1999: 17). Bu kişiler dokunulmaz ve kutsal olarak kabul edilip bunların aleyhinde tavır sergileyenler Capitolium Tepesi'ndeki Tarpeia Kayası'ndan aşağıya atılmaktaydı (Diakov ve Kovalev, 2015: 59; Demircioğlu, 2015: 93; Küçük, 2015: 130; Umur, 1999: 17). Tribunusların sahip oldukları bu geniş yetkiler sadece kent merkezi sınırları içerisinde geçerli olup kırsal alanları kapsamamaktaydı. Sahip olduğu bu yetkilerle herkese yardımcı olabilmesi adına göreve getirildiği andan itibaren kenti hiçbir şekilde terk etmemek, evini kapısını sürekli açık bulundurmamak ve geceleri kendi evinden başka bir evde uyumamak gibi bazı sorumlulukları vardı (Diakov ve Kovalev, 2015: 59-60; Küçük, 2015: 130; Umur, 1999: 17).

Pleb tribunusların iki yardımcısı bulunmakta olup bunlar aedilis olarak adlandırılmaktaydılar (Tekin, 2018: 196; Reyhan ve Cengiz, 2015: 232; Demircioğlu, 2015: 92). İlerleyen dönemler zarfında curul aedilis adlı görevlilerin de katılımıyla sayıları 4 olmuştur (Tekin, 2018: 196; Reyhan ve Cengiz, 2015: 232). Aedilislerin görev alanları, alışveriş alanlarındaki asayişin sağlama, kamu kapsamındaki işleyişin kontrolünü sağlama, polisiye işler ve itfaiye teşkilatı bünyesindeki çeşitli sorumluluklardı. (Tekin, 2018: 196; İplikçioğlu, 2015: 76-77; Demircioğlu, 2015: 92).

Concilium Plebis adlı meclis zamanla değişime uğramış ve MÖ 447'de patricilerin de katılım sağladığı Comitia Tributa olarak adlandırılan bir meclise dönüşmüştür (Tekin, 2018: 196; Reyhan ve Cengiz, 2015: 233; Demircioğlu, 2015: 99; Türkoğlu, 2017: 188). Comitia Tributa aynen Comitia Centuriata gibi Halk Meclisi vasfında bir meclisti (Demircioğlu, 2015: 99). Ancak Centuriata Meclisi gelir esasını temel alan ve bu esas doğrultusunda oy hakkı sunan bir meclis iken bu meclis tribusa göre oy hakkı vererek her bireye aynı oranda yaklaşımda bulunan, adil oranda muamele gösteren bir meclisti (İplikçioğlu, 2015: 75; Jones, 2016: 86; Demircioğlu, 2015: 99; Umur, 1999: 26).

MÖ 494'te plebler var olan haklarını yetersiz bulduklarını belirtmek ve bu konudaki memnuniyetsizliklerini göstermek adına Kutsal Dağa (Mons Sacer) çıkmışlardı. Preblerin bu protestoları üzerine patriciler uzlaşabilmek adına pleblerin var olan borçlarının kaldırılması ve borç sebebiyle özgürlüklerini kaybedenlerin artık özgür bireyler olması şeklinde kararlar almıştı (Tekin, 2018: 196; Reyhan ve Cengiz, 2015: 232; Küçük, 2015: 129).

2.2.2. On İki Levha Kanunları

Roma'da kanunlar yazılı hale gelmeden önce gensler arasındaki geleneksel kaidelere dayanıp siyasi, dini ve hukuki gücü bünyesinde barındıran kralın idaresinde uygulanıyordu. Bu dönemde hukuki durumları inceleyecek, değerlendirecek bir kurul ya da bu görev için yetkilendirilmiş bir görevli bulunmamaktaydı. Bu nedenle işleyiş, kralın her dava için genellikle patriciler arasından farklı bir görevli belirleyerek davaların yürütülmesini sağlaması şeklinde iyürütülüyordu (Demircioğlu, 2015: 60-61).

Bu kanunlar on patricinin yer aldığı bir Decemvir Kurulu tarafından oluşturulmuştu (Tekin, 2018: 197; Altay, 2014: 34; Demircioğlu, 2015: 96; Umur, 1999: 19). Kanunları yazacak kurulun patricilerden oluşmasındaki neden Roma'da o dönem bir yazılı hukukun mevcut olmaması dolayısıyla alınan kararların örf ve adet kapsamında belirlenmesi ve bunları da en iyi şekilde bilen kesimin soylu patrici ailelerinin mensuplarının olmasıydı (Altay, 2014: 34). Örf ve adetler kapsamında oluşturulan kanunlar patriciler arasından seçilen rahiplerin idaresi altındaydı (Tekin, 2018: 197; Atlan, 2014: 34-35; Diakov ve Kovalev, 2015: 60; Reyhan ve Cengiz, 2015: 232; Demircioğlu, 2015: 96; Küçük, 2015: 132; Ekinci, 2011: 152; Çelebican, 2012: 77; Umur, 1999: 18-19; Özçelik, 2004: 235; Tamer, 2009: 157; Bozkurt, 2006: 66; Orhun, 2010: 46). Bu doğrultuda patricilerin, yazılı olmaması dolayısıyla kendi lehlerine kullandıkları iddiasında bulunan pleblerin baskısı üzerine yazıya geçirilen kanunlar tunç, fildişi ya da ahşap olduğu konusunda farklı görüşler barındıran levhalar üzerine yazılarak asılmıştı (Tekin, 2018: 197; Atlan, 2014: 34-35; Diakov ve Kovalev, 2015: 60; Reyhan ve Cengiz, 2015: 232; Demircioğlu, 2015: 96; Küçük, 2015: 132; Ekinci, 2011: 152; Çelebican, 2012: 77; Umur, 1999: 18-19; Bozkurt, 2006: 66; Orhun, 2010: 46). Yazılı hale gelen yasalarla birlikte artık plebler de hukuki içerikli durumlarda patricilerle aynı haklara sahip olmuşlardı. Kanunların hazırlanması kolay bir süreç barındırmamıştı. Bu süreçte tüm idari yapılanma durmuş, consulluk ve tribunluk yetkileri bu meclise devredilmişti (Atlan, 2014: 35; Demircioğlu, 2015: 96; Küçük, 2015: 133). Hatta bu kapsamda Solon kanunlarından da faydalanabilmek için Atina'ya bir kurul gönderilmişti (Altan, 2014: 35; Küçük, 2015: 133; Ekinci, 2011: 152; Umur, 1999: 18). 4. yüzyıl başlarında kaybolan bu kanunların borç ve ceza kanunu, dava ve veraset hakkı gibi alanları içerdiği bilinmektedir (Atlan, 2014: 35; Orhun, 2010: 46). Zorlu bir süreçte hazırlanan ve 12 Levha Kanunları adını alan bu kanunların bazı maddelerine bakarsak; Davalı ve davacı arasındaki ilişkide, davalının davacıyı magistratın (hukuk uygulayıcısı) yanına çağırması halinde eğer davalı gelmez ise davacı zor kullanarak götürebilir. Eğer davalının gelmesine yaşlı ya da hasta olması gibi durumlar engel teşkil ediyorsa bu durumda davacı olan kişi bir koşum hayvanı temin edebilir. Kişinin böyle bir aracı kabul etmemesi durumunda ise üstü kapalı bir araç sağlamalıdır (Sandalcı, 1993: 45; Beard, 2018: 144; Çelebican, 2012: 280; Türkoğlu, 2017: 242; Beard, 2018: 144).

Aralarında anlaşmazlık bulunan kişilerin uzlaşmaları halinde bu durum bildirilmelidir. Ancak uzlaşmama durumu halinde ise bu defa öğleden önce Comitum ya da Forum'a bildirilmelidir. Taraflar davayı savunmalarının ardından öğleden sonra yargıç, taraflardan hazır olana davanın sonucunu bildirir. Her iki tarafın hazır olması durumunda ise güneşin batışı en son zaman olarak kabul edilir (Sandalcı, 1993: 45).

Kişilerin birbirlerine kefil olmaları konusunda 12 Levha Kanunları, toprak sahibi olan kişilerin yine kendileri gibi toprak sahibi olanlara kefil olmalarını isterken, herhangi bir mal varlığı olmayan kişiler hakkında ise herhangi bir şart koşmadan kim isterse kefil olabilir diye belirtilmiştir (Sandalcı, 1993: 45).

Eğer bir kişi başka birinin tanıklığına ihtiyaç duyuyorsa, kişi üç günde bir tanıklığına ihtiyaç duyduğu kişinin evine gitmeli ve kişiden yüksek sesle tanıklık yapmasını talep etmelidir (Sandalcı, 1993: 45).

Tanıklık kapsamındaki bir diğer yasada da dürüstlükten uzak gerçek olmayan bir durum için yapılan tanıklığa değinilmiş ve böyle bir eyleme girişen kişinin ceza olarak Saxum Tarpeium'dan atılması uygun görülmüştü (Sandalcı, 1993: 56).

Bir konu hakkında tanıklık yapacak ya da terazi tutacak kişinin bu eylemini gizlemesi 12 Levha Kanunları'nda hoş karşılanmamış ve bu türden bir gizleme durumunu güden kişinin eylemine karşılık tanıklığının geçersiz sayılması ve kişinin onurdan yoksun olarak kabul edilmesi gibi bir uygulamaya gidilmişti (Sandalcı, 1993: 56).

Yasaya göre düşmanı tahrik eden ya da Roma vatandaşını düşmana teslim eden kişiler için ölüm cezasını uygun görülmüştür (Sandalcı, 1993: 58; Umur, 1999: 8; Gürten, 2017: 58).

Kişiyi ölüm cezasına çarptırmak sadece başkalarının mallarını kundaklamak ya da kişilerin tarlalarına geceleri zarar verecek davranışlarda bulunmakla sınırlı tutulmamış, "hasadı büyüleyen", "uğursuz büyüler okuyan" kişiler içinde bu ceza uygun görülmüştür (Diakov ve Kovalev, 2015: 61; Türkoğlu, 2017: 55; Bozkurt, 2006: 67).

Yasa, üzerinde cesedin yakılacağı odunların balta vasıtasıyla düzeltilmesini de yasaklamıştır. Yine cesede yönelik bir yasaya göre cesedin kemikleri tören esnasında kullanılacağı dolayısıyla toplanmamalıdır. Ancak başka bir ülkenin sınırları içerisinde

ya da bir savaş esnasında hayatını kaybeden kişilerin kemikleri bu yasa için bir istisna oluşturmaktadır (Sandalcı, 1993: 58).

12 Levha Kanunları ölen bir kişiyi herhangi bir altın ile birlikte gömmeyi ya da yakmayı yasaklarken kişinin dişlerinin altından olması gibi bir durumu ceza kapsamına almamıştır (Sandalcı, 1993: 59; Beard, 2018: 145).

Yasa ayrıca ölülerin köleler tarafından yağlanmasını ve içkili âlemler oluşturulmasını yasaklamıştır. Bunu yanı sıra kadınların cenaze esnasındaki tavırlarına değinen yasa, yüksek sesli haykırışlarda bulunmalarını ve yüzlerini tırmalayarak kendilerine zarar vermelerini de yasaklamıştır (Sandalcı, 1993: 58; Beard, 2018: 145).

Sözlü olarak ifade edildiklerinde farklı şekilde anlamlandırılabilir durumları, kusurları, eksiklikleri reddedip kabul etmeyen kişilere iki misli ceza verilirdi. Bunun yanı sıra hukukçularında bildikleri gerçeği susup söylemeyerek gizlemeye çalışmaları da ceza doğuran bir durumdu (Sandalcı, 1993: 50).

12 Levha Kanunları patrici pleb kavgasını sonlandırmamıştır. Decemvirlerin görevlerinin sonlanmasına rağmen yönetimden ayrılmamaları plebleri tepki göstermeye itmiş ve tekrar kutsal dağa çıkmışlardır (Demircioğlu, 2015: 98; Tekin, 2018: 198-199; Küçük, 2015: 133; Yaşarbaş, 2002: 329).

Yeni görevlendirilen consuller sorunları çözebilmek adına MÖ 449'da Valerius-Horatius Kanunları olarak adlandırılan ve 3 maddeden oluşan yasaları oluşturdular. Bu yasalara göre halk diktatörler dışında kendilerine adaletsizlik kapsamında yapılan davranış ve uygulamalarda memurları Halk Meclisi'ne şikâyet edebilecekti. İkinci maddeye göre pleb tribunsuların sayıları ona çıkarılıp dokunulmazlıkları da artık resmen kabul edilecekti. Üçüncü madde ise plebler adına pleb meclisinde alınan güvenilir kararların Centuria Meclisi kararları ile eşit sayılacaktı. Bundan sonra pleblerin meclislerinde alacakları kararlar, Senatus onayını almak kaydı ile tüm Roma için kayda değer kararlar olarak kabul edilecekti. (Demircioğlu, 2015: 98; Küçük, 2015: 133-134).

Pleb ve patricilerin evlenmelerine izin verilmeme durumunun 12 Levha Kanunları'yla da çözüme kavuşmaması bu iki sınıf arasındaki hakların eşit dağılımında da engeller doğurmaktaydı (Demircioğlu, 2015: 100). Bu nedenle MÖ 445'de bir pleb tribunu olan Canuleius, çıkardığı bir kanun ile patrici pleb evliliğini artık meşrulaştı. Böylece plebler için daha uygun bir ortam oluşmuş oldu (Demircioğlu, 2015: 100;

İplikçiöğlü, 2015: 72; Küçük, 2015: 134). Canuleius'un pleblerin konumunu güçlendirmek adına ileri sürdüğü bir diğer öneri ise MÖ 444'de pleblere de consul seçilebilme imkânı tanınmasıydı. Bu teklife karşılık consullüğü paylaşmak istemeyen patriciler, askeri tribunusluk makamını oluşturup bu makamı pleblere sundular. Bu makam görev süresi bir yıl olan ve altı memurdan oluşan consullüğe denk bir memurluktu. Ancak patriciler pleblerin bu vazifeye gelmelerine bir türlü fırsat vermediler (Demircioğlü, 2015: 100-101). Patriciler siyasi güçlerini kaybetmemek adına, çıkarlarına hizmet eden censorluk olarak adlandırılan bir memurluk oluşturdular (Demircioğlü, 2015: 101; Tekin, 2018: 196). Censorluk vazifesi için Comitia Centuriata tarafından iki kişi belirlenirdi. Bu seçim beş senede bir yapılmakta olup seçilecek kişilerde önceden consulluk yapmış olma şartı aranmaktaydı (Tekin, 2018: 196; İplikçiöğlü, 2015: 76; Jones, 2016: 90; Demircioğlü, 2015: 101; Umur, 1999: 20; Tamer, 2009: 117). Kademe olarak en üst kademedeki memurluk olan censorluk görevine karşılık bireylere herhangi bir maaş ödenmemekteydi. Bu durumdan dolayı göreve getirilecek kişilerin böyle bir ödemeye ihtiyacı olmayan gelir düzeyi yüksek bireyler olmaları gerekiyordu (Tekin, 2018: 197). Censorlar vatandaşları varlıklarına göre sınıflandırma, Senatus'ta görev yapacak üyeleri belirleme, devlete ödenmesi gerekli olan vergileri tahsil etme, vatandaşları kayıt altına alma gibi görevlerle vazifelendirilmişlerdi (Tekin, 2018: 196; İplikçiöğlü, 2015: 76; Jones, 2016: 90; Demircioğlü, 2015: 101; Umur, 1999: 20-21; Türkoğlü, 2017: 91). Hatta ilerleyen dönemlerde halkın yaşam şekilleri gibi durumlar hakkında var olan mevcut duruma göre not verme ya da bireyleri cezalandırma gibi yetkilerle de donatılmıştı. Sahip olunan bu yetkiler censorları halkın gözünde daha dikkat ettiklen bir konuma getirmişti (Demircioğlü, 2015: 101). Çünkü censorlar Roma'nın ahlaki yapısı üzerinde bir otorite haline gelmişti. Bu yetki ile bireylerin özel yaşantılarında uygun olmayan bir durum söz konusu olduğunda nota ya da notatio olarak adlandırılan cezalarla caydırıcılık oluşturmaya çalışıyordu. Böyle bir cezalandırılmaya maruz kalan bireyler itibarlarında zedelenme yaşar ve iyi bir isme sahip olabilme hakkından mahrum kalırlardı. Bunun yanı sıra ailenin sahip olduğu malların israf edilmesi, evlenmeyi reddedip bekâr kalmak, boşanmak, kişinin tarlasını ekip biçmeyerek etkin bir şekilde kullanmaması da censorun bireyleri cezalandırması için geçerli sebeplerdi (Türkoğlü, 2011: 268).

2.2.3. Gracchus Kardeşler

Gracchus kardeşleri Roma idaresine getiren durum kökü MÖ 2. yüzyıla dayanan ülkenin köylü tabakasının ekonomik anlamda çöküşe yönelik bir konuma gelmesiydi. Bu durum sadece köylü tabakayı etkilemeyip durum adeta bir zincir gibi Roma'nın bütün tabakalarını etkilemekteydi (Tekin, 2018: 207; Reyhan ve Cengiz, 2015: 235). Bu vazifeye bir çözüm olacağı düşünülen Tiberius Sempronius Gracchus MÖ 133'te halk tribunu görevine getirildi (Tekin, 2018: 207; İplikçioğlu, 2015: 86; Reyhan ve Cengiz, 2015: 235; Küçük, 2015: 135;).

Durumu tedavi etmeye yönelik Tiberius, Roma tarafından ele geçirilen İtalya'daki toprakların bu durum için kullanılabilceğini düşündü (Tekin, 2018: 208; Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 29). Tiberius'a göre bu topraklar köylü sınıfın kullanıma sunulmalıydı (Tekin, 2018: 208; Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 29; Reyhan ve Cengiz, 2015: 235; Küçük, 2015: 135). Vatandaşların sahip oldukları toprak belirli bir hektarla sınırlandırılıp ve geri kalan alanlar dar gelirli ailelere verilecekti (Tekin, 2018: 208; Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 29; Jones, 2016: 134; Diakov ve Kovalev, 2015: 124; Küçük, 2015: 135; Umur, 1999: 37; Baker, 2013: 90; Arslanbaba, 2018: 9). Bu öneri ilk başta kabul edilmese de daha sonra meclis tarafından onaylanmıştır (Tekin, 2018: 208; Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 29; Diakov ve Kovalev, 2015: 124).

Ancak toprakların köylülere dağıtılması sorunun çözülmesi için yeterli olmadı. Çünkü ekonomik darlık içerisinde olan köylü toprağı işleyecek imkânlardan da yoksundu. Tam da bu sırada Tiberius, hayatını kaybettikten sonra Pergamon topraklarının Roma'ya bırakılmasını vasiyet eden Pergamon kralının ölümünü fırsata çevirdi. Pergamon'un mirasının köylülerin ekonomisini düzeltmek adına kullanılmasiçin bir yasa oluşturulmuştur (Tekin, 2018: 208; Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 41; Arslanbaba, 2018: 9). Tiberius'un Romalıları hoşnut tutmak, onların gözündeki değerini arttırabilmek adına oluşturduğu diğer yasalar arasında bireye mahkemenin verdiği karardan memnuniyet duymaması halinde bu karar için, Romalıların huzurunda tekrar değerlendirilme talebinde bulunabilme hakkı tanımıştır. Bunun yanı sıra, mahkemelere yönelik yaptığı uygulamadan bir diğeri ise daha önceden senatörlerin yer aldığı mahkemelere artık senatörlerin sayısınca atlı sınıfında katılmasıdır (Plutarkhos/Garcchus Kardeşler: 47).

Tasarladığı yasaları direk Halk Meclisi'ne götüren Tiberius'un Senatus'u arka plana atan bir tavır olarak yorumlanan uygulamaları sopalı bir saldırı sonucunda senatörler tarafından öldürülmesine sebep olmuştur (Tekin, 2018: 208; Jones, 2016: 134; Arslanbaba, 2018: 9).

Tiberius'dan sonra idareyi ele alan Gaius aslında siyasi bir yapılanma içerisinde bulunmayı pekte arzu etmiyordu. Böyle bir karar almasındaki sebebi Cicero, Gaius'un gördüğü bir rüyaya dayandırır. Rüyada Tiberius'un Gaius'a "*Gaius, neden gecikiyorsun? Kaçacak yer yok. Halkın mutluluğu için politikayla uğraşmalısın, ikimizin de aynı hayata aynı ölüme sahip olmamız alın yazımızdır* " dediğini belirtir (Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 63).

Tiberius'un ölümünün üzerinde 9 ya da 10 yıllık bir zaman geçmişti ki bu defa da kardeşi Gaius Sempronius Gracchus halk tribunu görevine getirildi (Tekin, 2018: 20; Diakov ve Kovalev, 2015: 127; Reyhan ve Cengiz, 2015: 235; Küçük, 2015: 136; Umur, 1999: 38). Göreve getirilmesinde hitabet gücünün etkisi önemli rol oynamıştı. Yaptığı bir konuşmada Tiberius'un ölümündeki adaletsizliğe değinip onun sopalarla darp edilerek öldürüldüğünden, cesedinin yerlerde sürüklenip daha sonra nehre atıldığından, Tiberius'un arkadaşlarının da herhangi bir müdafaaya bile layık görülmeden sorgusuz sualsiz öldürülmesinden bahseder. Yapılan bu muamelelerin Roma adalet yapılanmasına uymadığına değinen Gaius, Roma hukukuna göre suç işlediğine inanılan kişinin mahkemeye çağrıldığını, gelmemesi durumunda borazancı olarak adlandırılan kişinin bireyi evinden almak için borazanıyla kişinin evine gittiğinden bahsetmiştir. Bu türden ifadeleriyle halkın duygusal yanına dokunup, sempatisini kazanmıştır (Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 67).

Kardeşinin ölümünü hazmedemeyip bu konuda Senatus'a karşı tepkili olan Gaius birçok alanda yeniliklere yönelmişti (Tekin, 2018: 209). Yaptığı yasalardan biri Senatus'un gücünü düşürmek adına devletin topraklarının fakir halka dağıtılması yönündeydi (Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 69-71; Küçük, 2015: 136). Düşük gelirli bireyler düşünülerek yapılan bir diğer yasa ise buğday fiyatlarının daha az tutarda belirlenmesiydi (Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 71; Tekin, 2018: 209; Jones, 2016: 136; Diakov ve Kovalev, 2015: 127; Umur, 1999: 38; Arslanbaba, 2018: 9). İlk zamanlarda düşük bir meblağ karşılığı verilen bu buğdaylar daha sonraları ise Roma'da ikamet eden vatandaşlara

bedava olarak dağıtılması şeklinde bir uygulanmaya dönüşmüştür (Jones, 2016: 136; Küçük, 2015: 136). Askeri alandaki kanunları ise yaşı 17'nin altında olan kişilerin orduya alınmalarının yasaklanması ve ordu bünyesine katılacak olan kişilerin giymekle yükümlü oldukları kıyafetlerin bireylerin kendileri tarafından değil de devlet tarafından temin edilmesine yönelikti (Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 71; Diakov ve Kovalev, 2015: 127). Gaius'un mahkemeler konusundaki tasarladığı yasa ise Tiberius'un yaptığı gibi mahkemede bulunan Senatus sayısı kadar atlı sınıftan kişinin de mahkemede yer almasıydı. Bu yasa ile birlikte artık kararlar 300' ü Senatus'dan 300'ü atlı sınıftan olmak üzere bu 600 kişi tarafından verilecekti (Plutarkhos/Gracchus Kardeşler: 71). Oğuz Tekin ise mahkeme üyelerinin Senatus sınıfı yerine atlı sınıftan seçilen kişilerden oluşturulduğunu ifade etmektedir (Tekin, 2018: 209; Diakov ve Kovalev, 2015: 127-128). Bir diğer yasa ise mütteliklerinin tıpkı Romalılar gibi aynı hakları taşımaları yönündeydi (Plutarhos/Gracchus Kardeşler: 71; Tekin, 2018: 209). Bu kararlardan mütteliklere vatandaşlık hakları verilmesi kararı dışındakiler kabul edilmiştir. Ancak kararlar adeta dolaylı olarak Gracchus'un sonunu getirdi (Tekin, 2018: 209; Umur, 1999: 39). Şöyle ki bu karardan ötürü bir dahaki seçimde tribunus görevine seçilmeyip kendisini destekleyen kişilerle birlikte öldürülmüştür (Tekin, 2018: 209; Diakov ve Kovalev, 2015: 129; Umur, 1999: 39; Arslanbaba, 2018: 10).

2.2.4. Marius

MÖ 107 de Roma consullüğüne getirilen Marius, MÖ 104'de de yine Roma consulü olarak görevlendirilmişti. Consullüğü esnasında Germenlerle yaşanan mücadelede Roma askeri anlamda yetersiz kalmıştı (Tekin, 2018: 210). Bu eksiklik Marius'un ileri sürdüğü bir fikirle giderilmeye çalışılmıştı. Roma kanunlarının işleyişine göre askerlik yapabilmek için sahip olunması gereken düzeyde gelire sahip olmayan dar gelirli köylüler ve zanaatkarlar (proletarii) bu görev kapsamı dışında tutuluyordu. Marius'un düşüncesi ise ihtiyaç duyulan askeri personeli bu kişilerden temin etmektir (Tekin, 2018: 210; İplikçioğlu, 2015: 87; Jones, 2016: 135). Kanunen askerlik yapamayan bu kişilerden asker olarak faydalanabilmek için uygulanan yöntem, kişilere yaptıkları askerlik karşılığında belirli bir meblağda para ödemesi yapmaktı. Böylece kanunen askerlik yapamayan bu kişiler bir nevi paralı asker olarak kullanılmıştı (Tekin, 2018: 210; Diakov ve Kovalev, 2015: 132). Savaş esnasında faydalanılan bu kişiler, savaş bitiminde yüz üstü bırakılmayıp kendilerine temin

edilen topraklarla gelir darlığına düşmelerinin önüne geçilmeye çalışılmıştı (Tekin, 2018: 2011; Jones, 2016: 135)

2.2.5. Sulla

Roma'nın konumunda iyileşmeye gidebilmek adına düzenlemelere yönelen bir diğer yönetici ise MÖ 88'de consul olan daha sonra ise diktatörlüğünü ilan eden Lucius Cornelius Sulla'dır (Tekin, 2018: 213; Atlan, 2014: 153; Umur, 1999: 40). Valeria Yasası ile ömür boyu diktatör olan Sulla, diktatörlüğün kendisine ihsan ettiği halkın mallarını ellerinden alabilme, kanunları istediği şekilde tasarlayabilme, vatandaşları dilediğinde öldürebilme gibi birçok keyfi yetkiyle donatılmıştı (Diakov ve Kovalev, 2015: 150; Umur, 1999: 40).

Aristokların konumunu güçlendirmek adına anayasayı daha çok onlara hizmet eder bir şekle büründürdü (Tekin, 2018: 214). Comitia Tributa'nın yetkilerinde kısıtlamaya giden Sulla artık bu meclisi yasa yapma yetkisinden men etmişti (İplikçioğlu, 2015: 88). Senatus'u Roma'nın en yetkin kurumu konumuna getirip meclislerin verdikleri kararları veto edebilme gücüyle donattı (Tekin, 2018: 214). Senatus'un etkinliğini arttırmaya çalışırken halk tribunuslarının etkinliğini ise azaltma gayesindeydi (Tekin, 2018: 214; İplikçioğlu, 2015: 88; Jones, 2016: 150; Diakov ve Kovalev, 2015: 150; Atlan, 2014: 153; Umur, 1999: 40). Bu doğrultuda önceden halk tribunusluğu görevini üstlenmiş kişilerin, devlet memuru olabilmelerini men etmiştir (Tekin, 2018: 214; Jones, 2016: 150; Diakov ve Kovalev, 2015: 150; Atlan, 2014: 153).

Sayılarını 20'ye yükselttiği quaestorler için de memuriyet kapsamında bir takım değişimlere gitti. Daha önceden görev aldıkları memuriyete tekrardan seçilebilmeleri için aradan 10 yıl geçmesini şart koştu (Tekin, 2018: 214; Atlan, 2014: 153). Halk tarafından seçilen rahipler Sulla kanunlarıyla birlikte artık rahip meclisleri tarafından seçilecekti (Atlan, 2014: 154). Atlı sınıf Sulla'nın yeni yasası ile birlikte artık mahkemelerde jüri üyesi olamayacaktı (Tekin, 2018: 214; Diakov ve Kovalev, 2015: 150). Sulla bu sınıftan kendi taraftarı olan 300 kişiyi de Senatus üyeleri arasına katıp üye sayısını 600 yaptı (Tekin, 2018: 214; Atlan, 2014: 154). Halka buğday dağıtma uygulamasını da sonlandıran Sulla bu değişimleri gerçekleştirebilmek adına mücadele vermiştir. Ancak beklentisini gerçekleştirememiştir (Atlan, 2014: 155)

Sulla'nın oluşturduğu Lex Cornelia Yasası ile kişilerin birilerini sadece öldürmeleri değil öldürmeye yönelik yaptıkları davranışlar da suç kapsamında kabul edilmişti. Kişilerin silahlı bir şekilde dolaşmaları, bilerek yangına sebebiyet vermeleri, zehrin teminini, üretimini, ticaretini yapmaları gibi eylemler yasaklanan durumlar arasındaydı (Özbayoğlu, 1990: 167). Sulla döneminde cezalandırma yöntemi olarak kişiler su ve ateşten mahrum bırakarak yaşamlarını sürdürmeye mahkûm edilmişlerdi. Bu cezaya çarptırılan kişilerin aslında hayatları da tehlike altındaydı. Çünkü Roma'da bu dönemde su ve ateş kullanma konusunda cezaya çarptırılan kişileri öldürmek suç kapsamına girmiyordu. Böyle bir davranış sergileyen bireyler yaptıkları eylem karşılığında herhangi bir ceza almıyordu. Aslında kırbaçlanma, vahşi hayvanlarla mücadele gibi suçlarla karşılaştırıldığında hafif bir ceza gibi görünse de bireylerin temizlik, ısınma vb. birçok ihtiyacı için gerekli olan temel kaynakları temin ederek yaşamını idame etmesi konusunda gerekli kaynaklardan mahrum bırakılmıştı. Kişiler bu cezaya çarptırılırken yakın çevreleri tarafından alabilecekleri yardımlar da göz önüne alınmış ve böyle bir yardımda bulunan birey için de mallarına el konularak başka bir yere sürülme cezası uygun görülmüştü (Türkoğlu, 2017: 108-109).

2.2.6. Pompeius

Atlı sınıftan gelen ve Magnus (büyük) sıfatına layık görülen Pompeius MÖ 70'de consullük görevine getirilmiştir (Tekin, 2018: 215; Jones, 2016: 159). Sulla'nın yasalarında değişime giden Pompeius, bu amaç doğrultusunda Sulla'nın etkisiz hale getirmeyi amaçladığı halk tribunusluğunun etkinliğini tekrar arttırdı (Tekin, 2018: 215). Bir diğer düzenleme ise censorluk üzerinde yapılmış olup Sulla tarafından kaldırılan bu kurum tekrar getirilmişti (Tekin, 2018: 215).

2.2.7. Ceasar

MÖ 59'da consullük görevine getirilen Ceasar'ın aslında bu göreve getirilmesinde kendisinin, Pompeius ve Crassus'un karşılıklı çıkarlarını korumak adına MÖ 60'da oluşturdukları Birinci Triumvir'lik Komisyonu'nun etkisi olmuştu (Tekin, 2018: 216; Diakov ve Kovalev, 2015: 174; Topdemir ve Özsoy, 2013: 74). Oluşturulan bu komisyon bazı kanunların varlık kazanmasında da etkin bir rol oynamıştı (Tekin,

2018: 2016; Atlan, 2014: 177). Bu kanunlardan biri Campania dışındaki devletin sahip olduğu toprakların bölünmesiydi. İlk esnada yasa Senatus tarafından reddedilince Halk Meclisi'ne sunulmuş ve bu meclis tarafından onaylanmıştı (Atlan, 2014: 178).

Caesar'ın toprak üzerinden oluşturduğu bir diğer yasa ise 3 ve 3'ten fazla çocuğa sahip olan Romalılara Campania'nın da içinde olduğu devlet arazilerinin dağıtılacak olmasıydı. Yaklaşık 20000 aileye dağıtılan bu topraklarla aslında Roma daha kârlı bir duruma ulaşmıştı. Çünkü devletin Roma'da ikamet edenler için uyguladığı bedelsiz buğday dağıtma uygulamasıyla dağıtılan buğdaylarda bu yasa ile azalma görülmüştü (Atlan, 2014: 178; Diakov ve Kovalev, 2015: 174). Buğday dağıtılan kişi sayısında daralmaya giden Caesar, artık bu yardımdan mahrum olan kişilere de Roma'da iş imkânı sunma yoluna gitmişti (Atlan, 2014: 200).

İtalya nüfusuna yönelik yapılan düzenlemede ise 20 ile 40 yaş aralığındaki vatandaşların farklı bir ülkede kalabilmeleri 3 yıl ile sınırlandırılmıştı. Bunun dışında senatörlük görevi yapan kişilerin çocuklarının ise resmi bir görev olması durumunda İtalya dışında başka bir ülkeye gidebilmelerine izin verilmişti (Atlan, 2014: 200).

Roma'nın hukuki yapılanmasında vatana ihanet suçu, temeli eskiye dayanan ve devletin şahsına yönelik olarak algılanan ciddi bir suçtu. Devlete yönelik olarak kişilerin silahlanmaları, askerden kaçmaları, düşmanla işbirliği yapmaları ya da gizli bir şekilde düşman ile irtibata geçmeleri vatana ihanet suçları kapsamında yer alın eylemlerdi (Gürten, 2017: 58; Türkoğlu, 2017: 42). Bu suç ölüm ile cezalandırılmanın yanı sıra kişinin sahip olduğu tüm mallara devlet tarafından el konulmasına da neden oluyordu. Böyle bir suçtan dolayı öldürülen kişiye cenaze töreni düzenlenmez, kişinin eğer var ise heykelleri kaldırılır, devlette kayıtlı olan bütün alanlardan ismi silinirdi (Türkoğlu, 2017: 43). Roma'da imparatorluk döneminde ise vatana ihanet suçu başlığı altındaki durumlar hayli genişletilmişti (Gürten, 2017: 75). Bu durumu imparatorlar kendi lehlerinde kullanıp, kişilerin kendilerine olan yaklaşımlarında daha fazla hassasiyet göstermelerine sebep olacak bir konum oluşturmuşlardı. Bu kapsamda imparatorun yaşamına yönelik tehlike oluşturan bir tavır sergilemek, kendisine saygısızlık içeren her türlü ifade ve eylemde bulunmak, imparatorun adı üzerinden yalan yeminler dillendirmek ya da imparatorun adı üzerinden yapılan yemini tutmamak, imparator için düzenlenen doğum günü törenlerine katılmamak devlete karşı işlenen suçlar

kapsamındaydı (Türkoğlu, 2017: 45; Gürten, 2017: 75-76). Yine bunların yanı sıra yüksek kademe de bulunan devlet memurlarına yapılan saygısızlık imparatoru temsil ettikleri gerekçesi ile devlete karşı işlenen suç kapsamına girmektedir. Hatta kendisini Tanrı olarak ifade eden imparatorların heykellerine karşı yapılan saygısızlık içeren söylemler ve davranışlar da aynı suç unsurunu barındırmaktaydı (Türkoğlu, 2017: 45). Caesar bu suçun cezalandırma türünde değişime gitmiş ve kişilerin su ve ateşe ulaşımını yasaklama şeklinde bir cezalandırma yöntemini uygun görmüştü (Gürten, 2017: 58).

2.3. İMPARATORLUK SİSTEMİNDE HUKUK

2.3.1. Augustus

MÖ 63'de dünyaya gelen Octavius, Julius Caesar'ın hem yeğeni hem de evlatlığı olmasından dolayı kendisinin doğal mirasçısı konumundaydı. Ancak mirasa sahip olmak ve idareyi ele geçirmek adına bazı siyasi mücadelelerde bulunmuştu. Bu mücadelelerden öne çıkan MÖ 44'de Caesar ile consullüğü paylaşan M. Antonius ile girdiği mücadeleydi. Octavius'un Antonius ve eşi Mısır kraliçesi VII. Kleopatra'ya karşı başarıyla sonuçlandığı Actium Zaferi

MÖ 27'de İmparator (başkumandan) yetkisini bünyesine almasına ve bu unvanın yanı sıra Augustus (kutsal) unvanıyla da taçlanmasına sebebiyet vermiştir (Tekin, 2018: 222-223; İplikçioğlu, 2015: 92; Akşit, 1976: 31-41; Ekinci, 2011: 157; Rodgers, 2015: 248; Güven, 2007: 207; Kocakuşak, 2011: 41; Yamanlar, 2000: 102; Baker, 2013: 164). Augustus sadece imparator yetkisi ile sınırlı tutulmayıp yasa önerisinde bulunabilme, diğer devlet görevlileri tarafından yapılan yasal teklifleri uygun bulmadığı takdirde itirazda bulunabilme gibi kanun içerikli yetkilerle de donatılmıştı (Tekin, 2018: 222-223; İplikçioğlu, 2015: 92; Akşit, 1976: 41; Ekinci, 2011: 157).

Augustus'un imparatorluk vasfı dâhilinde yaptığı yenilikler arasında senatonun yapılanmasında bazı değişikliklere gitmesi de yer alır. Üye sayısında daralmaya gidilmekle birlikte, senato üyeliği için 1000000 sesterslik bir gelir şartı da getirmişti (Tekin, 2018: 224; Akşit, 1976: 52; Tanilli, 2002: 485; Güven, 2007: 207).

Göreve getirilmedeki gelir şartı sadece Senato üyeleri için geçerli olmayıp atlı sınıf için de geçerliydi. Bu sınıfa dâhil olmak isteyenlerden de 400000 sesterslik bir

birikime sahip olmaları bekleniyordu (Akşit, 1976: 53; Tanilli, 2002: 485). 25 yaşında olan senatörlerin erkek çocukları ise herhangi bir şart aranmadan atlı sınıfına mensup olabiliyordu (Akşit, 1976: 53).

Augustus askeri yapılanmaya büyük önem verdi. Bu alandaki disiplinin ve düzenin bozulmaması adına onların ailelerini görmeye gitmelerini bile engelleyen bir sistem oluşturmuştu. Askerlik yapmaktan, kaçınan bunun için çeşitli yollara başvuran bireyleri cezalandırmaktan kaçınmadı. Öyle ki çocuklarının askere gidebilmek adına gerekli şartları taşımadıklarını ileri sürebilmek için başparmaklarını kesen baba, kendisi ve tüm mal varlığı satılığa çıkarılarak cezalandırılırdı (Kishlansky, 2009: 187; Tranquillus, 2008: 51). Askerlik alanındaki uygulamada, sayısı 6000 olan legionların 120'sini imparatorluğa karşı bağlı olacağına dair yemin ederek Roma vatandaşlığını elde eden süvariler oluşturmaktaydı. Ancak bu yeminle beraber Roma vatandaşlığına dair hakların tümüne birden sahip olamıyorlar, hakların birçoğuna 20 yıllık hizmetin akabinde terhis olarak kavuşuyorlardı (Akşit, 1976: 54).

MÖ 19 ve 18 yıllarında Augustus'a "yasaların ve adetlerin muhafızlığı" yetkisi verilmesine karşılık Augustus bunu kabul etmeyip yasaları "kanun vazı yetkisi" ne dayanarak oluşturma yoluna gitmişti. Augustus'un dikkate değer bulduğu konulardan biri evlilik müessesesiydi. Çünkü evlilikle birlikte çiftlerin sahip olacakları çocuklar Roma'nın devamlılığı açısından önem arz ediyordu (Akşit, 1976: 57). Bu doğrultuda Augustus "Julia Kanunları" ile evlilik kapsamında bazı yaptırımlara yöneldi. Bu kanunlar kapsamında boşanmak için artık belirli şartlar gerekiyordu (Akşit, 1976: 57; Tranquillus, 2008: 57). Bu şartlar sadece boşanmaya yönelik olmayıp evlenmeyen ve evlenip çocuk sahibi olmayan bireylere de yönelikti. Şöyle ki evlenmemiş bireyler kendilerine kalacak herhangi bir mirastan faydalanamayacaklardı (Akşit, 1976: 57; Tanilli, 2002: 448; Jones, 2016: 225; Aras, 2010: 235). Bunun yanı sıra evli ancak çocuk sahibi olmayan çiftlerin mirasları devlet hazinesine dâhil edilirken, kendilerine kalan miras durumunda ise yarısının devlete yarısının kendisine bırakıldığı bir uygulama gerçekleştiriliyordu (Akşit, 1976: 57; Jones, 2016: 225; Aras, 2010: 235; Arslanbaba, 2018: 56). MS 9 yılında bu türden konulara yönelik yaptırımlarda artışa gidilmiş ve bunlar Lex Papia Popaea Kanunu'na eklenmişti (Akşit, 1976: 57).

Augustus kişilerin evlenmemeleri veya evlenip çocuk sahibi olmamaları gibi durumlara karşılık caydırıcı cezalar vermesinin yanı sıra kişileri bu anlamda teşvik edebilmek için üç çocuk sahibi olan bir kişiden bazı vergilerin alınmaması, memuriyet konusunda kişiye tercih hakkı sunulması gibi uygulamalara da gitmişti (Akşit, 1976: 57; Tanilli, 2002: 488; Diakov ve Kovalev, 2015: 201). Yine aynı amaç doğrultusunda bir erkekte seçimlerde aday olabilmesi için erken yaşta evlenme ve çok sayıda çocuğa sahip olma gibi şartlar aranmaktaydı (Jones, 2016: 225; Arslanbaba, 2018: 56). Augustus'un bir diğer kanunu ise vasi tayin etmeye yönelikti. Bu doğrultuda özgür ve 3 çocuğu olan kadınlar ile azat edilmiş ve 4 çocuğa sahip kadınların bir vasi tarafından idare edilmelerine gerek olmadığını yasallaştırmıştı (Ekinci, 2011: 183).

Evlenmeyi ve çocuk sahibi olmayı teşvik etmeye yönelik politikalar uygulayan Augustus zinanın ise tamamen karşısında durmuştu. Zinanın cezalandırma türü kişilerin suçüstü mü yoksa başka bir şekilde mi yakalandıkları durumuna göre farklılık barındırabiliyordu. Zina yapan kadın suçüstü babasına yakalanırsa baba hem kızını hem de adamı öldürebilirken, kadının eşi karısıyla zina yapan adamı dansçı, şarkıcı, mahkûm ve köle olması durumunda öldürebilirdi (Türkoğlu, 2017: 72; Özkorkut, 2009: 48-49; Kocakuşak, 2011: 42-43; Baker, 2013: 178). Evli bir kadının zina suçuna karışması hem kendisinin hem de suç ortağı olan adamın yargılanmasına sebep oluyordu. Bu yargılama sonucunda kadının mal varlığının üçte birine erkeğin ise yarısına el konuluyor ve her ikisi de hiçbir zaman dönmek üzere farklı yerlere sürgün ediliyordu (Jones, 2016: 225; Türkoğlu, 2017: 71; Özkorkut, 2009: 49;). Aslında Roma'da sürgün cezası ölüm cezasından pek de farklı görülmemekteydi. Bu cezaya çarptırılan bireyler dini uygulamalardan ve ibadetlerden dışlanırlardı. Birey dinsel anlamda ötekileştirilmenin yanı sıra toplumdan ve aileden de dışlanırdı. Geldiği yere, konuştuğu kişilere, oturduğu sofraya bir lanet bulaştıracakmış gibi insanların ondan uzak durması tembihlenirdi. Aynı durumu ailesinde de yaşayan bireyin eşi ve çocuklarıyla irtibatı kesilirken evliliği de sonlanırdı (Coulanges, 2011: 191-192). Bu suça çarptırılan bireylerin herhangi bir konu hakkında şahitlik ya da tanıklık yapabilmeleri de mümkün olmayıp yasalar gereği bu haklardan men ediliyorlardı. Bunların yanı sıra zina suçuna çarptırılmış bir kadın ile hür bir Romalı erkeğin gerçekleştirecekleri evlilik yasalar kapsamında mümkünatı olmayan bir durumdur. Buna rağmen böyle bir evliliğin gerçekleştirilmesi erkeğin sürgüne mahkûm edilmesine sebep oluyordu. Askerlik görevini mensup bir erkeğin zina

yapması ise onun hem ordudan atılmasına hem de şerefsizlikle adlandırılmasına neden oluyordu (Özkorkut, 2009; 49-50).

Augustus zina suçu kapsamında dünyaya gelen çocuklar için de bazı kanunlar oluşturmuştu. Bu doğrultuda evlilik mefhumu içerisinde dünyaya gelen çocuklar için 30 gün içinde kayıtlarının yapılması mecburiyetini getirmiş iken gayrimeşru çocukların kayıt altına alınmalarını yasaklamıştı (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 241; Kocakuşak, 2011: 55).

Ahlaki konular hakkında Augustus'un gerçekleştirdiği bazı değişikliklerle daha önceden bireye yönelik bir suç olarak kabul edilen ahlak dışı suçlar bundan sonra devlete yönelik işlenmiş bir suç olarak kabul edilecekti (Akşit, 1976: 57). Kadın erkek ilişkilerine yönelik yapılan yenilikle birlikte artık kadın ve erkeklerin tiyatro alanlarında farkı mekânlarda oturmaları gerekmektedir. Bunun dışında kadınlara yönelik yapılan bir yasaklamada ise atletik gösterilere katılımların engellenmiştir (Akşit, 1976: 57). Yasada yaşamlarını belirli bir düzenden uzak sürdüren bireylere yönelik de kanunlar bulunmakta olup bu kapsamda uygulanan cezalandırmada kişilerin mallarına el konulduğu gibi kendileri de sürgüne gönderiliyordu (Tanilli, 2002: 488; Diakov ve Kovalev, 2015: 201). Roma'nın eski kanunlarına dayanan ve aile babasına bünyesinde barındırdığı aile bireylerine ve kölelerine ölüm cezası verebilme yetkisi sunan yasa, bu dönemde tekrardan uygulamaya girmiştir (Tanilli, 2002: 448; Diakov ve Kovalev, 2015: 201).

Augustus kanunları kölelere yönelik de bazı düzenlemeler barındırmaktaydı. Bunlardan MÖ 17'de oluşturulan Lex Junia Narbona ile kölelerin özgürlüklerini tamamen ellerine almaları için bu kapsamda gerekli görülen bazı şartları tamamlamaları mecbur tutulmuştur. MÖ 2 de oluşturulan Lex Fufia Caninia'da ise yine kölelerin özgürlüklerine yönelik düzenlemeye gidilmiş, bir kölenin özgürlüğü için köle sahiplerinin kendi inisiyatifini kullanabilme durumunda bazı kısıtlamalarda bulunulmuştu (Akşit, 1976: 57).

Roma'da büyü kişilerin yaşamlarındaki olumlu durumları baltalamak, kişilerin mutluluklarına gölge düşürmek için yapılan art niyetli bir uygulama olarak görülmüş ve bu sebeple de karşı durulmuştu. Bu türden uygulamaları yaptıran ya da bunu kendisine meslek edinen bireyler Roma'da cezalandırılmaya layık bulunuyordu. Augustus'ta bu

türden suçlara meyleden kişileri çok ağır olmamakla birlikte cezalandırmaya taraftar olmuştur. Bu suçtan yargılanacak kişiler için bir mahkeme kurmuş ve sadece suçun temsilcilerinin yargılanmasını uygun bulmuştur. Yine Augustus'un yasası gereği kişi yakın bir tarihte büyüye yönelik bir eylemde bulunmamışsa kişinin suçunun affedilmesi ve suçun üzerinden 5 yıllık bir sürenin geçmesi durumunda suçun zaman aşımına uğraması düzenlemeler arasındaydı (Türkoğlu, 2017: 55-56). Augustus kanunları, içerisinde yiyecek israfının da yer aldığı israf kapsamında bazı kısıtlamalara yer vermiş ve bu kapsamdaki eylemleri çeşitli yaptırımlarla engelleme yoluna gitmiştir (Akşit, 1976: 57).

2.3.2. Claudius

MS 41'de 50 yaşında iken İmparator unvanı verilen Claudius düzeni sağlamak adına bazı yasalar oluşturmaya yönelmiştir (Akşit, 1976: 87). Ceza mahkemelerinin yargılama esasları üzerinde değişime giden Claudius, *intra cubiculum* (yatak odası içinde) olarak ifade edilen zevceleri ve azatlıları kapsayan cezai durumlarda, yargılama görevini kendisi üstlenmiştir. Bunun dışında önem arz eden durumlar içeren davaları ise senatonun idaresine bırakmıştı (Akşit, 1976: 98). Claudius cezalandırma yöntemleri arasında çoğunlukla ölüm cezasına yönelen bir imparator olmuştur. Şöyle ki gladyatörler arasında yapılan mücadelelerde gladyatörün istem dışı yere düşmesi dahi Claudius için o kişinin öldürülmesi için geçerli bir sebepti. Claudius için, kişilerin ölüm anındaki yüz ifadelerini görmek istediği, öldürme yöntemlerinde genellikle kişilere yönelik acımasız yöntemler seçtiği ve onların acılarından zevk alan bir yapıda olduğu söylenir. Yine ölüm cezası konusunda Claudius'a mal edilen durumlardan biri de kişilerin öldürülme cezalarına çarptırılmaları durumunda nasıl öldürüleceklerini seçebilmeleri hakkını tanınmasıdır (Türkoğlu, 2017: 103). Aslında bu uygulama Roma toplumu için, kişi her ne kadar hayatını kaybedecek olsa da olumlu bir durumdur. Çünkü Roma'da bireylerin ölüm cezasına çarptırılmaları halinde, hayatlarının sonlandırılması tek tip bir uygulama ile gerçekleştirilmeyip farklı yöntemler de uygulanabiliyordu. Bu yöntemler arasında kişilerin haysiyetlerine dokunan, aşağılanmalarına ve toplumdan dışlanmalarına neden olan yöntemler yer alabilmekteydi. Bunun yanı sıra öldürülme yöntemini seçmeyen ya da seçme hakkı tanınmayan bireyler sahip oldukları mal varlıklarını kimseye miras olarak bırakamıyor, bu mal varlıklarına devlet tarafından el konuluyordu. Buna karşılık

öldürülme şeklini seçen bireyler böyle bir duruma maruz kalmayıp mal varlıklarını miras olarak bırakabiliyordu (Türkoğlu, 2017: 104). Roma'da çeşitlilik barındıran öldürme yöntemlerinden hangisinin tercih edileceği kişinin işlediği suç ile ilgiliydi. Tarpea Kayalıkları'ndan atılarak kişilerin öldürülmesi hırsızlık yapan ve yaptığı esnada yakalanan kişiler için uygulanırken, asker kaçağı olanlar, devlete ait sırları başkalarıyla paylaşanlar, hâkimiyeti altında oldukları kişilerin yaşamlarını tehlikeye atan köleler, diri diri yakılma cezasına mahkûm edilirdi (Türkoğlu, 2017: 97). Adam öldürenler, eşkıyalığa yönelenler ise vahşi hayvanlar tarafından öldürülmeye maruz bırakılırdı (Türkoğlu, 2017: 97; Tranquillus, 2008: 157). Roma'da kişilerin öldürülme yöntemleri halk için bir gösteri ve bir eğlence niteliği taşıyordu (Türkoğlu, 2017: 79). Bu nedenle kişilerin vahşi hayvanlar tarafından öldürülmeye mahkûm edilmesi durumunda, bazen kişinin bir yere bağlanıp hayvanın onu parçalaması beklenirken bazen de eğlencenin dozunu arttırmak amacıyla kişi bu hayvan ile mücadele etmeye zorlanırdı. Roma'da bu dönemde azat edilmiş bir kölenin efendisini öldürmesi, aynı soy bağına mensup kişiler arasında bir öldürme eyleminin gerçekleşmesi gibi durumlar kişinin bir çuval içerisine yılan, maymun, horoz gibi hayvanlarla birlikte bırakılıp siyah bir öküzün ayağına bağlanarak denize atılmasıyla cezalandırılıyordu. Bu şekilde hayvanlar ile aynı ortamda ölmek aşağılayıcı bir ölüm olarak kabul ediliyor ve bu türden bir ortamda öldürülenlere cenaze töreni düzenlenmiyordu. Uygulanan bir diğer yöntem ise çarpmıha germe yöntemiyle öldürmeydi. Bu yöntemde kişinin ölümü diğer yöntemlere nazaran daha yavaş gerçekleştiği için daha ağır bir ceza olarak kabul ediliyordu. Ki bu yöntemin Roma dışında gerçekleştiriliyor olması kişiyi dışlanmış bir konuma düşürürdü. Ancak bu yöntemde kişinin el ve ayaklarının çivilerle tutturulması ya da bacaklarının kırılması kişinin ölümünü hızlandıracağı için adeta bireye sunulan bir lütuf olarak görülüyordu (Türkoğlu, 2017: 97-99).

Claudius çıkarmış olduğu senato kararlarıyla da bazı değişimlere gitmiştir. MS 42'de Senatus Consulta Largianum kararı ile özgür bir kişinin hayatını kaybetmesi sonucu mirasın dağılımına yönelik bir düzenleme yapılmıştı. Bu düzenleme ile kişinin mirası ilk olarak azatlısına daha sonra çocuklarına en son olarak da uzak mirasçılara devredilebilecekti. Senatus Consulta Ostarianum Kanunu'nda ise efendinin oğluna verdiği bir azatlı köle artık bu oğlanın emri altına girer oğlanın ölmesi durumunda ise kişinin diğer çocuklarının emri altına girerdi (Akşit, 1976: 98).

Claudius yasaları kapsamında kölelerle hürler arasındaki ilişkilere yönelik kararlar da düzenlenmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan bir kanuna göre eğer özgür bir kadın bir köle ile kölenin sahibinin onay vermemesine karşı bir ilişki içerisine girerse, kadında köle konumuna düşerdi. Ancak köle sahibinin karşı çıkmayıp onaylaması durumunda kadının hürlüğü zedelenmezken, kadının herhangi bir çocuğu köle konumuna düşerdi (Akşit, 1976: 98; Jones, 2016).

Kölelere yönelik bir diğer kanun onların sağlıklarına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda kölenin rahatsızlanması durumunda bir adada yer alan Aesculapius Tapınağı'na sahibi tarafından iyileşmesi amacıyla götürülmesi ve iyileşmesi durumunda ise özgürlüğüne kavuşması gerektiği belirtilmişti. Bu şartlara uyulmayıp hasta köleyle uğraşmak istemeyerek onu öldürme eylemine yönelen kişi cezasız bırakılmayıp adam öldürme suçuyla yargılanacaktı (Akşit, 1976: 98).

Senatus Consulta Hosidianum Kanunu'nda ise ticari çıkar gözeterek yıkılmaları halinde kâr edecekleri evleri belirleyip satın alan kişileri cezalandırmaya yönelik içerikler yer alırdı. Kişiler bu işten ceza aldıkları gibi satış işlemi de yasal bir boyut taşımayıp, geçersiz kabul ediliyordu (Akşit, 1976: 98).

Lex Papia Popaea Kanun'u Tiberius döneminde kişilerin çocuk sahibi olmalarına yönelik bir takım kısıtlamalar barındıran ibareler içermekteydi. Bu kanuna göre bir erkeğin yaşı 60'tan fazla ise bu erkek çocuk sahibi olamazdı. Claudius ise kanunda bir takım değişimlere gitmiş ve evli olan bireylerin erkeğin 60 yaşından büyük kadının ise 50 yaşından küçük olması halinde çocuk sahibi olmalarını cezai bir yaptırıma tabi tutmamıştır (Akşit, 1976: 98)

MS 46 yılında çıkarılan Senatus Consulta Vellaenum Kanun'unu ise kadınların yaşayabilecekleri bir mağduriyetin önüne geçmeye yönelikti. Şöyle ki bu kanun ilk etapta özgür bir kadının eşine kefil olmasını yasaklarken, ilerleyen dönemlerde ise eşi dâhil hiçbir erkeğe kefil olmaması şeklinde daha kapsamlı bir hal almıştır (Akşit, 1976: 98). Yasalar kefil olmanın yanı sıra borç para alma konusunda da bazı uygulamalara gitmiş ve genç bir erkeğe borç verme durumunu sınırlandırmıştır. Şöyle ki eğer genç erkeğin babası hayatta değilse bu bireye borç para yardımında bulunulmayacaktı (Akşit, 1976: 98).

2.3.3. Hadrianus

Hadrianus'tan önce toplumdaki asayişin, akışın ve toplumun devamlılığının sağlanabilmesi adına oluşturulmuş yasalar bazı durumlar için yeterince netlik ifade edemeyebiliyordu. Bu tür durumlarda Roma'da preator urbanus, İtalya'da preator peregrinus, eyaletlerde ise proconsullerin izahatıyla kanunlara açıklık getirilmeye çalışılıyordu. Hadrianus MS 117-138 yılları arasındaki idaresinde bu uygulama yerine kendi emirnamelerinin uygulanması sistemini getirmişti. Bunun yanı sıra hukuki anlamda yaptığı diğer uygulamalarla da gücün imparatora olma durumunu sağlamlaştırmıştı. Bu doğrultuda aldığı diğer kararlar ise senatonun verdiği kararın tam anlamıyla uygulamaya konulması için imparator tarafından onaylaması ve hâkimlerin belirlenmesinin imparatorun takdiriyle gerçekleşmesiydi (Akşit, 1976: 207).

Hadrianus köleler konusunda da hassas davranmış ve kişinin sahip olduğu kölenin yaşam hakkı konusunda keyfi karar verebilmesinin önüne geçmişti. Bu doğrultuda bireyin kölesini öldürebilme durumu mahkeme kararına bağlanmıştı. Yine aynı şekilde bireyin kölesini geneleve satması ya da gladyatör yapması köle sahibinin keyfi doğrultusunda değil de makul bir sebep doğrultusunda gerçekleştirilebilecekti (Türkoğlu, 2017: 31). Roma'da kişilerin sahip oldukları toprakların sınırlarına dair hassasiyet göstermeyip başka alanları da kendi topraklarına dâhil etmek suretiyle sınırlarını genişletmeye çalışmaları ceza kapsamındaydı. Kişi eğer kamuya ait bir yolu kendi sınırlarına dâhil etmeye çalışırsa kendisi ve bu işlem sırasında kullandığı hayvanlar öldürülürdü. Yine kişinin kamu kapsamında bulunan arazilerin konumlarını belirleyen taşlar üzerinde bir değişiklik yapması da ceza kapsamında olan bir davranış olup bu doğrultuda kişinin hür olması para cezası, köle olması ise ölüm cezasıyla sonuçlandırılırdı. Hadriyanus ise sınırları değiştirme eyleminin ceza yapılanmasında değişime gitmiş ve üst sınıf mensubu bireyleri sürgün edilmeye alt sınıf bireyleri ise çalışılması zor olan yorucu işlerde çalışmaya mahkûm etmişti (Türkoğlu, 2017: 49).

2.3.4. Antoninus Pius

Hadrianus'tan sonra imparatorluğu devralan oğlu Antoninus Pius MÖ 138-161 tarihleri arasındaki idaresinde yasal anlamda attığı adımlarda daha makul olma yolunu tercih etmişti. Bu doğrultuda almış olduğu ceza dolayısıyla 10 yıl boyunca bir taş

ocağında çalışan mahkûmun bundan böyle bu işi yapamayacak duruma gelmesi ve bu duruma katlanamıyor olması halinde kişinin tahliyesine karar verilmesini uygun bulmuştu. (Akşit, 1976: 213).

MS 161-180 yılları arasında imparatorluk süren Marcus Aurelius çıkardığı Senatus Consulta Orfitianum Kanunu'nda miras konusunda bir düzenlemeye gitmiş ve hayatını kaybeden bir annenin mirasının nasıl değerlendirileceği şeklinde bir vasiyette bulunmaması halinde bu mirasın kadının çocuklarına kalmasını uygun bulunmuştur (Akşit, 1976: 237).

MS 284'de imparatorluğa getirilen Diocletianus, ise yayınladığı Narh Kararnamesi ile ekonomik anlamdaki düzensizliği gidermeye çalışmıştır. Ekonomik anlamdaki düzensizliği ifade etmek adına, kararnamede imparatorluğun askerlerinin gittikleri yerlerde karşılaştıkları yüksek mebladaki ürün ve hizmet fiyatlarından bahsedilmiştir. Bu durumun üstesinden gelebilmek adına Diocletianus Narh Kararnamesi ile bir ürün ya da hizmete karşılık alınabilecek en uc fiyatlar belirlenmiştir (Tekin, 2018; 291).

2.4. ROMA BORÇLAR HUKUKU

İnsanın yer aldığı her toplumda olduğu gibi Roma'da da kişiler arasında birbirlerine borçlanmaya dayalı bir ilişki söz konusu olmuştur. Bu doğrultuda Roma'nın ilk dönemlerinde borç verme eylemine giren kişilerin verdikleri borcu geri alabileceklerine dair onları güvence altına alan bir durum yoktu. Bu sebeple bu anlamda bir güvence sağlamak adına kişi kendisini borç aldığı bireyin hâkimiyetine sunardı. Borçlunun borç aldığı kişinin hâkimiyetinde kalma süresi belirli bir zaman dilimi ile sınırlandırılmamış kişinin borcunu ödemesi ile sonlandırılmıştı. Ancak bu hâkimiyet altındaki süre borçlu için sıkıntı verici bir süreyi oluşturmaktaydı. Çünkü bu dönem zarfında borçlu kölelik konumuna benzer bir konum içerisinde bulunur ve alacaklının her türlü keyfi tavrına maruz kalabilirdi. Fakat bu uygulamada zaman içerisinde değişime gidilmiş ve borçlu olan kişinin ödeme zamanına kadar serbest kaldığı, ödemesini gerçekleştirmemesi durumunda alacaklının hâkimiyetine girdiği bir uygulamaya geçilmiştir (Tahiroğlu, 2011: 12).

Roma'da borç alma verme ilişkisinde borcu veren kişinin kendini güvenceye alma yollarından biri de rehin uygulamasıdır. Bu uygulamada borç alan kişi alacaklıya bir malı rehin olarak bırakır ve borcunu ödeme süresince bu mal alacaklıda kalır. Eğer kişi borcunu ödemez ise alacaklı bu malı satarak mağduriyetini giderir (Tahiroğlu, 2011: 175). Ancak satış sonunda elde ettiği para vermiş olduğu borcun üstünde bir meblağ ise fazla olan meblağı iade etmek zorundadır (Tahiroğlu, 2011: 178). Bazı durumlarda ise kişi borcunu ödeyeceği konusunda bir teminatta bulunmak ister. Ancak teminat olarak göstereceği ve alacaklıya teminat gereği vereceği mallar, borcunu ödemesi konusunda kendisine kazanç sağlayacak mallar olabiliyordu. Bu türden durumların alacaklıyla anlaşarak telafi edilmesi mümkündür (Tahiroğlu, 2011: 176).

Roma'da kölelerin kişilerden aldıkları borçlar, herhangi bir yaptırıma tabi tutulmuyordu. Yani bir köleye gerek başka bir köleden gerekse bir hürden aldığı borçtan ötürü dava açılması söz konusu değildi. Çünkü Roma toplumsal yapılanması gereği, kölenin de zaten bir eşyadan ya da bir maldan farkı olmayıp bunlarla aynı statü içerisinde yer alırdı. Ancak borçlanma konusunda kölenin sahibinin herhangi bir mesuliyeti yoktu (Akıncı, 2015: 9; Tahiroğlu, 2011: 34; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 29). Bu anlamda işleyiş tamamen köle sahibinin çıkarı doğrultusunda idi. Kölenin mal sahibi olma gibi bir hakkı olmadığı için sahip olduğu gelir kapsamındaki şeyler de köle sahibine aitti (Tahiroğlu, 2011: 34; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 29; Rado, 2001: 32). Bu köleye başkaları tarafından ödenen borçlar da köle sahibinin cebine girerdi. Ancak kölenin başkalarına olan borçları köle sahibini bağlamazdı. Buna rağmen köle sahibi kölesine ait bir borcu ödemeyi talep eder ve öder ise daha sonra yaptığı bu ödemenin geri verilmesini isteyemezdi (Tahiroğlu, 2011: 34; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 29). 12 Levha Kanunları'nda da yer aldığı üzere kölenin suçunun ağır bastığı, maddi anlamda kendi ederinin üzerinde gidere neden olabileceği davalarda ise sahibi köleyi, işlediği suçla zor duruma düşürdüğü kişiye vererek durumu sonlandırabilirdi (Ekinci, 2011: 173; Çelebican, 2012: 138; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 32; Altaş, 2011: 50; Sandalcı, 1993: 60).

Yine kölelerde olduğu gibi ortak bir hâkimiyet altında bulunan kişiler arasında da borca dayalı bir dava açma durumu söz konusu değildi (Tahiroğlu, 2011: 34-35; Akıncı, 2015: 10; Rado, 2001: 32). 12 Levha Kanunları da borç kapsamında bazı maddeler barındırmaktadır;

Borçlu olan kişi eğer aldığı borcu ödeyemeyeceğini beyan ederse bu kişiye 30 günlük bir zaman dilimi tanınır. Eğer kişi ödeyemediği bu borçtan dolayı hapse girerse, kişiye 7 kilodan daha fazla ağırlığa sahip pranga takılmadığı gibi alacaklısının bu kişiyi açlıkla cezalandırmasına da izin verilmezdi. Borçlu olan bu kişiler kurtulmalık olarak isimlendirilen paranın ödenmesi ile hapisten çıkabildikleri için kendileri istemeseler dâhi pazar günleri Forum'a götürülür ve belki birilerini bu parayı ödeyerek onları kurtarabilme ihtimalleri değerlendirilirdi (Diakov ve Kovalev, 2015: 61). Bir başka kaynak ise bu durumu şöyle açıklar: Kişinin 30 günlük borç ödeme süresinde borcunu ödememesi halinde kişi davasının görülmesi adına götürülür. Bu durumda dava esnasında kişiye borcundan ötürü herhangi birinin kefil olmaması ya da kişinin çarptırıldığı mahkûmiyet kararına uymaması durumunda borçlu olduğu kişi bu kişiyi alıp götürebilir. Daha sonra bireyborçluyu 15 (ağırlıktan) ya da daha fazla bir ağırlığa sahip bir zincirle ya da köstekle bağlayabilir. Bu süreç içerisinde tarafların aralarında uzlaşabilme durumları hala mümkündür. Fakat anlaşamamaları halinde ise kişi 60 gün boyunca bağlı olarak kalmaya devam eder (Sandalcı, 1993: 45-46; Çelebican, 2012: 290-291; Umur, 1999: 165; Türkoğlu, 2017: 86; Bozkurt, 2006: 67). Bu 60 gün içerisinde 3 pazar toplantı meydanındaki preator karşısına çıkarılır ve ödemesi gereken borcu kendisine bildirilir. Bu 3 pazardan sonra ise kişi ya öldürülerek ya da Tiber Nehri ilerisinde kentin dış kısmında satılarak borcunu ödememenin bedelini öder (Sandalcı, 1993: 45-46; Çelebican, 2012: 290-291; Umur, 1999: 165; Türkoğlu, 2017: 86; Tahiroğlu, 2011: 38). Kanunda kişinin öldürülme şekli bedeninin parçalara ayrılması şeklinde ifade edilmekte olup bu parçalara ayırma işlemi esnasında parçalamanın fazla ya da eksik yapılması kişi için bir suç unsuru olarak kabul edilmez (Sandalcı, 1993: 45-46). Borçlu olan kişinin borcu, sadece bir bireye değil de birden çok bireye ise, kişinin vücudu bu kişiler arasında bölüştürülebilirdi (Tanilli, 2002: 375; Diakov ve Kovalev, 2015: 55; Ekinci, 2011: 153; Türkoğlu, 2017: 153).

Borçlu olarak ölen bir kişinin mirası bölüşülürken borçlular bu paylaşıma dâhil edilmez. Miras bölüşüldükten sonra kişinin toplam borcu belirlenir ve meblağ mirasa sahip olacak kişiler arasında bölüşülür (Sandalcı, 1993: 49).

Bu kanunlarda kişi aldığı borcun bedelinin bedensel cezalarla ödemeye mecbur bırakılmıştır. Bu durumun getirdiği ağır şartlarda zaman içerisinde yumuşamaya gidilmiş ve kişinin toplumsal konumunun değişmesi, hayatını kaybetmesi gibi büyük

bedellerin yerine daha çok maddi anlamda karşılık bulan bedellerle kişinin cezalandırılması yoluna gidilmiştir. Bu kapsamda uygulanan yöntem kişinin mallarının tamamına el koyma şeklinde gerçekleştirilmektedir. Aslında kişiyi borcundan ötürü bedensel olarak cezalandırmaktansa maddi olarak cezalandırma bir nebze yumuşatılmış bir ceza gibi görünse de borçlu olduğu meblağa karşılık tüm mal varlığına el konulması özünde adaletsizlik barındırmaktadır. Mallara el koyma işleyişi şu şekilde gerçekleşir: Alacaklılardan birinin talebi üzerine kişinin tüm varlığına haciz konulurken bu durum tüm halka duyurulur. Herkese duyurulmasındaki amaç kişinin borçlu olduğu başka bireyler var ise onların bu uygulamadan faydalanarak borçlarını temin edebilmelerini sağlamaktır. Haciz edilen malların tamamı açık arttırma yolu ile satılır. Borçlu olan kişi bu uygulama ile tüm mal varlığını kaybetmiş ve şerefsizlik sıfatına maruz kalmış şekilde borçlarından kurtulmuş olur. Augustus dönemindeki iyileştirme ile alacaklının başvurusuna gerek kalmadın borçlunun kendi iradesi ile mallarını teslim etmesi durumu kişiyi şerefsizlik sıfatına çarptırılmaktan kurtarır. İleriki dönemler de ise borçlunun durumunu kat be kat zorlaştıran tüm mallarına el konulması uygulamasında değişime gidilmiş ve borçludan borcuna denk oranda mal alınması yolu izlenmiştir. Hatta bu uygulamada satış işlemi gerçekleştikten sonra elde edilen meblağın borcun üzerinde olması durumunda fazla olan kısım borçluya iade edilecektir (Tahiroğlu, 2011: 38-39).

Roma hukukunda borcu oluşturan durumlar akit ve haksız fiil olarak sınıflandırılırdı (Ekinci, 2011: 188). Alım satım kapsamında gerçekleştirilen akit, kişiler arasındaki alışverişte bir kişinin malının satışını, diğer tarafın ise bu malın ederini ödemeyi onayladığını gösteren bir nevi sözdür (Tahan, 2017: 203; Erdoğan, 2011: 65; Rado, 2001: 59).

Haksız fiil ise kişinin bir diğer birey üzerinde hukuki anlamda uygun görülmeyen şekilde yarattığı mağduriyetin bireyler arasında doğurduğu borç ilişkisidir (Erdoğan, 2005: 120; Rado, 2001: 183). Kişi vermiş olduğu bu zarar ile bir nevi borç altına girer ve kişiden bireyin mağduriyetini giderip zarar hiç yaşanmamış gibi telafi edilmiş bir durum oluşturması beklenirdi (Erdoğan, 2005: 120). Bu mağduriyetin ihmal sonucunda ya da kasıtlı bir şekilde gerçekleşmesi mümkündü (Tahiroğlu, 2011: 72). Borca sebebiyet oluşturan bir mal üzerinde hem alacaklı hem de borçlunun ihmali sonucunda bir mağduriyet yaşanır ise borçlu olan kişiye bu zarar tek taraflı olarak yüklenip tazminat talebinde bulunulamazdı (Tahiroğlu, 2011: 76). Ancak oluşan zarar

borçlu olan kişinin bilinçli bir tavrı sonucu meydana gelmiş ise alacaklı kişi ihmal kapsamında davranmış olsa dâhi borçlu tazminata mecbur kalırdı (Tahiroğlu, 2011: 77).

Roma'da hırsızlık kavramı "furtum" olarak ifade edilirdi. Ancak bu ifade sadece günümüz hırsızlık kavramını karşılamaz aynı zamanda başkalarının mallarını kendi üstlerine geçirme, kişilerin kendilerine güvenmelerinden yararlanarak onlardan fayda sağlama, insanları dolandırmak, hırsızlıkla ele geçirdiği malları gizlemek gibi anlamlarda içermekteydi (Erdoğan, 2011: 122; Tahiroğlu, 2011: 296-297; Rado, 2001: 189; Tamer, 2009: 96). Hırsızlık dolayısıyla mağduriyet yaşayan kişi actio furti olarak adlandırılan ceza davasına başvururdu (Erdoğan, 2011: 124; Tahiroğlu, 2011: 301; Rado, 2001: 191; Tamer, 2009: 126). Önceleri davanın sadece mal sahibi tarafından açılabilmesi şeklinde bir uygulama yürütülürken daha sonra kapsam genişletilmiş ve malın varlığının fayda sağladığı tüm bireyler tarafından açılabilmesine karar verilmişti (Erdoğan, 2011: 124; Tahiroğlu, 2011: 298). Açabilecek kişiler konusunda kapsamı genişletilen bu dava sadece eylemi gerçekleştiren bireye karşı değil gerçekleşen eylemin her aşamasında yer alan tüm bireylere karşı açılabilirdi (Erdoğan, 2011: 125; Tahiroğlu, 2011: 302). Dava da suçlu bulunup cezaya çarptırılan birey aynı zamanda şerefsiz sıfatına da çarptırılıyordu (Erdoğan, 2011: 125; Tahiroğlu, 2011: 301).

12 Levha Kanunları da hırsızlık konusunda bazı yaptırımları içermektedir. Eğer hırsız eylemi gerçekleştirirken yakalanır ancak öldürülmezse, magistrata götürülerek kırbaçlanır (Türkoğlu, 2017: 27; Sandalcı, 1993: 55; Tahiroğlu, 2011: 300; Rado, 2001: 191). Daha sonra ki uygulama ise hırsızın toplumsal konumuna göre değişir. Eğer hırsızlık yapan kişi köle ise Tarpeia Kayalıkları'ndan aşağıya atılır, eğer köle değil de özgür bir bireyse, özgürlüğü elinden alınarak hırsızlık yaptığı kişinin kölesi olur (Türkoğlu, 2017: 27; Sandalcı, 1993: 55; Ekinci, 2011: 189; Tahiroğlu, 2011: 300; Rado, 2001: 191). Kişinin yetişkin olmaması durumunda ise cezalandırma preatorun kararı ile kişinin dövülmesi ve zararın bedelini ödemesi şeklinde gerçekleştirilir (Sandalcı, 1993: 55). İlerleyen dönemlerde ise kanunda yumuşamaya gidilmiş ve eğer kişi çalma esnasında yakalanmış ise çaldığı şeyin dört katını, eğer yaptığı hırsızlık sonradan ortaya çıkmış ise bu defa da iki katını ödemekle cezalandırılırdı (Türkoğlu, 2017: 27; Umur, 1999: 88; Erdoğan, 2005: 124; Ekinci, 2011: 189; Tahiroğlu, 2011: 300; Rado, 2001: 191).

Yine 12 Levha Kanunları gereği çalınan malın aranma sonucu bulunması ve çalanın da tespit edilmesi durumunda eylemi gerçekleştiren bu kişiye malın 4 katını ödeme cezası verilir (Tahiroğlu, 2011: 301; Rado, 2001: 192).

Gece saatlerinde başkalarının mallarını çalmaya yönelik bir eyleme girişen kişi bu esnada öldürülürse, öldüren kişiye herhangi bir suçlama yapılmaz (Jones, 2016: 96; Tekin, 2018: 198; Türkoğlu, 2017: 27; Sandalcı, 1993: 55; Umur, 1999: 88; Tahiroğlu, 2011: 300; Rado, 2001: 191). Ancak gündüz yapılan hırsızlıklar için bu durum söz konusu değildir. Hırsızın silahlı olup bu silahı kullanarak karşı tarafa zarar vermesihisinde dahi kişinin hırsız öldürmesinin suç kapsamı dışında tutulması mümkün değildir. Gündüz saatlerin herhangi bir hırsızlık vakası ile karşılaşan mağdur için yasa başka insanlara seslenerek yardım talep etmesi gerektiğini belirtir (Sandalcı, 1993: 55).

Haksız fiil kapsamında yer alan ve bireylerin kendilerine ait olmayan malları sahiplerinden zorla almalarına yönelik işlenen suç “rapina” (gasp) olarak adlandırılır (Erdoğmuş, 2011: 125; Tahiroğlu, 2011: 303; Rado, 2001: 193; Umur, 1999: 393). Bu suç da hukuki anlamda ceza uygulamasına tabidir. Ancak rapinaya (gasp) maruz kalan birey için zaman önemlidir. Çünkü birey bir yıllık süre zarfında mağdur olunan meblağın 4 katını talep edilebilirken bir yılın aşılması durumunda sadece mağdur olunan meblağ ne kadar ise o kadar isteyebilir (Erdoğmuş, 2011: 125-126; Tahiroğlu, 2011: 304; Rado, 2001: 193; Umur, 1999: 393). Bireyi çeşitli şekillerde baskılayarak zorla, zarar görmesine sebep olacak işler yaptırmaya yönelik olarak gerçekleştirilen ve İkraha (metus) olarak adlandırılan suç da gasp suçuyla şikâyetin yapıldığı zamanın ceza üzerindeki etkisi bakımından benzerlik gösterir. İkraha’da da gaspda olduğu gibi bir yılın aşılması durumunda sadece mağdur olunan meblağ talep edilebilir (Erdoğmuş, 2011: 133; Rado, 2001: 200-201).

Kişilerin mallarına verilen haksız zarar (Damnum iniuria datum) ise hukuki yaptırımları çiğneyerek, bilinçli olarak ya da bir ihmali sonucu maddi kaynaklı varlıklar üzerinden kişiyi kayba uğratmaktır (Erdoğmuş, 2011: 126; Rado, 2001: 193). 12 Levha Kanunları’nda bu konu hakkında genel anlamda bir yaptırım ifade edilmeyip daha çok gerçekleşen durumlar ve olaylar üzerinden cezalandırmalara değinilmiştir (Erdoğmuş, 2011: 126). Eğer bir ağacın dalları 15 ayaktan daha yüksek ise 12 Levha Kanunları’na göre bu ağaç kesilebilir. Ayrıca başka birinin arazisinde bulunan bir ağaç rüzgârın

eğmesi gibi bir sebepten ötürü kişinin arazisine doğru gelmiş ise kişi bu ağacı kesebilir (Sandalcı, 1993: 53; Beard, 2018: 145). Birey eğer zarara dört ayaklı bir hayvan tarafından uğratılmış ise zararın karşılanması adına zarar veren hayvanı verilebileceği gibi zararın maddi tutarı da ödenebilir (Sandalcı, 1993: 54). Kişilerin bir bina ya da yapının yanına istifledikleri tahılların başkaları tarafından yakılmaları da 12 Levha Kanunları'na göre ceza kapsamındadır. Bu cezalandırma eylemin yapılış amacına göre farklılık içerir. Eğer kişi art niyetli bir şekilde böyle bir duruma sebebiyet vermiş ise cezalandırma bağlanan kişinin önce dövülüp sonra yakılmasıyla gerçekleştirilirken, ihmal sonucu gerçekleşen yangınlarda ise sebebiyet veren kişiden zararın bedelini karşılaması beklenir. Ancak kişinin meblağı karşılayacak gücü yok ise kişi daha makul bir cezaya çarptırılır (Sandalcı, 1993: 54).

Bir kişinin başka birinin ekininde gece saatlerinde hayvanlarını otlatması ya da ekinleri kesmesi gibi davranışlar bireyin asılarak Ceres'e kurban edilmesi ile cezalandırılır (Türkoğlu, 2017: 79; Sandalcı, 1993: 54; Özbayoğlu, 1990: 165). Eğer bu suçları işleyen kişi küçük yaşta olup yetişkin sıfatına ulaşamamış ise preatorun kararı ile dövülme ve zararın iki katını ödeme cezasına çarptırılır (Sandalcı, 1993: 54; Özbayoğlu, 1990: 165).

Haksız fiil kapsamında yer alan kişiliğe tecavüz (iniuria) yine 12 Levha Kanunları içerisinde yer alır. Bu kanunlarda sözlü olarak karşı tarafa yöneltilen aşağılamalar, küçümsemeler gibi sözel anlamdaki tacizlere değinilmeden fiziksel anlamda verilen zarara değinilmiştir (Erdoğan, 2011: 130-131; Rado, 2001: 197).

Kanunlar kısas esasına dayanıyordu. Bir kişinin bir diğerine verdiği fiziksel zarar aynı şekilde karşı tarafa da veriliyordu. Mesela birinin sakatlanmasına neden olan bireyin aynı şekilde sakatlanması sağlanarak cezalandırılıyordu (Diakov ve Kovalev, 2015: 61; Sandalcı, 1993: 53; Umur, 1999: 88; Türkoğlu, 2017: 90; Tahiroğlu, 2011: 312; Rado, 2001: 197; Tamer, 2009: 156; Eco, 2017: 326).

Bir bireyin eliyle yahut sopa kullanarak başka bir bireyin kemiğini kırması 300 as'lik²² bir cezaya çarptırılmasına sebep olurdu. Ancak bu bedel herkes için geçerli olmayıp kemiği kırılan birey bir köle ise tutar 150 as'ye düşer (Jones, 2016: 96;

²² MÖ 3. yy'da aes grave olarak adlandırılan ve ağır bakır anlamına gelen sikkelerin ana birimi as olarak adlandırılır. Asların ön kısımlarında Roma'nın tanrılarında Ianus başı var iken arka kısımlarında gemi prorası yer alır (Baydur, 1998: 14).

Sandalcı, 1993: 53; Ekinci, 2011: 153; Türkoğlu, 2017: 32; Tahiroğlu, 2011: 312; Erdoğan, 2011: 131; Rado, 2001: 197).

Zamanla kapsamı genişletilen kişiliğe tecavüz (iniuria) suçu bireye yapılan hakaretler, kişilerin onurlarına yönelik söylemler, insanların toplum içindeki değerlerini zedeleyecek ithamlar, bireyleri takip etmeye yönelik eylemler gibi davranışları da kapsamına almıştır. Justinianus hukuku kişilerin haysiyetlerini zedeleyecek ima içerikli şarkılar söylemek, büyü yapmak gibi rahatsız edici tavırlar sergilemeyi ve bunlara benzer türden hareketlerde bulunmayı kişiliğe tecavüz (iniuria) kapsamına almıştır (Tahiroğlu, 2011: 313-314; Rado, 2001: 197).

Haksız fiile sebebiyet veren diğer iki durum ise hile (dolus) ve alacaklılardan mal kaçırma (alienatio in fraudem creditorum) eylemleridir.

Hile (dolus) kişilerin yanlış şekilde yönlendirilerek kendi çıkarları doğrultusunda bireyleri kullanmalarınıdır (Rado, 2001: 199; Erdoğan, 2011: 132). Bu suçu işleyen kişi davası görüldükten sonra ayrıca şerefsiz sıfatına da çarptırılıyordu. Fakat bireyin suçu kapsamında karara varılmadan önce birey hile ile elde ettiği şeyleri geri verir ise mahkûm edilmez ve şerefsiz sıfatına maruz bırakılmazdı (Erdoğan, 2011: 132-133; Rado, 2001: 200).

Alacaklılardan mal kaçırma suçu ise bireyin vermesi gereken malı ya da malları karşı tarafa verme eğilimine girmek istememesi ve bu amaçla malı başka bir kişiye devretmesi ile gerçekleşir. Bu durumda Roma hukukunun alacaklıya sunduğu hak, malların devredildiği kişiden bunları talep edebilme yetkisidir (Erdoğan, 2011: 134; Rado, 2001: 202).

Kişilerin kiracı olma durumları da bir nevi borçlu olma durumuna benzer. Şöyle ki kiracılıkta da tıpkı borç uygulamasında olduğu gibi kişi, kendilerine tahsis edilen mal için anlaşılan tutarı belli bir süre sonra alıcıya öder. Kiralanan mal sadece evden ibaret olmayıp ekip biçmek adına araziler, taşımacılık alanında faydalanmak ya da besleyerek ürünlerinden istifade etmek adına hayvanlar da olabiliyordu (Tahiroğlu, 2011: 221; Rado, 2001: 135; Bozkurt, 2006: 66). Roma'da kira anlaşması sadece para üzerinden gerçekleşmeyebilirdi. Eğer mal sahibinin kiraya verdiği mal üretim odaklı ise mal sahibi bu üretimden de kira ödemesi kapsamında talepte bulunulabilir (Tahiroğlu, 2011: 221; Erdoğan, 2011: 91; Rado, 2001: 135; Tamer, 2009: 120). Kiralanan mal kiracı ya da

mal sahibinin herhangi bir müdahalesi olmadan kullanılamayacak duruma gelmiş ise kiracı artık herhangi bir ödeme yapmak zorunda değildi (Tahiroğlu, 2011: 223; Erdoğmuş, 2011: 90; Rado, 2001: 137). Eğer kiracı ödemeyi gerçekleştirmiş ise malın zarara uğramadan önce ne kadar kullanıldığı belirlenir ve bu süreye denk gelen meblağ hesaplanarak kiracının verdiği paradan alınırđı. Arta kalan para ise kiracıya tekrar iade edilirdi (Tahiroğlu, 2011: 223; Rado, 2001: 137). Bir mal üzerinden kiralamaya dair bir anlaşma yaptıktan sonra kiracının malı kullanmadığına dair bir iddia ile gelerek kirayı ödemek istememesi, gereksiz bir talep oluşturmaktaydı. Roma hukuku gereği kişi kullanmasa dâhi malın kirasını ödemek zorundaydı (Tahiroğlu, 2011: 224).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM MODERN HUKUK

3.1. MİRAS HUKUKU

Miras hukuku bireyin hayatını kaybettikten sonraki süreçte taşınır ya da taşınmaz mallarının ya da mevcutsa borçlarının akıbetinin düzenlenebilmesi, bu doğrultuda bıraktığı mal varlığına sahip olabilecek kişilerin mağduriyet yaşamalarının önüne geçebilmesi adına oluşturulmuş düzenlemeleri içeren bir hukuki yapılanmadır (Özüğür, 2011: 137; Ayan, 209: 5).

Miras bırakma eyleminin gerçekleştirilebilmesi adına olmazsa olmaz şart bir ölüm durumunun gerçekleşmiş olmasıdır (Kılıçoğlu, 2009: 2; Engin, 2012: 92; Antalya, 2015: 12). Ölüm durumundan bahsedilmesi de bu eylemi gerçekleştiren kişilerin gerçek kişiler olmaları gerektirdiğini belirlemektedir (Kılıçoğlu, 2009: 2; Engin, 2012: 95; Antalya, 2015: 12). Miras bırakacak kişide gerçek birey olma şartı aranırken, mirasa sahip olacak kişi için böyle bir şart yoktur. Gerçek kişilerle birlikte tüzel kişilerde bu yapılanma içerisine girebilmektedir (İmre ve Erman, 2016: 23; Antalya, 2015: 12).

Ölüm durumunun yanı sıra bireyin gaip olması da mirasa konu olan bir durumdur. Kişinin gaip olarak adlandırılabilmesi ve gaipliği sebep gösterilerek kendi mirası üzerinden ya da bir mirastan kendisine düşen pay üzerinden işlem yapılabilmesi için mahkeme tarafından kişinin gaipliğine karar verilmiş olması gerekir (Özüğür, 2001: 269). Kişinin gaip olduğuna dair başvuru yapabilmek için belirli zaman dilimleri gereklidir. Bu konuda kişi eğer ölüm tehlikesi içeren bir durum sonucunda kayboluş ise 1 yıl, kişinin varlığına dair uzun süreden beri bir belirti yok ise kişiden en son haber alınan tarih itibariyle 5 yıl geçmiş olması gerekir (Özüğür, 2001: 269; Özmen, 2010: 18). Bireyin gaip olduğuna mahkeme tarafından karar verilmesi halinde, gaibin mirası ya da bir miras üzerindeki payı ölmesi halindeki işleyişle aynı şekilde yürütülür (Özüğür, 2001: 271).

Günümüz miras hukuku yapılanmasına göre hayatını kaybeden şahsın artık yaşamıyor olması sebebiyle mirasının kalabileceği yasal bir mirasçının bulunmaması ya da kişinin mirasını bıraktığını açıkladığı herhangi bir vasiyetnamenin mevcut olmaması durumunda mallar devletin hazinesine devredilir (İmre ve Erman, 2016: 3).

3.1.1. Kimler Miras Bırakabilir?

Miras bırakma durumunu gerçekleştirebilmek için bireyin taşıması gereken özel bir şart olmayıp tam doğmak ve hayatta olmak yeterli görülmüştür. Kişinin yaşı, ekonomik durumu, yabancı olması miras bırakması için bir engel teşkil etmez (İmre ve Erman, 2016: 9; Kılıçoğlu, 2009: 22; Engin, 2012: 95; Ayan, 2009: 9-10). Bir kişinin mirasçı olabilmesi içinse barındırması gereken bazı mevcut şartlar vardır. Bunlardan biri miras bırakan kişinin hayatını kaybettiği süreçte bireyin hayatta olmasıdır. Kişinin hayatı miras bırakandan birkaç dakika sonra sonlanmış olsa dâhi mirasa sahip olabilir. Mirasçının henüz dünyaya gelmeyip anne karnında olma durumu bu şart için bir istisna oluşturur (İmre ve Erman, 2016: 304; Özüğür, 2001: 139; Ayan, 2009: 10; Özmen, 2010: 15). Bu türden bir hamilelik durumunda çocuğun sağ doğması beklenir. Gerçekleşen sağ doğum ise çocuğa mirasa sahip olma hakkı verir (İmre ve Erman, 2016: 305; Kılıçoğlu, 2009: 53; Engin, 2012: 95-96; Özüğür, 2001: 203). İkinci durum ise kişinin hak ehliyetine²³ sahip olma durumudur. Bu ehliyeti birey anne karnında iken kazanır (Engin, 2012: 141; İmre ve Erman, 2016: 306-307; Ayan, 2009: 10; Özmen, 2009: 15). Üçüncü bir durum ise kişinin mirastan yoksun bırakılmamış olmasıdır (İmre ve Erman, 2016: 308; Özüğür, 2001: 441; Ayan, 2009: 10; Özmen, 2010: 16). Bireyin mirastan yoksun bırakılmasına sebep olan bazı durumlar vardır. Şöyle ki kişi eğer kendisine miras bırakması söz konusu olan birini öldürmüş ya da öldürmeye yönelik bir girişimde bulunmuş ise mirastan yoksun bırakılır. Yine kişinin aynı şekilde miras bırakacak kişinin vasiyet ya da miras sözleşmesinde bulunamayacağı şekilde üzerinde baskı kurması ya da kişi üzerinde bedensel bir mağduriyete sebep olması mirastan yoksun bırakılması için bir sebeptir. Mesela bireyin vasiyette bulunabilmesine engel olabilmek adına ellerine ya da diline zarar vermek, hapsetmek, kişiyi tehdit ve baskı ile iradesi dışında eylemlere yöneltmek böyle bir cezalandırma için geçerli sebeplerdir (İmre ve Erman, 2016: 308-311; Özüğür, 2001: 441-443; Ayan, 2009: 211-212; Özmen,

²³ Bireyin ya da tüzel kişilerin haklara ve borçlara sahip olabilme yetisine denir (Uzun, 2016: 13). Hak ehliyeti kişinin sağ ve tam doğma koşulu ile anne rahmine düştüğü an başlar (Uzun, 2016: 17). Hak ehliyetinin sona ermesi ise başlaması için şart gösterilen anne rahmine düşüp sağ ve tam doğum durumunun tam aksi olan ölüm vaziyetidir. Direk cismani olarak bir ölümün gerçekleşmesinin yanı sıra gaiplik ve ölüm karinesi durumları da kişiliğin kaybı için geçerlidir (Uzun, 2016: 25).

2010: 16). Mirastan yoksunluk durumu, miras bırakacak olan kişinin bireyi affetmesi ile sonlandırılır (İmre ve Erman, 2016: 314; Özüğür, 2001: 446; Ayan, 2009: 213; Özmen, 2010: 16). Bazı yoksunluk durumlarında ise affedilme söz konusu değildir. Örneğin miras bırakan kişinin öldürülmesine sebep olma, kişinin ayırt etme gücünü²⁴ kullanamaz hale gelmesine neden olma gibi durumlar buna örnek gösterilebilir (İmre ve Erman, 2016: 314).

3.1.2. Vasiyet

Mirasın devri konusunda kişilerin vasiyette bulunma ya da miras sözleşmesi yapma gibi uygulamaları kullanmaları mümkündür. Ancak bu uygulamalar herkes tarafından ve keyfi olarak gerçekleştirilemez. Bunlar bireyin doğrudan kendisi tarafından yapılması gerekli olan yasal anlamda kendilerini temsil etmekle görevlendirilmiş kişilerin yapmasına izin verilmeyen uygulamalardır (İmre ve Erman, 2016: 61). Kişinin kendisinin vasiyette bulunabilmesi ya da miras sözleşmesi yapabilmesi için bazı şartları taşıyor olması gerekir. Bunlardan biri bireyde ayırt etme gücünün var olması diğeri ise belirli bir olgunluğa ulaşmak adına uygun görülen yaşa erişmiş olmasıdır (İmre ve Erman, 2016: 63; Kılıçoğlu, 2009: 102-103; Antalya, 2015: 145; Kaçak, 2006: 51; Ayan, 2009: 73-74). Bu anlamda bireyden vasiyette bulunabilmesi adına 15, miras sözleşmesinde bulunabilmesi için 18 yaşını doldurmuş olması beklenir (İmre ve Erman, 2016: 67; Antalya, 2015: 145; Kaçak, 2006: 51; Ayan, 2009: 74). Bunların yanı sıra akli yetersizlikler ve akıl kaybılığı gibi durumlar da birey üzerinde bir kısıtlama yaratıp bireyi ayırt etme yetisinden mahrum bırakır (İmre ve Erman, 2016: 64; Ayan, 2009: 74-75).

Türk Medeni Kanunu'nda da bireyin vasiyette ve miras sözleşmesinde bulunabilmesi adına barındırması gereken özelliklere değinilmiştir.

“Vasiyette

Madde 502- Vasiyet yapabilmek için ayırt etme gücüne sahip ve onbeş yaşını doldurmuş olmak gerekir.

II. Miras sözleşmesinde

²⁴ Bireyin iradesi ve bilinci dâhilinde makul şekilde davranabilmesidir. Bir başka ifade ile bireyin davranışlarının akla uygun olmasıdır. Yasalar yaş küçüklüğü, akıl zayıflığı, akıl hastalığı, sarhoşluk ve benzer sebeplerden ötürü akla uygun davranma yetisinden mahrum olmayan herkesin ayırt etme gücüne sahip olduğunu belirtir (Aydın, 2009: 92).

Madde 503- Miras sözleşmesi yapabilmek için ayırt etme gücüne sahip ve ergin olmak, kısıtlı bulunmamak gerekir” (TMK, 2001: 8124-8125)

Kişilerin vasiyette bulunmaları el yazısı ile resmi olarak ve sözlü olarak gerçekleştirilebilir (İmre ve Erman, 2016: 70; Kılıçoğlu, 2009: 101; Engin, 2012: 254; Antalya, 2015: 119; Özüğür, 2001: 141; Ayan, 2009: 76). El yazısı ile yazılan vasiyetler kolay yazılıyor olması, herhangi bir noter ya da şahitlik uygulamasına gerek olmaması, kişinin bireysel olarak yazıp kimseye bu konuda bilgi vermek zorunda olmaması gibi kolaylıklar sağlar.

Türk Medeni Kanunu’nda el yazısı vasiyetten şu şekilde bahsedilir:

“Madde 538- El yazılı vasiyetnamenin yapıldığı yıl, ay ve gün gösterilerek başından sonuna kadar mirasbırakanın el yazısıyla yazılmış ve imzalanmış olması zorunludur” (TMK, 2001: 8130).

Ancak bunların yanında vasiyetten memnuniyetsizlik duyan kişiler tarafından ele geçirilmesi halinde rahatlıkla ortadan kaldırılabilmesi, bireyin talep ettiği her an vasiyetinde değişime gidebilmesi gibi olumsuz yanlar da barındırır (İmre ve Erman, 2016: 71; Kılıçoğlu, 2009: 108; Antalya, 2015: 130; Özüğür, 2001: 631; Ayan, 2009: 79). El yazısı ile gerçekleştirilen vasiyette kullanılan dilde ve kullanılan kâğıt üzerinde yapılan değişimler ve karalamalar hiçbir olumsuz durum oluşturmaz. Bu anlamda bireyin uymasının gerekli olduğu bir düzenleme yoktur (Kılıçoğlu, 2009: 109; Engin, 2012: 258; Antalya, 2015: 131). Kural gereği kişinin isim ve soy isimden oluşan ve el yazısı ile gerçekleştirilen imzası vasiyet için kritik bir durumdur. Bu yöntem dışındaparmak basma, mühür kullanma, işaret koyma gibi uygulamalar geçerli yöntemler değildir (Özüğür, 2001: 634; Ayan, 2009: 81).

Bir diğer vasiyetname türü resmi vasiyetname olup Türk Medeni Kanunu’nda yer alan bir konudur.

“Madde 532 - Resmî vasiyetname, iki tanığın katılımıyla resmî memur tarafından düzenlenir. Resmî memur, sulh hâkimi, noter veya kanunla kendisine bu yetki verilmiş diğer bir görevli olabilir” (TMK, 2001: 8129).

Resmi vasiyette şahitlik yapacak bu kişiler fiil ehliyeti olan, kamu hizmetlerinden men edilmemiş, okuma yazma becerisine sahip kişiler olmalıdır. Bunların yanı sıra şahitlik yapacak kişiler, birey ile evlilik, kan bağı, hısımlık gibi bir ilişki içerisinde olmamalıdır. Yani bireyin eşi, kardeşleri alt ve üst soyu ve eşleri, bireyin vasiyetnamesi konusunda ne

memur ne de şahit olamazlar (İmre ve Erman, 2016: 81-82; Kılıçoğlu, 2009: 105; Antalya, 2015: 121-122; Özüğür, 2001: 599-600; Ayan, 2009: 77).

Sözlü vasiyet uygulamasının gerçekleştirilmesi için belirli durumların mevcut olması beklenir. Bu durumlar Madde 539'da yer alır.

“Madde 539- Mirasbırakan; yakın ölüm tehlikesi, ulaşımın kesilmesi, hastalık, savaş gibi olağanüstü durumlar yüzünden resmî veya el yazılı vasiyetname yapamıyorsa, sözlü vasiyet yoluna başvurabilir. Bunun için mirasbırakan, son arzularını iki tamğa anlatır ve onlara bu beyanına uygun bir vasiyetname yazmaları veya yazdırmaları görevini yükler” (TMK, 2001: 8110).

Bu tür vasiyetin sözlü vasiyet olarak adlandırılmasındaki sebep, vasiyet sahibinin herhangi bir yazılı eylemde bulunmamasıdır (Engin, 2012: 264; Kılıçoğlu, 2009: 111; Özüğür, 2001: 656-658; Kaçak, 2006: 124; Ayan, 2009: 83; Özmen, 2010: 242). Ağır şartlar altında olunması sebebiyle gerçekleştirilen sözlü vasiyet uygulaması şartların normale dönmesi durumunda geçerliliğini yitirerek sonlanır (İmre ve Erman, 2016: 100; Antalya, 2015: 136; Özüğür, 2001: 655; Ayan, 2009: 84). Bu durum Medeni Kanun'da da yer alır.

“Madde 541- Mirasbırakan için sonradan diğer şekillerde vasiyetname yapma olanağı doğarsa, bu tarihin üzerinden bir ay geçince sözlü vasiyet hükümden düşer” (TMK, 2001: 8131).

Kişilerin oluşturdukları vasiyetten dönmeleri de mümkün olan bir durumdur. Bireyin bir zamanda yazdığı vasiyet mevcut şartlarda meydana gelen farklılaşma, bireyin görüşlerinde düşüncelerinde gerçekleşen değişim gibi sebeplerden ötürü kişide bir tatminsizlik oluşturabilir. Böyle durumların oluşabileceği göz önüne alınarak kişiye vasiyetinden dönme imkânı sunulmuştur (Kılıçoğlu, 2009: 118). Kişi bunu yeni bir vasiyet oluşturarak, mevcut vasiyetini yok ederek ve vasiyet ile bağdaşmayan sonraki tasarruflar ile gerçekleştirebilir (Kılıçoğlu, 2009: 118; Engin, 2012: 269; Antalya, 2015: 140-143; Kaçak, 2006: 129-130). Yeni bir vasiyet oluşturarak vasiyetinden dönmek isteyen birey tamamıyla baştan bir vasiyet oluşturabildiği gibi vasiyetin bazı kısımlarında değişime giderek yenileme de yapabilir (Kılıçoğlu, 2009: 118; Antalya, 2015: 140; Kaçak, 2006: 129; Ayan, 2009: 84). Vasiyetten dönme uygulamasında kişi için en kolay yöntem yok etmektir (Kılıçoğlu, 2009: 119). Yok etme aşamasında yakma, yırtma, karalama, üzerine geçersiz olduğunu vurgulayan ibarelerde bulunma gibi yöntemler kullanılabilir (Antalya, 2015: 141). Yok

etme yöntemi genellikle elle yazılmış vasiyetler için uygun bir yöntemdir (Kılıçoğlu, 2009: 120; Antalya, 2015: 141). Vasiyet ile bağdaşmayan tasarruf uygulamasında ise birey vasiyeti oluşturduktan sonraki bir dönemde, artık vasiyetin uygulanmasına mani olan bir durum gerçekleştirebilir. Şöyle ki birey vasiyetle arabasını çocuklarına bıraktığını belirttiikten sonra arabasını satarak vasiyetin uygulanmasına mani olabilir (Kılıçoğlu, 2009: 122; Engin, 2012: 273; Antalya, 2015: 143; Kaçak, 2006: 130; Ayan, 2009: 85).

Miras sözleşmesi ise hem miras bırakanın hem de miras bırakılanın iradesi kapsamında gerçekleşmesi sebebiyle vasiyetten ayrılır (İmre ve Erman, 2016: 181; Kılıçoğlu, 2009: 122; Antalya, 2015: 144). Miras sözleşmesinde vasiyette olduğu gibi sözlü veya el yazısı ile beyanda bulunma durumu söz konusu değildir. Bu sözleşme resmi vasiyetname standartlarında gerçekleştirilir (Engin, 2012: 265; Antalya, 2015: 145; Özüğür, 2001: 141; Kaçak, 2006: 131; Ayan, 2009: 88). Kişinin miras sözleşmesi yapabilmesi için ergin , ayırt edebilme yetisine sahip ve kısıtlı olmayan bir birey olması gerekir. Miras sözleşmesinin işleyişi resmi vasiyet uygulaması gibi olup resmi vasiyetten her iki tarafın imzalarının bulunması dolayısı ile ayrılır (İmre ve Erman, 2016: 188-189). Miras sözleşmesini sonlandırmak her iki tarafın anlaşarak kararlaştırmaları dolayısıyla gerçekleştirilebilir (İmre ve Erman, 2016: 190; Antalya, 2015: 161; Kaçak, 2006: 138; Ayan, 2009: 90). Miras sözleşmesine dair kanun maddeleri Medeni Kanun’ da şu şekilde yer alır:

“Madde 545- Miras sözleşmesinin geçerli olması için resmî vasiyetname şeklinde düzenlenmesi gerekir. Sözleşmenin tarafları, arzularını resmî memura aynı zamanda bildirirler ve düzenlenen sözleşmeyi memurun ve iki tanığın önünde imzalarlar.

II. Ortadan kaldırılması

1. Sağlararasında

a. Sözleşme veya vasiyetname ile

Madde 546- Miras sözleşmesi, tarafların yazılı anlaşmasıyla her zaman ortadan kaldırılabilir. Miras sözleşmesiyle mirasçı atanan veya kendisine belirli mal bırakılan kişinin, mirasbırakana karşı miras sözleşmesinin yapılmasından sonra mirasçılıktan çıkarma sebebi oluşturan davranışta bulunduğu ortaya çıkarsa; mirasbırakan, miras sözleşmesini tek taraflı olarak ortadan kaldırabilir. Tek taraflı ortadan kaldırma, vasiyetnameler için kanunda öngörülen şekillerden biriyle yapılır.

b. Sözleşmeden dönme yolu ile

Madde 547- Miras sözleşmesi gereğince sağlararası edimleri isteme hakkı bulunan taraf, bu edimlerin sözleşmeye uygun olarak yerine getirilmemesi veya güvenceye bağlanmaması hâlinde borçlar hukuku kuralları uyarınca sözleşmeden dönebilir.

2. Mirasbırakandan önce ölme

Madde 548- Mirasçı atanan veya kendisine belirli mal bırakılan kişi mirasbırakanın ölümünde sağ değilse, miras sözleşmesi kendiliğinden ortadan kalkar. Mirasbırakandan önce ölen kişinin mirasçıları, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, ölüme bağlı tasarrufla bulunandan, miras sözleşmesi uyarınca elde ettiği ölüm tarihindeki zenginleşmeyi geri isteyebilirler.

C. Tasarruf edilebilir kısmın daralması

Madde 549- Miras sözleşmesi veya vasiyetnameyle yapılan ölüme bağlı kazandırmalar, mirasbırakanın tasarruf edebileceği kısmın sonradan daralması yüzünden hükümsüz olmaz; sadece tenkis edilebilir” (TMK, 2001: 8131-8132).

3.1.3. Evlilik Dışı Çocuğun Miras Durumu

Eğer miras bırakacak kişi anne ise çocuğun evlilik dışı olması mirastan pay almasında bir engel teşkil etmez (İmre ve Erman, 2016: 32; Kılıçoğlu, 2009: 52; Antalya, 2015: 80; Ayan, 2009: 37). Ancak aynı durum baba için geçerli olmayıp evlilik dışı çocuğun babanın mirasından pay alabilmesi, babanın çocuğu kabul etmesi ya da mahkeme tarafından babası olduğunun onaylanması gerekir (İmre ve Erman, 2016: 32; Kılıçoğlu, 2009: 52; Antalya, 2015: 80; Kaçak, 2006: 33; Ayan, 2009: 37). Bu durum Türk Medeni Kanunu’nda şu şekilde ifade edilir:

“Madde 498- Evlilik dışında doğmuş ve soybağı, tanıma veya hâkim hükmüyle kurulmuş olanlar, baba yönünden evlilik içi hısımlar gibi mirasçı olurlar” (TMK, 2001: 8124).

Evlilik dışı çocuklar için var olan bir diğer durum ise çocuğun evlilik dışı bir ilişki sonucunda dünyaya geldikten sonraki süreçte anne ve babasının evlenmesi durumudur. Bu durumda da çocuk birinci dereceden yasal mirasçı sıfatını kazanır. Evliliğin yasal anlamda son bulmasından sonraki 300 günlük zaman diliminde dünyaya gelen çocuklar da yasal mirasçı statüsünü kazanır (Özüğür, 2001: 200; Ayan, 2009: 35).

3.1.4. Evlatlığın Miras Durumu

Evlatlık edinilen birey kan bağı hısımlığı taşıyor olsa dâhi biyolojik yolla sahip olunan bir çocuk ile aynı miras haklarına sahiptir (İmre ve Erman, 2016: 34; Kılıçoğlu, 2009: 37; Engin, 2012: 147; Özüğür, 2001: 201; Kaçak, 2006: 40; Ayan, 2009: 43). Ancak evlat edinilen çocuk miras konusunda bireyin öz evladından ayrılmaz iken bireyin kendisi söz konusu olduğunda durum aynı değildir. Kişi ve kişinin akrabaları evlat edindiği bireyin malları üzerinden bir miras talebinde bulunamazlar (İmre ve Erman, 2016: 34; Kılıçoğlu, 2009: 37; Engin, 2012: 147; Özüğür, 2001: 201; Kaçak, 2006: 40). Türk Medi Kanunu’unda bu durum Madde 500’de yer alır.

“Madde 500- Evlâtlık ve altsoyu, evlât edinene kan hısımlığı gibi mirasçı olurlar. Evlâtlığın kendi ailesindeki mirasçılığı da devam eder. Evlât edinen ve hısımları, evlâtlığa mirasçı olmazlar” (TMK, 2001: 8124).

Evlât edinilen kişinin hayatını kaybetmesi durumunda var olan mirası kan bağı taşıdığı akrabalarına ve eşine devredilir (İmre ve Erman, 2016: 34; Kılıçoğlu, 2009: 37; Engin, 2012: 151; Antalya, 2015: 86). Aynı şekilde kişi evlat edinilmiş olsa dâhi kan hısımlığı taşıdığı bireylerin mirasında pay alabilir (İmre ve Erman, 2016: 36; Kılıçoğlu, 2009: 37; Engin, 2012: 151; Antalya, 2015: 83; Ayan, 2009: 45). Bunun yanı sıra evlat edinilen birey açısından da bazı sınırlamalar söz konusudur. Bu kapsamda evlat edinilen birey sadece kendisini evlat edinen kişilerin mirasından pay alabilirken, kendisini evlat edinen ailenin akrabalarından kalan miraslardan pay alamaz. Çünkü birey sadece kendisini evlat edinen kişilerle bir hısımlık ilişkisi içerisine girer (İmre ve Erman, 2016: 34; Engin, 2012: 149; Antalya, 2015: 87; Ayan, 2009: 44). Bunların yanı sıra kişi bekâr biri tarafından evlat edinilmiş ve evlat edinen birey de daha sonra evlenmiş ise kişinin miras ilişkisi sadece kendisini evlat edinen birey ile sınırlı olup bireyin evlendiği kişiyi kapsamaz (Antalya, 2015: 87)

3.1.5. Boşanma Durumundaki Eşin Miras Durumu

Eşlerin boşanma eyleminin tam anlamıyla gerçekleştirilmesi ile sonlanan evlilik durumları birbirlerinin mirasçıları olma durumunu da sonlandırır. Yani eğer bireyler boşanmış iseler birbirlerinin miraslarından pay alamazlar (İmre ve Erman, 2016: 50; Kılıçoğlu, 2009: 32; Engin, 2012. 153; Antalya, 2015: 91; Özüğür, 2001: 261). Ancak

bu boşanma resmi anlamda gerçekleşmiş ve sonuçlanmış bir boşanma olmalıdır. Aksi takdirde bireylerin davalarının devam etmesi, ayrı evlerde yaşıyor olmaları gibi durumlar bireylerin miraslarından pay almalarını engellemek, onları mirastan mahrum etmek için geçerli değildir (Özüğür, 2001: 261; Ayan, 2009: 47). Eğer bireyler arasında aktif bir boşanma davası var ise ve bu süreçte eşlerden biri hayatını kaybetmişse dava ölen eşin mirasçılığı tarafından devam ettirilir. Dava sonunda sağ olan eşin kusurlu olduğu sonucuna varılır ise kişi mirastan pay alamaz (Antalya, 2015: 92; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 4). Eğer mirasçılar davayı sürdürmezlerse sağ kalan eş mirasçı olur (Antalya, 2015: 93). Bunun yanı sıra kişi eşi için malları üzerinden bir vasiyette bulunmuş ve birey ölmeden evlilik boşanma yoluyla sonlandırılmış ise oluşturulmuş olan vasiyette geçerliliğini yitirir. Ancak bu türden durumların yani eşlerin mirastan men edilebilmesi durumlarının gerçekleşebilmesi için evliliğin mutlaka yasal yollarla sonlandırılmış olması gerekir. Mesela bireylerin evliliklerini bitirmeye karar verip boşanma davası açtıkları sürede eşlerden birinin hayatını kaybetmesi diğer eşi mirastan men etmez. Çünkü dava henüz sonuçlanmamış ve evlilik bitmemiştir (İmre ve Erman, 2016: 50).

3.1.6. Mirasın Geçişi

Kişinin yaşamını kaybetmesi ile birlikte bireyin taşınır taşınmaz tüm mal varlığı, içerisinde borçları da (vergi borçları) dâhil olmak üzere hukuki anlamda kişinin mirasını alma hakkına sahip bireylere devredilir (İmre ve Erman, 2016: 11; Engin, 2012: 72; Antalya, 2015: 13; Özüğür, 2001: 141; Ayan, 2009: 16)

Bireyin mirası yasal mirasçılara ya da kişinin vasiyet yoluyla veya miras sözleşmesi yoluyla devrettiği atanmış mirasçılara devredilebilir. Yasal mirasçılık hukuki bir prosedür iken atanmış mirasçılık bireyin takdiri ve talebinin sonucudur (İmre ve Erman, 2016: 12; Engin, 2012: 177-178; Antalya, 2015: 39; Özüğür, 2001: 140). Bir bireyin hayatını kaybeden kişinin yasal mirasçısı olabilmesi için bir kan bağı ilişkisi barındırıyor olması gerekir. Ancak bazı istisna oluşturan durumlarda mevcuttur. Örneğin birey eşiyle, evlat edindiği kişilerle ya da devlet ile bir kan bağı taşımıyor olmasına rağmen bireyin yasal mirasçısı olabilirler (İmre ve Erman, 2016: 15; Kılıçoğlu, 2009: 27; Engin, 2012: 126; Özüğür, 2001: 199). Aralarında akrabalık bağı bulunan kişilerin evlilik gerçekleştirmeleri olası durumlardan biridir. Miras konusu

çerçevesinde kişiler arasındaki akrabalık bağı sonlanmakla birlikte işleyiş evlilik bağı üzerinden yürütülür (Kılıçoğlu, 2009: 63).

Yasal mirasçılık uygulamasında zümre olarak adlandırılan bir sınıflandırmanın mevcut olduğunu görüyoruz. Bu sınıflandırmaya göre kişinin mirası öncelikle çocukları torunları ve torunlarının çocukları şeklinde uzanan birinci dereceden mirasçılar arasında paylaşılır. Eğer kişinin çocuğu kendisinden önce hayatını kaybetmiş ise miras hayatını kaybeden kişinin çocuklarına devredilir (İmre ve Erman, 2016: 21; Kılıçoğlu, 2009: 51; Engin, 2012: 138; Antalya, 2015: 70-72; Özuğur, 2001: 139; Ayan, 2009: 30).

Bu durum Türk Medeni Kanunu'nda şu şekilde ifade edilir:

“Madde 495- Mirasbırakanın birinci derece mirasçıları, onun altsoyudur. Çocuklar eşit olarak mirasçılardır. Mirasbırakandan önce ölmüş olan çocukların yerini, her derecede halefiyet yoluyla kendi altsoyları alır” (TMK, 2001: 8123).

İkinci dereceden mirasçılar bireyin annesi, babası, kardeşleri ve yeğenleri oluştururken üçüncü dereceyi büyükanne, büyükbaba, amca, teyze, hala, dayı ve bunların çocukları oluşturur (Kılıçoğlu, 2009: 27; İmre ve Erman, 2016: 24; Engin, 2012: 138-139; Antalya, 2015: 73; Özuğur, 2001: 139; Ayan, 2009: 31). İkinci derecede yer alan anne ve babanın miras almaları söz konusu olduğunda alacakları oran arasında bir fark olmayıp tanınan miras oranı ikisi içinde aynıdır (İmre ve Erman, 2016: 24; Antalya: 2015: 76).

“Madde 496- Altsoyu bulunmayan mirasbırakanın mirasçıları, ana ve babasıdır. Bunlar eşit olarak mirasçılardır” (TMK, 2001: 8124).

Bireyin eşinin ise sabit bir derecesi bulunmayıp üç derece içinde de belirli oranlarda hak sahibidir (Özuğur, 2001: 139). Eşin miras dağılımındaki payı içinde bulunduğu dereceye göre şu şekildedir: Eğer eş miras dağılımında birinci derecedeki bireylerle birlikte yer alıyorsa mirasın dörtte birini, ikinci derecedekilerle birlikte ise yarısını ve üçüncü derecedeki kişiler yani büyükanneler ve büyükbabalar ile aynı derecede ise mirasın dörtte üçünü alır (Özuğur, 2001: 257; Kaçak, 2006: 33-34; Ayan, 2009: 41-42). Mirasın ikinci dereceye geçmesi için birinci dereceden, üçüncü dereceye geçmesi için ise ikinci dereceden hiçbir mirasçının kalmamış olması gerekir (İmre ve Erman, 2016: 25; Kılıçoğlu, 2009: 27; Özuğur, 2001: 199). Eğer bireyin ne üçüncü dereceden akrabası ne de vasiyet yoluyla bir miras bırakma talebi mevcut değilse miras

yasal mirasçı sıfatı ile devlete geçer (İmre ve Erman, 2016: 39; Kılıçoğlu, 2009: 38; Engin, 2012: 95; Antalya, 2015: 102; Kaçak, 2006: 46).

“Madde 501- Mirasçı bırakmaksızın ölen kimsenin mirası Devlete geçer” (TMK, 2001: 8124).

Devletin bu yasal mirasçılık konusunda diğer mirasçılardan farkı bireyin borçlarını değil sadece mirasını devralmasıdır (İmre ve Erman, 2016: 39; Kılıçoğlu, 2009: 38).

3.1.7. Mirasın Reddi

Kişi kendisine bırakılan mirası kabul etme mecburiyetinde değildir. Eğer kendisine sunulan mirası istemiyor ise reddederek mirasçı statüsünden çıkabilir (İmre ve Erman, 2016: 320; Engin, 2012: 437; Özüğür, 2001: 357). Kişi bu işlemde kendisine sunulan 3 aylık zaman zarfında reddi gerçekleştirmelidir. Aksi takdirde miras bu sürenin aşılması ile kabul edilmiş sayılır (İmre ve Erman, 2016: 320; Engin, 2012: 437; Özüğür, 2001: 360; Kaçak, 2006: 322; Özmen, 2010: 510). Kişinin kendisine bırakılan miras üzerinde gerçekleştireceği reddetme eylemi bireyin talep ettiği her zaman diliminde gerçekleştirilemez. Örneğin bireyin kendisine miras bırakan kişinin hayatta olduğu süre zarfında mirası reddetmesi mümkün değildir. Bu durumda bireyin mirası reddedebilmesi için olmazsa olmaz şart, kendisine miras bırakan kişinin hayatını kaybetmiş olmasıdır (Özüğür, 2001: 357; Ayan, 2009: 224). Mirası reddetmesi için geçerli olan sürenin başlangıcı ise bireyin kendisine miras bırakan kişinin öldüğünü öğrendiği tarihten itibaren başlar (Kaçak, 2006: 305; Özmen, 2010: 510)

Eğer mirası reddeden kişi yasal mirasçı ise reddettiği miras kendi alt soyuna geçer (Engin, 2012: 443)

3.2. AİLE HUKUKU

Toplumun temel taşı olarak adlandırılan ve geçmişten günümüze birçok topluma temel oluşturan aile kavramı günümüzde de önemini korumaktadır. Aile kavramı toplumsal değerler, yaşam şartları gibi durumlara göre zaman içerisinde değişimler yaşamıştır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 3). Geçmiş dönemlerden günümüze geldikçe değişimler her aşamada olduğu gibi aile yapılanmasında da olmuş ve aile

mefhumu denilen kurumda daralmaya gidilmiştir. Günümüzde çoğunlukla anne, baba ve çocuklardan oluşan aile, eski dönemlerde çok daha kalabalık bir yapılanmanın ürünüydü. Bu durumu oluşturan sebeplerden biri o dönemler kendilerini müdafaa edecek bir hukuki yapılanmanın olmaması dolayısıyla bir tehlikenin oluşması durumunda bir arada ve kalabalık olmalarının korunmalarında etkili olacağını düşünmeleridir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 4-5).

3.2.1. Nişanlanma

Kişiler hayatlarını birleştirme konusunda evlilik aşamasına geçmeden önce birbirlerine evlilik vaadinde buldukları ve evlenme adına bir hazırlık aşamasına girdikleri nişanlı olma sürecini yaşarlar (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 24; Kılıçoğlu, 2015: 9; Dural vd, 2011: 12; Zeytin ve Ergün, 2013: 147; Tüzüner, 2014: 5; Yarayan, 2013: 253-254). Kişilerin evlilik yapabilmeleri için gerekli olan bazı şartlar evliliğin ön aşaması olan nişanlanma içinde geçerlidir. Bunlar kişilerin farklı cinsiyetlerden olması, ayırt etme gücüne sahip olması, ergin olması (erginlik yaşına ulaşamamış olması durumunda ise yasal temsilcinin onayının alınmış olması) , yakın manada kan bağı ya da kayın bağı taşıymıyor olması, evlat edinmeden doğan evlilik sınırlamalarına uyuyor olması gibi şartlardır (Kılıçoğlu, 2015: 12-15; Dural vd, 2011: 17-20; Zeytin ve Ergün, 2013: 148; Yarayan, 2013: 254-255).

3.2.1.1. Nişanlılığın Sona Ermesi

Nişanlılık daha öncede bahsettiğimiz gibi kişilerin evleneceklerine dair birbirlerine verdikleri bir nevi sözdür. Bu sözün yerine getirilerek evlenilmesi nişanlılığın sonlandırılma durumudur. Tabi nişanlılığın sona ermesine neden olan durumların hepsi bu türden olumlu durumlar değildir. Nişanlı olan çiftlerden birinin hayatını kaybetmesi veya gaip olması, çiftlerden birinin başka biriyle daha nişanlanması, nişanlılık aşamasında kişilerin evlenmelerine kesin bir şekilde engel oluşturacak akıl sağlığını yitirme, aralarında kan ya da kayın hısımlığı olduğunu öğrenme gibi durumlarla karşılaşılması nişanlılığı sonlandıran hallerdir. Bunların yanı sıra çiftin birinin cinsiyetini değiştirerek aynı cinsiyete sahip kişilerin evlenememesi yasası kapsamında evliliğin imkânsızlığına sebep oluşturacak bir durum oluşturması ya da

kişilerin aralarında evlilik sürecine gidemeyeceklerine karar vermeleriyle sonuçlanan bir anlaşmaya vararak yollarını ayırmaları nişanlılığı sonlandıran diğer sebeplerdir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 42-44; Kılıçoğlu, 2015: 22-24; Dural vd, 2011: 26-28; Zeytin ve Ergün, 2013: 150; Yarayan, 2013: 258).

3.2.2. Evlenme

Ortak bir yaşantı kurmak adına farklı cinsiyetlere sahip iki bireyin oluşturdukları yasal çerçevedeki anlaşmadır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 59; Kılıçoğlu, 2015: 44; Zeytin ve Ergün, 2013: 151; Tüzüner, 2014: 10; Yarayan, 2013: 261). Evlilik her bireyin istediği her an keyfi olarak gerçekleştirebileceği bir mefhum olmayıp oluşabilmesi için belirli şartların bireyler tarafından taşınması gerekir. Bu şartlardan biri çiftin ayırt etme yetisine sahip olmasıdır²⁵ (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 62; Kılıçoğlu, 2015: 44; Dural vd, 2011: 50; Zeytin ve Ergün, 2013: 154; Yarayan, 2013: 262; Kaçak, 2007: 540; Taşbaş, 2010: 20). Ancak birey ayırt etme gücüne sahip fakat kısıtlı ya da küçük ise kendisi için uygun görülen yasal temsilcinin onayını alması gerekir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 62; Kaçak, 2007: 542). Evlilik mefhumu için bireyde ayırt etme gücünü aranmasındaki neden kişinin bu evliliğin kendisine getireceği vazifelerin farkında olarak böyle bir yola girmesi ve kendisine evlilikle sunulan olumlu ve olumsuz sonuçları üstlenebilmesidir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 63; Dural vd, 2011: 50; Taşbaş, 2010: 20).

Evlenebilme adına taşınması gereken şartlar Türk Medeni Kanunu'nda da şu maddelerde yer alır:

“II. Ayırt etme gücü

Madde 125- Ayırt etme gücüne sahip olmayanlar evlenemez.

III. Yasal temsilcinin izni

1. Küçükler hakkında

Madde 126- Küçük, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.

²⁵ Kişinin aklını kullanabilme yetisine sahip olması ve bu doğrultuda herhangi bir akıl hastalığı, akıl yetersizliği, sarhoşluk, yaşın sağlıklı karar verme konusunda yetersiz oluşu gibi durumları barındırmıyor olmak (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 62)

2. Kısıtlılar hakkında

Madde 127- Kısıtlı, yasal temsilcisinin izni olmadıkça evlenemez.

3. Mahkemeye başvurma

Madde 128- Hâkim, haklı sebep olmaksızın evlenmeye izin vermeyen yasal temsilciyi dinledikten sonra, bu konuda başvuran küçük veya kısıtlının evlenmesine izin verebilir” (TMK, 2001: 8067).

Bunun dışında kişilerin yasal yaş sınırına da ulaşmış olmaları da gerekir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 62; Kılıçoğlu, 2015: 22- 45; Dural vd, 2011: 47). Bu yaş sınırı hem erkek hem de kadın için 17 yaşını doldurmuş olmaktır. Kişilerin evlenmelerini mecburi kılan sıra dışı bir durum ile karşılaşılması halinde hâkimin kararı ile 17 yaşını doldurmuş olma şartı, 16 yaşını doldurmuş olma olarak aşağıya çekilebilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 66; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 519-520; Kılıçoğlu, 2015: 46; Dural vd, 2011: 48; Zeytin ve Ergün, 2013: 154; Tüzüner, 2014: 15-16; Yarayan, 2013: 263; Kaçak, 2007: 532; Taşbaş, 2010: 28; Dural, Öğüz, 2010: 39).

Evlenmeye dair yaş sınırı Türk Medeni Kanunu’nda da 124. Maddede yer alır.

“Madde 124- Erkek veya kadın onyediyi yaşını doldurmadıkça evlenemez. Ancak, hâkim olağanüstü durumlarda ve pek önemli bir sebeple onaltı yaşını doldurmuş olan erkek veya kadının evlenmesine izin verebilir. Olanak bulundukça karardan önce ana ve baba veya vasi dinlenir” (TMK, 2001: 8067).

Kişi kısaca ayırt etme gücüne sahip, evlilik için gereken yaş sınırına ulaşmış ve hiçbir kısıtlanmaya maruz kalmamış tam ehliyetli²⁶ bir birey ise kendi iradesi kapsamında evlilik mefhumunu gerçekleştirebilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 69; Kılıçoğlu, 2015: 52; Dural vd, 2011: 47; Yarayan, 2013: 266; Taşbaş, 2010: 19). Bunun dışında ayırt etme gücüne sahip küçük ya da kısıtlı olan sınırlı ehliyetsiz bireyler ise evlilik yapabilmek adına kendileri için tanınmış yasal temsilcilerinin onayına ihtiyaç

²⁶ Ayırt etme gücüne erginliğe ulaşmış olup bir kısıtlama durumu yaşamayan bireyler tam ehliyetli kişilerdir. Bu kişiler hukuki anlamdaki tüm uygulamaları, herhangi bir bireyin iznine ya da onayına gerek kalmaksızın bireysel olarak gerçekleştirebilirler. Bunun dışında diğer bireylere yönelik gerçekleştirdikleri zarardan da kendileri mesuldür (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 173).

duyarlar (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 69; Kılıçoğlu, 2015: 52; Dural vd, 2011: 53; Taşbaş, 2010: 20).

3.2.2.1. Evlenme Engelleri

Kişilerin evlenebilmek için gerekli şartları taşıyor olmaları ve karşılıklı olarak bu evliliği onaylıyor olmaları hukuki açıdan evlilik süreci için yeterli durumlar değildir. Bazı durumlar her ne kadar kişilerin arzusu doğrultusunda da olsa evliliğe engeldir. Bunlardan biri kişiler arasında bir hısımlık bağının mevcut olmasıdır. Kan hısımlığı kapsamında kişi anne, baba, kendisinin veya anne ve babasının kardeşleri, kendi çocukları ve torunları ile evlilik gerçekleştiremez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 73-74; Kılıçoğlu, 2015: 55; Dural vd, 2011: 55; Zeytin ve Ergün, 2013: 155; Yarayan, 2013: 267; Kaçak, 2007: 544; Taşbaş, 2010: 46-47). Bir diğer durum ise kayın hısımlığıdır. Yani bireyin yaptığı evlilik dolayısı ile eşinin ailesi ile kurduğu akrabalık bağıdır. Bu hısımlık ilişkisi için de yasalar bazı kısıtlamalar koymuş ve kişinin eşinin alt ya da üst soyu ile evliliğine müsaade etmemiştir. Bu kanun kapsamında kişi eşinin babası, annesi, dedesi, anneanne ya da babaannesi eşinin kendisinden önceki evliliğinden olma çocuğu ve torunu ile evlenemez iken, kişi kadın ise eşinin kardeşi amcası ve dayısı ile erkek ise eşinin yine kardeşi, teyzesi ve halası ile evlenebilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 75; Kılıçoğlu, 2015: 55-56; Dural vd, 2011: 56; Zeytin ve Ergün, 2013: 155; Yarayan, 2013: 267; Kaçak, 2007: 544; Taşbaş, 2010: 48-49).

Evlat edinme eylemi sonucunda evlat edinilen kişi, birey ile bir kan bağı taşımıyor olsa dâhi onun birinci dereceden alt soyu haline gelir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 76). Bu durumda kişi nasıl alt soyu olan çocukları ile evlenemiyor ise evlat edindiği bireylerle de evlenemez. Ancak kanun durumu sadece bu kadarla sınır tutmamış evlat edinen ve edinilen bireylerin birbirlerinin eşleri, birbirlerinin altsoyları ile de evlenmelerini yasaklamıştır. (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 76; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 489; Dural vd, 2011: 56; Zeytin ve Ergün, 2013: 156; Kaçak, 2007: 544; Taşbaş, 2010: 51).

Evli olan bir birey evliliğini sonlandırmadan yeni bir evlilik yapamaz (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 77; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 525; Kılıçoğlu, 2015: 60; Dural vd, 2011: 57; Yarayan, 2013: 267; Kaçak, 2007: 545). Kişinin evliliğinin

sonlanması durumunda birey erkek ise herhangi bir zaman zarfı beklemeden yeni bir evlilik gerçekleştirebilirken kişi kadın ise 300 günlük yasal süreyi bekledikten sonra evlenebilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 77; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 525; Kılıçoğlu, 2015: 60; Dural vd, 2011: 57; Yarayan, 2013: 267; Kaçak, 2007: 546; Dural, Öğün, 2010: 40).

Akıl sağlığı yerinde olmayan bir bireyin evlilik yapabilmesi, durumunun elverişli olduğunun doktor raporuyla onaylanması ile mümkün olur. Aksi takdirde kişinin akıl rahatsızlığı evliliğin yürütülmesinde engel teşkil edecek ya da genetik yollarla evlilikten doğan çocuklarda görülebilecek bir rahatsızlık ise kişi evlenemez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 79; Kılıçoğlu, 2015: 59; Dural vd, 2011: 57-58; Zeytin ve Ergün, 2013: 156; Yarayan, 2013: 268; Kaçak, 2007: 547; Taşbaş, 2010: 57).

Bunların dışında bazı durumların ise evlenmeye yönelik engelleri kesinlik taşımaz. Bunlar bulaşıcı hastalıklar ve kadınlar için geçerli olan bekleme süresidir. Bu süreç erkekleri içine almayıp kadınları kapsayan bir düzenlemenin ürünüdür. Evliliğin bitmesi halinde kadının biten evliliği dolayısıyla bir hamilelik yaşıyor olabilmesi ve böyle bir durumda yapılan yeni bir evlilik ile menşesinde karmaşa yaratabilecek bir çocuğun dünyaya gelebilmesi ihtimaline karşılık devlet kadının biten evliliğinin ardından tekrar evlenmek için 300 gün beklemesi gerektiğini uygun görmüştür. Ancak bu yasa bazı durumlarda istisna oluşturacak haller taşıyabilmektedir. Kadının boşanma eyleminden sonra yapacağı evliliği tekrar aynı kişiyle yapması, hamile olan kadının 300 günlük bir süre zarfına gerek kalmadan çocuğu dünyaya getirmesi ya da kadının boşanmanın ardından hamile olmadığının ispatlanması gibi durumlar 300 günlük beklemeyi ön gören kanuna istisna oluşturur (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 80-81; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 2; Dural vd, 2011: 58-59; Zeytin ve Ergün, 2013: 156; Yarayan, 2013: 268-269).

Umumi Hıfzıssıhha Kanunu kişilerin taşıdıkları bazı bulaşıcı hastalıkların evlenme için mani teşkil ettiği gerekçesiyle bu hastalığa yakalanmış bireylerin evlenmelerine müsaade edilmemesi gerekliliğini belirtir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 81; Kılıçoğlu, 2015: 61; Yarayan, 2013: 270; Taşbaş, 2010: 65). Bu hastalıklar frengi, bel soğukluğu, yumuşak şankr, cüzzam ve marazı akliye rahatsızlıklarıdır. Ancak bu hastalıklardan kaynaklı evlenme yasağı uzun soluklu olmayıp kişilerin tedavi olup

hastalıkların ortadan kalktığına dair bir raporun sunulması ile sonlanır. Bu hastalıklar dışındaki kanser, AIDS, felç gibi hastalıklara sahip olanlar ya da bireylerin kısır ya da iktidarsız olmaları yasal anlamda evliliğe bir engel teşkil etmez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 81-82; Zeytin ve Ergün, 2013: 156-157; Yarayan, 2013: 270; Taşbaş, 2010: 65-66).

3.2.2.2. Evlenme İşlemleri

Evliliğe karar veren bireylerin bu kararlarını yasallaştırmaları adına bazı prosedürleri gerçekleştirmeleri gerekmektedir. Bu amaç ile çiftin herhangi birinin ikamet ettiği bölgedeki evlendirme memurluğuna başvurulmalıdır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 85; Kılıçoğlu, 2015: 62; Dural vd, 2011: 61; Yarayan, 2013: 274; Kaçak, 2007: 548; Taşbaş, 2010:). Kişilerin farklı şehirler ya da ülkelerde olmaları durumunda ise herkes kendi bulunduğu yerdeki evlendirme memurluğuna başvurabilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 85; Dural vd, 2011: 61; Yarayan, 2013: 274). Kişiler evlenmek istediklerine dair başvuruda bulunduktan sonra evlenmelerine herhangi bir maninin olup olmadığının anlaşılması adına evlenme beyannamesi, fotoğraflı nüfus cüzdanı örneği, sağlık raporu, vesikalık fotoğraf, nüfus kayıt örneği ve evlenme ehliyet belgesi gibi belgeleri yetkililere vermek adına temin etmeleri gerekir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 88; Kılıçoğlu, 2015: 63; Dural, 2011: 62; Zeytin ve Ergün, 2013: 157; Yarayan, 2013: 275; Kaçak, 2007: 549; Taşbaş, 2010: 70-71). Yapılan incelemeler sonucunda bir engele rastlanmaması halinde kişilerin yurt içinde ya da dışında evlenebilmelerine izin verilmiş olur (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 91).

Evlilik belediye başkanın ya da onun uygun gördüğü bir memurun idaresinde gerçekleştirilir. Evliliğin köyde gerçekleşmesi durumunda ise yetkili, memur muhtardır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 96; Kılıçoğlu, 2015: 62; Dural vd, 2011: 62; Zeytin ve Ergün, 2013: 157; Yarayan, 2013: 272; Kaçak, 2007: 548). Görevli memurun gerçekleştirdiği evlenme töreninde ayrıca iki tane de şahit bulunur (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 100; Kılıçoğlu, 2015: 67; Dural vd, 2011: 46; Zeytin ve Ergün, 2013: 158; Taşbaş, 2010: 88). Bu şahitler akıl sağlığı yerinde olan, erginliğe ulaşmış ve evlenecek kişileri tanıyan bireyler olmalıdır. Bunun dışında kişilerin evlenecek bireylerle bir akrabalık bağı taşımaları ya da farklı bir devletin vatandaşlığında olmaları şahitlikleri için engel teşkil etmez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 100; Kılıçoğlu,

2015: 67-68; Dural vd, 2011: 46; Zeytin ve Ergün, 2013: 158; Taşbaş, 2010: 88). Evlenme esnasında memurun çifte ve şahitlere yönelttiği sorular sözlü şekilde cevaplanmalıdır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 100; Kılıçoğlu, 2015: 67-68; Dural vd, 2011: 46; Zeytin ve Ergün, 2013: 158; Yarayan, 2013: 271; Taşbaş, 2010: 90). Ancak bireylerin sağır ya da dilsiz olmaları durumunda işaretlerle cevaplamaları da mümkündür (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 101; Dural vd, 2011: 62; Yaryan, 2013: 272; Taşbaş, 2010: 90). Kişilerin yöneltilen soruları cevaplamalarının ardından imzaların atılma eylemi gerçekleştirilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 100).

Bireyler evlilik kararlarını verip bu süreç doğrultusunda evlilik törenlerini de gerçekleştirerek birlikteliklerine resmiyet kazandırır. Resmiyet kazanan bu ilişki sonucunda kişiler yeni bir hayata başladıkları ortak bir konut içerisinde yaşamaya başlarlar (Zeytin ve Ergün, 2013: Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 110; Yarayan, 2013: 279). Bu konut kişilerin ortak kararları ile belirlenmiş bireylerin ailelerinden ayrı bir konuttur. Çiftlerden hiçbiri diğerini kendi ailesinin çatısı altında yaşamaları konusunda baskılayamaz. Bu durum kişilerin yaşam alanları konusunda ortak bir karardan çok birinin diğerine olan dayatmasıdır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 110).

Bireyler evlilik çatısı altında gerçekleştirecekleri ortak yaşam boyunca birbirlerine karşı sadakat göstermekle de yükümlüdürler. Sadakat kavramı bireyin başka bir birey ile cinsel bir birliktelikte ya da bir gönül bağı ilişkisinde bulunmasından ibaret değildir. Eşin kazancını ailesini mağdur ederek farklı alanlarda harcaması, kadının bilinçli olarak israf boyutunda harcamalar yapması, eşlerin birbirleri hakkında sır mahiyeti taşıyan bilgileri farklı kişilerle paylaşmaları gibi davranışlar da sadakatsizlik boyutuna girer. (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 113; Zeytin ve Ergün, 2013: 160-161).

Bu durum Türk Medeni Kanun'unun 185. maddesinde ifade edilir:

“Madde 185- Evlenmeyle eşler arasında evlilik birliği kurulmuş olur.

Eşler, bu birliğin mutluluğunu elbirliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler.

Eşler birlikte yaşamak, birbirine sadık kalmak ve yardımcı olmak zorundadırlar” (TMK, 2001: 8075).

3.2.3. Boşanma ve Boşanmanın Sebepleri

Evlilik birliği altında bulunan eşlerden birinin hayatını kaybetmesi evliliği sonlandırır. Ölüm dolayısıyla evliliğin sonlanması durumu kendiliğinden gerçekleşen ve bireylerin herhangi bir resmi başvuru yapmalarına gerek kalmayan bir durumdur. Şöyle ki kişi eşinin hayatını kaybetmesi halinde herhangi bir resmi başvuruda bulunarak evliliğini sonlandırma zorunda değildir. Aynı şekilde eş için oluşturulmuş bir ölüm karinesi²⁷ de evliliğin kendiliğinden sonlanması için yeterlidir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 195; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 1; Kılıçoğlu, 2015: 107-108; Zeytin ve Ergün, 2013: 181; Yarayan, 2013: 336-337). Sağ kalan eşe bu doğrultuda çocukların velayeti, eşinin soyadını kullanabilmesi gibi bazı haklar tanınır (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 2; Kılıçoğlu, 2015: 108).

Evliliği sonlandıran bir diğer durum ise gaipliktir. Eşlerden birinin ölüm tehlikesi içeren bir durum esnasında kaybolması yahut uzun bir süre kendisinden habersiz kalınması durumunda mahkeme kararıyla gaipliğine karar verilebilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 196; Dural vd, 2011: 100; Zeytin ve Ergün, 2013: 181). Böyle bir durum kişinin evli olması durumunda evliliğin sonlandırılması için de bir sebep oluşturur. Ancak bu durum eşin ölümü ya da ölüm karinesi durumlarından farklılık gösterir. Şöyle ki gaiplik durumu düşük ya da yüksek ihtimalde bireyin geri dönebilme olasılığını barındırır. Bu nedenle evlilik kendiliğinden sonlanmaz. Evliliğin sonlanması için gaibin eşinin mahkemeye başvurarak evliliğin feshini talep etmesi ve durumun mahkemece onaylanması gerekir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 197; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 1; Kılıçoğlu, 2015: 109; Dural, 2011: 100; Zeytin ve Ergün, 2013: 181; Yarayan, 2013: 337; Kaçak, 2007: 545).

Daha önce de bahsettiğimiz gibi evliliğin gerçekleştirilmesi için kişilerin bu evliliği istemeleri yeterli görülmemiş bazı şartlarında taşınıyor olması istenmiştir. Bu şartlardan en temel olanı evlenecek iki bireyin farklı cinsiyetlere sahip olmasıdır. Ancak evliliğin farklı cinsiyetler arasında gerçekleşmesine rağmen evlilik süreci esnasında çiftlerden birinin cinsiyetini değiştirmesi evliliği sonlandıran bir durumdur (Akıntürk ve

²⁷ Kişinin ölme ihtimalinin çok yüksek oranda olduğu bir durum yaşaması ve bu durum sonucunda kişinin hayatta olmadığına kesin kanaat getirilmesine rağmen cesedine ulaşılamaması ölüm karinesi durumunu doğurur. Bu durum ölüm durumunda olduğu gibi evliliği kendiliğinden sonlandırır ve sağ kalan eşin evli olan bilgileri dul olarak değiştirilir (Akıntürk&Ateş Kahraman, 2013: 195-196).

Ateş Kahraman, 2013: 198-199; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 7; Dural vd, 2011: 73; Tüzüner, 2014: 11; Yarayan, 2013: 338).

Boşanma eylemi evliliğin sonlanma sebeplerinden olan ve günümüzde ayrılık konusunda en çok başvurulan yöntemdir. Boşanma eşlerin hayatta oldukları süre zarfında evliliklerini bitirme yönünde aldıkları kararın, mahkeme tarafından dava sürecinin görülmesiyle sonlanmasıdır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 239).

Yasal anlamda evlilik sürecine girmiş bir bireyin kendi eşi dışında, karşı cinsten başka bir birey ile gerçekleştirdiği cinsel münasebet zina olarak adlandırılmakla birlikte boşanmak için de geçerli bir sebeptir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 224; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 21; Kılıçoğlu, 2015: 116; Zeytin ve Ergün, 2013: 186; Tüzüner, 2014: 99; Yarayan, 2013: 349). Bir durumun zina olarak adlandırılması için kişinin birlikteliğini karşı cinsten biriyle gerçekleştirmiş olması gerekir. Evli bireyin aynı cinsten biriyle gerçekleştirdiği münasebet zina değil haysiyetsiz hayat sürme olarak adlandırılır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 246; Kılıçoğlu, 2015: 116; Zeytin ve Ergün, 2013: 187; Tüzüner, 2014: 100; Yarayan, 2013: 349). Kişinin eşinin zina yaptığı gerekçesiyle açtığı boşanma davasının düşmesine sebebiyet veren iki durum mevcuttur. Bunlardan biri kişinin zina yapan eşini affetmesi diğeri ise dava açmak için tanınan sürede davayı açmamasıyla kendisine verilen bu hakkın düşmesidir. Şöyle ki yasaya göre kişi eşinin zina yaptığını öğrendiği tarihten itibaren 6 ay süresince dava açmalıdır. Aksi takdirde bu hakkı düşer. Ayrıca zinanın yapıldığı tarihin üzerinden 5 yıllık bir zaman diliminin de geçmiş olması yine aldatılan eşin hakkının düşmesine neden olan bir süredir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 248; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 21; Kılıçoğlu, 2015: 118-119; Zeytin ve Ergün, 2013: 186-187; Tüzüner, 2014: 60; Yarayan, 2013: 350; Kaçak, 2007: 568).

Boşanma sebeplerinden bir diğeri olan hayata kast evli olan çiftlerden birinin diğerrinin hayatını riske atacak ve onu öldürebilecek bir davranışta bulunmasıdır. Kişinin eşini intihara yönlendirmesi, eşini öldürmeye kalkışması, eşinin ölüm tehlikesinde olduğunu fark edip yardımına koşmayarak adeta onu ölüme terk etmek gibi eylemler hayata kast kapsamındadır. (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 85; Kılıçoğlu, 2015: 120; Yarayan, 2013: 351). Ancak eşin hayata kast sebebini ileri sürebilmesi için kişinin ayırt etme gücünün yerinde olması gerekir. Aksi takdirde ayırt etme gücüne sahip

olmayan eşin gerçekleştirdiği eylem hayata kast boyutunda değil akli yetersizlik boyutunda bir eylem olur (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 85). Bunun dışında pek kötü ve onur kırıcı davranış kapsamına giren bireyin eşine yönelik yaptığı bedensel ve ruhsal anlamdaki baskılar ve işkenceler de boşanma sebepleri arasında yer alır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 249-250; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 24; Kılıçoğlu, 2015: 120-121). Yine bu durumlarda da zina eyleminde olduğu gibi eşin affetmesi ya da 6 aylık ve 5 yıllık zaman sürelerini kaçırmaması boşanma davasının düşmesine sebep olan durumlardır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 251; Zeytin ve Ergün, 2013: 187; Yarayan, 2013: 352; Kaçak, 2007: 569).

Bireyin evliliğinin bitirilmesi adına eşinin işlediği suçu gerekçe göstermesi için işlenen suçun yüz kızartıcı, haysiyet kırıcı bir suç olması gerekmektedir. Tecavüz, dolandırıcılık, hırsızlık, kaçakçılık gibi durumları da içine alan yüz kızartıcı suçların boşanmaya sebep olabilmesi için kişilerin evlilikleri anında gerçekleşmiş olması gerekmektedir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 252-253; Kılıçoğlu, 2015: 123; Zeytin ve Ergün, 2013: 187; Yarayan, 2013: 352). Ayrıca kişinin haysiyetsiz bir yaşantı sürüyor olması da karşı tarafın evliliği bitirmesi için gerekçe gösterebileceği bir durumdur (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 253; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 25). Kişinin kumar oynaması, uyuşturucu içerikli maddeler kullanması, ahlaki boyutu olmayan bir eylemi kendine meslek edinmesi, evli bir kadının başka erkeklere gayri ahlaki bir yaşantı sürmesi haysiyetsiz bir yaşantının göstergeleridir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 253; Kılıçoğlu, 2015: 124; Zeytin ve Ergün, 2013: 188; Yarayan, 2013: 353). Eşinin suç işliyor ya da haysiyetsiz bir yaşantı sürüyor olmasını gerekçe göstererek kişinin boşanmak istemesini geçersiz hale getirecek bir zaman sınırlandırması yoktur. Kişinin bu eylemleri evlilik süresince gerçekleştirmesi halinde karşı taraf, istediği sürede dava açma yetkisine sahiptir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 253; Zeytin ve Ergün, 2013: 188; Yarayan, 2013: 354; Kaçak, 2007: 570).

Eşlerden birinin evi terk ederek evliliğin getirdiği yaşantı tarzına son vermesi eşin boşanma adına gösterebileceği geçerli bir sebeptir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 254; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 28; Zeytin ve Ergün, 2013: 188; Yarayan, 2013: 354; Kaçak, 2007: 571). Ancak bu durumun sebep gösterilebilmesi için 6 aylık bir süre boyunca bu eylemin devam ettiriliyor olması gerekir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 254; Kılıçoğlu, 2015: 125; Zeytin ve Ergün, 2013: 188; Kaçak, 2007:

571). Bunun dışında erkeğin eve bir kadın getirmesi ve eşine bu kadınla aynı ortamda yaşamasını teklif etmesi ya da kendilerine ait bir yaşam alanı sağlamayıp eşini kendi anne ve babasının evinde kalmaya zorlaması gibi eylemler kadının bulunduğu yeri terk etmesine neden olabilir. Ancak evin bu türden sebeplerden dolayı terk edilmesi makul karşılanıp boşanma sebebi olarak gösterilemez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 254-255).

Eşlerden birinin akıl hastalığı yaşıyor olması ve bu durumun eşinin yaşamını zorlaştırarak evliliğin yürütülemez bir hal almasına sebep olması da boşanma gerekçesidir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 259; ; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 26; Kılıçoğlu, 2015: 132; Zeytin ve Ergün, 2013: 189; Yarayan, 2013: 358; Kaçak, 2007: 589). Ancak yasalar gereği bu hastalığın düzeltilmesi mümkün olmayan bir akıl hastalığı olması gerekir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 259; ; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 26; Kılıçoğlu, 2015: 134; Zeytin ve Ergün, 2013: 189; Yarayan, 2013: 358; Kaçak, 2007: 589).

Evlilik birliğinin sarsılması, eşlerin anlaşması, ortak hayatın yeniden kurulamaması durumları da genel boşanma sebeplerini oluşturmaktadır. Bunlardan evlilik birliğinin sarsılması eşler arasında çeşitli sebeplere dayanan bir anlaşmazlık ve uyumsuzluk durumudur. Eşlerin birbirlerine onur kırıcı ifadelerde bulunmaları, eşin evin ve çocukların sorumluluğunu almaması, eşlerin birbirlerinden izin almadan paralarını almaları gibi durumlar evlilik birliğinin sarsılmasının sebeplerinden sadece birkaçıdır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 100). Ortak hayatın yeniden sağlanamaması durumunda çiftin boşanmak adına açtıkları davanın mahkeme tarafından reddedilmesi bireylere 3 yıllık bir bekleme sürecine mecbur bırakır. Şöyle ki açılan bir boşanma davası mahkeme tarafından reddedilmiş ise bu kişilerin tekrar boşanma davası açabilmeleri için reddetme kararının kesinleşmesinin ardından 3 yıl geçmiş olması gerekmektedir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 273; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 130; Yarayan, 2013: 364; Kaçak, 2007: 591). Bu süreç boyunca çift tekrardan bir evlilik hayatı oluşturamamış ve ayrı hayatlar yaşamış ise ortak hayatın yeniden kurulamaması nedeniyle tekrardan dava açabilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 274; Kaçak, 2007: 591).

Ayrılık boşanmada olduğu gibi kişilerin daha sonraki hayatlarının tamamını değil de, bir süresini ayrı geçirmelerine yönelik bir uygulamadır. Böyle bir uygulamayı dava açan bireyin kendisi talep edebileceği gibi evliliğin düzeltilebileceğine inanan hâkim de talep edebilir (Zeytin ve Ergün, 2013: Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 275). Eğer ayrılık talebinde birey bulunmuş ise hâkimin talebin aksine bireyleri boşaması söz konusu olmaz (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 275). Ayrılık durumunda bireylere tanınan süre 1 yıldan 3 yıla kadar değişebilmektedir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 275; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 141; Kılıçoğlu, 2015: 155; Zeytin ve Ergün, 2013: 191; Yarayan, 2013: 265). Sürenin bitmesiyle birlikte ayrılıkta biter. Eğer hâkim tarafından belirlenen süreden önce bireyler tekrar bir birliktelik yaşamaya karar verirlerse süre tamamlanmamış olsa dâhi ayrılık süreci sonlanır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 276; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 142; Kılıçoğlu, 2015: 155; Yarayan, 2013: 365). Ayrılık süreci kişilerin evliliklerini sonlandırmaz. Bireylerin medeni durumlarında bir değişime neden olmaz. Kişiler hala birbirleriyle evli olmaya devam ederler (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 275; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 251; Kılıçoğlu, 2015: 156).

Boşanma davası sadece evlilik mefhumunu sürdüren bireyler tarafından açılır. Yani sadece evlenmiş olan iki birey birbirlerine boşanma davası açabilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 277). Kişilerin aileleri ya da arkadaşları kendilerinin ya da bireyin istediği üzerine birey adına boşanma davası açamazlar (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 277).

3.2.4. Velayet

Evliliğin sonlanması bu evlilikten dünyaya gelmiş olan çocukların akıbeti sorununu da akla getirmektedir. Günümüz hukuku kapsamındaki uygulamalar çocuğun yararını her şeyin ötesinde tutmuştur. Bu zihniyet ve görüş doğrultusunda evliliğin hangi taraf yüzünden sonlandığı, hangi tarafın maddi gücünün daha fazla olduğu gibi durumlar pek önem arz etmez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 310). Hâkim çocukların velayetlerine karar verirken onların yaşlarını, cinsiyetlerini, anne ve babalarının yaşantılarını ve daha birçok durumu göz önünde bulundurur ve çocuğun selameti yönünde bir karara varmaya çalışır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 311). Velayet konusunda anne ve babanın kendi aralarında kararlaştırarak çocuğun kimde

kalacağına dair verdikleri karar, hâkim açısından bir anlam ifade etmez. Hâkim anne ve baba ne tür bir karar vermiş olursa olsun çocuğun yararını gözeterek kararını verir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 311). Hatta hâkimin uygun bulması durumunda çocukların üçüncü bir bireyin velayetine verilmesi de söz konusu olabilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 312; Yarayan, 2013: 373).

Birkaç çocuğa sahip olan bir çiftin boşanmaları halinde kardeşlerin bir kısmının anneye bir kısmının babaya verilmesi sonucunda çocukların birbirleriyle büyüme haklarının ellerinden alınması pek istenen bir durum olmamakla birlikte şartlar gereği bazı hallerde gerçekleşebilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 312).

Anne ve babası arasında yasal bir evlilik bulunmayan çocukların velayet hakları annelerindedir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 433; Kılıçoğlu, 2015: 624; Yarayan, 2013: 374; Kaçak, 2007: 1120). Anne ve babadan birinin hayatını kaybetmesi durumunda ise çocuğun velayeti hayatta kalan diğer ebeveyne verilir (Kılıçoğlu, 2015: 623; Yarayan, 2013: 374; Kaçak, 2007: 1116).

3.2.5. Nafaka

Evlilik yapılanmasında eşler kurdukları yuvanın ve bu yuva içerisinde yer alan çocukların ihtiyaçlarını karşılamakla mükelleflerdir. Evlilik süresince karşılanan ihtiyaçlar evliliğin bitimi ile bitmeyip devamlılık göstermektedir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 150). Bu sebeple maddi durumu iyi olmayan eşin ve çocukların mağduriyetini engelleyebilmek adına yasa gereğince maddi bir güce sahip olan eşin bu güce sahip olmayan diğer eşe ve ortak çocuklarına nafaka başlığı altında bir ödeme yapması uygun görülmüştür (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 150; Kılıçoğlu, 2015: 168).

Bireyin gerçekleşen boşanma sonucunda hayat şartlarında yaşadığı düşüş, ihtiyaçlarını karşılamada yaşadığı zorluk ona karşı taraftan yoksulluk nafakası isteme hakkı sunabilir. Bu nafaka, karşı tarafın gelir düzeyi ile orantılı ve süresiz olarak talep edilebilen türden bir nafakadır (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 186; Kılıçoğlu, 2015: 185; Zeytin ve Ergün, 2013: 193; Kaçak, 2007: 737). Yoksulluk nafakasının verilebilmesi için bireyin böyle bir talepte bulunması gerekir. Kişi talepte bulunmadan kendisine yoksulluk nafakası bağlanmaz (Kılıçoğlu, 2015: 171; Kaçak, 2007: 749). Yoksulluk nafakası talebinde bulunan ve bu hakkı kazanan bireyin evlilik gerçekleştirilmesi ya da

nafakayı talep eden ya da temin eden bireylerden birinin hayatını kaybetmesi ödemeye yapma durumunu kendiliğinden sonlandırır. Bunun dışında kişinin resmi boyut kazandırmadan bir evlilik hayatı yaşıyor olması, gayri ahlaki bir yaşantı sürdürmesi, yoksulluk nafakası almasına neden olan maddi anlamdaki yetersizlik ve yoksunluk durumunun ortadan kalkması gibi durumlarda ise mahkemeye başvurarak karar dâhilinde nafaka ödemesi sonlandırılabilir (Zeytin ve Ergün, 2013: 193). Aile dünyaya getirdiği çocukların bakımından ve onların geleceğe yönelik aldıkları her türlü eğitiminden mesuldür. Anne ya da babanın bu mesuliyeti boşanmaları ya da velayete sahip olmamaları durumlarıyla da sonlanmaz. Çocukların velayetini alan ebeveyn çocuğun her türlü ihtiyacından maddi ve manevi olarak mesulken yasalar diğer ebeveynin de iştirak nafakası ile çocuğun giderlerine destek olmasını uygun görmüştür (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 215; Kılıçoğlu, 2015: 169; Yarayan, 2013: 369; Kaçak, 2007: 786). Hâkimin belirleyeceği iştirak nafakasında çocuğun giderleri, velayeti altında olduğu bireyin ekonomik gücü ve iştirak nafakasını ödeyecek ebeveynin maddi gücü göz önüne alınır. Ödeme süresi ise çocuğun reşit olma süresine kadardır. Ancak çocuk reşit olduğu halde aldığı eğitim sürüyor ise nafaka ödemesi sürdürülebilir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 218).

3.2.6. Evlat Edinme

Evlat edinme uygulaması gerek çocuğun kimsesiz olması durumunda ailesizliğini gidererek ona bir yuva sunma, gerekse sahip olduğu aile şartlarında bakımının yapılamayıp ailesinin onayı ile başka bir aileye verilme durumunda gerçekleşen bir uygulamadır. Çocuk açısından yeni bir yuva kazanma anlamı taşıyan evlat edinme, çocuksuz aileler içinse evlatsız olmanın verdiği hissiyatların giderilmesi ya da soylarının kan bağı ile olmasa dâhi devamının sağlanması olarak ifadelendirilebilir (Dural vd, 2011: 287). Evlat edinme durumunun gerçekleştirilmesi keyfi bir uygulama olmayıp bu durum görevlendirilmiş devlet kurumları eşliğinde gerekli prosedürlerin sağlanması ile gerçekleştirilir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 482). Evlat edinme durumunda kişinin evlat edindiği kişi ile arasındaki yaş farkının 18 olması, evlat edinmek isteyen kişinin en az 30 yaşında olması gibi bazı yaşa dayalı şartların sağlanması gerekmektedir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 485; Kılıçoğlu, 2015: 560; Dural vd, 2011: 291; Kaçak, 2007: 1059; Akipek, Akıntürk ve Ateş Karaman,

2009: 275). Ancak 30 yaşına istisna oluşturacak durumlar da mevcuttur. Bu durum evli ve evlat edinmek isteyen bir çiftin evlilik sürelerinin 5 yıl olmasıdır. Eğer bireyler 5 yıllık bir evlilik süreci geçirmiş iseler evlat edinmek için 30 yaşını beklemelerine gerek yoktur. Aksi takdirde 5 yıldan az bir süredir evli olan bireylerin evlat edinme taleplerinde 30 yaşında olup olmadıkları değerlendirme kapsamına alınır (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 485; Kılıçoğlu, 2015: 275; Dural vd, 2011: 291; Kaçak, 2007: 1056; Dural, Ögüz, 2010: 39). Yaş kriterinin yanı sıra birey ayırt etme gücüne sahip olma, sınırlı ehliyetli²⁸ ise gerekli mercilerden izinleri almış olma gibi kriterleri sağlaması gerekir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 487; Dural vd, 2011: 293). Evlat edinmenin gerçekleşmesi 2 şekilde olmaktadır. Bunlardan biri herhangi bir mevcut aileye sahip olamayan kimsesiz çocukların evlat edinilmesi diğeri ise bir aileye sahip fakat çoğunlukla şartlar ve olanaklar bakımından mağduriyet yaşayan çocukların evlat edinilmesidir. İkinci aşamadaki evlat edinme uygulamasında genellikle çocuğunu evlatlık verecek aile ile evlat edinecek aile bir tanışıklık içindedir. Ailelerden biri anne baba hissiyatını karşılayabilmek için diğeri ise çocuğuna daha iyi standartlar sağlanabilmesi için böyle bir uygulamaya dâhil olur (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 489). Eğer kimsesiz çocuk ayırt etme yetisine sahip ise çocuğun bu evlat edinilme konusunda ki rızası alınırken, çocuk bir aileye sahip ise ayrıca ailenin de rızası alınır (Kılıçoğlu, 2015: 578; Dural vd, 2011: 293-295; Kaçak, 2007: 1061). Evlat edinilecek kişi küçük bir birey²⁹ ise yastada kişilerin bu bireyi evlat edinebilmeleri için 1 yıl süre ile ona bakmış olmalarının şartı yer almaktadır (Dural vd, 2011: 288; Kaçak, 2007: 1055). Eğer evlat edinilmek istenen kişi küçük değil de bir yetişkin ise bu kişinin küçüklüğü esnasında kendisini evlat edinmek isteyen kişi tarafından 5 yıllık bir süre boyunca bakılmış olması gerekir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 495; Dural vd, 2011: 300). Eğer evlat edinilecek kişi özürlü bir birey ise bu kişinin evlat edinilebilmesi için de dava açıldığı tarihte 5 yıllık bir süredir bakılıyor olması gerekir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 494; Kılıçoğlu, 2015: 585; Dural vd, 2011: 300; Kaçak, 2007: 1063). Eğer evlat edinilecek bireyin evli olması söz konusu ise kişinin eşi bu durumdan ayrı tutulamaz ve

²⁸ Kişilerin ehliyetlerinin belirli alanlarda kısıtlandığı bir durumdur. Sınırlı ehliyetli bireyler birtakım hukuki işlemleri gerçekleştirebilmek için bir makam ya da bireyin onayına gereksinim duyarlar (Pulaşlı ve Korkut, 2008: 174).

²⁹ 18 yaşını doldurmamış kişileri ifade etmek için kullanılan tabir (Dural vd, 2011: 288-289)

onun durumu onaylayıp onaylaması değerlendirmeye alınır (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 495; Kılıçoğlu, 2015: 585; Dural vd, 2011: 301-302; Kaçak, 2007: 1058).

Gerçekleşen evlat edinme uygulaması ile kişilerin yaşamlarında meydana gelen değişimlerin yanı sıra hukuki uygulamalarda da bazı değişimler yaşanır. Hukuki anlamdaki değişimler kapsamında evlat edinilmeye kişinin velayeti artık kendisini evlat edinen bireye ya da bireylere geçer. Bunun sonucunda da kişi artık kendisini evlat edinen birey ya da bireylerin mirasçısı konumunu alır (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 496; Kılıçoğlu, 2015: 586; Dural vd, 2011: 308). Eğer evlat edinilen kişi yetişkin değil ise kendisini evlat edinen kişilerin soyadlarını doğrudan alabilir. Ancak kişi yetişkin ise soyadı alma durumu evlatlığın isteğine bağlı olarak gerçekleşir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 497; Kılıçoğlu, 2015: 587; Dural vd, 2011: 310). Evlat edinme durumu bir hısımlık durumu oluşturduğundan kişinin evlenebileceği bireyler konusunda bir takım sınırlamalar oluşturur. Şöyle ki hem evlat edinen hem de edinilen kişiler birbirlerinin alt soyları ve birbirlerinin eşleri ile evlenemezler (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 498; Dural vd, 2011: 308).

Gerçekleşen bu evlat edinme durumu kişilerin sürdürmekle zorunlu oldukları bir durum değildir. Yasal anlamdaki uygulamalarla gerçekleşen evlat edinme yine yasal anlamdaki uygulamalarla sonlandırılır. Bu doğrultuda kişilerin iptal davası açmaları aralarında evlat edinme ilişkisini sonlandırmak için uygulanacak yöntemdir (Dural vd, 2011: 311; Kaçak, 2007: 1079).

3.2.7. Vesayet

Mal varlığını ve haklarını idare etme konusunda yetersiz olan bireylerin bu alanlardaki tasarruflarının başkası tarafında muhafaza edilmesidir (Zeytin ve Ergün, 2013: 215; Yarayan, 2013: 376). Bireyin vesayet altına alınmasını gerekli kılan durumlar şunlardır: küçük olma, akıl sağlığının yokluğu ya da akıl yetersizliği, savurganlık, alkol ve uyuşturucu gibi sağlıklı düşünmeye engel maddelere olan bağımlılık, kötü bir hayat tarzı sürdürüyor olma, kişinin özgülüğüne engel olan bir cezaya çarptırılmış olmadır (Zeytin ve Ergün, 2013: 216; Tüzüner, 2014: 136; Yarayan, 2013: 376-377; Kaçak, 2007: 1197). Bu türden vesayet altına alınmaya gerek duyulan durumlara sahip kişilere ergin, kısıtlı olmayan, kamu hizmetlerinden herhangi bir

şekilde kısıtlanmamış, haysiyetli bir yaşantı süren bir birey vasi olarak atanır (Zeytin ve Ergün, 2013: 220-221; Kaçak, 2007: 1210). Bu kişinin yukarıdaki şartları barındırması halinde genellikle bireyin evli ise eşinin ya da akrabalık derecesi yakın olan bir kişinin olması tercih edilir (Zeytin ve Ergün, 2013: 220; Tüzüner, 2014: 139; Yarayan, 2013: 378; Kaçak, 2007: 1207). Kişi kendisine sunulan vesayet görevini kabul etmek zorunda değildir. Bir kişinin vesayetini üstlenmiş olmak, 60 yaşını tamamlamış olmak, sahip olduğu çocuk sayısının 4'den fazla olması, yakalandığı rahatsızlıklar nedeniyle vesayetin gereklerini yapabilecek güce sahip olamaması gibi durumlar ise kişinin vesayeti kabul etmeme konusunda öne sürebileceği gerekçelerdir (Zeytin ve Ergün, 2013: 220; Yarayan, 2013: 378; Kaçak, 2007: 1209). Bireyin vesayetini üstlenen kişi bireyin sahip olduğu mal varlığı üzerinde gerekli idareyi gerçekleştirmek, hukuki anlamdaki işlemleri yürütmek, kişinin bireysel anlamdaki işlerinde yardım ve destekte bulunmak gibi görevlere sahiptir (Zeytin ve Ergün, 2013: 223; Kaçak, 2007: 1190). Vasilik bu göreve getirilmiş bireyin hayatını kaybetmesi, fiil ehliyetinden yoksun olması ya da vesayet için belirlenen sürenin bitmesi gibi nedenlerle sonlanır (Zeytin ve Ergün, 2013: 221). Bunun yanında vesayet sonlanması ise vesayet altındaki bireyin küçük bir birey olması halinde bireyin erginliğe ulaşması, tutuklu ise özgürlüğüne kavuşması ile sonlanır. Kısıtlılar içinde durum daha farklıdır. Eğer kısıtlılık bireyin talebiyle gerçekleşmiş ise kısıtlanmasını talep etmesine sebep olan durumun giderilmiş olması gerekir. Kullandığı uyuşturucu içerikli maddeler, savurgan olma, gayri ahlaki bir yaşantı (kötü yaşama tarzı) , varlığının idaresini yapamama gibi sebeplerden dolayı kısıtlanan bireylerin ise bir yıl süresince kısıtlanmasına sebep olan durum dolayısıyla herhangi bir şikâyete maruz kalmamış olması gerekir (Zeytin ve Ergün, 2013: 229).

3.3. CEZA HUKUKU

Hem bir arada yaşama eğilimi içerisinde olan hem de bir arada yaşama sürecinde çatışmalar yaşayan insanoğlu bu türden çatışmaların önüne geçebilmek adına hukuk kuralları başlığı altında bazı düzenlemeler oluşturmuştur. Bu düzenlemeler bireylerin hem haklarını korumalarına hem de başkalarının haklarına zarar vermemelerine yöneliktir. İşte suç eylemi de belirlenen bu düzensel yapılanmanın bozulmasına sebep olan davranışları, bilinç dâhilinde istekli olarak gerçekleştirmektir (Artuk vd, 2015: 7).

3.3.1. Kasten Adam Öldürme

Kasten adam öldürme, ilk örneğinin Habil ve Kabil kardeşlere dayanan bir kişinin hayatta kalma hakkının, elinden bilinçli olarak ve isteyerek alınması eylemidir (Artuk vd, 2015: 119; Koca ve Üzülmez, 2016: 25). Kişinin bilinçli olarak başka bir bireyi öldürmesi müebbet hapis cezası ile cezalandırılır (Koca ve Üzülmez, 2016: 24). TCK'nunda da bu durum şöyle ifade edilir.

“Madde 81- (1) Bir insanı kasten öldüren kişi, müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. Nitelikli haller

Madde 82- (1) Kasten öldürme suçunun;

- a) Tasarlayarak,*
 - b) Canavarca hisle veya eziyet çektirerek,*
 - c) Yangın, su baskını, tahrip, batırma veya bombalama ya da nükleer, biyolojik veya kimyasal silah kullanmak suretiyle,*
 - d) Üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı,*
 - e) Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,*
 - f) Gebe olduğu bilinen kadına karşı,*
 - g) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle,*
 - h) Bir suçu gizlemek, delillerini ortadan kaldırmak veya işlenmesini kolaylaştırmak ya da yakalanmamak amacıyla,*
 - i) (Ek: 29/6/2005 - 5377/9 md.) Bir suçu işleyememekten dolayı duyduğu infialle,*
 - j) Kan gütme saikiyle,*
 - k) Töre saikiyle,*
- İşlenmesi halinde, kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. ”*
(TCK, 2004: 8987).

Bireye yönelik hayatını sonlandırma hedefli yapılan eylem öncesinde, zulüm amaçlı, bedenen ve ruhen zarar görmesine sebebiyet veren adeta bireyin ölmeyip acıyla

kıvrınmasına yönelik eylemler işkence ve eziyet çektirerek öldürme kapsamında yer alır (Hakeri, 2006: 228; Artuk vd, 2015: 157).

“İşkence Madde 94- (1) Bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanması yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisi hakkında üç yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Suçun;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,

b) Avukata veya diğer kamu görevlisine karşı görevi dolayısıyla, İşlenmesi halinde, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) Fiilin cinsel yönden taciz şeklinde gerçekleşmesi halinde, on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) Bu suçun işlenişine iştirak eden diğer kişiler de kamu görevlisi gibi cezalandırılır.

5) Bu suçun ihmali davranışla işlenmesi halinde, verilecek cezada bu nedenle indirim yapılmaz.

(6) (Ek: 11/4/2013-6459/9 md.) Bu suçtan dolayı zamanaşımı işlemez.

Neticesi sebebiyle ağırlaşmış işkence

Madde 95- (1) İşkence fiilleri, mağdurun;

a) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin sürekli zayıflamasına,

b) Konuşmasında sürekli zorluğa,

c) Yüzünde sabit ize,

d) Yaşamını tehlikeye sokan bir duruma,

e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun vaktinden önce doğmasına, Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, yarı oranında artırılır.

(2) İşkence fiilleri, mağdurun;

a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,

b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesinc) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına, d) Yüzünün sürekli değişikliğine, e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine, Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, bir kat artır.

(3) İşkence fiillerinin vücutta kemik kırılmasına neden olması halinde, kırığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) İşkence sonucunda ölüm meydana gelmişse, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur.

EziyetMadde 96- (1) Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Yukarıdaki fıkra kapsamına giren fiillerin;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,

b) Üstsoy veya altsoya, babalık veya analığa ya da eşe karşı,

İşlenmesi halinde, kişi hakkında üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur ” (TCK, 2004: 8991-8992).

Yasa gereği bireyin eziyet çektirerek öldürme kapsamında yargılanabilmesi için eziyeti ölüm öncesinde gerçekleştirmiş olması gerekir. Kişinin hayatını sonlandırdıktan sonra ceset üzerinde gerçekleştirilen ve artık kişinin ölü olması dolayısıyla hissetme ihtimali bulunmadığından, yapılan işkenceler eziyet çektirerek öldürme başlığı altında değerlendirilemez (Hakeri, 2006: 229). Bireyin yakılarak öldürülmesi eyleminin ise bu kapsam içerisinde yer alması duruma göre farklılık taşımıştır. Şöyle ki Yargıtay'ın aldığı kararlar gereği kişi eğer an itibariyle bireyi yakmak yerine farklı bir şekilde öldürebilme imkânına sahip ve buna rağmen yakmayı tercih etmiş ise eylem eziyet çektirerek öldürme kapsamında değerlendirilebilirdi. Ancak şartların bireye alternatif bir yol sunmaması eylemini eziyet çektirerek öldürme kapsamına sokmaz (Hakeri, 2006: 229).

Müebbet ya da ağırlaştırılmış müebbet cezalarıyla sonuçlanan kasten adam öldürme eyleminde eylemi gerçekleştiren kişinin davranışını idrak edebilecek yeterlilikte olması gerekir. Şöyle ki kişi hem yaş olarak hem de akıl sağlığı bakımından yeterli olgunluğa erişmiş olmalıdır. Akıl sağlığı yerinde olmayan ya da küçük yaşta olan bir birey eyleminin kendisi ve karşı taraf açısından nelere mal olacağını idrak edemeyebilir (Koca ve Küçük, 2016: 83).

Nasıl eziyet çektirerek öldürme eylemi bir suç ise öldürme amacı taşımadan gerçekleştirilen eziyet de bir suçtur. TCK’unda yer aldığı üzere:

“Madde 96- (1) Bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışları gerçekleştiren kişi hakkında iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Yukarıdaki fıkra kapsamına giren fiillerin;

a) Çocuğa, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye ya da gebe kadına karşı,

b) Üstsoy veya altsoya, babalık veya analığa ya da eşe karşı, İşlenmesi halinde, kişi hakkında üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur ” (TCK, 2004: 8992).

3.3.2. Kasten Yaralama Suçu

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarında yer aldığı üzere kasten birine yaralama kapsamında verilen ceza yasada

“Kasten yaralama

Madde 86- (1) Kasten başkasının vücuduna acı veren veya sağlığının ya da algılama yeteneğinin bozulmasına neden olan kişi, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 8988).

şeklinde ifade edilirken yaralamanın boyutundaki değişim yasada da bazı farklılıklar yaratmış ve bir diğer fıkroda

“Madde 86- (2) (Ek fıkra: 31/3/2005 – 5328/4 md.) Kasten yaralama fiilinin kişi üzerindeki etkisinin basit bir tıbbi müdahale ile giderilebilecek ölçüde hafif olması

halinde, mağdurun şahsiyeti üzerine, dört aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur ” (TCK, 2004: 8988). ifadesi yer almıştır.

Bireyin sağlığının bozulmasına sebebiyet verme de kasten yaralama suçu kapsamında yer alır (Koca ve Üzülmöz, 2016: 160). Kişiyeye yaşadığı rahatsızlık ya da geçirdiği kaza sonucu yapılan tıbbi müdahalenin de yaralama suçu kapsamında yer alabilmesi mümkündür (Koca ve Üzülmöz, 2016: 169). Böyle bir duruma sebebiyet vermemek adına müdahaleye maruz kalacak kişinin onayının alınmış olması, müdahaleyi doktorluk mesleğinin yasal olarak gerçekleştiren bir birey tarafından gerçekleştiriliyor olması, yapılan müdahalenin rahatsızlığın bulunması ve iyileştirilmesi gerekçesi doğrultusunda yapılması ve tedavinin tıbbi uygulamalar çerçevesinde gerçekleştirilmiş olması gerekir (Koca ve Üzülmöz, 2016: 170-171).

Kasten yaralama eyleminin yaptırımlarının arttıran bazı durumlarda mevcuttur. Bunlardan biri bireyin eylemi eşine, kardeşlerine alt ya da üst soyuna karşı işleridir. Bu türden yakınlık bağı taşıyan bireyler birbirlerinden herhangi bir zarar göreceklarini beklemediklerinden dolayı eyleme karşı savunmasızlardır (Koca ve Üzülmöz, 2016: 175). Türk Ceza Kanunu bu türden eylemlere Madde 86’da değinmiştir:

“Madde 86- (3) Kasten yaralama suçunun;

a) Üstsoya, altsoya, eşe veya kardeşe karşı,

b) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiyeye karşı,

c) Kişinin yerine getirdiği kamu görevi nedeniyle,

d) Kamu görevlisinin sahip bulunduğu nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,

e) Silahla, İşlenmesi halinde, şikâyet aranmaksızın, verilecek ceza yarı oranında artırılır” (TCK, 2004: 8988).

Ancak suçun akrabalık gerekçesiyle ağırlaştırılmasında, kurulan mevcut akrabalığın resmi bir boyut taşıyıp taşıması önem arz eder. Şöyle ki bireyin dini nikâhla ya da aynı evi paylaşmak suretiyle gerçekleştirdiği karı koca hayatı bir evlilik statüsü içerisinde yer almayıp cezanın ağırlaştırılmasına sebebiyet vermez (Koca ve Üzülmöz, 2016: 175).

Kasten Yaralama Fiilinin Mağdurun Duyularından veya Organlarından Birinin İşlevinin Sürekli Zayıflamasına veya İşlevinin Yitirilmesine Sebep Olması:

İşlenen kasten yaralama suçunun bireyin uzvu üzerinde sebebiyet verdiği uzvun aktif kullanımda azalma ya da tamamıyla kullanım dışı kalması durumu cezai yaptırımında ağırlaştırmaya gidilmesine sebebiyet verir (Koca ve Üzülmez, 2016: 181). Böbrek, göz, kulak gibi beş duyu organımızın ya da diğer organlarımız yaratılış itibariyle çifttir. Bu organlardan birinin işlevsiz hale gelmesi durumunda kişi diğeriyle gereksinimini karşılar. Ancak bireyin gereksiniminin karşılıyor olması kişinin yasa karşısında alacağı cezayı düşürmez (Koca ve Üzülmez, 2016: 183).

“Madde 87- (2) Kasten yaralama fiili, mağdurun;

- a) İyileşmesi olanağı bulunmayan bir hastalığa veya bitkisel hayata girmesine,*
- b) Duyularından veya organlarından birinin işlevinin yitirilmesine,*
- c) Konuşma ya da çocuk yapma yeteneklerinin kaybolmasına,*
- d) Yüzünün sürekli değişikliğine,*
- e) Gebe bir kadına karşı işlenip de çocuğunun düşmesine,*

Neden olmuşsa, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, iki kat artırılır. Ancak, verilecek ceza, birinci fıkraya giren hallerde beş yıldan, üçüncü fıkraya giren hallerde sekiz yıldan az olamaz” (TCK, 2004: 8989).

Kasten Yaralama Sonucu Kemik Kırılmasına veya Çıkığına Sebepiyet Verilmesi:

Kişinin bir başka bireyin vücudunda oluşmasına sebebiyet verdiği bir kırık ya da çıkık durumu ceza kapsamında yer alan bir eylemdir. Türk Ceza Kanunu'nun 87. maddesinin 3 fıkrasında yer alan bu suç, bireyin yaşam fonksiyonları üzerinde oluşturduğu etkinin boyutuna göre 1 yıl ile 6 yıl aralığında cezalandırılır (Koca ve Üzülmez, 2016: 190).

“Madde 87- (3) (Değişik: 6/12/2006 – 5560/4 md.) Kasten yaralamanın vücutta kemik kırılmasına veya çıkığına neden olması halinde, yukarıdaki maddeye göre belirlenen ceza, kırık veya çıkığın hayat fonksiyonlarındaki etkisine göre, yarısına kadar artırılır” (TCK, 2004: 8989).

3.3.3. Hırsızlık

Hırsızlık eylemi kişinin kendisine ait olmayan sahipli bir malı izinsiz bir şekilde almaktır (Soyaslan, 2010: 363; Koca ve Üzülmöz, 2016: 515). Bunun yanında bir malın hırsızlığa konu olabilmesi için o malın taşınır bir mal olması gerekmektedir (Soyaslan, 2010: 366; Koca ve Üzülmöz, 2016: 523).

Yasada hırsızlık suçuna ilişkin şu ifadeler yer almaktadır:

“Hırsızlık Madde 141- (1) Zilyedinin rızası olmadan başkasına ait taşınır bir malı, kendisine veya başkasına bir yarar sağlamak maksadıyla bulunduğu yerden alan kimseye bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası verilir” (TCK, 2004: 9002).

Yapılan tüm hırsızlık suçlarının bedeli olarak verilen ceza süresi 1 yıldan 3 yıla kadar değildir. Hırsızlığın yapılış amacı, yapıldığı yer gibi birçok etken verilen cezada değişime sebep olabilmektedir. Bu kapsamda hırsızlık eyleminde ağırlaştırıcı durumlar da söz konusudur.

“Nitelikli hırsızlık

Madde 142- (1) Hırsızlık suçunun;

a) Kime ait olursa olsun kamu kurum ve kuruluşlarında veya ibadete ayrılmış yerlerde bulunan ya da kamu yararına veya hizmetine tahsis edilen eşya hakkında,

b) Herkesin girebileceği bir yerde bırakılmakla birlikte kilitlemek suretiyle ya da bina veya eklentileri içinde muhafaza altına alınmış olan eşya hakkında,

c) Halkın yararlanmasına sunulmuş ulaşım aracı içinde veya bunların belli varış veya kalkış yerlerinde bulunan eşya hakkında,

d) Bir afet veya genel bir felaketin meydana getirebileceği zararları önlemek veya hafifletmek maksadıyla hazırlanan eşya hakkında,

e) Adet veya tahsis veya kullanımları gereği açıkta bırakılmış eşya hakkında,

f) (Mülga: 2/7/2012-6352/82 md.) İşlenmesi hâlinde, iki yıldan beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Suçun;

- a) Kişinin malını koruyamayacak durumda olmasından veya ölmesinden yararlanarak,
- b) Elde veya üstte taşınan eşyayı çekip almak suretiyle ya da özel beceriyle,
- c) Doğal bir afetin veya sosyal olayların meydana getirdiği korku veya kargaşadan yararlanarak,
- d) Haksız yere elde bulundurulmuş veya taklit anahtarla ya da diğer bir aletle kilit açmak suretiyle,
- e) Bilişim sistemlerinin kullanılması suretiyle,
- f) Tanınmamak için tedbir alarak veya yetkisi olmadığı halde resmi sıfat takınarak,
- g) Barınak yerlerinde, sürüde veya açık yerlerde bulunan büyük veya küçükbaş hayvan hakkında, İşlenmesi hâlinde, üç yıldan yedi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

Suçun, bu fıkranın (b) bendinde belirtilen surette, beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda olan kimseye karşı işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte biri oranına kadar artırılır.

(3) Suçun, sıvı veya gaz hâlindeki enerji hakkında ve bunların nakline, işlenmesine veya depolanmasına ait tesislerde işlenmesi halinde, beş yıldan oniki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin bir örgütün faaliyeti çerçevesinde işlenmesi halinde, ceza yarı oranında artırılır ve on bin güne kadar adli para cezasına hükmolunur.

(4) (Ek: 6/12/2006 – 5560/6 md.) Hırsızlık suçunun işlenmesi amacıyla konut dokunulmazlığının ihlâli veya mala zarar verme suçunun işlenmesi halinde, bu suçlardan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılabilmesi için şikâyet aranmaz. Suçun gece vakti işlenmesi

Madde 143- (1) Hırsızlık suçunun gece vakti işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte birine kadar artırılır.

Daha az cezayı gerektiren haller

Madde 144- (1) Hırsızlık suçunun;

a) Paydaş veya elbirliği ile malik olunan mal üzerinde,

b) Bir hukuki ilişkiye dayanan alacağı tahsil amacıyla, İşlenmesi halinde, şikâyet üzerine, fail hakkında iki aydan bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.

Malın değerinin az olması

Madde 145- (1) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/16 md.) Hırsızlık suçunun konusunu oluşturan malın değerinin azlığı nedeniyle, verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi, suçun işleniş şekli ve özellikleri de göz önünde bulundurularak, ceza vermekten de vazgeçilebilir.

(1) 2/7/2012 tarihli ve 6352 sayılı kanununun 82'nci maddesiyle, bu fıkrafta yer alan “ikinci fıkraya göre cezaya” ibaresi “beş yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına”, “on beş yıla kadar hapis” ibaresi ise “ceza yarı oranında artırılır” şeklinde değiştirilmiştir.

Kullanma hırsızlığı

Madde 146- (1) Hırsızlık suçunun, malın geçici bir süre kullanılıp zilyedine iade edilmek üzere işlenmesi halinde, şikâyet üzerine, verilecek ceza yarı oranına kadar indirilir. Ancak malın suç işlemek için kullanılmış olması halinde bu hüküm uygulanmaz.

Zorunluluk hâli Madde

147- (1) Hırsızlık suçunun ağır ve acil bir ihtiyacı karşılamak için işlenmesi halinde, olayın özelliğine göre, verilecek cezada indirim yapılabileceği gibi, ceza vermekten de vazgeçilebilir ” (TCK, 2004: 9002-9003).

3.3.4. Başkasının Malına Zarar Verme

Bir bireyin başka bir bireyin malına yönelik verdiği zarar Türk Ceza Kanunu'nun 151. maddesinin 1. fıkrasındaki şu şekilde ifade edilmektedir:

“Madde 151- (1) Başkasının taşınır veya taşınmaz malını kısmen veya tamamen yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hale getiren veya kirleten kişi,

mağdurun şikâyeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 9004).

Başka bir bireyin sahip olduğu mala zarar verme kapsamında yer alan davranışlar şunlardır: o malı artık istifade edilemez hale getirmek, kirletmek, malın varlığını sonlandırmak, malın bozularak işlevsiz hale gelmesine sebebiyet vermek, malı yıkmak, mal üzerinde aşınma sebebiyet vermektir (Noyan, 2010: 7; Alşahin, 2010: 36). Bireylerin zarar vermeleriyle suç işlemiş oldukları malların taşınır yahut taşınmaz olmalarına dair herhangi bir şart bulunmamakla birlikte sahip olunan hayvanlar da bu kapsam içerisinde yer alır (Soyaslan, 2010: 451; Noyan, 2010: 1). Şöyle ki bir başka bireye ait bir hayvanın ölümüne sebep olmak da mala zarar verme suçu kapsamına girer. Yani bir bireyin başka bir bireyin hayvanını öldürmesi, hayvanın tutarında düşüşe neden olacak bir mağduriyet yaratması gibi durumlar da bu suç kapsamında yer alır. Ancak yasa kişinin hayvanının kanatlı bir hayvan olması ve karşı tarafın malına zarar vermesi dolayısıyla öldürülmüş olması durumunu suç kapsamında görmez ve kişiye yaptığı eylem dolayısıyla ceza vermez (Soyaslan, 2010: 452). Sonuç itibariyle bireylerin sahip oldukları hayvanların başka bireylerin taşınır veya taşınmaz mallarına girerek verdiği zarar da mala verilen zarar boyutunda yer alır (Noyan, 2010: 15). Şöyle ki bir bireyin hayvanlarını başka bir bireyin ekili olan arazisinden geçirmesi veya bu arazi üzerindeki ekinlerde hayvanlarını otlatması, yine bireyin sahip olduğu tavukların başka bireylerin bahçelerine verdikleri zararlar bu cezaya tabi durumlardır (Noyan, 2010: 16-17). Kişilerin mallarına yönelik verilen zarar ise Türk Ceza Kanunu'nun 152. maddesinde yer alan;

“ (1) Mala zarar verme suçunun;

a) Kamu kurum ve kuruluşlarına ait, kamu hizmetine tahsis edilmiş veya kamunun yararlanmasına ayrılmış yer, bina, tesis veya diğer eşya hakkında,

b) Yangına, sel ve taşkına, kazaya ve diğer felaketlere karşı korunmaya tahsis edilmiş her türlü eşya veya tesis hakkında,

c) Devlet ormanı statüsündeki yerler hariç, nerede olursa olsun, her türlü dikili ağaç, fidan veya bağ çubuğu hakkında,

d) Sulamaya, içme sularının sağlanmasına veya afetlerden korumaya yarayan tesisler hakkında,

e) *Grev veya lokavt hallerinde işverenlerin veya işçilerin veya işveren veya işçi sendika veya konfederasyonlarının maliki olduğu veya kullanımında olan bina, tesis veya eşya hakkında,*

f) *Siyasi partilerin, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşlarının ve üst kuruluşlarının maliki olduğu veya kullanımında olan bina, tesis veya eşya hakkında,*

g) *Sona ermiş olsa bile, görevinden ötürü öç almak amacıyla bir kamu görevlisinin zararına olarak, İşlenmesi halinde, fail hakkında bir yıldan altı yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.*

(2) *Mala zarar verme suçunun;*

a) *Yakarak, yakıcı veya patlayıcı madde kullanarak,*

b) *Toprak kaymasına, çığ düşmesine, sel veya taşkına neden olmak suretiyle,*

c) *Radyasyona maruz bırakarak, nükleer, biyolojik veya kimyasal silah kullanarak, İşlenmesi halinde, verilecek ceza iki katına kadar artırılır. ” (TCK, 2004: 9004).*

Birey eylemini hangi madde doğrultusunda gerçekleştirmiş ise o kapsamda cezalandırılır. Kişinin eylemi suç kapsamında bulunmaz ise kişi davadan beraat eder (Noyan, 2010: 53).

Toplumda bireylerin birbirlerinin mallarına zarar vermeleri nasıl suç ise başka bir bireyin taşınmaz alanlarını işgal etmeleri, bu alanların belirlendiği sınırlarda değişime gitmeleri de suçtur. Çoğu kırsal alanda taşlarla ya da kurumuş dallarla diğer bireylerin topraklarından ayırmaya çalışarak kişilerin kendi şahıslarına ait olduğunu göstermeye çalıştıkları sınırlar, bazı kesimler tarafından bireysel menfaat gözeterek ya da gözetmeyerek değiştirilebilir (Soyaslan, 2010: 447). İşte suç kapsamında olan bu eylemi gerçekleştiren birey yasada yer aldığı üzere altı aydan üç yıla kadar uzanabilen hapis cezası ve bin güne kadar uzanabilen para cezası ile cezalandırılır (Soyaslan, 2010: 448).

“ *Madde 154- (1) (Değişik: 25/2/2009-5841/1 md.) Bir hakka dayanmaksızın başkasına ait taşınmaz mal veya eklentilerini malikmiş gibi tamamen veya kısmen işgal eden veya sınırlarını değiştiren veya bozan veya hak sahibinin bunlardan kısmen de olsa yararlanmasına engel olan kimseye, suçtan zarar görenin şikâyeti üzerine altı*

aydan üç yıla kadar hapis ve bin güne kadar adli para cezası verilir” (TCK, 2004: 9005).

3.3.5. Yağma

Bireyin bir başka bireyi korkutma, tehdit etme gibi yollarla şahsına ait malları vermeye zorlaması yolunda işlediği suç yağma olarak adlandırılır (Soyaslan, 2010: 393; Koca ve Üzülmöz, 2016: 581). Bir suçun yağma kapsamına girebilmesi için zor kullanma ve tehdit içerikli eylemlerle gerçekleştirilmiş olması gerekir (Soyaslan, 2010: 394; Koca ve Üzülmöz, 2016: 587).

TCK'nun da bu suç şu maddeler de yer alır:

“Madde 148- (1) Bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden ya da malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağından bahisle tehdit ederek veya cebir kullanarak, bir malı teslim veya malın alınmasına karşı koymamaya mecbur kılan kişi, altı yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Cebir veya tehdit kullanılarak mağdurun, kendisini veya başkasını borç altına sokabilecek bir senedi veya var olan bir senedin hükümsüz kaldığını açıklayan bir vesikayı vermeye, böyle bir senedin alınmasına karşı koymamaya, ilerde böyle bir senet haline getirilebilecek bir kâğıdı imzalamaya veya var olan bir senedi imha etmeye veya imhasına karşı koymamaya mecbur edilmesi halinde de aynı ceza verilir.

Madde 149- (1) Yağma suçunun;

- a) Silahla,*
- b) Kişinin kendisini tanınamayacak bir hale koyması suretiyle,*
- c) Birden fazla kişi tarafından birlikte,*
- d) (Değişik: 18/6/2014-6545/64 md.) Yol kesmek suretiyle ya da konutta, işyerinde veya bunların eklentilerinde,*
- e) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,*

f) Var olan veya var sayılan suç örgütlerinin oluşturdukları korkutucu güçten yararlanılarak,

g) Suç örgütüne yarar sağlamak maksadıyla,

h) Gece vaktinde, İşlenmesi halinde, fail hakkında on yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(2) Yağma suçunun işlenmesi sırasında kasten yaralama suçunun neticesi sebebiyle ağırlaşmış hallerinin gerçekleşmesi durumunda, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

Daha az cezayı gerektiren hâl

Madde 150- (1) Kişinin bir hukuki ilişkiye dayanan alacağını tahsil amacıyla tehdit veya cebir kullanması halinde, ancak tehdit veya kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(2) Yağma suçunun konusunu oluşturan malın değerinin azlığı nedeniyle, verilecek ceza üçte birden yarıya kadar indirilebilir” (TCK, 2004, 9004).

3.3.6. Hakaret Suçu

Bireyin bir başka bireye veyahut karşılıklı olarak birbirlerine yönelik aşağılayıcı, onur kırıcı, küçük düşürücü ve hoş karşılanmayan ifadeler kullanmaları suç kapsamında yer alan ve toplum içerisinde de gayri ahlaki bulunan durumlardır.

Türk Ceza Kanunu’nda da bu türden hakaret içeren tabirler için cezai hükümler yer alır.

“Madde 125- (1) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden (.) veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun gıyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir.

(2) Fiilin, mağduru muhatap alan sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkrada belirtilen cezaya hükmolunur.

(3) Hakaret suçunun;

a) Kamu görevlisine karşı görevinden dolayı,

b) Dini, siyasi, sosyal, felsefi inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamasından, değiştirmesinden, yaymaya çalışmasından, mensup olduğu dinin emir ve yasaklarına uygun davranmasından dolayı,

c) Kişinin mensup bulunduğu dine göre kutsal sayılan değerlerden bahisle, İşlenmesi halinde, cezanın alt sınırı bir yıldan az olamaz.

(4) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/15 md.) Hakaretin alenen işlenmesi halinde ceza altıda biri oranında artırılır.

(5) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/15 md.) Kurul hâlinde çalışan kamu görevlilerine görevlerinden dolayı hakaret edilmesi hâlinde suç, kurulu oluşturan üyelere karşı işlenmiş sayılır. Ancak, bu durumda zincirleme suça ilişkin madde hükümleri uygulanır” (TCK, 2004: 8999).

Hakaret suçu sadece hayatta olan sağ bireylere yönelik gerçekleştiğinde suç barındırmayıp ölmüş bireylere karşı gerçekleştirilmesi kapsamında da suç unsuru oluşturur. Yasa şu şekilde tasarlanmıştır:

“Madde 130- (1) Bir kimsenin öldükten sonra hatırasına en az üç kişiyle ihtilat ederek hakaret eden kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır. Ceza, hakaretin alenen işlenmesi halinde, altıda biri oranında artırılır. (2) Bir ölünün kısmen veya tamamen ceset veya kemiklerini alan veya ceset veya kemikler hakkında tahkir edici fiillerde bulunan kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 9000).

3.3.7. Cinsel Saldırı Suçu

Bireyin bedensel dokunulmazlığını zedeleyen isteği dışında maruz kaldığı cinsel içerikli temaslar cinsel saldırı suçuna sebebiyet verir (Koca ve Üzülmez, 2016: 286; Artuk vd, 2015: 280). Bu suç dolayısıyla mağduriyet yaşayacak kişi hem kadın hem de erkek olabilir. Bireye karşı işlenen suçun cinsel saldırı suçu kapsamında değerlendirilebilmesi için kişinin 18 yaş ve üstü olması gerekir. Kişi eğer 18 yaşından küçükse işlenen suç ayrıca cinsel istismar kapsamında da işleme alınır (Koca ve

Üzülmez, 2016: 283; Artuk vd, 2015: 278-280). Yetişkin bir bireye karşı gerçekleştirilen cinsel saldırı suçu yasa gereği şu şekilde cezalandırılır:

“Madde 102- 1) Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlal eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle işlenmesi durumunda, yedi yıldan on iki yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Bu fiilin eşe karşı işlenmesi halinde, soruşturma ve kovuşturmanın yapılması mağdurun şikâyetine bağlıdır.

(3) Suçun;

a) Beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,

b) Kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle,

c) Üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlığı ilişkisi içinde bulunan bir kişiye karşı,

d) Silahla veya birden fazla kişi tarafından birlikte, İşlenmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilen cezalar yarı oranında artırılır.

(4) Suçun işlenmesi sırasında mağdurun direncinin kırılmasını sağlayacak ölçünün ötesinde cebir kullanılması durumunda kişi ayrıca kasten yaralama suçundan dolayı cezalandırılır.

(5) Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, on yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.

(6) Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur” (TCK, 2004: 8993-8994).

Ancak suç çocuğa yönelik bir istismar ise:

“Madde 103- (1) Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Cinsel istismar deyiminden;

a) On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış,

b) Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar, Anlaşılır.

(2) Cinsel istismarın vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi durumunda, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(3) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/12 md.) Cinsel istismarın üstsoy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı, üvey baba, evlat edinen, vasi, eğitici, öğretici, bakıcı, sağlık hizmeti veren veya koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunan diğer kişiler tarafından ya da hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle veya birden fazla kişi tarafından birlikte gerçekleştirilmesi hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(4) Cinsel istismarın, birinci fıkranın

(a) bendindeki çocuklara karşı cebir veya tehdit kullanmak suretiyle gerçekleştirilmesi halinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.

(5) Cinsel istismar için başvuru olan cebir ve şiddetin kasten yaralama suçunun ağır neticelerine neden olması halinde, ayrıca kasten yaralama suçuna ilişkin hükümler uygulanır.

(6) Suçun sonucunda mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulması halinde, on beş yıldan az olmamak üzere hapis cezasına hükmolunur.

(7) Suçun mağdurun bitkisel hayata girmesine veya ölümüne neden olması durumunda, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasına hükmolunur” (TCK, 2004: 8994).

3.3.8. Hayâsızca Hareket

Yasalar bireylerin var olduğu toplumun ahlaki değerlerine aykırı olup toplum içerisinde hayâsızlıkla itam edilmesine sebep olan davranışlar ve görüntüler sergilenmesini suç kapsamında görmüştür. Kişinin bedenini ifşa eden türden kıyafetleri

uygun olmayan yerlerde giyiyor olması yahut kişilerin cinsel anlamdaki birlikteliklerini diğer kişilerin görebilecekleri ortamlarda yaşamaları hayâsızca hareket kapsamında yer alır. Ancak bu türden görüntülere ya da davranışlara birçok kişinin şahit olması bu kişilerin cezaya çarptırılmaları için şarttır (Soyaslan, 2010: 539-541).

“Madde 225- (1) Alenen cinsel ilişkide bulunan veya teşhircilik yapan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 9019).

3.3.9. Tedip Hakkı

Anneler, babalar ve eğitim kurumlarında yer alan kişiler çocukların eğitilmesinde ve doğru bir şekilde yönlendirilmesinde yetkili olan bireylerdir. Bu bireylerin çocuklar üzerinde var olan onları terbiye etme yetkileri tedip hakkı olarak adlandırılır. Eğitimleri esnasında çocuğun kulağını çekmek, ona hafifçe vurmaktır tedip hakkı çerçevesinde yer alan davranışlar olarak kabul edilmiştir. Bu türden davranışlar dışında kalan şiddet içerikli davranışlarda kişi çocuğun ebeveyni olsa dâhi ceza kapsamında yer almaktadır (Koca ve Üzülmöz, 2016: 166).

TCK yer alan 232. Madde bu konuya değinmiştir:

“Madde 232 - (1) Aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse, iki aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. ”

(2) İdaresi altında bulunan veya büyütmek, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verilir. ” cezaya yönelik yaptırımları açıklar” (TCK, 2004: 9021).

3.3.10. Ceza

Ceza suç olarak adlandırılan eylemlerin sonucunda tekrarlanmasının önüne geçmek ve bu duruma yönelik bir caydırıcılık oluşturmak adına düzenlenmiş uygulamalardır (Özbek vd, 2010: 36; Demirbaş, 2016: 49). Suç işleyen birey aldığı ceza ile eyleminin bedelini öder (Özbek vd, 2010: 540).

Cezalar yaşama hakkına yönelik cezalar, kişinin özgürlüğüne yönelik cezalar ve ekonomik varlıklarına yönelik cezalar olarak sınıflandırılır. Bunlar arasından kişinin yaşama hakkına yönelik olarak bir cezaya çarptırılması onun öldürülerek hayatının sonlandırılması şeklinde bir uygulamadır. Ancak bedeli günümüzde kişinin hayatını sonlandırmaya yönelik olan bir suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılmaktadır (Özbek vd, 2010: 543).

Bireyin özgürlüğüne yönelik cezalar bireyin hapsedilerek cezalandırılması ile sonuçlanırken, ekonomik varlığına yönelik cezalar ise kişiyi yaptığı hatanın bedeline karşılık gelen maddi meblağı ödemek zorunda bırakılmasıyla sonuçlanır (Özbek vd, 2010: 543).

3.3.10.1. Hapis Cezası ve Türleri

Kişinin yaşam alanının sadece belirli bir alanla sınırlandırıldığı ve günlük düzeninden ve sevdiklerinden uzaklaştırılarak belirlenen süre kapsamında sadece kendisi için uygun görülen yerde kalmaya mecbur bırakılan bir cezalandırma yöntemidir (Özbek vd, 2010: 544). Hapis cezası işlenen suç kapsamında ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası, müebbet hapis cezası ve süreli hapis cezası ve kısa süreli hapis cezası olarak farklılıklar taşır (Özbek vd, 2010: 544).

Ülkemizde 2001 yılında yapılan değişimle birlikte idam cezasının artık bir cezalandırma yöntemi olarak kullanılmıyor olması nedeniyle daha önceden yaptığı eylemin bedeli idam olan suçlar için artık ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasının kullanılması uygun görülmüştür. Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası kişinin hayatı süresince hapsedilmesine yönelik bir cezalandırma yöntemi olarak ifade edilmiş olsa da suçlunun hapsedildiği 30 yıllık sürede iyi hal sergilemesi onun koşullu olarak salınmasını sağlayabilmektedir. Bunun yanında mahkûm edilen ağırlaştırılmış müebbet cezası birden fazla ise ya da birey hem ağırlaştırılmış müebbet hem de müebbet cezalarının ikisine birden çarptırılmışsa süre 36 yıl olarak değişmektedir (Özbek vd, 2010: 547).

Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılan bireyler güvenlik oranı yüksek derecede olan kapalı ceza infaz kurumlarında hapsedilmektedirler. Bu yerler kişilerin kaçma teşebbüsünde bulunabilme ihtimallerine karşılık olarak aşırı korunaklı,

odalar ve koridorların mevcut kapılarının her daim kilitli bulunduğu güvenlik sınırının üst düzeyde tutulduğu yerlerdir (Özbek vd, 2010: 548).

Bu duruma Türk Ceza Kanunu'nda Madde 47'de değinilir.

“Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası

Madde 47- (1) Ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası hükümlünün hayatı boyunca devam eder, kanun ve Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte belirtilen sıkı güvenlik rejimine göre çektirilir” (TCK, 2004: 8975). Müebbet hapis cezasına çarptırılan birey yaşamı süresince mahkûmiyet hayatı sürmeye maruz bırakılmıştır. Ancak ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasında olduğu gibi iyi hal sergileyen bireylere 24 yılın sonunda koşullu olarak salınma imkânı tanınmıştır. Ancak çarptırılan müebbet cezası birden fazla sayıda ise süre 30 yıldır (Özbek vd, 2010: 548; Demirbaş, 2016: 703).

“Müebbet hapis cezası

Madde 48- (1) Müebbet hapis cezası, hükümlünün hayatı boyunca devam eder” (TCK, 2004: 8975).

Sürelî hapis cezası suçlunun cezalandırılmak üzere hapsedildiği 1 yıldan az 20 yıldan fazla olmayan hapis cezasıdır. Bu üst sınır her ne kadar 20 yıl olarak belirtilmiş olsa da işlenen cezaya göre 30 yılı aşmamak kaydıyla arttırılabilmektedir (Özbek vd, 2010: 549).

Sürelî bir hapis cezasına çarptırılan bireyin çarptırıldığı cezanın süresi 1 yıl ya da daha da az bir zaman dilimine karşılık geliyorsa kısa sürelî hapis cezası kapsamında yer alır (Özbek vd, 2010: 550; Demirbaş, 2016: 611). Kısa sürelî hapis cezalarının sürelî hapis cezalarından farkı seçenek yaptırımlara çevrilebilmesidir. Ancak bu durum hâkimin takdirinde olup onun gerekli görmesiyle mümkün olabilir (Özbek vd, 2010: 552; Demirbaş, 2016: 611). Bu durum Türk Ceza Kanunu'nda şu maddeler de yer alır:

Madde 49- (2) Hükmedilen bir yıl veya daha az sürelî hapis cezası, kısa sürelî hapis cezasıdır.

Kısa sürelî hapis cezasına seçenek yaptırımlar

Madde 50- (1) Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

a) Adli para cezasına,

b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,

c) En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,

d) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,

e) Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,

f) Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya, Çevrilebilir.

(2) Suç tanımında hapis cezası ile adli para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adli para cezasına çevrilmez.

(3) Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.

(4) Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı halinde, birinci fıkranın (a) bendine göre adli para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir halinde uygulanmaz.

(5) Uygulamada asıl mahkûmiyet, bu madde hükümlerine göre çevrilen adli para cezası veya tedbirdir.

(6) *Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek tedbirin gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi halinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verir ve bu karar derhal infaz edilir. Bu durumda, beşinci fıkra hükmü uygulanmaz.*

(7) *Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilir (TCK, 2004: 8975-8976).*

Fakat hâkimin takdirine sunulmayan istisnai bir durum da mevcuttur. Şöyle ki eğer birey daha öncesinde hiç hapis cezasına çaptırılmamış ve suçu işlediği tarih itibariyle 18 yaşını tamamlamamış ya da 65 yaşını doldurmuş ise cezası 30 gün ve 30 günden daha az olan suçlarda bireye hapis cezası yerine seçenek yaptırımlardan birinin uygulanması mecburi görülmüştür (Özbek vd, 2010: 554). Kısa süreli hapis cezaları yerine kullanılan seçenek yaptırımdan biri sıklıkla tercih edilen, cezanın para cezasına dönüştürülme uygulamasıdır. Bu uygulamada kişinin ekonomik anlamda yeterliliği göz önüne alınarak çarptırıldığı hapis cezasının her bir günü için 20 ile 100 t1 aralığında bir ödeme yapılması kişiyi hapis yatma mecburiyetinden kurtarır (Özbek vd, 2010: 557).

Türk Ceza Kanunu'nda süreli ve kısa süreli hapis cezalarına şu maddelerde değinilmiştir:

“Madde 49- (1) Süreli hapis cezası, kanunda aksi belirtilmeyen hallerde bir aydan az, yirmi yıldan fazla olamaz.

(2) Hükmedilen bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, kısa süreli hapis cezasıdır. Kısa süreli hapis cezasına seçenek yaptırımlar

Madde 50- (1) Kısa süreli hapis cezası, suçlunun kişiliğine, sosyal ve ekonomik durumuna, yargılama sürecinde duyduğu pişmanlığa ve suçun işlenmesindeki özelliklere göre;

a) Adli para cezasına,

b) Mağdurun veya kamunun uğradığı zararın aynen iade, suçtan önceki hale getirme veya tazmin suretiyle, tamamen giderilmesine,

c) *En az iki yıl süreyle, bir meslek veya sanat edinmeyi sağlamak amacıyla, gerektiğinde barınma imkânı da bulunan bir eğitim kurumuna devam etmeye,*

d) *Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, belirli yerlere gitmekten veya belirli etkinlikleri yapmaktan yasaklanmaya,*

e) *Sağladığı hak ve yetkiler kötüye kullanılmak suretiyle veya gerektirdiği dikkat ve özen yükümlülüğüne aykırı davranılarak suç işlenmiş olması durumunda; mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle, ilgili ehliyet ve ruhsat belgelerinin geri alınmasına, belli bir meslek ve sanatı yapmaktan yasaklanmaya,*

f) *Mahkûm olunan cezanın yarısından bir katına kadar süreyle ve gönüllü olmak koşuluyla kamuya yararlı bir işte çalıştırılmaya, Çevrilebilir.*

(2) *Suç tanımında hapis cezası ile adlî para cezasının seçenek olarak öngörüldüğü hallerde, hapis cezasına hükmedilmişse; bu ceza artık adlî para cezasına çevrilmez.*

(3) *Daha önce hapis cezasına mahkûm edilmemiş olmak koşuluyla, mahkûm olunan otuz gün ve daha az süreli hapis cezası ile fiili işlediği tarihte onsekiz yaşını doldurmamış veya altmışbeş yaşını bitirmiş bulunanların mahkûm edildiği bir yıl veya daha az süreli hapis cezası, birinci fıkrada yazılı seçenek yaptırımlardan birine çevrilir.*

(4) *Taksirli suçlardan dolayı hükmolunan hapis cezası uzun süreli de olsa; bu ceza, diğer koşulların varlığı halinde, birinci fıkranın (a) bendine göre adlî para cezasına çevrilebilir. Ancak, bu hüküm, bilinçli taksir halinde uygulanmaz.*

(5) *Uygulamada asıl mahkûmiyet, bu madde hükümlerine göre çevrilen adlî para cezası veya tedbirdir.*

(1) *2/7/2018 tarihli ve 700 sayılı KHK'nin 156 ncı maddesiyle, bu maddede yer alan "tüzükte" ibaresi "Cumhurbaşkanınca çıkarılan yönetmelikte" şeklinde değiştirilmiştir.*

(6) *Hüküm kesinleştikten sonra Cumhuriyet savcılığınca yapılan tebligata rağmen otuz gün içinde seçenek tedbirin gereklerinin yerine getirilmesine başlanmaması veya başlanıp da devam edilmemesi halinde, hükmü veren mahkeme kısa süreli hapis cezasının tamamen veya kısmen infazına karar verir ve bu karar derhal infaz edilir. Bu durumda, beşinci fıkra hükmü uygulanmaz.*

(7) Hükmedilen seçenek tedbirin hükümlünün elinde olmayan nedenlerle yerine getirilememesi durumunda, hükmü veren mahkemece tedbir değiştirilir” (TCK, 2004: 8975-8976).

3.4. BORÇLAR HUKUKU

Borç bireyler arasında meydana gelen alacak verecek ilişkisinden doğan kişiler arası bir bağlantıdır. Bu bağlantıda bir taraf eylemin gerçekleşmesini talep ederken diğer taraf eylemi gerçekleştirmekle mükelleftir (Ayan, 2010: 3; Günay, 2016: 37; Oğuzman ve Öz, 2015: 3; Cansel ve Özel, 2014: 41; Yıldırım, 2014: 11). Kişilerin oluşturdukları borç ilişkisinde aktif rol oynayan alacaklı ve borçlunun her ikisi de gerçek kişiler olabilecekleri gibi tüzel kişiler de olabilirler (Günay, 2016: 37; Kılıçoğlu, 2017: 2-3; Ayan, 2010: 29).

Bir bireyin bir diğerine karşı gerçekleştirdiği hukuka aykırı eylemler kişide maddi ya da manevi bir zarar oluşturabilir. Oluşan bu zarar ise kişiler arasında bir borç ilişkisi doğurur. Bir tarafın neden olduğu zararı ödemeye diğer tarafın ise maruz kaldığı zararı temin etmeye yönelik olan bu ilişki kişinin maruz kaldığı duruma göre maddi veya manevi ya da her ikisini de kapsayan tazminat davası ile giderilebilir (Günay, 2016: 78).

Haksız fiil kapsamında yani bireyin kişilik ve maddi varlıkları çerçevesinde gerçekleştirilen bu tarzdan eylemlerin uygulaması şu şekilde ifade edilmiştir:

“MADDE 49- Kusurlu ve hukuka aykırı bir fülle başkasına zarar veren, bu zararı gidermekle yükümlüdür. Zarar verici fiili yasaklayan bir hukuk kuralı bulunmasa bile, ahlaka aykırı bir fülle başkasına kasten zarar veren de, bu zararı gidermekle yükümlüdür

II. Zararın ve kusurun ispatı

MADDE 50- Zarar gören, zararını ve zarar verenin kusurunu ispat yükü altındadır. Uğranılan zararın miktarı tam olarak ispat edilemiyorsa hâkim, olayların olağan akışını ve zarar görenin aldığı önlemleri göz önünde tutarak, zararın miktarını hakkaniyete uygun olarak belirler

MADDE 112- Borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür” (TBK, 2011: 10775).

Mağduriyete uğradığını iddia eden birey maruz kaldığı zararı ve karşı tarafın kendisini zarara sokan eylemini kanıtlamakla yükümlüdür (Günay, 2016: 79; Yıldırım, 2014: 214; Yıldırım, 2014: 287). Bireyler maruz kaldıkları zarar sonucunda yasal anlamda maddi ve manevi tazminat talebinde bulunabilirler (Günay, 2016: 79; Yıldırım, 2014: 214). Maddi zarar kişiyi parasal anlamda mağduriyete uğrattırırken, manevi zarar ise kişide ruhen bir tahribat yaratır (Günay, 2016: 79; Kılıçoğlu, 2017: 389; Ayan, 2010: 212-214). Her iki zararın bedeli parasal anlamda karşılık bulur. Verilen bu zarar kapsamında ödenecek meblağın tutarı hâkimin şartlar çerçevesinde değerlendirmede bulunmasıyla belirlenir (Günay, 2016: 79; Yıldırım, 2014: 214).

“MADDE 51- Hâkim, tazminatın kapsamını ve ödenme biçimini, durumun gereğini ve özellikle kusurun ağırlığını göz önüne alarak belirler. Tazminatın irat biçiminde ödenmesine hükmedilirse, borçlu güvence göstermekle yükümlüdür” (TBK, 2011: 10765).

Ancak kişinin haksız fiil kapsamında bir mağduriyete sebep olduğunun belirtilebilmesi için bireyin ayırt etme yetisine sahip olması gereklidir (Kılıçoğlu, 2017: 419; Aras, 2010: 222). Yasa kapsamında ayırt etme gücüne sahip bireyin tanımı şu şekildedir:

“Madde 13- Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir” (TMK, 2001: 8051).

Kişi eğer bu vasıfları barındırmıyorsa neden olduğu haksız fiiller dolayısıyla bir mesuliyet taşımaz (Kılıçoğlu, 2017: 419).

Maddi zarara sebebiyet veren durumlarda kişi zarar vererek mağduriyet yarattığı şeyin aynısını temin edip bireye geri vererek de aradaki borç ilişkisini sonlandırabilir. Şöyle ki birey kırılmasına sebebiyet verdiği bir eşyayı temin edip karşı tarafa iade ederek kişide oluşturduğu maddi kaybı telafi edebilir (Günay, 2016: 79-80).

Yasalar borç ilişkisi içerisine girmiş alacaklıya borcunu temin edebilmesi amacıyla sunduğu bir diğer yol ise icradır. Ancak kişinin icra yoluna başvurabilmesi için öncelikle ifa davası açması gereklidir. Açılan davanın alacaklının lehine sonuçlanması halinde haciz uygulamasıyla elde edilen mallar satılmak suretiyle alacaklının verdiği borcun temini gerçekleştirilir (Oğuzman ve Öz, 2015: 373; Ayan, 2010: 53-54).

Kişilerin alacak verecek ya da oluşturdukları mağduriyet gibi sebepler dolayısıyla giriştikleri borç ilişkisi sadece iki birey arasında gerçekleşmeyebilir. Bir birey birden fazla kişiye borçlanabildiği gibi birden fazla kişi de bir bireye borçlanabilir. Türk Borçlar Kanunu'nda bu durumu doğuran hallere yönelik uygulama şu maddelerle ifade edilmiştir:

“MADDE 85- Bölünemeyen bir borcun birden çok alacaklısı varsa, alacaklılardan her biri, borcun alacaklıların tamamına ifasını isteyebilir. Borçlu, edimini alacaklıların hepsine birden ifa etmek zorundadır.

Bölünemeyen borcun birden çok borçlusuna varsa, borçlulardan her biri borcun tamamını ifa etmekle yükümlüdür.

Durumun gereğinden aksi anlaşılmadıkça, ifada bulunan borçlu, alacaklıya halef olur ve diğer borçlulardan payları oranında alacağını isteyebilir” (TBK, 2011: 10770).

Borçlu olan bireyin her ne kadar borcunu ödeme yükümlülüğü var ise de bunu yerine getiremeyebilir. Böyle bir durum Türk Borçlar Kanunu'nda şu maddelerle ifade edilir:

“MADDE 112- Borç hiç veya gereği gibi ifa edilmezse borçlu, kendisine hiçbir kusurun yüklenemeyeceğini ispat etmedikçe, alacaklının bundan doğan zararını gidermekle yükümlüdür” (TBK, 2011: 10775).

“MADDE 179- Bir sözleşmenin hiç veya gereği gibi ifa edilmemesi durumu için bir ceza kararlaştırılmışsa, aksi sözleşmeden anlaşılmadıkça alacaklı, ya borcun ya da cezanın ifasını isteyebilir.

Ceza, borcun belirlenen zaman veya yerde ifa edilmemesi durumu için kararlaştırılmışsa alacaklı, hakkından açıkça feragat etmiş veya ifayı çekincesiz olarak kabul etmiş olmadıkça, asıl borçla birlikte cezanın ifasını da isteyebilir.

Borçlunun, kararlaştırılan cezayı ifa ederek sözleşmeyi, dönme veya fesih suretiyle sona erdirmeye yetkili olduğunu ispat etme hakkı saklıdır” (TBK, 2011: 10786).

Kişinin hayatını kaybetmesi yaşamın akışı kapsamında gerçekleştirmiş olduğu borçlarının veya alacaklarının nasıl bir uygulamayla şekilleneceği sorusunu kafalarda uyandırmaktadır.

Kanunlar hayatı sonlanan kişinin mirası adı altında bu kişinin borçları ve alacaklarının da mirası almaya hak kazanan kişilerin yükümlüğüne girdiğini belirtir. Kişi hayatını kaybederek artık borçları konusunda bir sorumluluk taşımaz ve bu sorumluluk doğrudan mirasın muhatabı olan bireylere geçer (Ayan, 2010: 53).

Kira sözleşme malını kiralayan tarafın belli bir bedel karşılığında kiraladığı malı kullanıma sunması üzerine düzenlenir. Kiracı konumundaki birey ise bedelini ödeyerek bir malı belli süre kullanma eğilimine giren kişidir. Bir nevi alacak verecek ilişkisi doğuran bu durum belirli şartlar çerçevesinde gerçekleştirilir (Günay, 2016: 184; Eren, 2014: 332; Zevkliler ve Gökyayla, 2013: 183).

Kişiler belirli bir süreliğine gerçekleştirdikleri kiralama eyleminin sonunda kiralanan malı tahribata maruz kalmamış, tekrar faydalanılacak vaziyette sahibine iade etmelidir (Günay, 2016: 185).

Yine aynı şekilde malını kiralayan birey de kiraladığı bu malı kullanıma uygun bir şekilde kiraya vermelidir (Eren, 2014: 350; Zevkliler ve Gökyayla, 2013: 249).

“MADDE 301- Kiraya veren, kiralananı kararlaştırılan tarihte, sözleşmede amaçlanan kullanıma elverişli bir durumda teslim etmek ve sözleşme süresince bu durumda bulundurmakla yükümlüdür. Bu hüküm, konut ve çatılı işyeri kiralalarında kiracı aleyhine değiştirilemez; diğer kira sözleşmelerinde ise, kiracı aleyhine genel işlem koşulları yoluyla bu hükme aykırı düzenleme yapılamaz” (TBK, 2011: 10808).

Kullanıma uygunluğu yeterli olmayan malların kiraya verilmesi durumunda kiralayan birey kira borcunu ödememe ya da mal sahibine yönelik gerekli yasal uygulamalara başvurma yoluna gidebilir (Günay, 2016: 186).

Bunun yanı sıra oluşan hasarın kiracının yaşam standartlarında düşüşe sebebiyet vermesi, mal sahibinin gerekli sürede mağduriyeti gidermemesi gibi durumlar kiracının aralarındaki sözleşmeyi sonlandırması için uygun sebepler olarak kabul edilmiştir (Günay, 2016: 186-187; Eren, 2014: 361).

“MADDE 305- Kiralanan sonradan ayıplı duruma gelirse kiracı, kiraya verenden ayıpların giderilmesini veya kira bedelinden ayıpla orantılı bir indirim yapılmasını ya da zararının giderilmesini isteyebilir. Ancak, zararın giderilmesi istemi diğer seçimlik hakların kullanılmasını önlemez. Önemli ayıp durumunda kiracının sözleşmeyi fesih hakkı saklıdır.

MADDE 306- Kiracı, kiraya verenden kiralananındaki ayıbın uygun bir sürede giderilmesini isteyebilir; bu sürede ayıp giderilmezse kiracı, ayıbı kiraya veren hesabına giderebilir ve bundan doğan alacağını kira bedelinden indirebilir veya kiralananın ayıpsız bir benzeri ile değiştirilmesini isteyebilir. Ayıbın, kiralananın öngörülen kullanıma elverişliliğini ortadan kaldırması ya da önemli ölçüde engellemesi ve verilen sürede giderilmemesi hâlinde kiracı, sözleşmeyi feshedebilir. Kiraya veren, kiralananındaki ayıbı gidermek yerine, uygun bir süre içinde ayıpsız benzeriyle değiştirebilir. Kiraya veren, kiracıya aynı malın ayıpsız bir benzerini hemen vererek ve uğradığı zararın tamamını gidererek, onun seçimlik haklarını kullanmasını önleyebilir.

MADDE 307- Kiracı, kiralananın kullanımını etkileyen ayıpların varlığı hâlinde, bu ayıpların kiraya veren tarafından öğrenilmesinden ayıbın giderilmesine kadar geçen süre için, kira bedelinden ayıpla orantılı bir indirim yapılmasını isteyebilir.

MADDE 308- Kiraya veren, kusuru olmadığını ispat etmedikçe, kiralananın ayıplı olmasından doğan zararları kiracıya ödemekle yükümlüdür” (TBK, 2011: 10809).

Kiracının ödeme mükellefiyetinde olduğu kira tutarını ödememe durumunda mal sahibi tutarı ödememesi halinde sözleşmeyi sonlandıracağını ifade ederek kişiye belirli bir süre tanır. Eğer kiralanan mal konut ya da çatılı bir işyeri ise bu süre 30 gün aksi

durumda ise 10 gündür (Günay, 2016: 189; Eren, 2014: 376; Zevkliler ve Gökyayla, 2013: 273).

“MADDE 315- Kiracı, kiralananın tesliminden sonra muaccel olan kira bedelini veya yan gideri ödeme borcunu ifa etmezse, kiraya veren kiracıya yazılı olarak bir süre verip, bu sürede de ifa etmeme durumunda, sözleşmeyi feshedeceğini bildirebilir. Kiracıya verilecek süre en az on gün, konut ve çatılı işyeri kiralalarında ise en az otuz gündür. Bu süre, kiracıya yazılı bildirim yapıldığı tarihi izleyen günden itibaren işlemeye başlar” (TBK, 2011: 10810).

Geviş getiren hayvanların kiralınması durumunda kiracı hayvanın sorumluluğunu üstlenmekle mükelleftir. Hayvanın beslenmesi, zarara uğramaması adına korunması gibi sorumluluklar kiracının denetimindedir (Günay, 2016: 204).

“MADDE 376- Tarımsal bir taşınmazın kirasıyla bağlantılı olmayan geviş getirici hayvanların kirasında, aksine anlaşma veya yerel âdet yoksa kiralanan hayvanların kira süresi içindeki bütün ürünleri kiracının olur. Kiracı, kiralanan hayvanları beslemek, onlara iyi bakmak ve kiraya verene para veya hayvanlardan elde ettiği ürünün belli bir payını ödemekle yükümlüdür” (TBK, 2011: 10820).

Kiracı kiraladığı hayvanları hem kendi hem de hayvanın mağduriyetine sebep olacak durumlardan sakınmalıdır. Her türlü tedbirin sağlandığı bir ortamda hayvanda oluşan hasar derhal mal sahibine bildirilmelidir. Aksi takdirde kiracı olanakları sağladığı halde hayvanda hasar oluştuğunu kanıtlayamazsa mağduriyetin sebebi kendisi kabul edilir (Günay, 2016: 204; Eren, 2014: 475).

“MADDE 377- Aksine anlaşma veya yerel âdet yoksa kiracı, kiralanan hayvanların uğradığı bir zarardan, bu zararın, korumada dikkat ve özen gösterildiği hâlde meydana gelmiş olduğunu ispat etmedikçe sorumludur. Kiracı, kendi kusuruyla sebebiyet vermediği olağanüstü koruma giderleri için kiraya verenden tazminat isteyebilir. Kiracı, önemli kazaları ya da hastalıkları gecikmeksizin kiraya verene bildirmekle yükümlüdür” (TBK, 2011: 10820).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

MODERN HUKUKUN HELEN VE ROMA HUKUKUYLA KARŞILAŞTIRILMASI

4.1. MİRAS HUKUKU

4.1.1. Miras Bırakan ve Bırakılacak Kişilerin Özellikleri

Atina Yasaları mirası herkesin hakkı olan bir uygulama olarak görmemiştir. Bu hak bireyin erkek evlatlarına layık görülen bir hak olarak yer almıştır. Uygulamada kişinin miras bırakacağı bir erkek evladı yok ise yakını olan bir erkek bireye bu mirası bırakılırdı. Miras bırakılması konusunda kız çocuklarına doğrudan bir hak tanınmıyordu. Mirastan pay alabilme durumları ancak evlenmeleri halinde çeyiz olarak verilmesiyle gerçekleştiriliyordu (Coulanges, 2011: 77; Vernant, 2017: 76; Mutluay, 2007: 37; Pomeroy, 2018: 64). Hesiodos'ta mirasın bırakılması gereken kişinin bireyin erkek evladı olduğunu belirtip bu görüşünü ise kişinin soyunun erkek evladıyla devam ettirilmesine bağlar (Hesiodos/İşler ve Günler: 42). Ancak Solon ile birlikte bazı değişimlere gidilmiş ve kişinin vasiyet yoluyla mirasını kan bağı taşıdığı bireyler olmaksızın istediği her bireye bırakabilme durumu doğmuştur (Plutark-Solon/Poplıcola: 34; Bonnard, 2004: 142; Thomson, 1997: 238; Tanilli, 2002: 247; Bozkurt, 2006: 61; Culanges, 2011: 295). Mirasın erkek evlada geçmesi gerektiği görüşü Roma için de geçerlidir. Roma'da mirasa yönelik izlenen yol ilk olarak oluşturulmuş bir vasiyetin var olup olmadığına yönelikti. Eğer kişinin hazırladığı bir vasiyet var ise miras bu vasiyet doğrultusunda paylaşılırdı. Ancak mirasa yönelik bir vasiyet yok ise bireyin mirası en yakın akrabasına devredilirdi (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 183; Kocakuşak, 2011: 63). Roma mirasa dayalı mevcut zihniyette erkek odaklı olup Yunan'daki gibi doğal mirasçı kabul edilen erkek evlada bu hakkı babanın hayatını kaybetmesinin ardından evin dini temsilcisi olması babasının yerine geçmesi gibi sebeplerden dolayı tanıklardı (Coulanges, 2011: 74; Erişgin, 2013: 3-4).

Türk Medeni Kanunu'nun miras dağılıma yönelik maddelerinde kişilerin cinsiyetlerini kriter alan bir ayrım söz konusu olmayıp çocuklar arasındaki dağılımın da eşit oranda olduğu belirtilir.

“Madde 495- Mirasbırakanın birinci derece mirasçıları, onun altsoyudur. Çocuklar eşit olarak mirasçılardır” (TMK, 2001: 8123).

Miras kişinin vasiyetname yoluyla ya da miras sözleşmesi yoluyla belirlediği atanmış mirasçılara ya da yasal mirasçılara bırakılır (İmre ve Erman, 2016: 12; Engin, 2012: 177-178; Antalya, 2015: 39; Özuğur, 2001: 140). Yasal mirasçılar kişinin kan bağı taşıdığı bireyler olabileceği gibi kişinin eşi, evlat edindiği evlatlığı ve devlette olabilir (İmre ve Erman, 2016: 15; Kılıçoğlu, 2009: 27; Engin, 2012: 126; Özuğur, 2001: 199). Yasal mirasçılıkta zümre olarak adlandırılan bir yapılanma söz konusudur. Bu yapılanmada bireyin yakınlarının miras alma hakları belirli bir sıralamaya tabi tutulmuştur. Şöyle ki ilk sırada kişinin kız ya da erkek fark etmeksizin çocukları, torunları ve torunlarının çocukları yer alır (İmre ve Erman, 2016: 21; Kılıçoğlu, 2009: 51; Engin, 2012: 138; Antalya, 2015: 70-72; Özuğur, 2001: 139; Ayan, 2009: 30). İkinci sırada ise kişinin annesi, babası, kardeşleri ve yeğenleri bulunur. Üçüncü derece ise büyükanne, büyükbaba, amca, teyze, hala, dayı ve bunların çocuklarının yer aldığı kısımdır (Kılıçoğlu, 2009: 27; İmre ve Erman, 2016: 24; Engin, 2012: 138-139; Antalya, 2015: 73; Özuğur, 2001: 139; Ayan, 2009: 31).

Roma’da vasiyet yoluyla miras devretme hakkına sahip olmak veya bu şekilde bir yolla miras sahibi olmak için belirli şartlar barındırmak gerekmektedir. Bu şartlar miras bırakacak kişi için Roma vatandaşı olmak iken, mirasa sahip olacak kişi için yabancı olmamak, eylemleri sonucu ölüm cezasına mahkûm edilmemiş olmak, suç olarak kabul edilecek bir eylemde bulunmamış olmaktır (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 183; Kocakuşak, 2011: 64; Umur, 1999: 505).

Türkiye Cumhuriyeti Medeni Hukuku’na göre ise kişinin mirasını başka birine devredebilmesi için hayatta olmak ve tam doğmak yeterli bulunmuştur. Roma’da olduğu gibi kişinin yabancı olması günümüz kanunlarında miras devri için bir engel değildir (İmre ve Erman, 2016: 9; Kılıçoğlu, 2009: 22; Engin, 2012: 95; Ayan, 2009: 9-10). Mirasa sahip olacak kişi ise bu mirasa sahip olabilmek için kendisine miras bırakacak kişi öldüğü esnada hayatta olmalıdır (İmre ve Erman, 2016: 304; Özuğur, 2001: 139; Ayan, 2009: 10; Özmen, 2010: 15). Diğer durumlardan biri kişinin hak ehliyetine sahip olması iken bir diğer durum mirastan mahrum bırakılmamış olmaktır. Mirastan yoksunluk yaşanmasına sebebiyet veren durumlar, kişinin kendisine miras

bırakacak olan bireyin hayatını sonlandırmaya yönelik bir eyleme girişmesi ya da bireyin bedensel bütünlüğüne zarar vermesidir (İmre ve Erman, 2016: 308-311; Özüğür, 2001: 441-443; Ayan, 2009: 211-212; Özmen, 2010: 16). Roma hükümdarlarından Justinianus akıl sağlığı bakımında yetersizlik yaşayan, duyabilme ve konuşabilme gibi duyu yetilerinden mahrum olan kişilere miras edinme konusunda herhangi bir kısıtlama uygulamamış bu kişilerin miras edinebilmelerine hak tanımıştır (Coulanges, 2011: 76; Kocakuşak, 2011: 65). Türk Medeni Kanunu'nda da miras bırakılacak kişide akli yeterlilik aranmamakla birlikte konuşamama ve duyamama gibi yetersizlikler de mirasa sahip olmaya engel teşkil etmez.

4.1.2. Vasiyet

Roma ve Yunan hukukunda da Türkiye Cumhuriyeti Medeni Kanunu'nda da mirasa dayalı uygulamalarda başvurulan yöntemlerden biri vasiyet olmuştur. Ancak vasiyette bulunabilme hakkı dönemler arasında farklılıklar taşımaktadır. Şöyle ki Roma'da belirli bir mülke ya da varlığa sahip olabilmek herkesin elde edebildiği bir hak değildi. Bu hak ayrıcalık gerektiren bir durum olup pater familias olarak adlandırılan aile babalarının elindeydi. Bu nedenle diğer bireyler ellerinde vasiyet edebilecekleri bir mal varlığı olmadığı için vasiyet hakkına sahip olamıyor ve bu nedenle bu hakkı sadece pater familias elinde bulundurabiliyordu (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 183). Bu uygulama kapsamında Roma yasalarına göre reşit olamayan kişiler, kadınlar ve yabancılar vasiyette bulunabilme hakkı elde edememiş bireylerdi (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237).

Kadınlar vasinin onayını almaksızın miras kabulünde bulunma, vasiyet düzenleme, başka bir birey için vasilik yapma, dava açma, üçüncü bir kişi için borç yükümlülüğüne girme gibi eylemlerden hiç birine kalkışamazlardı (Ekinci, 2011: 182; Çelebican, 2012: 199; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 33; Kocakuşak, 2011: 62). Ancak istisnai durumlar bu uygulamanın dışında tutulmuş ve 3 çocuk sahibi kadınların vasi olmaksızın vasiyette bulunabilmesine izin verilmiştir (Özkan, 2013: 19; Plutark-Lykurgos/Numa, 73). Roma imparatoru Marcus Aeurelius'un kadınların miras durumu üzerine çıkardığı bir yasada çocuk sahibi olan ve hayatı sonlanan bir kadının vasiyette bulunmamış olması durumunda mirasının çocuklarına kalmasını uygun görmüştür (Akşit, 1976: 237).

Medeni Kanunu'nda yer alan yasalarda tıpkı miras konusunda olduğu gibi vasiyet konusunda da herhangi bir cinsiyet ayrımına gidilmemiştir. Ancak bireylerin vasiyette bulunabilmelerini belirli kıstaslara bağlamıştır. Bu kıstaslardan biri kişinin ayrıt etme gücüne sahip olmasıdır (İmre ve Erman, 2016: 63; Kılıçoğlu, 2009: 102-103; Antalya, 2015: 145; Kaçak, 2006: 51; Ayan, 2009: 73-74). Bu yetiye sahip olabilmek adına kişinin akıl kayıplığı, akıl yetersizliği gibi kısıtlamalara maruz kalmamış olması gereklidir (İmre ve Erman, 2016: 64; Ayan, 2009: 74-75). Kişinin taşıması gereken bir diğer özellik ise yaş sınırını tamamlamış olmasıdır. Bu kıstas doğrultusunda da bireyden beklenen yaş sınırı 15 yaşını doldurmuş olmaktır (İmre ve Erman, 2016: 67; Antalya, 2015: 145; Kaçak, 2006: 51; Ayan, 2009: 74).

Roma Hukuku'nun hayatını kaybeden bireylerin mirasları hakkında uyguladığı yasalar ise şu şekildedir: Kişi eğer mirasını vasiyetname yoluyla devretmiş ise vasiyetnamede belirtildiği şekilde miras dağılımı gerçekleştirilir. Ancak bireyin herhangi bir vasiyetnamede bulunmaması durumu kişinin mirasının yakınlık derecesi en fazla olan erkek akrabasına geçmesine sebep olur (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 183; Kocakuşak, 2011: 63). 12 Levha Kanunları'nda da yer alan bu ifadelere ek olarak erkek akrabasının olmaması durumu da değerlendirilmiştir. Böyle bir durumun olması halinde de mirasın kılan üyelerine devredilmesi kanun kapsamında uygun görülmüştür (Sandalcı, 1993: 49). Roma imparatoru olan Claudius'da ölen bireylerin mirası konusunda bir senato kararı oluşturmuştur. Bu kararda eğer hayatını kaybeden kişi özgür bir birey ise miras ilk olarak kişinin azatlısına, sonra çocuklarına en son ise uzak mirasçılara devredilmesi uygun görülmüştür (Akşit, 1976: 98).

Türkiye Cumhuriyeti Medeni Kanunu Roma Hukuku'nda olduğu gibi ölen bireyin mirasının akıbeti hakkında düzenlemelerde bulunmuştur. Roma hukukunda olduğu gibi mevcut bir vasiyetname var ise mirasın dağılımı bu çerçevede gerçekleştirilir. Aksi takdirde mallar devlet hazinesine devredilir (İmre ve Erman, 2016: 3).

Roma Hukuku'nda mirasa nail olma bireye getiri sağlayabilmenin yanı sıra bireye yönelik bir takım maddi kayıplara da sebep olabilir. Bunun altında yatan neden kişinin varlıklarının yanı sıra borçlarını da miras olarak bırakabilme durumudur (Coulanges, 2011: 74; Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 245-246; Ekinci, 2011: 183;

Tamer, 2009: 84; Kocakuşak, 2011: 64). 12 Levha Yasaları'nda bu durum şu şekilde bir işleyişe konmuştur. Öncelikle kişinin varlıkları borçlu olduğu bireyler dâhil edilmeksizin mirasa hak kazanmış bireyler arasında paylaştırılır. Daha sonraki süreçte ise bireyin sahip olduğu borç mirasa hak kazanmış kişiler arasında bölüştürülerek ödenir (Sandalcı, 1993: 49).

Kişinin mal varlığıyla birlikte borçlarının da mirasçılara geçmesi tıpkı Roma hukukunda olduğu gibi Medeni Kanunu'ndada mevcuttur (İmre ve Erman, 2016: 11; Engin, 2012: 72; Antalya, 2015: 13; Özüğür, 2001: 141; Ayan, 2009: 16; Petek, 2013: 2191-2192). Ancak Medeni Kanunu'nda kişi borcu ödemek zorunda olmayıp miras reddinde bulunabilir (Petek, 2013: 2192).

4.1.3. Gayrimeşru Çocuğun Miras Durumu

Roma hukukunda da miras bırakma konusunda mirasın muhatabı olacak çocuğun resmi bir beraberliğin ürünü olması gerektiği düşünülmektedir. Çünkü çocuk ancak resmi bir beraberliğin ürünü olması dolayısıyla pater familiasın himayesine girebilir ve mirasından pay alabilirdi. Bir başka ifade ile çocuğun resmi bir evlilikten olması babası ile yasal bir bağ kurmasına sebep oluyor ve bu yasal bağ yasal içerikli olan miras talebine hak tanıyordu (Coulanges, 2011: 88; Doğançlı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 178; Umur, 1999: 170; Çelebican, 2012: 157; Kocakuşak, 2011: 46).

Yunan hukukunda tıpkı Roma hukukunda olduğu gibi gayrimeşru yollardan dünyaya gelen çocuklara miras hakkı tanımamaktadır. Bu konuda ünlü yasa koyucu Solon bu durumun gerçekleşebilmesini vasiyet şartına bağlamıştır. Şöyle ki kişi yasal bir evlilikten olmayan çocuğuna mirasını ancak vasiyette bulunmak kaydıyla bırakabilecekti (Ekinci, 2011: 135; Vernant, 2017: 76; Bozkurt, 2006: 62; Diakov ve Kovalev, 2017: 290).

Türk Medeni Kanunu'na göre eğer miras bırakacak kişi anne ise çocuğun evlilik dışı olması mirastan pay almasında bir engel teşkil etmez (İmre ve Erman, 2016: 32; Kılıçoğlu, 2009: 52; Antalya, 2015: 80; Ayan, 2009: 37). Ancak aynı durum baba için geçerli olmayıp evlilik dışı çocuğun babanın mirasından pay alabilmesi babanın çocuğu kabul etmesi ya da mahkeme tarafından babası olduğunun onaylanması durumunda mümkündür (İmre ve Erman, 2016: 32; Kılıçoğlu, 2009: 52; Antalya, 2015: 80; Kaçak,

2006: 33; Ayan, 2009: 37). Evlilik dışı çocuk için var olan bir diğer durum ise çocuğun evlilik dışı bir ilişki sonucunda dünyaya geldikten sonraki süreçte anne ve babasının evlenmesi durumudur. Bu durumda da çocuk birinci dereceden yasal mirasçı sıfatını kazanır. Evliliğin yasal anlamda son bulmasından sonraki 300 günlük zaman diliminde dünyaya gelen çocuklar da yasal mirasçı statüsünü elde eder (Özuğur, 2001: 200; Ayan, 2009: 35).

4.1.4. Evlatlığın Miras Durumu

Mirasa konu olan bir diğer durum ise evlat edinilme durumuydu. Roma yasalarına göre birey evlat edinilmesi halinde biyolojik ailesi ile olan tüm bağlarını koparır. Böylece artık yeni ailesinin aile yapılanmasına dâhil olur ve ailenin mirasından pay alma hakkını elde eder (Coulanges, 2011: 58; Umur, 1999: 171; Çelebican, 2012: 158; Tamer, 2009: 87; Orhun, 2010: 50).

Türkiye Cumhuriyeti Medeni Kanunu'na göre de evlatlığın miras durumu Roma Hukuku ile benzer durumdadır.

Günümüzde de evlat edinilen birey ailenin biyolojik yollarla sahip oldukları evlatlarından hukuki açıdan ayrılmaz. Tıpkı o çocukların sahip olduğu gibi miras konusundaki tüm haklara sahiptir (İmre ve Erman, 2016: 34; Kılıçoğlu, 2009: 37; Engin, 2012: 147; Özuğur, 2001: 201; Kaçak, 2006: 40; Ayan, 2009: 43).

Ancak Medeni Kanunu'nda Roma Hukuku'ndan farklı olarak evlat verilen çocuk kendisini evlat veren aile ile olan bağlarını en azından miras konusunda koparmayabilir. Çünkü yasalar çocuğa evlat edinilmiş olsa dâhi kan bağı içerisinde olduğu ailesinin mirasından pay almaya hak sunar (İmre ve Erman, 2016: 36; Kılıçoğlu, 2009: 37; Engin, 2012: 151; Antalya, 2015: 83; Ayan, 2009: 45).

4.2. AİLE HUKUKU

4.2.1. Nişanlanma

Evliliğin gerçekleşmeden önceki ilk aşaması olan nişanlanma süreci günümüzde olduğu gibi Roma kültüründe de yer alan bir uygulamadır. Roma'da bu uygulamanın gerçekleştirilebilmesi kız ve erkek olmak üzere her iki tarafın birbirleriyle nişanlanmayı

istiyor olmaları esasına dayanır (Tamer, 2009: 78; Kocakuşak, 2011: 17; Orhun, 2010: 51; Özkan, 2017: 13; Gönenç, 2010: 73). Roma'da nişanlılık için belirtilebilecek kesin bir yaş şartı bulunmamaktaydı. Kişilerin nişanlanmaları için buluş çağına ermiş olmaları ve nişanlılığın ciddiyetini idrak edebilecek olgunluğa erişmiş olmaları uygun bir dönem olarak kabul edilmekteydi. Justinianus kanunları ise bu yaş sınırını 7 yaşını doldurmuş olmak olarak belirtmiştir (Gönenç, 2010: 74). Gerçekleşmesi konusunda her iki tarafın iradesi söz konusuysen bitirilmesi konusunda kişilerin iradeleri aynı oranda önem taşımaz. Şöyle ki nişanın sonlandırılması talebi için erkek sağlam bir sebep ileri sürmek zorunda değildir. Ancak kadının böyle bir talepte bulunabilmesi için erkeğin ahlaksız bir birey olması gerekmektedir (Tamer, 2009: 78; Gönenç, 2010: 73). Gerçekleşmesi esnasında bireylerin arzularının esas alındığı nişanlılık, arzu dışında gerçekleşmiş olduğunun anlaşılmasıyla sonlandırılabilir (Kocakuşak, 2011: 17-18; Orhun, 2010: 51; Gönenç, 2010: 76). Nişan akdine son verilmesi için belirli bir zaman mefhumu söz konusu olmayıp kişiler nişanı daha eyleme dökülmeden sonlandırabilecekleri gibi nişanlanmanın gerçekleşmesinden sonra da sonlandırabilirler (Kocakuşak, 2011: 17-18; Orhun, 2010: 51). Roma hukuku bireylerin nişanlı kalma aşamalarını belirli bir süre ile sınırlamış ve 2 yıllık süre zarfında bu birlikteliği evliliğe dönüştürmeyen bireylerin nişanlılık aşamalarını sonlandırır (Kocakuşak, 2011: 17-18; Orhun, 2010: 51; Gönenç, 2010: 76). Ancak bu süre Gaius'un ifade ettiği üzere kişilerin aile yakınlarının hayatını kaybetmesi, bireylerin başka ülkelerde ya da şehirlerde olmaları, hastalanmaları gibi geçerlilik arz eden sebeplerden ötürü 4 yıla kadar uzatılabilmekteydi (Gönenç, 2010: 76). Yine bunların yanı sıra kişilerin bir üst aşama olan evlilik aşamasına geçmeleri ya da çiftin birinin başka bir birey ile evlenmesi, nişanlılardan birinin hayatını yitirmesi ya da akıl hastalığına yakalanması gibi sebepler de nişanlılığı sonlandıran durumlardır (Gönenç, 2010: 75-76).

Roma'da nişanlı bir bireyin başka bir bireyle nişanlanabilmesi mevcut nişanını sonlandırmasının ardından mümkün olabilir. Ancak böyle bir yol izlemeyip aynı anda birden fazla kişiyle nişanlı olan bireyin bu eyleminden ötürü bir takım kaynaklarda preator (baş yargıç) tarafından cezalandırılacağı belirtilirken, bazı kaynaklar ise şerefsizlik sıfatına maruz bırakılacağını belirtmiştir (Kocakuşak, 2011: 18; Taşbaş, 2010: 12; Gönenç, 2010: 75). Türkiye Cumhuriyeti coğrafyasında da bir birey ile nişanlı iken başka bir birey ile de nişanlanma eylemine girişmek her ne kadar Roma'daki gibi

yasal bir cezalandırma gerektirmese de hoş karşılanmayan ve mevcut nişanı sonlandıran bir durumdur (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 42-44; Kılıçoğlu, 2015: 22-24; Dural vd, 2011: 26-28; Zeytin ve Ergün, 2013: 150; Yarayan, 2013: 258). Bu eylemin yanı sıra günümüzde nişanlılık aşamasını sonlandıran başka durumlarda mevcuttur. Bunlar kişilerin beraberliklerinin bir üst aşaması olan evlilik aşamasına geçmeleri, çiftlerden birinin hayatının sonlanması ya da gaip olması, evlenmeye engel teşkil eden akıl kaybı gibi bir duruma maruz kalmak, bireyler arasında kan ya da kayım hısımlığının bulunduğu öğrenilmesi, çiftlerden birinin cinsiyet değişiminde bulunarak evliliğe engel teşkil eden bir duruma sebebiyet vermesi gibi durumlardır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 42-44; Kılıçoğlu, 2015: 22-24; Dural vd, 2011: 26-28; Zeytin ve Ergün, 2013: 150; Yarayan, 2013: 258).

4.2.2. Evlilik

Evlilik Yunan toplumu için çok önemli bir mefhum olarak görülmüş ve bu sebeple halkı evliliğe teşvik edebilmek adına bazı uygulamalara başvurulmuştur. Şöyle ki Drakon döneminde atlı ya da yaya komutanlığına başvurabilme şartları arasında kişilerin yasal bir evlilik yapmış olmaları yer almaktaydı (Aristoteles: 33). Sparta'da ki uygulamada ise bireylerin bekâr kalmalarının önüne geçilmek istenmiş ve bu amaç doğrultusunda bekâr bireyler kış mevsiminde çıplak olarak yürümeye mecbur bırakılmıştır. Hatta yürüyüşleri esnasında yasalara uymadıkları için çarptırıldıkları bu cezayı hak ettiklerine yönelik bir türkü söylemek zorunda da kalıyorlardı (Plutarkhos/Lykugos'un Hayatı: 26).

Atina'da evliliğe dair işleyişlerde bireylerin evlenebilmeleri için net bir yaş sınırı bırakılmamıştır. Ancak aralıklı olarak belirtilen yaş sınırlamalarında kızların 14 ile 18 yaş aralığında evlendikleri ifade edilmektedir (Rodgers, 2015: 490; Darga, 2018: 277; Eco, 2017: 287; Yalazı ve Küçükler, 2015: 60; Durmuş, 2014: 99; Demiralp, 2008: 5; Mutluay, 2007: 38; Martin, 2017: 127-128). Hesiodos evlenecek erkeğin 30 yaşını aşmaması gerektiğini ifade ederken, kadınların ise yetişkinliğe ulaştıktan 4 yıl sonra evlenmeleri gerektiğini ifade eder (Hesiodos/Hesiodos Eseri ve Kaynakları: 34). Aristoteles ise evliliğe dair yaş sınırını kızlar için 18, erkekler içinse 37 olarak ifade eder (Aristoteles: 382). Sparta hükümdarı Lykurgos ülkenin, gelişimini yeterli anlamda sağlamış sağlıklı ve güçlü bireylerden oluşmasını istemekteydi. Lykurgos bu düşüncesini gerçekleştirebilmek adına evlenme zamanına dair kıstası yaş üzerinden

değil de bedensel gelişim üzerinden belirlemiştir. Şöyle ki kadınların sağlıklı çocuklar doğurabilmek için bedensel anlamda yeterli olgunluğa ve verimliliğe ulaştıklarında evlenmeleri gerektiğini belirtir (Ksenophon: 89). Yunan toplumunda bu şekilde farklılıklar barındıran evlilik yaşı Roma için 12 yaş üstü olarak belirlenmiştir (Ekinci, 2011: 179-180; Söğütlü Erişgin, 2013: 11-12; Kocakuşak, 2011: 20; Özkan, 2017: 12). Bazı kaynaklarda ise bireylerin evlenmeleri için ulaşmaları gereken yaş aralığının kadınlarda 10'lu yaşların sonları erkeklerde ise 20'li yaşların ortaları olarak ifade edilir (Gönenç, 2010: 95). Türk Medeni Kanunu'nda ise bu yaş şartı 17 yaşını tamamlamış olmak şeklindedir. Yaş sınırı bazı istisnai durumlar barındırabilmektedir. Bu hallerde hâkimin kararı sonucunda değişime gidilerek 17 yaşını tamamlamanın gerekli olduğu yaş sınırı 16 yaşını tamamlamış olma olarak değiştirilir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 66; Köseoğlu ve Kocağa, 2011: 519-520; Kılıçoğlu, 2015: 46; Dural vd, 2011: 48; Zeytin ve Ergün, 2013: 154; Tüzüner, 2014: 15-16; Yarayan, 2013: 263; Kaçak, 2007: 532; Taşbaş, 2010: 28).

Roma'da evliliğe dair dikkat edilmesi gerekli olan bir diğer durum ise bireyler arasındaki hısımlık ilişkisidir. Bu ilişki de kişilerin evlenmeleri için engel teşkil etmektedir (Ekinci, 2011: 179-180; Söğütlü Erişgin, 2013: 11-12; Kocakuşak, 2011: 20; Özkan, 2017: 12). Hısımlık ilişkisine dayalı evlilik engeli şu şekilde olmaktadır: Roma yasaları gereği birey 3. dereceden hısımlık bağı taşıdığı kardeşleri, evlatlığı, amca, teyze, hala, yenge, dayı gibi akrabaları ile evlilik ilişkisi içerisine giremez. Bir başka durum ise kayın hısımlığına dayalı evlilik yasağıdır. Bu yasağın doğrultusunda da bireyler 1. dereceden kayın hısımlığı içerisinde oldukları bireylerle evlenemiyorlardı. Yani yasa kayınvalide, kayınbaba, gelin, damat ve bunların yanı sıra evlat edinilen bireyler, üvey evlatlar ve üvey anne ve babalar ile evlenilmeyi gerçekleştirilmez kılmıştır (Söğütlü Erişgin, 2013: 12-13; İpek, 2015: 169; Gönenç, 2010: 97). Hısımlığın evliliğe engel olma durumu Türk Medeni Kanunu için de geçerlidir. Kan hısımlığı kapsamında kişi anne, baba, kendisinin veya anne ve babasının kardeşleri, kendi çocukları ve torunları ile evlilik gerçekleştiremez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 73-74; Kılıçoğlu, 2015: 55; Dural vd, 2011: 55; Zeytin ve Ergün, 2013: 155; Yarayan, 2013: 267; Kaçak, 2007: 544; Taşbaş, 2010: 46-47). Bir diğer durum ise Roma'da olduğu gibi kayın hısımlığıdır. Bu hısımlık nedeniyle de yasalar, Roma yasalarında olduğu gibi bireyin eşinin babası, annesi ile evliliği yasaklar. Yine bu kişilerin yanı sıra birey dedesi, anneanne ya da

babaannesi eşinin kendisinden önceki evliliğinden olma çocuğu ve torunu, kişi kadın ise eşinin kardeşi, amcası ve dayısı, erkek ise eşinin teyzesi, halası ve kardeşi ile evlenemez (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 75; Kılıçoğlu, 2015: 55-56; Dural vd, 2011: 56; Zeytin ve Ergün, 2013: 155; Yarayan, 2013: 267; Kaçak, 2007: 544; Taşbaş, 2010: 48-49).

Roma yasalarında yer alan evlatlık ile evlenememe durumu Türk Medeni Kanunu içinde geçerlidir. Türk Medeni Kanunları evlat edinilen bireyi arada bir kan bağı olmasa dâhi birinci dereceden alt soy konumunda görür (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 76). Bu nedenle bireyin tıpkı alt soyu olan evlatlarıyla bir evlilik ilişkisi içerisine girmesinin mümkünatı olmadığı gibi evlatlığı ile de böyle bir durumu mümkün değildir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 76; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 489; Dural vd, 2011: 56; Zeytin ve Ergün, 2013: 156; Kaçak, 2007: 544; Taşbaş, 2010: 51).

Roma'da evlenmiş ve evliliğini sonlandırmış kadınlar için de yeni bir evlilik gerçekleştirmeleri bazı kısıtlamalar içerir. Şöyle ki boşanmış bir kadının yeni bir evlilik gerçekleştirebilmesi evliliğinin sonlanmasının ardından 10 aylık bir süre zarfında beklemesiyle mümkün olmaktadır (Ekinci, 2011: 180; Plutark- Lykurgos/Numa: 75; Gönenç, 2010: 100). Bu türden bir yasal uygulama günümüzde de Türk Medeni Kanunu'nun 132. maddesinde yer alır.

“ Kadın için bekleme süresi Madde 132- Evlilik sona ermişse, kadın, evliliğin sona ermesinden başlayarak üçyüz gün geçmedikçe evlenemez” (TMK, 2001: 8068).

Kadının hamile olabilmesi ve bu hamilelik yüzünden çocuğun kimden olduğuna dair bir karışıklık çıkabilmesi durumuna karşılık konulan bu 300 günlük süre kadının hamile olmadığına ispatlanması ya da bekleme süresi esnasında doğum yapması gibi hallerde beklenmek zorundan değildir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 80-81; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 2; Dural vd, 2011: 58-59; Zeytin ve Ergün, 2013: 156; Yarayan, 2013: 268-269).

Türkiye Cumhuriyeti yasaları bireylerin istedikleri an istedikleri şartlarda ve istedikleri kişilerle bir evlilik yapılanması içerisine girmelerine izin vermemiş bu anlamda bireyleri bazı kısıtlamalara maruz bırakmıştır. Hukuk sistemine göre bireylerin evlenebilmeleri için barındırmaları gereken en esas kriter farklı cinsiyetlere sahip olmaktır. Barındırılması gereken diğer kriterler ise ayırt etme gücüne sahip olma, yakın manada kan bağı ya da kayın bağı taşıyor olma, evlat edinmeden doğan evlilik

sınırlamalarına uyuyor olma gibi kriterlerdir (Kılıçoğlu, 2015: 12-15; Dural vd, 2011: 17-20; Zeytin ve Ergün, 2013: 148; Yarayan, 2013: 254-255). Eğer birey taşıması gereken kriterleri tam anlamıyla taşımiyorsa örneğin birey ayırt etme gücüne sahip ancak küçük ya da kısıtlı olup sınırlı ehliyetli bir birey ise kendisi için belirlenen yasal temsilcisinin onayını alması gerekir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 69; Kılıçoğlu, 2015: 52; Dural vd, 2011: 53; Taşbaş, 2010: 20).

4.2.2.1. Birden Fazla Evlilik

Yunan topraklarında bireylerin birden fazla kişiyle evli olması kabul gören bir durum olmamakla birlikte Solon tarafından istisnai olarak zindelikleri ve başarıları ile gözde olan savaşçılara tanınan bir hak olmuştur (Platon: 379). Roma’da ise birden fazla kişiyle evli olmak kabul edilebilir bir durum olmayıp bir kişinin sadece bir eşi olması uygun görülmüştü. Bu konuda Gaius “*aynı kadın iki kişiyle evli olamadığına göre, aynı erkeğinde iki karısı olmaz*” ifadesini kullanmıştır (Söğütlü Erişgin, 2013: 13; Taşbaş, 2010: 12; Kocakuşak, 2011: 19; Orhun, 2010: 51; Gönenç, 2010: 101).

Günümüz kanunlarında da Medeni Kanun’nun 130. maddesinde yer alan ifadeden yola çıkarak bir bireyin aynı andan birden fazla bireyle evli olamayacağını anlıyoruz.

“*Madde 130- Yeniden evlenmek isteyen kimse, önceki evliliğinin sona ermiş olduğunu ispat etmek zorundadır*”. (TMK, 2001: 8067).

4.2.3. Boşanma

Evliliği teşvik eden ve bu alanda insanlara karşı bir takım yaptırımlar uygulayan Yunan toplumunun evliliğe verdiği önem aynı şekilde çocuk sahibi olma için de geçerlidir. Bu kadar önem arz eden çocuk sahibi olma durumu, kadından kaynaklanan bir problemden dolayı gerçekleştirilemiyorsa erkek için geçerli bir boşanma sebebi olabilmekteydi. Erkeklerin talepleri karşısında kolaylıkla gerçekleşen boşanma eylemi kadınların talep etmesi halinde aynı oranda kolay olmuyordu. Kadının bu türden bir karar içerisinde olup durumu mahkemeye taşıması babası ya da akrabalık bağı içerisinde olan bir erkeğin desteği doğrultusunda gerçekleşebilirdi (Durmuş, 2014: 104).

Çocuk sahibi olamama durumunun evliliğin sonlandırılması için geçerli bir sebep olması Roma için de söz konusuydu. Kişi karşı tarafın çocuk sahibi olma konusunda yetersiz olduğunu belirterek boşanma eylemine girişebilmekteydi (Coulanges, 2011: 90; Doğanç ve Kocakuşak, 2014: 239).

Günümüz de ise evli bireylerin çocuk sahibi olma durumları Yunan ve Roma toplumlarında olduğu kadar büyük manalar taşımamaktadır. Bu nedenle bireylerin bu yetiden yoksun olmaları evliliklerini sonlandırmaları adına zaruri bir neden olmamakla birlikte evlilik mefhumunu sürdürmelerinde engel teşkil etmesi ve bireylerin bu şartlarda evliliklerini sürdürmek istememeleri halinde boşanmaları adına sebep olarak sunulabilir.

Roma'da gerçekleştirilen namussuz evlilikte ise kadının bağlı bulunduğu pater familias evli olan bu bireylerin görüşlerini almaksızın kendi iradesi ile bu evliliği sonlandırabilirdi (Aras, 2010: 231). Boşanmanın gerçekleşmesi bireylerin bu evliliği sonlandırmaya birlikte karar vermeleriyle de mümkün olabilmekteydi. Bu şekildeki boşanma da kişiler bu kararlarını 7 şahit karşısında ifade edebildikleri gibi şahitlere başvurmadan tek taraflı olarak da gerçekleştirebiliyorlardı (Ekinci, 2011: 181; Aras, 2010: 232). Ancak tek taraflı olarak sonlandırabilmeleri için geçerli sebepler sunmaları gerekmektedir. Roma yasaları çerçevesinde boşanmak adına geçerlilik taşıyan sebepler ise kadının zina yapması, erkeğin vatana ihanet etmesi, eşin savaşta esir düşmesi sebebiyle beş yıl boyunca evine dönememesi, kişilerin çocuk sahibi olamamaları, ya da bireylerden birinin akıl sağlığını yitirmesi gibi sebeplerdi (Ekinci, 2011: 181; Aras, 2010: 237-238; Orhun, 2010: 53; Özkan, 2017: 19).

Roma'da bireyin evine gelmemesi durumunun evliliğin sonlanması için sebep oluşturması Türk Medeni Kanunu'na göre de geçerlilik taşıyan bir durumdur. Ancak Medeni Hukuk'daki şartlarla Roma hukukundaki şartlar bazı farklılıklar barındırmaktadır. Roma hukukunda bireyin esir edilmesi dolayısıyla 5 yıllık süreçte evine dönmemesi esas alınırken Medeni Hukukta eşin evi terk edip 6 aylık süre boyunca evine dönmeme durumunu esas alır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 254; Kılıçoğlu, 2015: 125; Zeytin ve Ergün, 2013: 188; Kaçak, 2007: 571) Benzer bir durum Roma'da 12 Levha Kanunları'nda da yer alır ve namuslu evlilik olarak adlandırılan evlilik türünde kadının 1 yıl içerisinde 3 günlük zaman dilimini evinden başka bir yerde

geçirmesini boşanma sebebi olarak ifade edilir (Coulanges, 2011: 292-293; Umur, 1999: 172; Sandalcı, 1993: 50; Aras, 2010: 223; Darga, 2018: 286; Kocakuşak, 2011: 28; Özkan, 2017: 15).

Türk Medeni Kanunu akıl hastalığını boşanmak için geçerli bir sebep olarak görür ve durumu 165 maddede ifade eder.

“ Akıl hastalığı

Madde 165- Eşlerden biri akıl hastası olup da bu yüzden ortak hayat diğer eş için çekilmez hâle gelirse, hastalığın geçmesine olanak bulunmadığı resmî sağlık kurulu raporuyla tespit edilmek koşuluyla bu eş boşanma davası açabilir” (TMK, 2001: 8072).

Bu durum Roma yasaları çerçevesinde de aynı şekilde evliliğin sonlandırılması için bir gerekçe teşkil eder.

Yunan’da boşanmaya sebebiyet veren bir diğer durum ise ihanete yönelik eylemlerdir. Bu eylemlere erkeğin yönelmesi kadını boşanması için geçerli bir sebep değilken kadının yönelmesi erkeğin boşanması için adeta zorunlu bir sebeptir. Şöyle ki Yunan yasalarına göre uğradığı ihanete karşılık boşanmayan erkek vatandaşlığını kaybetme durumuna maruz kalabilir (Durmuş, 2014: 104; Özkan, 2017: 6; Martin, 2017: 128).

Türkiye Cumhuriyeti’nde bireylerin yasal anlamda evli oldukları birey dışında farklı biriyle gerçekleştirdiği cinsel münasebet zina olarak adlandırılır. Bu eylem günümüzde bir suç teşkil etmese dâhi kişinin evliliğini sonlandırabilmek adına yapacağı başvuru için geçerli bir nedendir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 224; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 21; Kılıçoğlu, 2015: 116; Zeytin ve Ergün, 2013: 186; Tüzüner, 2014: 99; Yarayan, 2013: 349).

4.2.4. Velayet

Roma’da uygulanan kanunlar evliliğin bitmesi sonucu çocuğun kimde kalacağı konusuna dair düzenlemelerde içermektedir. Düzenlemeye göre eğer boşanmanın kaynağı baba ise çocuk annede kalır. Budurum dışındaki geri kalan tüm durumlarda ise çocuk çoğunlukla babada kalır (Coulanges, 2011: 90; Aras, 2010: 233). Türkiye Cumhuriyeti yasaları evliliğin bitmesi sonucu çocukların kimde kalacağına yönelik

kesin hükümler içermez. Roma kanunlarında olduğu gibi evliliğin kimin yüzünden sonlandığı, yaşam standartlarında hangi tarafın daha baskın olduğu temel kriterler değildir (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 310). Çocuğun kimde kalacağına yönelik verilecek kararda esas alınan kriter çocuğun yararının gözetilmesidir. Hâkim bu doğrultuda karara varırken çocuğun ya da çocukların cinsiyetlerini, yaşlarını, anne ve babanın yaşam tarzlarını değerlendirme içerisine alır ve çocuk için en doğru olan kararı vermeye çalışır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 311) Yasal bir evlilikten dünyaya gelmeyen çocukların velayetleri annelerine verilir (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 433; Kılıçoğlu, 2015: 624; Yarayan, 2013: 374; Kaçak, 2007: 1120). Bunun yanı sıra anne ve babadan birinin yaşamını yitirmesi halinde velayet hayatta kalan diğer ebeveyne geçer (Kılıçoğlu, 2015: 623; Yarayan, 2013: 374; Kaçak, 2007: 1116).

4.2.5. Nafaka

Roma ve Yunan hukukunda evliliğin bitmesinin ardından eşin yaşam standartlarını iyileştirebilmek ya da çocukların ihtiyaçlarını giderebilmek adına bizdeki nafaka uygulamasına benzer bir yapılanma mevcut değildir.

Ancak Roma'da bu amaçlar doğrultusunda olmamakla beraber bir erkeğin eşinden boşanma isteğini herhangi bir sebebe bağlamaması durumunda, mallarının yarısını boşanmak istediği eşine diğer yarısını ise dini mekanlara bırakmaya mecbur bırakılırdı (Ekinci, 2011: 181; Aras, 2010: 229; Söğütlü Erişgin, 2013: 14; Kocakuşak, 2011: 40; Özkan, 2017: 19; Gönenç, 2010: 113).

Kadının evlenmesi halinde çeyiz götürme uygulaması, Roma'da mevcut bir uygulama olup götürülen çeyiz eşinin ölmesi ya da kendisine herhangi bir sebep belirtmeden boşaması durumunda kadına iade edilirdi (Ekinci, 2011: 180; Aras, 2010: 223; Kocakuşak, 2011: 39). Türk Medeni Kanunu'nda yer alan nafaka uygulamasında ise boşanan bireylerden şartları iyi olan diğer bireyin talebi doğrultusunda uygun görülen miktarda yoksulluk nafakası öder (Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 186; Kılıçoğlu, 2015: 185; Zeytin ve Ergün, 2013: 193; Kaçak, 2007: 737). Bir diğer nafaka türü ise yine Yunan ve Roma hukuk yapılanmaları içerisinde yer almayan iştirak nafakasıdır. Bu nafaka da evliliğin bitimi sonucunda bireyin çocuğun ihtiyaçlarının karşılanmasında destek olmak adına velayeti elinde bulunduran ebeveyne destek amaçlı ödediği bir

nafakadır (Köseoğlu ve Kocağa, 2011: 215; Kılıçoğlu, 2015: 169; Yarayan, 2013: 369; Kaçak, 2007: 786)

4.2.6. Evlat Edinme

Roma hukukunda iki tür evlat edinme durumu söz konusudur. Bunlardan biri arrogatio türü evlat edinme olup bir pater familiasın aile bünyesi içerisinde yer alan bütün üyeler ve ekonomik anlamdaki tüm varlığıyla birlikte başka bir pater familiasın himayesine girmesi şeklinde gerçekleşir (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 178; Çelebican, 2012: 158; Tamer, 2009: 85; İpek, 2015: 181; Orhun, 2010: 50; Kocakuşak, 2011: 46). Adoptio uygulaması ise tüm aile bireylerinden ziyade sadece bir bireyin evlat edinilmesi uygulamasıdır (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 237; Ekinci, 2011: 181; Çelebican, 2012: 158; Umur, 1999: 170; Tamer, 2009: 84-85; Kocakuşak, 2011: 47).

Türkiye Cumhuriyeti'nde yer alan toplumsal düzen ve hukuki yapılanma Roma hukukunda yer alan arrogatio (tüm ailenin evlat edinilmesi) türünden bir uygulamaya uzak olup daha çok yine Roma hukukunda yer alan adoptio (bir kişinin evlat edinilmesi) tipi evlat edinmeyle benzerlik gösterir.

Roma'da evlat edinilen birey artık yeni bir yaşantıya girer ve biyolojik ailesiyle gerek hukuksal olsun gerek dini olsun tüm bağlarını koparır. Artık yeni ailesinin bir parçası olmakla birlikte onların dini ritüellerini, unvanlarını benimseyip miraslarından pay alır (Coulanges, 2011: 58; Umur, 1999: 171; Çelebican, 2012: 158; Tamer, 2009: 87; Orhun, 2010: 50). Türk Medeni Kanun çerçevesinde ise bireyin evlat edinildikten sonraki aşaması Roma hukukunda olduğu gibi tüm bağlarını koparması şeklinde değildir.

Şöyle ki kişi biyolojik ailesinin mirasından pay alma hakkına sahiptir (İmre ve Erman, 2016: 36; Kılıçoğlu, 2009: 37; Engin, 2012: 151; Antalya, 2015: 83; Ayan, 2009: 45). Bunun yanında bireyi dini inanç bakımından evlat edindiği aileyle aynı inanca mecbur kılan bir kanun yoktur. Ancak Medeni Kanun'un 341. maddesi bu konuda şunları ifade eder:

“Çocuğun dini eğitimini belirleme hakkı ana ve babaya aittir.

Ana ve babanın bu konudaki haklarını sınırlayacak her türlü sözleşme geçersizdir.

Ergin, dinini seçmekte özgürdür” (TMK, 2001: 8100).

Bireyin evlat edinen ailenin unvanını alması konusuna gelirse günümüzde bu duruma benzer şu şekilde bir uygulama söz konusudur.

Şöyle ki kişi eğer bu duruma karar verebilecek yetkinlikte ise evlat edinildiği ailenin soyadını alıp almama konusuna kendisi karar verir ve durum kendi idaresi doğrultusunda gerçekleşir. Ancak kişi küçük yaşta ise evlat edinildiği ailenin soyadını alır (Köseoğlu ve Kocağa, 2011: 497; Kılıçoğlu, 2015: 587; Dural vd, 2011: 310).

5.2.7. Vesayet

Mal varlığı ve haklarını yönetebilmek açısında gerekli yeterliliği taşımayan bireyler vesayet altına alınır ve kendileri için bu görevi üstlenecek bir vasi tayin edilir.

Türkiye Cumhuriyeti kanunlarına göre vesayet altına alınma gerekliliğini doğuran durumlar şunlardır: küçük olma, akıl yoksunluğu ya da akıl yetersizliği, savurganlık, alkol ve uyuşturucu gibi sağlıklı düşünmeye engel maddelere olan bağımlılık, kötü bir hayat tarzı sürdürüyor olma, kişinin özgünlüğüne engel olan bir cezaya çarptırılmış olmadır (Zeytin ve Ergün, 2013: 216; Tüzüner, 2014: 136; Yarayan, 2013: 376-377; Kaçak, 2007: 1197).

Roma yasaları da günümüz kanunlarıyla benzer şekilde müsrif bireyleri, akıl yoksunluğu yaşayanları ve çocukları vesayet altına aldığı gibi aileni iuris olanlar (bir pater familiasın himayesinde olanlar) , sui iuris durumundaki kadınları da vesayet altına almıştır (Ekinci, 2011: 181; Çelebican, 2012: 201; Kocakuşak, 2011: 61). 12 Levha Kanunları’da kadınların vesayet altına alınmalarını hafif ruhlu olmaları nedenine bağlanmıştır (Sandalcı, 1993: 48). Roma’sa kadınlar kendileri için belirlenen vasinin onayı olmadan kendi iradeleri ile bir mirası kabul edemezler, vasiyet düzenleyemezler, kimse için vasilik yapamazlar, dava açamazlar, üçüncü bir kişi için borç yükümlülüğüne giremezlerdi (Ekinci, 2011: 182; Çelebican, 2012: 199; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 33; Kocakuşak, 2011: 62). Ancak kadınların vesayet altında olmaları durumuna bazı konularda istisnai muameleler uygulanmıştır. Şöyle ki mirasa dair konularda vasinin

onayı olmadan vasiyette bulunamayan kadınlar 3 çocuk sahibi olmaları halinde vasiye gereksinim duymaksızın vasiyette bulunabilmekteydi (Özkan, 2013: 19; Plutark-Lykurgos/Numa, 73). Benzer bir ayrıcalık Numa Pompilius döneminde Vesta bakireleri için de tanınmıştır. Onlar da babaları hayatta olduğu dönemde vasiyette bulunabilme hakkı elde etmişlerdir (Plutark- Lykurgos/Numa, 73).

Roma'da bireyin hukuki anlamda yeterlilik kazanabilme yaşı 7 olarak belirlenmiştir (Çelebican, 2012: 192; Ekinci, 2011: 181; Umur, 1999: 198). Ancak bazı ekoller bu konuda farklı görüşler barındırabilmekteydi. Sabiniani ekolu bu konuda bedensel olgunluğu kıstas olarak belirlemiş ve çocuğun 7 yaşından büyük olması halinde dâhi yeterli bedensel olgunluğa ulaşmaması durumunun hukuksal hakları kısıtlayacağını belirtir. (Ekinci, 2011: 181-182). Proculiani ekolu ise hukuksal anlamda uygulamalarda bulunabilmek adına, erkeklerin 14 kızların ise 12 yaşını tamamlamış olmalarını gerekli görmüştür. Bu yaş sınırları altında olan bireyler babalarının idaresiyle hukuki işlemlerinin gerçekleştirirken, baba hâkimiyetinde olmayanlar ise kendileri için uygun görülen vasiinin idaresiyle hukuki uygulamalarda bulunurlardı (Ekinci, 2011: 182). Yine Roma'da sui iuris konumunda bulunan bir kadının hukuki haklardan faydalanması konusunda taşınması gereken 25 yaşını doldurma, akıl sağlığı yerinde olma, müsrif olmama gibi özelliklere sahip olmasına rağmen haklardan faydalanabilmesi bir vasi idaresiyle olur (Ekinci, 2011: 182; Çelebican, 2012: 199; Umur, 1999: 200; Günal ve Küçükgüngör, 2002: 33; Kocakuşak, 2011: 62).

Günümüzde ise bireyin hukuki anlamda yeterlilik kazanabilmesini gerekli kılan durumlar fiil ehliyetine sahip olabilme halidir. Fiil ehliyetinin kazanılma durumları ise Medeni Kanun'da şu maddelerle ifade edilmektedir:

“Madde 9 - Fiil ehliyetine sahip olan kimse, kendi fiilleriyle hak edinebilir ve borç altına girebilir.

2. Koşulları

a. Genel olarak

Madde 10 - Ayırt etme gücüne sahip ve kısıtlı olmayan her ergin kişinin fiil ehliyeti vardır.

b. Erginlik

Madde 11 - Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar. Evlenme kişiyi ergin kılar.

c. Ergin kılınma

Madde 12 - On beş yaşını dolduran küçük, kendi isteği ve velisinin rızasıyla mahkemece ergin kılınabilir.

d. Ayırt etme gücü

Madde 13- Yaşının küçüklüğü yüzünden veya akıl hastalığı, akıl zayıflığı, sarhoşluk ya da bunlara benzer sebeplerden biriyle akla uygun biçimde davranma yeteneğinden yoksun olmayan herkes, bu Kanuna göre ayırt etme gücüne sahiptir. ” (TMK, 2001: 8050-8051).

Roma’ da bireyin kendisi için bir vasi belirlememesi halinde yasalar kişi için baba tarafından akrabalık bağı taşıyan bir bireyin vasi olmasını uygun görür (Sandalcı, 1993: 49; İpek, 2015: 186).

Bu durum günümüz yasalarında da tam anlamıyla aynı olmasa dâhi benzerlik gösterir. Duruma engel teşkil eden kabul edilebilir nedenler dışında bireylere vasilik edecek kişilerin öncelikli olarak bireyin akrabalarının olması uygun görülür (Akıpek, Akıntürk ve Ateş Karaman, 2009: 462).

5.2.8. Kayyım Ataması

Roma hukukuna göre akıl sağlığı yerinde olmayan veya müsrif olan bireyler, 14 ile 25 yaş aralığında bulunanlar, yaşlılık ya da rahatsızlık dolayısıyla mal idaresi yapabilecek kabiliyetten mahrum olanlar, savaşta esaret altına alınanlar kayyım idaresine gereksinim duyan bireylerdir (Çelebican, 2012: 197; Ekinci, 2011: 182; Umur, 1999: 201; Ceylan, 2004: 222). 12 Levha Kanunları’nda da mallarını idare etme yetisinden yoksun akıl sağlığı yerinde olmayan ya da müsrif bireylerin baba tarafından kayyım olarak atanan kişinin idaresine alınmasının gerekli olduğu belirtilir (Sandalcı, 1993: 49; İpek, 2015: 189).

Türkiye Cumhuriyeti’nde kayyım atamasının gerçekleştirilme amacı Türk Medeni Kanunu’nda şu şekilde ifade edilir:

“Madde 403- Kayyım, belirli işleri görmek veya mal varlığını yönetebilmek için atanır” (TMK, 2001: 8109).

“A. Kayyımlığı gerektiren hâller

I. Temsil

Madde 426- Vesayet makamı, aşağıda yazılı olan veya kanunda gösterilen diğer hâllerde ilgisinin isteği üzerine veya re'sen temsil kaydını atar:

- 1. Ergin bir kişi, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri bir sebeple ivedi bir işini kendisi görebilecek veya bir temsilci atayabilecek durumda değilse,*
- 2. Bir işte yasal temsilcinin menfaati ile küçüğün veya kısıtlının menfaati çatışıyorsa,*
- 3. Yasal temsilcinin görevini yerine getirmesine bir engel varsa.*

II. Yönetim

1. Kanun gereği

Madde 427- Vesayet makamı, yönetimi kimseye ait olmayan mallar için gereken önlemleri alır ve özellikle aşağıdaki hâllerde bir yönetim kaydını atar:

- 1. Bir kimse uzun süreden beri bulunamaz ve oturduğu yer de bilinemezse,*
- 2. Vesayet altına alınması için yeterli bir sebep bulunmamakla beraber, bir kişi malvarlığını kendi başına yönetmek veya bunun için temsilci atamak gücünden yoksunsa,*
- 3. Bir terekede mirasçılık hakları henüz belli değilse veya ceninin menfaatleri gerekli kılarsa,*
- 4. Bir tüzel kişi gerekli organlardan yoksun kalmış ve yönetimi başka yoldan sağlanamamışsa,*
- 5. Bir hayır işi veya genel yarar amacı güden başka bir iş için halktan toplanan para ve sair yardımı yönetme veya harcama yolu sağlanamamışsa.*

2. İstek üzerine

Madde 428- İsteğe bağlı kısıtlama sebeplerinden biri varsa, ergin bir kişiye kendi isteği üzerine bir kayyım atanabilir” (TMK, 2001: 8112-8113).

4.2.9. Zina

Yunan topraklarında zinanın suç olup olmaması hüküm süren hükümdara ve coğrafyaya göre farklılık barındırabilmekteydi.

Atina'da Solon dönemindeki yasalar hükmünde zina suç olarak kabul edilip ölüm ile cezalandırılırken, Sparta'da zina bir suç olarak kabul edilmemiştir (Ekinci, 2010: 141; Plutark- Solon/Poplicola, 36). Spartalılar zindeliği ve gücü her şeyin üzerinde tutup bu özelliklerde bireyleri dünyaya getirmeyi amaç edinmişlerdir. Bu nedenle sadece esas amaçlarına yönelen Spartalılar bu amaç doğrultusunda gerçekleştirilen gayri ahlaki durumları sıradanlaştırıp normal karşılama yoluna gitmişlerdir (Ekinci, 2010: 141-142; Özkorkut, 2009: 44-45; La Gorce, 1986: 39; Demiralp, 2008: 8; Özkan, 2017: 6; Martin, 2017: 128).

Roma hukukunda zina bir suç unsuru oluşturmaktadır. Roma'nın kurucusu olarak adlandırılan Romulus yasalarına göre kadının gerçekleştirdiği zina bedelini hayatıyla ödemesi gereken bir suçtur (Türkoğlu, 2017: 177; Özkan, 2017: 11). Roma hükümdarı Augustus zinaya yönelik bazı yasalar düzenlemiştir. Bu yasalar zinaya şahit olan kişilere göre farklı ceza türleri barındırabiliyordu. Yasaya göre zina suçu işleyen kadının, babasına yakalanması durumunda baba hem kızını hem de suç ortağı olan adamı öldürebilmekteydi. Ancak kadın suçu işlerken kocasına yakalanırsa koca kadının suç ortağı olan adamı dansçı, şarkıcı, köle ve mahkûm olması halinde öldürebilirdi (Türkoğlu, 2017: 72; Özkorkut, 2009: 48-49; Kocakuşak, 2011: 42-43; Baker, 2013: 178). Evli bir kadının zinaya yönelmesi hem kendisi hem de birlikte olduğu erkek için yargılanmaya sebebiyet veren bir durum oluşturmaktaydı. Bu yargılanma kadının mal varlığının üçte birini erkeğin ise yarısını kaybetmesine sebebiyet vermekle birlikte aynı zamanda her ikisinin de tekrar dönmek üzere birbirinden farklı alanlara sürgün edilmeleriyle sonuçlanırdı (Jones, 2016: 225; Türkoğlu, 2017: 71; Özkorkut, 2009: 49).

Zina bireyin çaptırıldığı cezayı çekmesinden sonraki dönemde bile kısıtlamalar yaşadığı bir suçtu. Öyle ki zina suçuna bulaşmış bir kadın daha sonraki süreçte hür bir Romalı erkekle yasal anlamda bir evlilik gerçekleştiremezdi. Ancak yasaya aykırı olmasına rağmen böyle bir evliliğe kalkışılmış olması erkeğin sürgün edilmesiyle sonuçlanırdı. Zina sadece kadınlar için değil aynı zamanda erkekler içinde bir suç teşkil etmekteydi. Öyle ki askerlik mesleği mensubu olan bir erkeğin bu suçu işlemesi onun

hem ordudan atılması hem de şerefsizlikle suçlanmasına sebebiyet veriyordu (Özkorkut, 2009; 49-50).

Türkiye Cumhuriyeti yasaları kapsamında ise zina bir suç olarak kabul edilmemiştir. Suç olarak kabul edilmediğinden yasal anlamda kişileri eylemlerinden ötürü bir cezaya çarptırmak da mümkün değildir. Ancak yasal anlamda cezaya çarptırılmayı gerekli kılan bir suç olmamasına karşılık evlilik mefhumunda eşin böyle bir eyleme girişmesi diğer eş için boşanmaya yönelik haklı bir sebep oluşturur (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 224; Köseoğlu ve Kocaağa, 2011: 21; Kılıçoğlu, 2015: 116; Zeytin ve Ergün, 2013: 186; Tüzüner, 2014: 99; Yarayan, 2013: 349).

4.2.10. Eşcinsel İlişki

Bireylerin aynı cinsten kişilere karşı olan eğilimleri Yunan toplumunda karşılaşılan bir durumdur. Bazı Yunan devletleri erkeklerin oğlanlarla hediyeler karşılığında birliktelik kurmasını hoş karşılaşıyordu. Sparta'da Lykurgos bu durumu erkeklerin birbirlerine ilgi duydukları noktaların kişiliğe yönelik olması halinde destekliyordu. Çünkü bu türden bir eğilimin bireyin kendisini geliştirmeye yönelteceğini düşünüyordu. Bunun aksine bedenen duyulan ilgiyi ise ahlaksızlık olarak kabul ediliyordu (Usta, 2005: 69; Kishlansky, 2009: 119).

Platon'da oğlancılığın ülkenin gelişiminde etkili olabileceği düşüncesindedir. Şöyle ki duruma askeri açıdan yaklaşır ordunun sevgili olan çiftlerle dolu olması halinde bu bireylerin sevgililerine rezil olmamak adına giriştikleri mücadelede canla başla savaşıacaklarını ifade eder. Bu türden bir mücadele sonucunda da bireylerin yenilmelerinin imkânsız olacağını dillendirir (Friedell, 2017: 98).

Türkiye Cumhuriyeti hukuk kaideleri evli bir bireyin aynı cinsten biriyle gerçekleştirdiği münasebeti zina kapsamında yer almayıp haysiyetsiz bir hayat sürme olarak adlandırır (Akıntürk ve Ateş Kahraman, 2013: 246; Kılıçoğlu, 2015: 116; Zeytin ve Ergün, 2013: 187; Tüzüner, 2014: 100; Yarayan, 2013: 349). Bu haysiyetsiz yaşantı sürme eylemi ise herhangi bir cezai yaptırım bulunmayan bir eylemdir.

4.3. CEZA HUKUKU

4.3.1. Adam Öldürme

Yunan hukukunda adam öldüren bireyler için dini anlamda hataya düştüğü, zarara uğradığı şeklinde inançlar söz konusudur. Bu eylemlerinden ötürü kişilerin vatandaşlıktan çıkarılarak cezalandırılmaları söz konusuydu (Sina, 2016: 428). Drakon yasalarında ise bireyin adam öldürme eylemine verilen ceza onun eylemi gerçekleştirmesindeki amaçta göre belirlenir. Birey eylemi kasti bir şekilde gerçekleştirmiş ise cezası ölüm olur. Ancak istem dışı gerçekleştirilen adam öldürme eylemi sürgün cezası ile cezalandırılır (Tekin, 2018: 82; Eco, 2017: 321). Roma'da ise Claudius kanunlarına göre adam öldüren bireylerin cezası vahşi hayvanlara atılmaktır (Türkoğlu, 2017: 97). Bunun dışında kendisini azat eden efendisini öldüren köle veya aynı soydan olduğu bir bireyi öldüren kişi farklı bir cezalandırma yöntemine tabi tutulur. Şöyle ki suçlu bir çuval içerisine yılan, horoz ve maymun gibi hayvanlarla birlikte konur. Daha sonra bu çuval siyah bir öküzün ayağına bağlanarak denize sürülür (Türkoğlu, 2017: 98).

Günümüz de ise bir bireyin başka bir bireyi kasten öldürmesi kişinin yaptığı eylemin hem yaş bakımından hem de akıl sağlığı bakımından idrak edebilecek vaziyette olması halinde müebbet ya da ağırlaştırılmış müebbet cezasıyla cezalandırılmasına sebebiyet verir (Koca ve Üzülmöz, 2016: 24; Koca ve Küçük, 2016: 83).

Çocukların Öldürülmesi: Sparta toplumdaki esas düşünce sağlıklı ve zinde bireyler elde etmektir. Bu zihniyet bireylerin akıllarında o kadar yer etmiştir ki bedensel ya da zihinsel yetersizlikler taşıyan çocukların yaşama hakları ellerinden alınıyor ve uçurumdan atılarak hayatları sonlandırılıyordu (Rodgers, 2015: 36; Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 29; Durmuş, 2014: 107; Demiralp, 2008: 8; Kitto, 2017: 97; Yamanlar, 2000: 87; Topdemir ve Özsoy, 2013: 60; Eroğlu, 2017: 53; Pomeroy, 2018: 116).

İstenmeyen çocukların öldürülmesi Roma'da da gerçekleştirilmekteydi.

Bu eylemi pater familias olarak adlandırılan aile babası, boğma, ıssız bir yere terk etme gibi yöntemler uygulayarak gerçekleştiriyordu. Gerçekleştirilen bu eylem Roma'da doğal karşılanan bir durum olup pater familias bu davranışından ötürü bir

cezaya çarptırılmıyordu (Doğancı ve Kocakuşak, 2014: 241; Ekinci, 2011: 178; Türkoğlu, 2017: 65; Kocakuşak, 2011: 55). 12 Levha Yasaları'nda da çocukların öldürülmesini destekleyen türden ibareler yer alır. Yasa dünyaya gelen bebeğin farkedilebilir ölçüde bir sakatlığı mevcut ise derhal hayatının sonlandırılması gerektiğini ifade eder (Jones, 2016: 96; Sandalcı, 1993: 47; Beard, 2018: 145). Romulus bu konu hakkında bazı düzenlemelerde bulunmuştur. Dünyaya gelen 3 yaş altı çocukların sakatlıkları veya herhangi bir sıra dışılıkları olmaması halinde öldürülmelerini yasaklamıştır. Buna rağmen böyle bir davranış sergileyen ailenin sahip olduğu malların yarısına el konulması ceza olarak uygun görülmüştür (Türkoğlu, 2017: 64).

Günümüz uygulanan Türk Ceza Kanununa göre ise çocuklara yönelik öldürme eylemini cezası şu şekilde ifade edilir:

“Madde 82- (1) Kasten öldürme suçunun;

e) Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı,

İşlenmesi halinde, kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır. ”

(TCK, 2004: 8987).

4.3.2. Adam Yaralama

Türkiye Cumhuriyeti Kanunları'nda kasten yaralamaya yönelik eylemlerde eğer eylem sonucunda bireyin acı çekmesine, sağlığının bozulmasına, algılama yeteneğine yönelik yetersizlik yaşamasına sebebiyet veren durumlar gerçekleşmiş ise birey eyleminin sonucu olarak 1 yıldan 3 yıla kadar hapis cezasına çarptırılır. Ancak verilen zarar küçük boyutta olup ufak çaplı tıbbi müdahalelerle telafi edilebiliyorsa mağdurun şikâyet etmesi halinde kişiye verilecek ceza 4 ay ile 1 yıl aralığında hapis cezası ve ayrıca adli para cezasıdır (Koca ve Üzülmez, 2016: 154).

Yunan yasaları bireyin gerçekleştirdiği adam yaralama eyleminin cezası olarak kişinin mallarına el koymayı ve kişiyi sürgüne mahkûm etmeyi gerekli görmüşlerdir (Ekinci, 2011: 129).

Bireyin Uzuvarına Zarar Verme: Solon yasaları bireylerin vücut bütünlüğüne dair verilen hasar konusunda hassas davranmıştır. Bu konuda caydırıcılık yaratmak

adına cezalandırmada, verilen zararın iki katının uygulanmasına karar verilmiştir. Şöyle ki karşı tarafın bir gözünü çıkararak birey yaptığı bu eylem sonucunda iki gözünün çıkarılmasıyla cezalandırılır (Türkoğlu, 2017: 90).

Roma'da 12 Levha Kanunları'nda bireyin başka bir bireyin uzuvlarına verdiği ceza kısas esasına dayanır. Bireyin diğer bireye verdiği zarar eksik ya da fazla olmaksızın aynı şekilde karşılık bulur (Diakov ve Kovalev, 2015: 61; Sandalcı, 1993: 53; Umur, 1999: 88; Türkoğlu, 2017: 90; Tahiroğlu, 2011: 312; Rado, 2001: 197; Tamer, 2009: 156; Eco, 2017: 326). Bir bireyin eliyle yahut sopa kullanarak başka bir bireyin kemiğini kırması 300 as'lık bir cezaya çarptırılmasına sebep olurdu. Ancak bu bedel herkes için geçerli olmayıp kemiği kırılan birey bir köle ise tutar 150 as'a düşer (Jones, 2016: 96; Sandalcı, 1993: 53; Ekinci, 2011: 153; Türkoğlu, 2017: 32; Tahiroğlu, 2011: 312; Erdoğan, 2011: 131; Rado, 2001: 197).

Yine Roma'da uygulanan yasalar kapsamında bir bireyin kemiğinin eliyle ya da sopa yardımıyla kırılan birey 300 as'lık bir cezaya maruz kalırdı. Fakat şartlar herkes için aynı değildi. Şöyle ki kemiği kırılmak şartıyla mağduriyet yaşayan bireyin köle olması halinde suçu işleyen kişinin cezası hafifler ve 150 as olarak belirlenirdi (Jones, 2016: 96; Sandalcı, 1993: 53; Ekinci, 2011: 153; Türkoğlu, 2017: 32; Tahiroğlu, 2011: 312; Erdoğan, 2011: 131; Rado, 2001: 197).

Türkiye Cumhuriyeti yasaları da kişinin başka bir bireyin bendeni üzerinde kırık ya çıkığa yönelik bir hasara sebebiyet verilmesini ceza kapsamına almıştır. Türk Ceza Kanunu'nun 87. maddesinin 3. fıkrasında değinilen bu duruma yönelik cezai yaptırım bireyin hayati fonksiyonlarına dair oluşturduğu etki oranında 1 ile 6 ay aralığında hapis cezasıdır (Koca ve Üzülmez, 2016: 190).

4.3.3. Hırsızlık

Antik Yunan' da sert kanunlarıyla nam salan Drakon yapılan hırsızlığın büyük çapta bir hırsızlık olmaması halinde dâhi cezasının ölüm olmasını gerekli görmüştür (Coulanges, 2011: 293; Şenel, 168: 62; Bozkurt, 2006: 61; Altaş, 2011: 236; Topdemir ve Özsoy, 2013: 57; Friedell, 2017: 92; Diakov ve Kovalev, 2017: 290). Sparta'da hırsızlık günümüzdeki gibi ahlak dışı bulunan hoş karşılanmayan bir davranış olarak görülmemekteydi. Zinde ve güçlü bireyler olmaları adına eğitim altına alınan çocuklara

bu alanda talimler yaptırılmaktaydı (Usta, 2005: 68; Rodgers, 2015: 37; Eco, 2017: 668; La Gorce, 1986: 40; Kishlansky, 2009: 118; Martin, 2017: 141; Pomeroy, 2018: 117). Ancak bu eylemin hoş karşılanıyor olması, yakalanılması sonucunda bireyin cezalandırılmayacağı anlamına gelmemekteydi. Birey eylemi esnasında başarısız olduğu için ceza alırdı. Bu cezanın bazı kaynaklarda kırbaçlanarak bazı kaynaklarda ise dövülerek gerçekleştirildiği belirtilir (Plutarkhos/Lykurgos'un Hayatı: 31; Ksenophon: 94; Rodgers, 2015: 37; Eco, 2017: 668; Kishlansky, 2009: 118).

Roma'da hırsızlığı ifade etmek adına *furtum* kelimesi kullanılmaktaydı. Bu kelime içerdiği anlam bakımından da daha kapsamlı olup hırsızlık eyleminin yanı sıra başkalarının mallarını kendi üstlerine geçirme, kişilerin kendilerine güvenmelerinden yararlanarak onlardan fayda sağlama, insanları dolandırmak, hırsızlıkla ele geçirdiği malları gizlemek gibi eylemleri de içerisinde barındırmaktaydı (Erdoğan, 2011: 122; Tahiroğlu, 2011: 296-297; Rado, 2001: 189; Tamer, 2009: 96). Roma'da hırsızlık dolayısıyla mağduriyet yaşayan birey bu anlamda yasal yollara başvurarak "*actio furtio*" olarak adlandırılan davaya başvurabilirdi (Erdoğan, 2011: 124; Tahiroğlu, 2011: 301; Rado, 2001: 191; Tamer, 2009: 126). Dava sonucunda suçlu, suçuna yönelik aldığı cezaya ek olarak şerefsizlik sıfatına da çarptırılırdı (Erdoğan, 2011: 125; Tahiroğlu, 2011: 301). Claudius kanunlarında ise hırsızlık yapan birey Tarpea Kayalıkları'ndan atılarak cezalandırılırdı (Türkoğlu, 2017: 97).

12 Levha Kanunları'nda da hırsızlığa yönelik maddeler yer almaktadır:

Hırsızlık yapan birey yetişkinlik vafına sahip değil ise dövülerek ve verdiği zararın bedelini mağduriyet yaşattığı kişiye ödeyerek cezalandırılır (Sandalcı, 1993: 55).

Günümüz TCK'nunda çocukların işlediği suçların ceza hükümleri şu maddelerde yer alır:

"Madde 31- (1) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu yoktur. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz; ancak, çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir.

(2) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/5 md.) Fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumluluğu yoktur. Ancak bu kişiler hakkında

çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur. İşlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin varlığı hâlinde, bu kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde oniki yıldan on beş yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde dokuz yıldan on bir yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların yarısı indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası yedi yıldan fazla olamaz.

(3) (Değişik: 29/6/2005 – 5377/5 md.) Fiili işlediği sırada on beş yaşını doldurmuş olup da on sekiz yaşını doldurmamış olan kişiler hakkında suç, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on sekiz yıldan yirmi dört yıla; müebbet hapis cezasını gerektirdiği takdirde on iki yıldan onbeş yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Diğer cezaların üçte biri indirilir ve bu hâlde her fiil için verilecek hapis cezası on iki yıldan fazla olamaz” (TCK, 2004: 8972).

Hırsızlığın gece saatlerinde yapılmış olması ve hırsızın bu esnada öldürülmesi, eylemi gerçekleştiren kişi için cezai bir yaptırımı doğurmaz (Jones, 2016: 96; Tekin, 2018: 198; Türkoğlu, 2017: 27; Sandalcı, 1993: 55; Umur, 1999: 88; Tahiroğlu, 2011: 300; Rado, 2001: 191).

Hırsızlığın gece saatlerinde işlenmesine halinde verilecek cezaya yönelik madde günümüz Türk Ceza Kanunu’nda da yer almaktadır.

Madde 143- (1) “Hırsızlık suçunun gece vakti işlenmesi halinde, verilecek ceza üçte birine kadar artırılır” (TCK, 2004: 9002).

Günümüzde ise gerçekleştirilen hırsızlık eyleminin cezası 1 yıldan 3 yıla kadar olan hapis cezasına çarptırılmaktır (Soyasan, 2010: 364-365; Koca ve Üzülmöz, 2016: 511-512).

4.3.4. Mala Zarar Verme

12 Levha Kanunları’na göre bir ağacın dalları 15 ayaktan daha yüksek olması durumunda ağacın kesilmesi uygun karşılanır. Bunun yanında bir bireyin ağacının başka bir kişinin arazisine doğru yönelmesi halinde de 12 Levha Kanunları’na göre kişi ağacı kesebilir (Sandalcı, 1993: 53; Beard, 2018: 145).

Türkiye Cumhuriyet’inde ise bir bireyin başka bir bireyin malına verdiği zarara yönelik yaptırımlar Türk Ceza Kanunu’nun 151. maddesinde yer alır.

“Madde 151- (1) Başkasının taşınır veya taşınmaz malını kısmen veya tamamen yıkan, tahrip eden, yok eden, bozan, kullanılamaz hale getiren veya kirleten kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, dört aydan üç yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 9004).

12 Levha Kanunları’nda bireyin sahip olduğu 4 ayaklı bir hayvanın başka bir bireye verdiği zarar hayvanın verilmesiyle telafi edilebileceği gibi sebep olunan maddi tutarın ödenmesi suretiyle de telafi edilebilir (Sandalcı, 1993: 54).

Türk Ceza Kanunu’unda ise bireylerin hayvanlarının başka bireylerin mallarına yönelik verdikleri zarar 151. maddenin 1. fıkrasında yer alan yaptırımla dört ay ile 1 yıl aralığında hapis cezası ile yıl cezalandırılır (Noyan, 2010: 15-17).

Roma kanunlarına göre kişinin başkasına ait olan bir arazi üzerinde hayvanlarını otlatması ya da yine kendisine ait olmayan bir arazide var olan ekinleri kesmesi kişinin asılmak kaydıyla Ceres’e kurban edilerek cezalandırılmasına sebep olur (Türkoğlu, 2017: 79; Sandalcı, 1993: 54; Özbayoğlu, 1990: 165).

Türk Ceza Kanunu’na göre ise bu türden eylemlerle mağduriyet yaratan birey daha önce de değinmiş olduğumuz 151. maddenin 1. fıkrası kapsamında cezalandırılır.

Yine Roma’da 12 Levha Kanunları’nda kişinin bir bina yanına yığıldığı tahılların başka bir birey tarafından yakılması suç kapsamında görülüp cezaya çaptırılan bir eylemdi. Ancak bu türden eylemlere yönelik uygulanan cezalar kişinin amacı doğrultusunda farklılıklar barındırabilmekteydi. Şöyle ki kişi art niyetli olarak eylemi gerçekleştirmiş ise kişinin cezası, bağlanmış bir şekilde ilk aşamada dövülmesi sonraki aşamada ise yakılmasıdır. Buna karşılık kişi ihmal sonucu böyle bir eyleme sebebiyet vermiş ise kişi verdiği zararın bedelini ödemekle mükellef tutulur. Kişi meblağı karşılayacak güce sahip değil ise karşılanabilirliği açısından daha uygun bir cezaya çaptırılır (Sandalcı, 1993: 54).

Türk Ceza Kanunu’nda da bireylerin mallarını yakmaya yönelik eylemlere dair yaptırımlar yer almaktadır. Bu kapsamda gerçekleştirilen eylemlerin ceza boyutuna 152. maddede açıklık getirilir.

“Madde 152

(2) Mala zarar verme suçunun;

a) Yakarak, yakıcı veya patlayıcı madde kullanarak,

İşlenmesi halinde, verilecek ceza bir katına kadar artırılır” (TCK, 2004: 9004).

Yani birey eyleminin bedelini 5 aydan 4 yıla kadar olan hapis cezası ile öder.

Kiralanan Mal: Roma kanunlarına göre bireyin kiralayarak kullanma sürecinde olduğu bir mal kendisinden ya da mal sahibinden kaynaklanmayan bir hasar nedeniyle kullanılamaz bir hal alırsa, kiracı herhangi bir ödeme yapmak zorunda değildir (Tahiroğlu, 2011: 223; Erdoğan, 2011: 90; Rado, 2001: 137). Kiracının yapmış olduğu mevcut bir ödeme var ise bu ödemeden hasardan önceki kullanım süresi çıkarılır. Geri kalan meblağ kiracıya teslim edilir (Tahiroğlu, 2011: 223; Rado, 2001: 137).

Türk Borçlar Kanunu’nda da kiracının bu türden mağduriyetinde benzer uygulamalar yer alır.

“MADDE 305- Kiralanan sonradan ayıplı duruma gelirse kiracı, kiraya verenden ayıpların giderilmesini veya kira bedelinden ayıpla orantılı bir indirim yapılmasını ya da zararının giderilmesini isteyebilir. Ancak, zararın giderilmesi istemi diğer seçimlik hakların kullanılmasını önlemez. Önemli ayıp durumunda kiracının sözleşmeyi fesih hakkı saklıdır.

MADDE 306- Kiracı, kiraya verenden kiralananındaki ayıbın uygun bir sürede giderilmesini isteyebilir; bu sürede ayıp giderilmezse kiracı, ayıbı kiraya veren hesabına giderebilir ve bundan doğan alacağını kira bedelinden indirebilir veya kiralananın ayıpsız bir benzeri ile değiştirilmesini isteyebilir. Ayıbın, kiralananın öngörülen kullanıma elverişliliğini ortadan kaldırması ya da önemli ölçüde engellemesi ve verilen sürede giderilmemesi hâlinde kiracı, sözleşmeyi feshedebilir. Kiraya veren, kiralananındaki ayıbı gidermek yerine, uygun bir süre içinde ayıpsız benzeriyle değiştirebilir. Kiraya veren, kiracıya aynı malın ayıpsız bir benzerini hemen vererek ve uğradığı zararın tamamını gidererek, onun seçimlik haklarını kullanmasını önleyebilir.

MADDE 307- Kiracı, kiralananın kullanımını etkileyen ayıpların varlığı hâlinde, bu ayıpların kiraya veren tarafından öğrenilmesinden ayıbın giderilmesine

kadar geçen süre için, kira bedelinden ayıpla orantılı bir indirim yapılmasını isteyebilir” (TBK, 2011: 10809).

4.3.5. Gasp

Roma kanunları bireyin başka bireye ait olan malları zor kullanarak ele geçirmesi rapina (gasp) olarak adlandırılır ve bu eylem Roma kanunları gereği ceza kapsamında yer alır (Erdoğan, 2011: 125; Tahiroğlu, 2011: 303; Rado, 2001: 193; Umur, 1999: 393). Gasp suçuna yönelik verilecek ceza konusunda önem arz eden durum kişinin mağduriyetini belirttiği tarihtir. Şöyle ki kişi mağduriyet sonrasındaki bir yıl zarfında mağduriyet yaşadığı meblağın 4 katını isteyebilir. Ancak bu sürenin aşılması bireyi sadece mağdur olduğu meblağı isteyebilmek zorunda bırakır (Erdoğan, 2011: 125-126; Tahiroğlu, 2011: 304; Rado, 2001: 193; Umur, 1999: 393).

Roma hukukunda bu suçun cezası mağdur olunan meblağın talep edilmesi şeklinde iken Türk Ceza Kanunu’nda 148. maddede de yer aldığı üzere gasp suçunun cezası haptir.

“Madde 148- (1) Bir başkasını, kendisinin veya yakınının hayatına, vücut veya cinsel dokunulmazlığına yönelik bir saldırı gerçekleştireceğinden ya da malvarlığı itibarıyla büyük bir zarara uğratacağından bahisle tehdit ederek veya cebir kullanarak, bir malı teslim veya malın alınmasına karşı koymamaya mecbur kılan kişi, altı yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. ” (TCK, 2004, 9004).

4.3.6. Kötü Kelimeler Kullanma

Solon kanunları tapınak, mahkeme, kamu ve şenlik alanları gibi yerlerde bir bireyin hayatta olsun ya da olmasın başka bir birey için hoş olmayan ifadeler kullanmasını yasaklamıştır. Birey bu kötü tabirleri hayatta olan bir bireye karşı kullanması halinde 2 drahmi kamu hazinesine, 3 drahmi de mağduriyet yarattığı kişiye öder (Plutark- Solon/Poplicola: 33).

Bir bireyin başka bir birey için kötü tabirler kullanması Antik Yunan hukukunda olduğu Türk Ceza Kanunu’nda da yaptırıma tabidir.

“Madde 125- (1) Bir kimseye onur, şeref ve saygınlığını rencide edebilecek nitelikte somut bir fiil veya olgu isnat eden (.) veya sövmek suretiyle bir kimsenin onur, şeref ve saygınlığına saldıran kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Mağdurun giyabında hakaretin cezalandırılabilmesi için fiilin en az üç kişiyle ihtilat ederek işlenmesi gerekir.

(2) Fiilin, mağduru muhatap alan sesli, yazılı veya görüntülü bir iletiyle işlenmesi halinde, yukarıdaki fıkrada belirtilen cezaya hükmolunur (TCK, 2004: 8999).

“Madde 130- (1) Bir kimsenin öldükten sonra hatırasına en az üç kişiyle ihtilat ederek hakaret eden kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis veya adlî para cezası ile cezalandırılır. Ceza, hakaretin alenen işlenmesi halinde, altıda biri oranında artırılır. (2) Bir ölünün kısmen veya tamamen ceset veya kemiklerini alan veya ceset veya kemikler hakkında tahkir edici fiillerde bulunan kişi, üç aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 9000).

4.3.7. Tecavüz

Antik Yunan’da Solon yasalarına göre özgür bir bireyin tecavüze uğraması sonucunda eylemi gerçekleştiren birey 100 drahmi ödemekle cezalandırılır (Plutark-Lykurgos/Numa: 36).

Türk Ceza Kanunu’nda ise bireyin maruz kaldığı cinsel saldırı suçunun yaptırımını şu şekilde ifadelendirilmiştir:

“Madde 102- (1) Cinsel davranışlarla bir kimsenin vücut dokunulmazlığını ihlal eden kişi, mağdurun şikâyeti üzerine, iki yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 8993-8994).

4.3.8. Hayâsızca Hareket

Türk Ceza Kanunu’na göre suç kapsamında yer alan aynı şekilde toplum tarafından da hoş karşılanmayan, bireylerin vücutlarını ifşa eden türden kıyafetler giymeleri ve cinsel birlikteliklerini insanlar karşısında gerçekleştirmeleri gibi davranışlar hayâsızca hareket olarak adlandırılır. Doğru davranışlar olarak kabul edilmeyen ve gören kişiler için de rahatsızlık uyandıran bu vaziyetlerin, ceza boyutu

kazanabilmesi için birçok kişi tarafından görülmüş olması gerekir (Soyaslan, 2010: 539-541).

Eylemlerin ceza boyutu ise madde 225’de yer alır.

“Madde 225- (1) Alenen cinsel ilişkide bulunan veya teşhircilik yapan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır” (TCK, 2004: 9019).

Antik Yunan’da ise Sparta’da Lykurgos döneminde düzenlenen geçit törenlerinde hem kızların hem de erkeklerin bedenlerini ifşa eder vaziyette kıyafetsiz olarak yer almaları doğal karşılanmaktaydı (Plutark- Lykutgos/Numa: 25; Rodgers, 2015: 37; Kitto, 2017: 97). Bireylerin bu vaziyeti yasa kapsamında cezalandırılmak bir yana ayıp olarak bile karşılanmıyordu. Aksine Sparta toplumu için genç kızların çıplaklığıgücü temsil ediyordu (Plutarhos: 25).

4.3.9. Kürtaj

Roma’da hamile bireylerin dünyaya getirmek istemedikleri çocuklarını düşürmeye yönelik giriştikleri eylemler hoş karşılanmamaktadır. Bu doğrultuda gerçekleştirilen uygulamalar esnasında annenin hayatını yitirmesi işlemi gerçekleştiren bireyin de ölümle cezalandırılmasına sebebiyet vermekteydi (Türkoğlu, 2017: 64-66).

Günümüz yasaları da kürtaj eyleminin gerçekleştirilmesini Roma’da olduğu gibi ceza kapsamına almıştır. Bu türden bir eylemi gerçekleştiren bireylerin cezaları Günümüzde de Türk Ceza Kanunu’nun 99. ve 100. maddelerinde yer aldığı üzere ceza kapsamındadır.

“Çocuk düşürtme

Madde 99- (1) Rızası olmaksızın bir kadının çocuğunu düşürten kişi, beş yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Tıbbi zorunluluk bulunmadığı halde, rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftadan fazla olan bir kadının çocuğunu düşürten kişi, iki yıldan dört yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Bu durumda, çocuğunun düşürtülmesine rıza gösteren kadın hakkında bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur.

(3) Birinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi altı yıldan on iki yıla kadar hapis cezası ile

cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması halinde, on beş yıldan yirmi yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(4) İkinci fıkrada yazılı fiil kadının beden veya ruh sağlığı bakımından bir zarara uğramasına neden olmuşsa, kişi üç yıldan altı yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır; fiilin kadının ölümüne neden olması halinde, dört yıldan sekiz yıla kadar hapis cezasına hükmolunur.

(5) Rızaya dayalı olsa bile, gebelik süresi on haftayı doldurmamış olan bir kadının çocuğunun yetkili olmayan bir kişi tarafından düşürülmesi halinde; iki yıldan dört yıla kadar hapis cezasına hükmolunur. Yukarıdaki fıkralarda tanımlanan diğer fiiller yetkili olmayan bir kişi tarafından işlendiği takdirde, bu fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılarak hükmolunur.

(6) Kadının mağduru olduğu bir suç sonucu gebe kalması halinde, süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla, gebeliği sona erdirene ceza verilmez. Ancak, bunun için gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi gerekir.

Çocuk düşürme

Madde 100- (1) Gebelik süresi on haftadan fazla olan kadının çocuğunu isteyerek düşürmesi halinde, bir yıla kadar hapis veya adli para cezasına hükmolunur” (TCK, 2004: 8993).

4.3.10. Yas Tutma

Solon’un yas tutmaya yönelik yaptığı düzenlemede bir bireyin iştirak ettiği bir cenaze töreninde başka biri için yas tutmanın yasaklanmasıdır (Plutark- Solon/Poplicola : 34). Sparta da düzenlediği kanunlarla tanınan Lykurgos ise yas törenlerinin 11 gün olması gerektiğini belirtmiş ve 12. gün Demeter’e adanan kurban ile yas sürecinin sonlanması gerektiğini belirtmiştir (Plutarkhos/Lykurgos’un Hayatı: 45).

Roma’da Numa yasaları çerçevesinde alınan kararlar doğrultusunda bireylerin ölen kişiler ardından yas tutma süreçlerine yönelik bir takım düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelere göre eğer hayatını kaybeden kişi 3 yaşından daha küçük ise yas tutulmamalıdır. Eğer hayatını kaybeden birey 4 ile 10 yaş aralığında ise tutulacak yas

süresi kişinin yaşadığı yıl kadar olmalıdır. Yaşı 4 ile 10 yaş aralığından daha fazla olan bireyler için belirlenen yas süresi ise 4 ile 10 yıl aralığındadır (Plutark- Lykurgos/Numa: 75).

Yunan ve Roma' da bireylerin kaybettikleri kişiler ardından yaşayacakları yas başlığı altındaki matem sürelerinin belirli hükümdarlar döneminde çeşitli zaman aralıklarıyla sınırlandırıldığını görmekteyiz. Ancak Türkiye Cumhuriyeti hukuk yapılanmasında bu türden bir sınırlandırma söz konusu olmayıp kişilerin bu üzüntü süreleri kendi iradelerine bırakılmıştır.

4.3.11. Alkol

Sparta dini inançları gereği birçok tanrıya inanç getirmelerine karşılık şarap tanrısı olan Dionysos'a tapmaktan uzak durmuşlardır. Toplumun üst kesimleri dahi düzenledikleri törenlerde içki kullanıma yönelmemiştir. Hatta Sparta'da bireylere içki kullanımının insanda yarattığı olumsuz vaziyeti gözlemletmek adına Heliotları sarhoş edilerek yürütülmüştür (Rodgers, 2015: 37).

Antik Yunan hükümdarı Lykurgos'un oluşturduğu yasalar alkol kullanımına yönelik düzenlemeler de içermektedir. Bu düzenlemeler aslında daha çok bireyin sağlık durumunu muhafaza etmeye yönelik uygulamalardır. Şöyle ki Lykurgos içki kullanımını bireyin talep ettiği her an değil de susuzluk hissiyatının ciddi anlamda olduğu zaman tüketilmesini uygun görmüştür. Böyle bir uygulamaya yönelten düşünce bireyin hem sağlığını koruyacağı hem de tükettiği içkinin onun için daha lezzetli olacağına yönelik inançtır (Ksenophon: 100).

Roma topraklarında ise Romulus kadınların içki kullanıma yönelik eylemlerini ağır bedellerle sonuçlandırmıştır. İçki kullanımının kadınlara yönelik bir tüketim olmadığı düşüncesinde olan Romulus bu eylemin bedelini hayatlarıyla ödemelerini uygun bulmuştur (Türkoğlu, 2017: 177).

Türkiye Cumhuriyeti yasaları ise bireyin ne zaman içki tükedeceğine yönelik bir yaptırım barındırmamakla birlikte ceza hükümleri konusunda kadın erkek ayrımı da gözetmemektedir. Ancak bilinçli olarak tüketilen alkol sonucunda bireyin işlediği suçlara yönelik cezai yaptırım mevcuttur. Yani bireyin irade dışı alkol alması

dolayısıyla suç içeren bir eylemde bulunması cezai yaptırıma tabi tutulmaz. Bu durum Türk Ceza Kanunu'nun 34. maddesinde yer almaktadır.

“Geçici nedenler, alkol veya uyuşturucu madde etkisinde olma

Madde 34- (1) Geçici bir nedenle ya da irade dışı alınan alkol veya uyuşturucu madde etkisiyle, işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamayan veya bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneği önemli derecede azalmış olan kişiye ceza verilmez” (TCK, 2004: 8972).

4.4. BORÇLAR HUKUKU

Roma'nın ilk dönemlerinde kişileri giriştikleri borç ilişkisinden dolayı güvence altına alan herhangi bir yasal uygulama söz konusu değildi. Bu sebeple borç veren bireyi borcunu temin edebileceği konusunda ikna etmek adına kişi borçlandığı bireyin hâkimiyetine girerdi (Tahiroğlu, 2011: 12). İlerleyen dönemlerde ise bazı değişimlere gidilmiş ve bireyin kendisini rehin bırakma uygulaması yerine mallarını rehin bırakma yolu izlenmiştir (Tahiroğlu, 2011: 175).

Borçlanan bireyin borcunu ödeyememe durumu halinde alacaklısına ait olması Antik Yunan'da Drakon yasalarında da yer alır (Freeman, 2005: 152).

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise kişinin borcuna karşılık başka bir bireyin hâkimiyetine girmesi söz konusu olmadığı gibi Roma'nın aksine borç ilişkisine giren kişilerin hakları da yasalarla korunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti Borçlar Kanunu'nda bu konuya değinilmiş ve bireyin başkasına verdiği zararı telefî etme mecburiyetinde olduğu ifadelendirilmiştir (TBK, 2011: 10765).

Bu doğrultuda bireyeğer karşı tarafta maddî bir zarar oluşturmuş ise Türkiye Cumhuriyeti Borçlar Kanunu'na göre zarar vererek mağduriyet yarattığı şeyin aynısını temin edip bireye geri vererek aradaki borç ilişkisini sonlandırabilir (Günay, 2016: 79-80). Bunun dışında birey maddî ve manevî tazminat davası açma yoluyla mağduriyetini giderme yoluna da gidebilir. Bireyin mağduriyetiyle yaşadığı hem maddî hem manevî zararın her ikisi de parasal anlamda karşılık bulur. Ancak ödenecek meblağın tutarı hâkimin değerlendirmeleri sonucu verdiği kararlarla belirlenecektir (Günay, 2016: 79; Yıldırım, 2014: 214).

Uygulama günümüz hukukuna göre öncelikle ifa davası açma yoluyla gerçekleştirilir. Daha sonraki süreçte davanın kazanılması halinde borçluya yönelik bir haciz uygulaması gerçekleşir. Bu uygulama sonucunda alınan mallar satılarak kişinin mağduriyeti giderilir (Oğuzman ve Öz, 2015: 373; Ayan, 2010: 53-54).

Roma hukukunda ise uygulama daha farklıdır. Haciz uygulamasında kişinin mağduriyet yaşattığı meblağı karşılayacak oranda mal varlığına el konulmayıp bireyin tüm mal varlığı ele geçirilmektedir. Ayrıca haciz durumu tüm halka duyurularak kişiye dair mağduriyet yaşayan diğer bireylerde haberdar edilir. Birey bu uygulama sonucunda tüm mal varlığını yitirmenin yanı sıra şerefsizlik sıfatına da çarptırılır. Ancak zaman içerisinde uygulamada değişime gidilmiş ve bireyden borcu oranında mal temini sağlanmıştır (Tahiroğlu, 2011: 38-39).

Roma hukukunda bireyin borcunu ödeyemeyeceğinin beyan etmesi durumunda bireye 30 günlük bir zaman dilimi tanınır. Ancak ödememesi durumu bireyin hapse atılması ile sonuçlanırdı. Kişi hapse borcundan dolayı girdiği için aç bırakmaya yönelik herhangi bir cezalandırma uygulanmaz. Ayrıca bireye takılacak prangaların ağırlığı 7 kiloyu aşmazdı. Kişi bu şartlardan kendisi için ödenecek kurtarmalık olarak adlandırılan meblağ sayesinde kurtulabilir (Diakov ve Kovalev, 2015: 61). Bazı kaynaklar ise bu durum daha farklı ifadelendirmiş ve bireyin 30 günlük zaman zarfında ödemeyi gerçekleştirmemesi halinde davacısının görüleceği ve dava sonucundaki mahkûmiyet kararına uymaması halinde de borçlu olduğu kişiye verileceği belirtilir. Birey kendisine borçlu olan kişiyi anlaşılmaya varmamaları halinde zincire bağlamak suretiyle 60 gün boyunca hapseder (Sandalcı, 1993: 45-46; Çelebican, 2012: 290-291; Umur, 1999: 165; Türkoğlu, 2017: 86; Bozkurt, 2006: 67).

Günümüzde ise anayasanın 38. maddesindeki hükümde yer alan;

“ (Ek fıkra: 3/10/2001-4709/15 md.) Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz” (TCA, 1982: 7). ibaresinde de ifade edildiği üzere borcunu ödememesi dolayısıyla hapsedilemez. Borcundan ötürü bireyin hapsedilmesi türünden bir yasa barındırmayan günümüz hukuk yapılanması kişinin borcunu ödememesi halinde haciz uygulaması gerçekleştirilmektedir.

Yine Roma kanunlarında birey borcunu ödememesinden kaynaklı 60 günlük hapis süresinde 3 pazar preator karşısına çıkarılacak borcunu ödemesi gerektiğine yönelik uyarılarla karşılaşır. Ancak kişinin bu süreçler sonucunda borcunu ödememesi onun ya satılmasına ya da bedeninin parçalara ayrılarak öldürülmesine sebep olur (Sandalcı, 1993: 45-46; Çelebican, 2012: 290-291; Umur, 1999: 165; Türkoğlu, 2017: 86; Tahiroğlu, 2011: 38).

Roma kanunlarında kişinin borcundan ötürü bedenen cezalandırılmasıyla sonuçlanan bir diğer durum ise kişinin birden fazla kişiye borçlu olması durumudur. Bu durumda birey birden fazla kişiye yönelik olan borcunu ödememesinin bedelini vücudunun bu kişiler arasında bölüştürülmesi ile öder (Tanilli, 2002: 375; Diakov ve Kovalev, 2015: 55; Ekinci, 2011: 153; Türkoğlu, 2017: 153).

Günümüzde Türk Borçlar Kanunu bireyin birden fazla kişiye borçlu olma halini şu şekilde ifade eder:

“MADDE 85- Bölünemeyen bir borcun birden çok alacaklısı varsa, alacaklılardan her biri, borcun alacaklıların tamamına ifasını isteyebilir. Borçlu, edimini alacaklıların hepsine birden ifa etmek zorundadır” (TBK, 2011: 10770).

Ayrıca günümüz hukuki yapılanmasında da bireylerin cezalandırılması esasları bedensel bütünlüklerine zarar verme şeklinde gerçekleşmez. Bireylerin vücut bütünlüğünün dokunulmazlık kapsamında olduğu anayasamızın 17. maddesinde de şu şekilde ifade edilir:

“I. Kişinin Dokunulmazlığı, Maddi ve Manevi Varlığı

Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbi zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbi deneylere tabi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz” (TCA, 1982: 3).

Roma hukukunda borç oluşumuna sebebiyet veren durum hem borçlunun hem de alacaklının ihmali kapsamında gerçekleşmiş ise bireye tazminata yönelik bir yaptırım uygulanmaz (Tahiroğlu, 2011: 76). Tazminatın uygulanması için birey eylemi bilinci doğrultusunda gerçekleştirmiş olmalıdır. Hatta olayda alacaklı kişinin ihmali dâhi olsa

birey eylemi bilinçli olarak gerçekleştirmişse tazminat ödemek mecburiyetinde kalır (Tahiroğlu, 2011: 77).

Günümüz hukukunda ise bireyin yaptığı eylem sonucunda tazminat yükümlülüğü altına sokulmaması için ayırt etme gücü nden yoksun olması gerekir. Akıl zayıflığı, akıl yetersizliği, sarhoşluk, yaşın küçüklüğü gibi durumlardan birini barındıran birey sebebiyet verdiği haksız fiil dolayısıyla mesuliyet altına girmez (Kılıçoğlu, 2017: 419).

4.5. VATANDAŞLIK

Roma'da vatandaşlık kazanmada esas alınan durumlar kan bağı ve doğum yeridir. (Ekinci, 2011: 174).

Türk vatandaşlığı kazanma durumuna dair maddeler ise Türk Vatandaşlık Kanunu'nda belirtilmiştir.

“Türk vatandaşlığının kazanılması halleri

MADDE 5 – (1) Türk vatandaşlığı, doğumla veya sonradan kazanılır.

Doğumla kazanılan vatandaşlık

MADDE 6 – (1) Doğumla kazanılan Türk vatandaşlığı, soy bağı veya doğum yeri esasına göre kendiliğinden kazanılır. Doğumla kazanılan vatandaşlık doğum anından itibaren hüküm ifade eder.

Soy bağı

MADDE 7 – (1) Türkiye içinde veya dışında Türk vatandaşı ana veya babadan evlilik birliği içinde doğan çocuk Türk vatandaşıdır.

(2) Türk vatandaşı ana ve yabancı babadan evlilik birliği dışında doğan çocuk Türk vatandaşıdır.

(3) Türk vatandaşı baba ve yabancı anadan evlilik birliği dışında doğan çocuk ise soy bağı kurulmasını sağlayan usul ve esasların yerine getirilmesi halinde Türk vatandaşlığını kazanır.

Doğum yeri

MADDE 8 – (1) Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır.

(2) *Türkiye'de bulunmuş çocuk aksi sabit olmadıkça Türkiye'de doğmuş sayılır*” (TVK, 2009: 10441-10442).

Roma'da vatandaşlığın sonradan kazanılması da mümkündür. Vatandaşlığın sonradan kazanılması azatlama ve telsik yolarıyla gerçekleştirilir (Ekinci, 2011: 174).

Türkiye Cumhuriyeti'nde ise vatandaşlığı sonradan kazanmaya yönelik ibareler Türk Vatandaşlık Kanunu'nun 9. maddesinde yer alır.

“Sonradan kazanılan vatandaşlık

MADDE 9 – (1) Sonradan kazanılan Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı veya evlat edinilme ya da seçme hakkının kullanılması ile gerçekleşir.

Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kazanılması

MADDE 10 – (1) Türk vatandaşlığını kazanmak isteyen bir yabancı, bu Kanunda belirtilen şartları taşıması halinde yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığını kazanabilir. Ancak, aranan şartları taşımak vatandaşlığın kazanılmasında kişiye mutlak bir hak sağlamaz.

(2) (Ek: 19/10/2017-7039/28 md.) *Bu Kanun uyarınca sonradan Türk vatandaşlığının kazanılmasında uygulanacak temel ilke ve esaslar ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının görüşleri alınmak suretiyle Bakanlıkça belirlenir*” (TVK, 2009: 10442).

Roma'da vatandaşlığı kaybetme durumları ise kişinin Roma'dan sürülmesi ya da esir düşmesi şeklindeki durumlardır. Ancak esir düşerek vatandaşlıktan çıkarılan birey esaretten kurtulup Roma'ya dönerek tekrar vatandaşlığını kazanabilir.

“Türk vatandaşlığının kaybı halleri

MADDE 23 – (1) Türk vatandaşlığı, yetkili makam kararı veya seçme hakkının kullanılması ile kaybedilir. Yetkili makam kararı ile kayıp yolları

MADDE 24 – (1) Yetkili makam kararı ile Türk vatandaşlığının kaybı, çıkma veya kaybettirme ya da vatandaşlığa alınmanın iptali ile gerçekleşir. Türk vatandaşlığından çıkma

MADDE 25 – (1) Türk vatandaşlığından çıkmak için izin isteyen kişilere aşağıdaki şartları taşımaları halinde Bakanlıkça çıkma izni veya çıkma belgesi verilebilir.

- a) *Ergin ve ayırt etme gücüne sahip olmak.*
- b) *Yabancı bir devlet vatandaşlığını kazanmış olmak veya kazanacağına ilişkin inandırıcı belirtiler bulunmak.*
- c) *Herhangi bir suç veya askerlik hizmeti nedeniyle aranan kişilerden olmamak.*
- ç) *Hakkında herhangi bir mali ve cezai tahdit bulunmamak” (TVK, 2009: 10446).*

SONUÇ

Çalışma da hukukun ortaya çıkışında etkili olan kaidelere değinilmekle birlikte toplumu düzenleyen bu tip kuralların genel düzen içerisindeki oluşumlarının nasıl gerçekleştiği ve toplumsal düzene ne gibi katkılar sağladıkları üzerinde durulmuştur.

Hukuk, düzenin sağlanmasında, toplumun daha yaşanır bir hal almasında mühim bir yer oluşturan kurallar bütünüdür. Yaşama dair düzenin belirlenmesinde en etkili yapılanma olan hukuk, insanlığın ortaya çıkışıyla beraber can bulmaya başlamıştır. Çünkü hukukun var oluşu belli kriterlerin bir araya getirilmesiyle değil, insanların bir araya gelmesiyle gerçekleşmiştir.

Antik Yunan'da hukuk diğer tüm coğrafyalarda olduğu gibi gelenek kökenli olarak şekillenmiştir. Kanunlardaki doğrular ve yanlışlar toplumsal değerler çerçevesinde form kazanmıştır. Antik Yunan hukuku, bireylerin yaşam standartlarını düzenleme ve haklarını korumadan ziyade gücü elinde barındıran kişilerin kendi doğrularını uygulamalarında etkili olan bir araç olarak kullanılmıştır. Dönem dönem idareye gelen bazı yöneticiler durumu düzenlemeye yönelik yenilikler yapmış olsalar da toplumsal sınıflandırma ve eşitsizlik adına çok fazla değişiklik yaşanmamıştır.

Çalışmada değinilmiş olunan Roma hukuku da benzer şekilde toplumsal sınıflandırma ve eşitsizliğin ürünü olmuştur. Varlık bulmuş sınıfsal farklılıklar, toplumun yaşam standartlarındaki farklılıkları da göz önüne sermektedir. Bu sınıfsal farklılıklara göre şekillenen bireylerin hakları, bireyin toplumsal statüsüne göre belirlenen cezai yaptırımlar hukukun aslında tam anlamıyla adalet ve eşitliği sağlama doğrultusunda hareket etmediğini göstermektedir.

Roma hukuku Almanya, İsviçre, İtalya gibi birçok ülkenin hukuk yapılanmasına kaynak oluşturmuştur. Bizim de Cumhuriyetin ilanından sonra yeniden ele alınan hukuk sistemimiz için 1926'da İsviçre'den Medeni Kanun ve Borçlar Kanunu yine 1926 yılında Almanya'dan Ticaret Kanunu ile İtalya'dan Ceza Kanununu alınmıştır. Dolayısıyla hukuk sistemlerinden esinlenen çeşitli Avrupa devletleri vasıtasıyla Hellen ve Roma hukukunun unsurlarının, Türkiye Cumhuriyeti hukuk sistemine etki ettiği görülmektedir.

Her ne kadar temelini Roma hukukundan almış olsak da günümüz hukuk yapılanması yaşam standartlarının, yaşanan dönemin, gelenek ve göreneklerin, değer yargılarının farklı görüşler ve bakış açılarıyla şekillenmesi gibi sebeplerden ötürü Hellen ve Roma hukuki yapılanmalarıyla kıyaslandığında farklılıklar barındırır. Şöyle ki Hellen ve Roma'da öncelik barındıran mevzular diğer alanlarda bazı kısıtlamalara ve göz ardı etmelere sebebiyet verebilmeydi. Sparta'da Lykurgos faydalı işlerle meşgul olunması ve zamanın bu doğrultuda harcanması görüşünde olduğundan ölümden sonra gerçekleştirilen yas tutma eylemini zaman kaybı olarak görüp belirli bir süre ile sınırlandırmıştır. Benzer durum Numa yasaları için de geçerli olup yas tutma süresi ölen bireyin yaş aralığı ile ilişkilendirilmiştir. Bu durum günümüz şartlarında değerlendirildiğinde vefat eden bireye değer verilmemiş gibi düşünülüp hoş karşılanmayacak bir durum oluşturabilir. Yine yaşanan dönemin öncelikli görülen durumlarına değinilirse benzer şekilde Lykurgos döneminde zinde birey elde edebilmek adına gerçekleştirilen evlilik dışı birlikteliklerden bahsedilebilir. Bu durum toplumun asıl hedefine ulaşmak adına bir yol olarak görüldüğünden ahlaki boyutu göz ardı edilmiştir. Ancak günümüzde yaşanan birlikteliklerin evlilik çerçevesinde gerçekleşmesi elzemdir. Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nde de bireyler tüm anne babalar gibi sağlıklı çocuklara sahip olmak isterler. Ancak böyle bir şans elde edememeleri halinde topluma zinde bir çocuk kazandırmak adına Sparta'daki gibi bir uygulamaya başvurmaları, günümüz değer yargıları ve toplumun bakış açısı doğrultusunda kabul edilemez.

Türkiye Cumhuriyeti yasaları insanlara verilen değer konusunda da Hellen ve Roma'ya göre farklılıklar barındırmaktadır. Roma'da kişiler borçlarında ötürü başka bireylerin hakimiyetine girebilme hatta öldürülme gibi cezalarla karşılaşabiliyorlardı. Yine adam öldürme gibi eylemler de benzer şekilde ölüm cezası ile sonuçlanabiliyordu. Gerçekleştirilen bu öldürme eylemi vahşi hayvanların önüne atılma, çeşitli hayvanlarla aynı çuvala bırakılma gibi işkence odaklı da olabiliyordu. Günümüz de ise Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda yer alan "*Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tabi tutulamaz*" ibaresinde de yer aldığı üzere bireyin varlığına değer verilip ölüm cezası yerine müebbet ya da ağırlaştırılmış müebbet cezaları uygun görülmüştür.

Bireyin değil beklentilerin ön planda tutulduğu bu toplumlarda istenmeyen çocukların hayatlarını sonlandırmak da gayet doğal bir durum olarak karşılandığı için cezai bir yaptırım içermemekteydi. İnsana bireyin yaşama hakkına duyulan saygının ürünü olarak bu eylem günümüzde Türkiye Cumhuriyeti yasalarında suç teşkil etmekte olup Türk Ceza Kanunu'nun 82. maddesinde yer aldığı üzere ağırlaştırılmış müebbet cezası ile sonuçlandırılır. İnsanın kıymetli olduğu düşüncesi sadece Türkiye Cumhuriyeti ile sınırlı olmayıp tüm dünyada varlık kazanmış bir görüştür.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesin'de yer alan

“Madde 3 -Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır.

Madde 4- Hiç kimse kölelik veya kulluk altında bulundurulamaz, kölelik ve köle ticareti her türlü biçimde yasaktır.

Madde 5- Hiç kimseye işkence yapılamaz, zalimce, insanlık dışı veya onur kırıcı davranışlarda bulunulamaz ve ceza verilemez.

Madde 6- Herkesin, her nerede olursa olsun, hukuksal kişiliğinin tanınması hakkı vardır.

Madde 7- Herkes yasa önünde eşittir ve ayırım gözetilmeksizin yasanın korunmasından eşit olarak yararlanma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildirgeye aykırı her türlü ayırım gözetici işleme karşı ve böyle işlemler için yapılacak her türlü kışkırtmaya karşı eşit korunma hakkı vardır. ”

maddeler de insanların Roma ve Yunan'da olduğu gibi kıymetsiz bir konumda olmadığını, bireylerin yaşam haklarının ve haysiyetlerinin kayda değer unsurlar olduğunu bize göstermektedir.

Yapılan çalışma esnasında da oluşturulan karşılaştırmalar günümüz hukukunun insan odaklı olup adaleti sağlamakla beraber insani değerleri de korumakta olduğunu göstermiştir.

KAYNAKLAR

Antik Kaynaklar

Kuran-ı Kerim

Tevrat

Arıstoteles, *Atinalıların Devleti*. (Çev. G. Birol). Eskişehir: Dorlion Yayınları. 2017.

Arıstoteles, *Politika*. (Çev. M. Temelli). İstanbul: Ark Kitapları. 2013.

Eutropis, *Roma Tarihinin Özeti*. (Çev. Ç. Menzilioğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi. 2007.

Hesiodos, *Hesiodos Eseri Ve Kaynakları*. (Çev. S. Eyuboğlu- A. Ertan). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi. 1977.

Hesiodos, *İşler Ve Günler*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 1948.

Homeros, *Odesseia*. İstanbul: Can Sanat Yayınları. 2012.

Ksenophon, *Şölen (Spartalıların Anayasası)*. (Çev. B. Umar). İzmir: Sergi Yayınevi. 1984.

Platon, *Devlet*. (Çev. C. Saraçoğlu- V. Atayman). İstanbul: Bordo Siyah Klasik Yayınları. 2005.

Platon, *Phaidros*. (Çev. H. Akverdi). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi. 1997.

Plutark, *Lukurgos-Numa*. (Çev. M. Mete). İstanbul: İdea Yayınevi. 2011.

Plutark, *Perikles-Fabius Maxius*. (Çev. M. Mete). İstanbul: İdea Yayınevi. 2011.

Plutark, *Solon-Poplicola*. (Çev. M. Mete). İstanbul: İdea Yayınevi. 2011.

Plutarkhos, *Gracchus Kardeşler*. (Çev. S. Sandalcı). İstanbul: Belge Yayınları. 2001.

Plutarkhos, *Lykurgos'un Hayatı*. (Çev. S. Eyüboğlu- V. Günyol). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları. 2017.

Modern Kaynaklar

Akı, E. (2007). *Hukukun Temel Kavramları*. İzmir: Fakülte Kitabevi.

Akıncı, Ş. (2010). *Roma Hukuku Dersleri*. Konya: Sayram Yayınları.

Akıntürk, T. Ateş Karaman, D. (2013). *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

Akipek, J., Akıntürk, T., Ateş Kahraman, D. (2009). *Türk Medeni Hukuku Cilt: 1 Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.

- Akşit, O. (1976). *Roma İmparatorluk Tarihi (Mö 27- Ms 192)*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Alşahin, M. E. (2010). *Yargıtay Kararları Işığında Mala Zarar Verme Suçları*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Altaş, S. (2011). *Uygarlık Tarihi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Anayurt. Ö. (2005). *Hukuka Giriş Ve Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Antalya, O. G. (2015). *Miras Hukuku*. İstanbul: Legal Yayıncılık.
- Aras, B. (2010). “Roma Hukukunda Evlenme Ve Boşanma (Divortium) ”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 215-242.
- Arslanbaba, R. H. (2018). *Augustus (Mö 27-Ms 14) Ve Diocletianus (284-305) Dönemleri İdari, Ekonomik Ve Sosyal Reformlarının İncelenmesi Ve İki Dönemin Karşılaştırılması*. (Yayınlamamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Aslan, İ., Şenyüz. D., Taş, M., Kortunay, A., Deliveli, Ö. (2010). *Hukuka Giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Atlan, S. (2014). *Roma Tarihi'nin Ana Hatları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ayan, M. (2010). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Konya: Mimoza Yayıncılık.
- Ayan, M. (2009). *Miras Hukuku*. Konya: Mimoza Yayınları.
- Aydın, U. (2009). *Temel Hukuk Dersleri*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Baker, S. (2013). *Eski Roma Bir İmparatorluğun Yükselişi Ve Çöküşü*, (Çev. E. Duru). İstanbul: Say Yayınları.
- Bakırezer, G. (2008). “Antik Yunan Düşüncesinde Kölelik”. *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 63 (01), 17-54.
- Balı, A. Ş. (2003). “Hukukun Bilimselliği Sorunu”. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12 (1-2), 223-237.
- Baydur, N. (1998). *Roma Sikkeleri*. İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları.
- Beard, M. (2018). *Spqr*, (Çev. İ. Sağlamer). İstanbul: Pegasus Yayıncılık.
- Bilge, N. (2010). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Bilgili, F., Demirkapı, E., Demir, S. (2010). *Hukukun Temel Kavramları*. Bursa: Dora Basım Yayın.

- Bonnard, A. (2004). *Antik Yunan Uygarlığı Cilt I İlyada'dan Parthenon'a*, (Çev. K. Kurtgözü). İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Bozkurt, G. (1981) "Eski Hukuk Sisteminde Kölelik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 38 (1), 63-103.
- Bozkurt, H. A. (2006). *Hukukun Öyküsü*. Ankara.
- Bozkurt, H. A. (2009-2). "Antik Yunan'da Hukuk Ve Mitoloji", *Hukuk Gündemi Dergisi*, 73.
- Bozkurt, H. A. (2009-3). "Eskiçağ'da Anadolu'da Hukuk (Hitit- Asur- Sümer)". *Hukuk Gündemi Dergisi*, 12, 79-81.
- Cengiz, C. A. (2018). "İnsanın Kendisini Gerçekleştirmesinde Adalet Kavramı". *Felsefe Ve Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (26), 391-410.
- Ceylan, S. G. (2004). "Roma Hukuku'nda Kayımlık (Cura) Müessesine Genel Bir Bakış". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 53 (1), 221-230.
- Coulanges, F. (2011). *Antik Site/Yunan'dan Roma'ya Kadar Tapınma, Hukuk Ve Kurallar*. Ankara: Epos Yayınları.
- Çelebican Karadeniz, Ö. (2012). *Roma Hukuku*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Darga, A. M. (2018). *Anadolu'da Kadın On Bin Yıldır Eş, Anne, Tüccar, Kraliçe*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Deighton, H. J. (2016). *Eski Roma Yaşantısında Bir Gün*. (Çev. H. Kökten Ersoy). İstanbul: Homer Kitabevi.
- Demir, A. Deryal, Y. (2013). *Hukukun Başlangıcı Ve Hukuk Metodolojisi*, Ankara: Adalet Yayınevi.
- Demiralp, D. (2008). "Eski Yunan Kültüründe Kadının Yeri". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1-10.
- Demirbaş, T. (2016). *Ceza Hukuku Genel Hükümler*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Demircioğlu, H. (2015). *Roma Tarihi I. Cilt Cumhuriyet Menşelerden Akdeniz Havzasında Hâkimiyet Kurulmasına Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Demirkasımoğlu, N. (2015). "Toplum Yaşamında Kurallar Birey-Toplum İlişkisi". *Cbü Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), 138-156.
- Diakov, V. Kovalev, S. (2017). *İlkçağ Tarihi Cilt: 1 Ortadoğu Uzakdoğu Eski Yunan*, (Çev. Ö. İnce). İstanbul: Yordam Kitap.

- Diakov, V. Kovalev, S. (2015). *İlkçağ Tarihi Cilt: I Roma*, (Çev. Ö. İnce). İstanbul: Yordam Kitap.
- Doğancı, K. Kocakuşak, F. (2016). “Eski Roma Ailesinde “Pater Familias” Ve “Patria Potestas” Kavramları”. *U. Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27, 2014/2.
- Dolunay, A. (2016). “Vatandaşlık Hukuku Temel İlkelerinin Türk Hukuku Ve Kıbrıs Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Tbb Dergisi*, 29 (122), 369-416.
- Dural, M. Öğüz, T. Gümüş M. A. (2011). *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Dural, M. Öğüz, T. (2010). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Durmuş, A. (2014). *Eski Doğu Ve Eski Batı Toplumlarında Karşılaştırmalı Kadın Profili (Mezopotamya, Anadolu Ve Yunanistan Toplumları)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Programı.
- Dunbay, S. (2010). “Hukuk Tarihimize Mütevazı Bir Katkı: Bekir Behlül Bey’in “Mülahhas Tarih-İ Hukuk” Başlıklı Makaleler Dizisi”. *Tbb Dergisi*, 23 (91), 229-256.
- Duymuş Florioti, H. H. Demirci, G. (2013). “Çivi Yazılı Kanun Metinlerinde İlginç Bir Suç Tespit Ve Cezalandırma Yöntemi: Suya Atılma”. *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32 (54), 25-41.
- Eco, U. (2017). *Antik Yunan*, (Çev. L. T. Basmacı). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Ekinci, E. B. (2011). *Hukukun Serüveni*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.
- Eksen, Z. (2010). *Antik Çağda Ağırlık Ve Hacim Ölçü Araçları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Antalya: Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Anabilim Dalı.
- Eren, F. (2014). *Borçlar Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Erdoğan, B. (2005). *Roma Borçlar Hukuku Dersleri*. İstanbul: Der Yayınları.
- Eroğlu, Ö. (2017). *Uygarlık Tarihi*, İstanbul: Tekne Yayınları.
- Freeman, C. (2005). *Mısır, Yunan Ve Roma*. Ankara: Dost Kitabevi.

- Friedell, E. (2017). *Antik Yunan'ın Kültür Tarihi*. (Çev. N. Aça). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Genca, E. (2009). *Eski Mezopotamya'da Hukuk Hareketleri Ve Düzenlemeleri (Sümer, Babil Ve Eski İsrail Hukuku)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İnsan Hakları Hukuku Anabilim Dalı.
- Gökçen, E. Artuk, A. Yenidünya, A. C. (2015). *Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Gönenç, F. İ. (2010). *Roma Hukukunda Kadın*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Gözlü, A. (2018). "Eski Yunan Karanlık Çağında (Mö X1-V11. Yüzyıllar) Sosyal Gruplar Ve Siyasal Yapı". *Mçbü Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (3), 226-244.
- Gürten, K. (2017). "Roma'da Devlete Karşı İşlenen Bazı Suçlar Ve Cezaları". *Ankara Barosu Dergisi*, 75 (3), 55-79.
- Günay, C. İ. (2016). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler-Özel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları.
- Güriz, A. (2009). *Hukuk Başlangıcı*. Ankara: Siyasal Yayın- Dağıtım.
- Güven, İ. (Ed). (2007). *Uygurluk Tarihi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Hakeri, H. (2006). *Kasten Öldürme Suçları*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Halıkarnas Balıkçısı. (1985). *Düşün Yazıları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Hüner, M. F. (2013). "Antik Yunan Demokrasisi-Modern Demokrasi Karşılaştırması", *Hukuk Ve Adalet, Eleştirel Hukuk Dergisi*, 2, 1-21.
- İmre, Z. Erman, H. (2016). *Miras Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- İpek, N. (2015). "Roma Hukukunda Hısmımlık". *Mühf-Had*, 21 (1), 167-203.
- İplikçioğlu, B. (2015). *Hellen Ve Roma Tarihinin Anahatları*. İstanbul: Arkeoloji Ve Sanat Yayınları.
- Jones, P. (2016). *Geldim Gördüm Yendim*, (Çev. F. Sezer). İstanbul: Say Yayınları.
- Kaçak, N. (2006). *Yeni İçtihatlarla Yeni Miras Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kaçak, N. (2007). *Yeni İçtihatlarla Türk Medeni Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kaya, M. A. (2016a). "Eski Yunan Arkaik Çağının Karizmatik Liderleri: Tiranlar". *Türk Bilim Dergisi*, 20, 23-39.
- Kaya, M. A. (2016b). *Ege Ve Eski Yunan Tarihi-I*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Kayar, İ. Üzülmez, İ. (2010). *Hukukun Temel Kavramları*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Kerenyi, K. (2018). *Yunan Mitolojisi Tanrılar, İnsanlar Ve Kahramanlar*, (Çev. O. Özügül). İstanbul: Say Yayınları.
- Kılıçoğlu, A. M. (2009). *Miras Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi Yayınları.
- Kılıçoğlu, A. M. (2015). *Aile Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kılıçoğlu, A. M. (2017). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Kıttı, H. D. F. (2017). *Yunanlar*, (Çev. A. Yurdaçalış). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Kışlansky, M. A. (2009). *Batı'nın Kaynakları*, (Çev. M. K. Atalar). İstanbul: Açılım Kitap.
- Koschaker, P. (1977). *Modern Özel Hukuka Giriş Olarak Roma Özel Hukukunun Anahatları*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Koca, M. Üzülmöz, İ. (2016). *Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Kocakuşak, F. (2011). *Antik Roma'da Aile Kurumu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı.
- Köseoğlu, B. Kocaağa, K. (2011). *Aile Hukuku Ve Uygulaması*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Kramer, S. M. (2002). *Tarih Sümer'de Başlar Yazılı Tarihteki Otuz Dokuz İlk*, (Çev. H. Koyukan) İstanbul: Kabakçı Yayınevi.
- Küçük, E. (2015). "Roma Halkının İki Özgürlük Kalesi: "Provocatio Ad Populum" Ve "Tribunus Plebis". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 127-144.
- Küçük, E. (2017). "Eski Roma'da Cumhuriyet Dönemi Halk Meclisleri ve Yasa Yapım Süreçleri". *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 199-214.
- Küçüker, S. D. (2013). "Arkhaik Öncesi Grek Devlet Yapısını Şekillendiren Politik Gruplar". *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 32 (54), 107-114.
- La Gorce, (1986). *Çağlar Boyu Yunanlılar*, (Çev. Doğu Araştırma Merkezi- Ankara). İstanbul: Belge Yayınları.
- Mansel A. M., Baysun C., Karal E. Z. (1942). *İlk Çağ Tarihi*. İstanbul: Maarif Matbaası.
- Mansel, A. M. (2014). *Ege Ve Yunan Tarihi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

- Martin, T. R. (2017). *Eski Yunan Tarih Öncesinden Helenistik Çağ'a*. (Çev. Ü. Hüsrev Yolsal). İstanbul: Say Yayınları.
- Memiş E. (2019). *Eskiçağ Medeniyetleri Tarihi*, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Mısır, H. M. (2012). *Mitolojiden Günümüze Savunma*. Gaziantep: Gaziantep Barosu Yayınları.
- Mutluay, N. (2007). *Yuna Ve Roma Uygarlığında Çocuk*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Noyan, E. (2010). *Mala Zarar Verme*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Ober, J. (1991). *Mass And Elite İn Democratic Athens Rhetoric, Ideology And The Power Of The People*. New Jorsey: Princeton University Press.
- Oğuzman, M. K., Öz, M. T. (2015). *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Cilt-1. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Okandan, G. R. (1942). *Kadim Yunanda Âmme Hukuku*. İstanbul: Kenan Basımevi
- Okay, M. O. (1998) , “Hiciv”, *Tdv İslam Ansiklopedisi*, (Cilt: 17, 447). İstanbul: Türk Diyanet Vakfı.
- Orhun, M. (2010). “Hitit Aile Hukuku Ve Eski Hukuk Dönemi Roma Aile Hukuku”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 35-55.
- Özbayoğlu, E. (1990). “Hitit Ve Roma Yasalarında Adam Öldürme Suçlarına İlişkin Bir Karşılaştırma”, “Eskiçağ'da Hukuk” , *Alkım Konferansları İu*
- Özçelik, N. (2004). *İlk Çağ Tarihi Ve Uygarlığı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Özenç, B. (2014). *Hukuk Devleti*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özkan, E. B. (2017). “Yasalar Ve Gelenekler Işığında Arkaik Ve Klasik Yunan Ve Cumhuriyet Dönemi Romalı Kadınların Aile Hayatı”. *İstanbul Üniversitesi Kadın Araştırmaları Dergisi*, 15, 1-25.
- Özkorkut Ünal, N. (2009). *Türk Hukuk Tarihinde Zina Suçu*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Özmen, İ. (2010). *Tereke Hukuku Davaları*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Pattabanoğlu, F. Z. (2015). “Seneca'da Felsefe ve Ölüm”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 22, 137-158.
- Petek, H. (2013). “Mirasın Hükmen Reddi”. *Yaşar Üniversitesi Elektronik Dergi*, 8 (Özel Sayı) , 2191-2236.
- Pomeroy, S. B. (2018). *Antik Yunan'ın Kısa Tarihi Siyaset, Toplum Ve Kültür*, (Çev. O. Yarlığaş). İstanbul: Alfa Basım Yayın Dağıtım.

- Rodgers, N. (2015). *Antik Yunan*, (Çev. Ü. E. Uysal). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Rado, T. (2001). *Roma Hukuku Dersleri Borçlar Hukuku*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Pulaşlı, H. Korkut, Ö. (2008). *Temel Hukuk*. Ankara: Karahan Kitabevi.
- Reyhan, E, Cengiz, B. T. (2015). *Eski Çağ Tarihi Ve Uygarlığı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Sadık U. (Der.) (2005). - *Sparta'da Mükemmel Toplum Lykurgos Yasaları*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Samons, L. J. Fornara C. W. (1991). *Athens From Cleisthenes To Pericles*. Berkeley: University Of California Press.
- Sandalcı, S. (1993). *On İki Levha Yasaları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eskiçağ Dilleri Ve Kültürleri Bölümü Latin Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Serozan, R. Engin, B. İ. (2012). *Miras Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Sina, A. (2016). "Eski Yunan Yargı Sistemi: MÖ IV. Yüzyılda Atina'da Yargıçlar Ve Mahkemeler". *Tbb Dergisi*, 28 (123), 419-450.
- Soyaslan, D. (2010). *Ceza Hukuku Özel Hükümler*, Ankara: Yetkin Yayınları.
- Söğütlü Erişgin, Ö. (2013). "Roma Toplumunda Kadının Konumu". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 1-31.
- Sünbül, N. (2014). *Eski Mezopotamya Kavimlerinin Hukukunda Kadının Toplumsal Statüsü (Sümer, Akad, Babil Ve Asur)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) , Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eskiçağ Anabilim Dalı.
- Şenel, A. (1968). *Eski Yunanda Siyasal Düşünüş*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Şenel, A. (1970). *Eski Yunanda Eşitlik Ve Eşitsizlik Üstüne*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Tahiroğlu, B. (2011). *Roma Borçlar Hukuku*. İstanbul: Der Yayınları.
- Tekin, O. (1998). *Eski Yunan Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tekin, O. (2008). *Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Thomson, G. (1997). *İlk Filozoflar*, (Çev. M. H. Doğan). İstanbul: Payel Yayınevi.
- Tamer, D. (2009). *Roma Hukuku Uygulamaları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.
- Tanilli, S. (2002). *Yüzyılların Gerçeği Ve Mirası Cilt I İlkçağ: Doğu, Yunan, Roma*. İstanbul: Adam Yayınları.

- Taşbaş, M. B. (2010). *Evlenmenin Şartları*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı.
- Tokuroğlu, B. Ersoy, A. (2011). *Uygarlık Tarihi*. Ankara: İmaj Yayınevi.
- Topdemir, H. G. Özsoy, S. (2013). *Uygarlık Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Tranquillus, Gais Suetonius, *On İki Caesar'ın Yaşamı*, (Fafö Telatar- Gül Özaktürk). Ankara: Epa-Mat Basım Yayın. (2008).
- T. T. T. Cemiyeti, (1932). *Tarih- Tarihten Evvelki Zamanlar Ve Eski Zamanlar*, İstanbul: Devlet Matbaası.
- Türk Borçlar Kanunu, (2011). Sayı: 27836, Tertip: 5, Cilt: 50.
- Türk Ceza Kanunu, (2004). Sayı: 25611, Tertip: 5, Cilt: 43.
- Türk Medeni Kanunu, (2001). Sayı: 24607, Tertip: 5, Cilt: 41.
- Türk Vatandaşlığı Kanunu, (2009). Sayı: 27256, Tertip: 5, Cilt: 48.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982).
- Türkoğlu, H. G. (2011). "Roma Cumhuriyet Ve İlk İmparatorluk Dönemlerinin İdari Yapısı", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hfd*, 11 (2), 251-289.
- Türkoğlu, H. G. (2017). *Roma Hukukunda Suç Ve Ceza*. Ankara: Seçkin Hukuk.
- Tüzüner, Ö. (2014). *Aile Hukuku Pratik Çalışmaları*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.
- Umur, Z. (1999). *Roma Hukuku Ders Notları*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Uzun, F. B. (2016). "Gerçek Kişilerin Hak Ehliyeti Ve Hak Ehliyetine Uygulanacak Hukukun Tesbiti", *Hacettepe Hfd*. 6 (2), 11-48.
- Ünal, C. (2004). "Ödemiş Müzesinden Bir Grup I. Iustinianus Ve III. Iustinos Dönemi Sikkeleri", *Sanat Tarihi Dergisi*, 8/2, 119-137.
- Vernant, J. P. (2017). *Eski Yunan'da Mit Ve Toplum*, (Çev. M. E. Özcan). İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım.
- Yalazı, E. Küçüker, S. D. (2015). "Ksenophon'un Oikonomikos Adlı Eserinde Evlilik Ve Kadına Yaklaşım", *Archivum Anotolicum (Anadolu Arşivleri)*, 9/2, 57-90.
- Yamanlar, E. (2000). *Uygarlık Tarihi*. Ankara: Gündüz Eğitim Ve Yayıncılık.
- Yarayan, A. (2013). *Türk Medeni Hukuku Temel Bilgiler*. Ankara: Yetkin Yayıncılık.
- Yaşarbaş, V. E. (2002). *Uygarlık Tarihi*. Erzurum: Bakanlar Matbaacılık.
- Yetiş, M. (1999). "Antik Atina'da Demokrasi'nin Gelişimi: Soloncu Pasif Devrimden Peisistratos'un Tiranlığına", *Ankara Üniversitesi Sbf Dergisi*, 54 (02).

- Yıldırım, A. (2014). *Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- Zevkliler, A, Gökyayla, K. E. (2013). *Borçlar Kanunu Özel Borç İlişkisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Zeytin, Z, Ergün, Ö. (2013). *Türk Medeni Kanunu*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

ÖZGEÇMİŞ**Kişisel Bilgiler**

Adı Soyadı Çağlayan YÜCEBAŞ

Doğum Yeri ve Tarihi Elazığ, 1986

Eğitim Durum

Lisans Öğrenimi Kırıkkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

Y. Lisans Öğrenimi Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Eski Çağ Tarihi ABD.

Bildiği Yabancı Diller İngilizce

İletişim

E-Posta Adresi caglayann.yucebas@gmail.com

Tarih 08.07.2019